

د پوهنې وزارت

پښتو یوولسې تولگۍ

د پوهنې وزارت - د پښتو یوولسې تولگۍ

ملي سرود

دا عزت د هر افغان دی
هر بچی یې قهرمان دی
د بلوڅو د ازبکو
د ترکمنو د تاجکو
پامیریان، نورستانیان
هم ايماق، هم پشه ٻان
لکه لمړ پرشنه آسمان
لکه زړه وي جاویدان
وايو الله اکبر وايو الله اکبر

دا وطن افغانستان دی
کور د سولې کور د توري
دا وطن د ټولوکور دی
د پښتون او هزاره وو
ورسره عرب، گوجردی
براھوي دی، قزلباش دی
دا هیواد به تل حلیري
په سينه کې د آسیا به
نوم د حق مودی رهبر

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

د پوهنۍ وزارت

پښتو یوولسم ټولگی

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هـ. ش.

د کتاب څانګړتیاوې

مضمون: پښتو

مؤلفین: د تعلیمي نصاب د پښتو ژبې او ادبیاتو څانګې د درسي کتابونو مؤلفین

اېدیت کوونکي: د پښتو ژبې د اېدیت ډیپارتمنټ غږي

ټولګي: یوولسم

د متن ژبه: پښتو

انکشاف ورکوونکي: د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تأليف لوی ریاست

خپروونکي: د پوهنې وزارت د اړیکو او عامه پوهاوی ریاست

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هجري شمسی

د چاپ ځای:

چاپ خونه:

برېښنالیک پته: curriculum@moe.gov.af

د درسي کتابونو د چاپ، وېش او پلورلو حق د افغانستان اسلامي جمهوریت د پوهنې وزارت سره محفوظ دي. په بازار کې يې پلورل او پېرودل منع دي. له سرغړونکو سره قانوني چلندکېږي.

د پوهنې د وزیر پیغام

اقرأ باسم ربک

د لوی او ببنونکي خدای ﷺ شکر په خای کوو، چې مور ته يې ژوند رابنلی، او د لوست او لیک له نعمت خخه يې برخمن کړي يو، او د الله تعالی پر وروستي پیغمبر محمد مصطفی ﷺ چې الهي لومړنۍ پیغام ورته (لوستل) و، درود وايو.

خرنګه چې ټولو ته بنکاره ده ۱۳۹۷ هجري لمريز کال د پوهنې د کال په نامه ونومول شو، له دې امله به د گران هپواد بنوونيز نظام، د ژورو بدلونونو شاهد وي. بنوونکي، زده کوونکي، کتاب، بنوونځي، اداره او د والدينو شوراګانې د هپواد د پوهنیز نظام شپرګونې بنستیز عناصر بلل کېږي، چې د هپواد د بنوونې او روزنې په پراختیا او پرمختیا کې مهم رول لري. په داسې مهم وخت کې د افغانستان د پوهنې وزارت د مشرتابه مقام، د هپواد په بنوونیز نظام کې د ودې او پراختیا په لور بنستیزو بدلونونو ته ژمن دي.

له همدي امله د بنوونیز نصاب اصلاح او پراختیا، د پوهنې وزارت له مهمو لومړیتوبونو خخه دي. همدارنګه په بنوونځيو، مدرسوا او ټولو دولتي او خصوصي بنوونیزو تأسیساتو کې، د درسي کتابونو محظوا، کيفيت او توزیع ته پاملنډ د پوهنې وزارت د چارو په سر کې خای لري. مور په دې باور يو، چې د باکفيته درسي کتابونو له شتون پرته، د بنوونې او روزنې اساسی اهدافو ته رسپدلي نشو.

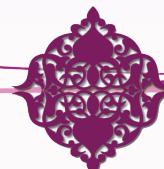
پورتنيو موخو ته د رسپد او د اغښناک بنوونیز نظام د رامنځته کولو لپاره، د راتلونکي نسل د روزونکو په توګه، د هپواد له ټولو زړه سواندو بنوونکو، استادانو او مسلکي مدیرانو خخه په درناوي هيله کوم، چې د هپواد بچيانو ته دې درسي کتابونو په تدریس، او د محظوا په لېردولو کې، هیڅ ډول هڅه او هاند ونه سپموي، او د یوه فعال او په دینې، ملي او انتقادي تفکر سمبال نسل په روزنه کې، زيار او کوبښن وکړي. هره ورڅ د ژمنې په نوي کولو او د مسؤولیت په درک سره، په دې نیت لوست پیل کړي، چې دن ورڅې ګران زده کوونکي به سباد یوه پرمختللي افغانستان معمaran، او د ټولنې متمند او ګټور او سپدونکي وي.

همدا راز له خورو زده کوونکو خخه، چې د هپواد ارزښتاکه پانګه ده، غوبښته لرم، خو له هر فرصت خخه ګته پورته کړي، او د زده کړي په پروسه کې د ځيرکو او فعالو ګډونوالو په توګه، او بنوونکو ته په درناوي سره، له تدریس خخه بنه او اغښناکه استفاده وکړي.

په پای کې د بنوونې او روزنې له ټولو پوهانو او د بنوونیز نصاب له مسلکي همکارانو خخه، چې د دې کتاب په لیکلو او چمتو کولو کې يې نه ستري کېدونکي هلي خلې کړي دي، منه کوم، او د لوی خدای ﷺ له دربار خخه دوى ته په دې سپیڅلې او انسان جوړوونکي هڅې کې بریا غواړم. د معیاري او پرمختللي بنوونیز نظام او د داسې ودان افغانستان په هيله چې وګړي بې خپلواک، پوه او سوکاله وي.

د پوهنې وزیر
دکتور محمد میرویس بلخي

فهرست

شماره	عنوان	شماره
-------	-------	-------

۱	مناجات	لومړی لوست
۵	سیرت النبی ﷺ	دویم لوست
۱۱	د سولې ارزښت	دریم لوست
۱۵	ټولنه او نوی نسل	څلورم لوست
۱۹	تشبیه (د بیان علم)	پنځم لوست
۲۷	پېغله ملالۍ	شپږم لوست
۳۳	ډرامه خه ته وایي؟	اووم لوست

شمبېر	سرليکونه	مخ
اتم لوست	بايزيد روبيان	٤١
نهم لوست	په افغانستان کې د مطبوعاتو لنډ بهير	٤٩
لسم لوست	ترکیب او له جملې سره د هغه توپیر	٥٧
يوولسم لوست	پښتو قصیده ((شيخ اسعد سوری))	٦٣
دولسم لوست	چاپېریال ساتنه	٧١
ديار لسم لوست	د پښتو ادبیاتو دویمه تاریخي دوره	٧٥
خوار لسم لوست	په ټولنیز ژوند کې د بسخو ونډه	٩١
پنځلسم لوست	ژمنه: یوه روزنیزه کيسه	٩٧
شپارپسم لوست	د پښتو ليکنښو سمه کارونه	١٠٣
اووه لسم لوست	قيام الدين خادم	١١١
اتلسنم لوست	پښتو ادبی سبکونه	١١٩
نوولسم لوست	لور ته د چارلي چاپلين ليک	١٢٥
شلم لوست	نشه يې توکي (ھيرويين)	١٣١
يو ويشتمن لوست	درواغجنه ونه	١٣٧
دوه ويشتمن لوست	ارزانۍ خوشکۍ	١٤٥
درو ويشتمن لوست	د معلوليت عوامل	١٥٣
څلور ويشتمن لوست	مراد علي صاحبزاده (رح)	١٥٩
پنځه ويشتمن لوست	په پښتو ادب کې د مېرمنو ونډه	١٦٧
شپېر ويشتمن لوست	يوهان ولټګاګ فون گوئته	١٧٧
اووه ويشتمن لوست	د بشري حقوقنو تاریخچه	١٨٥
اټه ويشتمن لوست	ادبي معاصر نثر	١٩١
	وي بيانګه	٢٠١
	اخځلليکونه	٢١١
		...
		...
		...
		...
		...
		...

مُناجات

په مخکنيو ټولگي کې مو د کتاب پيل په شعری ژبه د خدای ﷺ په حمد او ستانيه کاوه. په دې ټولگي کې غواړو دا کتاب خدای ﷺ ته پر مناجاتو پيل کړو.
مناجات د ميم په پېښ لوستل کېږي. له خدای ﷺ خخه، د هغه له ستانيې او شکر سره یوځای، د یوه حاجت د سرته رسپدو او د اړتیاواو د پوره کولو غوبښنه ده. په دې معنا چې له خدای ﷺ سره راز او نیاز، پټې او ورو خبرې کول له مُناجات خخه عبارت دې.

مُناجات په اسلام کې خپل خانگرې څای او اوبرده مخينه لري. پر خدای جل جلاله مينو صوفيانو او فقيرانو له خپل خدای سره په ډېر عجز او نياز خبرې کړي او له هغه ذات خخه یې د خپلو حاجتونو د پوره کېدو غوبشتني کړي دي. په دې هکله زياتې بېلګې شته. د بیټ نیکه مُناجات د هغې غوره بېلګه ده. بیټ نیکه به ويل:

((لویه خدایه، لویه خدایه!
ستا په مینه په هر څایه،
غر ولار دی درنواوی کې،
ټوله ژوي په زاري کې،
دلته دي د غرو لمنې،
زمود کېردي دي پکې پلنې،
دا وګړي ډېر کړي خدایه!
لویه خدایه، لویه خدایه!...))

کله چې د مُناجات کلمه واوري، خه شی در په زړه کېږي؟

لاندې متن د مُناجات یوه بېلګه ده:

الهي، زه خه نه لرم چې تاته یې وړاندې کړم، لاسونه مې تشن او سترګې مې ټېټې دي. د ګناهونو پېتني مې پر اوړو لا پسې درنديږي. ته په خپل فضل اوکرم زما لاس ونيسه او له دي ډاروونکي او خطرناک ګرنګه مې راویاسه. سترګې مې پر خپل نور روښانه کړه. په زړه کې مې د عقل ډېوه بله کړه. د خلاصون او فلاح لار راوښه. تاته د منلو او مقبولو کسانو د لاري لاروی مې کړه، له خانه مې پردي او خپل خانته مې نژدې کړه.

الهي، کومه ژبه به ستا شنا ته ورسېدای شي؟ کوم عقل به ستا صفت وکړاي شي؟ کوم شکر به ستا له احسان سره برابري وکړاي شي؟ کوم بنده به ستا له شان سره لایق ستا عبادت وکړاي شي؟

ريه، اي له ما خخه ماته نژدي او له ما خخه پر ماباندي مهربانه! ... ما ويختنه، له ماسره له خپل کرم نه کار واخله، زما عمل ته مه گوره، زما تر وسپي راباندي بار واقوه، هغسي نه چې زما تر مخه دې پر نورو اچولي وو.^{*} زماله شان سره برابره معامله راسره وکره، زما کره پر ما تاوان او ستا کرم پر ما احسان!

الهي! ته زموري حال وينې، زموري بې وسي هم وينې: بې له تا چاته مخ وارورو؟ بې له تا چاته فرياد وکرو او له چا مرسته وغواړو؟ ته مو عرض واخلي او ته مو حال سم کړي!
الهي! موږ ګنهکاري، موږ شرمساري، چاته ورشو؟ له هر باطله بېزاريو. تاته ژاړو، سر په اذکاري، نه په يو خلې، بل په وار، واري، په سل، سل خلې، په زر، زر واري!
الهي! ته مو د رحمت پر اوبيو پرېمنځه. الهي! ته مو د غفلت له خوبه راوېښ کړه.
الهي، که ويښ يو ته مو په سد کړه. الهي! که په سد يو، ته عقل راکړه، ته پوهه راکړه، ته مو هوښيار کړه!

الهي! که ګنهکاري، ستا ګنهکاري، ستا رحمت ته سترګې په لاري، له نورو دروازو بېزاريو!

الهي! موږ ژوندي يو، خو په ژوند نه پوهېبرو، ته مو په ژوند پوه کړه، ته مو په ژوند بناد کړه، ته مو وجدان او ضمير ويښ کړه. ته مو د عقل سترګې بینا کړه. پر بنو او بدرو مو ته ګکاه کړه!

الهي ستا دريار ته بيا راغلم، بيا راҳم او بيا به راҳم، خو لاسونه مې تشن دي، په تشو لاسونو راҳم. ته مې تشن لاسونه بېرته مه لېږه!

د متن لنډيښ:

مناجات د خدای ﷺ یاد او له هغه ذات سره خبرې کول دي. له هغه سره خپل راز شريکول دي. له هغه لوی ذات خخه د خپلو اړتیاواو د پوره کولو غونښتل دي. هغه ته خپله بېوسې خرګندول دي. هغه ته دا ويل دي، چې: ((لا حول و لا قوة الا بالله)).

* د بقري د سورت وروستيو آيتونو: ((لَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا أَصْرًا كَمَا حَمَلْتُهُ...)) ته اشاره ده.

** لا حول و لا قوة الا بالله، د الله جَلَّ جَلَّ (له مرستې پرته) د (بنو) د کولو او د (بدو) د نه کولو هېچ وس نه لرم. يعني د الله جَلَّ جَلَّ له مرستې پرته له گناه خخه د مخ گرڅولو او د نيكو کارونو د سرته رسولو وسه نه لرم.

۱_ دوه تنه زده کوونکي دې په وار سره د ټولګي په وړاندې راشي او د مُناجات په اړه دې خرگندونکي وکړي.

۲_ زده کوونکي دې په خو ډلو ووبشل شي. هره ډله دې په خپلو منځونو کې په پورته یوه مُناجات خبرې وکړي، معنا دې خرگنده او د هغويوتن استازى دې مهم تکي وليکي او په ټولګي کې دې پې ولولي.

۳_ درې تنه زده کوونکي دې دښونکي په لارښونه پورته مُناجات په خوره ژبه د نورو په وړاندې دیکلمه کړي.

۴_ پنځه تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او ودې وايې چې د ژمي رخصتي پې خنګه تېره کړي ده.

۵_ خلور تنه نور زده کوونکي دې د روان نوي تعليمي کال په اړه پر خپلو پلاتونو و غږېږي.

زده کوونکي دې هڅه وکړي، د پورته مُناجات په څېر خوکربنې مُناجات وليکي او په بله ورڅ دې یې په ټولګي کې ولولي.

د اسلام د ستر پیغمبر ﷺ سیرت

د اسلام د ستر پیغمبر حضرت محمد ﷺ سیرت د راتلونکو سلنو رو زنې ته خورا مهم دي، مسلمانان د خپل استمرار، دعوت او بقا عوامل په همدي اخلاقو کې ويني. د پیغمبر ﷺ اخلاقو، ته ډېر ژور پام هغه راز را برسپره کوي چې د تاريخ د بدلون لامل شو. که خوک د حضرت پیغمبر ﷺ سیرت او اخلاقو ته پام وکړي، نو د هغه په دې وينا به پوه شي: ((زه په خپلو لاسونو داسي یو امت روزم چې راتلونکی تاريخ په لاس کې واخلي.)) حضرت پیغمبر ﷺ د ناخوالو په وړاندې د زغم او حوصلې، پر حق تینګار او د نړۍ له لورو او ژورو سره د مخامنځ کېدو پر مهال په استقامت ډاډ او اطمینان کې ساري نه درلود. په زړه سوي، نرمي او بزرگواري کې پې په دې نړۍ کې له موجودو مفاهيمو لور خای درلود. هغه د دې لپاره پيدا شوی و چې پر پښو او حوادثو بریمن شي؛ انساني نړۍ ته سمون ورکړي؛ انسانانو ته د یوه او واحد خدای جل جلاله د عبادت بلنه ورکړي او خلک سمې لاري ته راوېولي. له دې امله حضرت محمد ﷺ تل د بشر په تاریخ کې د الهام منع او سرچینه ده.

حضرت محمد مصطفیٰ وروستی پیغمبر دی. هغه د نیکو او غوره اخلاقو یوه نمونه ووه. د هغه همدا غوره او نیک صفتونه وو چې د اسلام سپیخلی دین د نری په گوت گوت کې خپور شو. نن د نړی په بېلا بېلوا هپوا دونو کې له یو نیم مليارد خخه زیات مسلمانان ژوند کوي او ورڅه په ورڅ دا لړی لا پسې پراخېږي. د اسلام ستر پیغمبر د اخلاقو او غوره صفتونو د اسې یوه ممتازه خېره وو چې په لیک کې نه خایېږي. د خلکو زړونه د هغه له درناوی ډک دی او ساتل یې د ایمان جزء یا برخه بولی؛ ځکه یې د سر او مال په بیه ساتی.

حضرت محمد مصطفیٰ یو پیاوړی، نیک خویه، زړه سواند او مهریان شخصیت و. حضرت باری تعالی د اسلام ستر پیغمبر ته فرمایلی دی: ((وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ)) په ربنتیا چې ته د عظیمو او لوړو اخلاقو خاوند یې. حضرت محمد فرمایلی دی: ((بعثت لاتمم مكارم الاخلاق))، یعنې زه د دې لپاره ګومارل شوی یم چې نېک او غوره اخلاق د بشپړتیا پولې ته ورسوم.

په سیره النبي کې د اسلام د ستر پیغمبر د صورت او سیرت په اړه راغلي دی. ((نوراني خېره او غوره اخلاق یې درلودل. زړه راکښونکی او بنکلی سړی و. ستړګې یې ډېږي تورې، باڼه یې لور، وروڅې یې کړې او نښې وي. د چوپتیا په وخت کې به یې وقار خرګند و. که خبرې به یې کولې، نود سترتوب نښې به پکې خرګندې. خود ژې و، ډېږي خبرې یې نه کولې. ونه یې نه ډېږه لوره او نه ډېږه تیټه وه. ملګرو یې ډېر زیات درناوی کاوه. د خبرو پرمهال به ورته ټولو غوره نیولی وو او د امر پرمهال به یې یو له بل خخه مخکې کېدل. د هغه د امر په سرته رسولو کې به له خانه تېږدله. خوا به یې تل له یارانو ډکه وه، نه به یې تندي تربو و او نه به یې د چاعیب لټولو. بښونکی، له زغمه ډک او ربنتیا ویونکی و. د وعدې په سرته رسولو کې تربولو مخکښ و. په لوړۍ لیدنه کې به یې هر چاته هیبت او پرتم خرګندیده. چا چې به ورسه خبرې کولې، نو په مینه به یې ورسه پیدا کېده...))

رسول اکرم ﷺ دېره فصيحه او بلیغه زیه درلوده. دېرې خرگندي، معنا لرونکي او بې تکله خبرې يې كولي. د عربى زې په تولو گردو دونو پوهېده او له هر چاسره به يې د هغه په گردد خبرې كولي. په کلمو کې يې رنایي نغښتې وه. الهي وحې هم په دې کار کې د هغه مرستندويه وه. زغم او حوصله مندي، عفو او د ستونزو او کراونو په وراندي صبر، هغه صفتونه وو چې خدائ جللله هغه ته ورکړي وو؛ خکه سره له دې چې حضرت رسول اکرم ﷺ دېر کراونه ولیدل، خوبې صيره نشو او د ناپوهانو او جاهلانو د افراط په وراندي يې له حلم او نرمی پرته هېڅکله بل کار و نه کړ.

هر وخت به چې د اسلام د ستر پیغمبر مخې ته دوه کارونه پراته وو، نو دېر اسانه به يې تري غوره کاوه، په دې شرط چې ګناه به پکې نغښتې نه وه. هېڅکله يې له چا خخه غچ نه اخيست، مګر داچې شريعت به تر پنسو لاندي شوي و. د خدائ رسول له قهر او غوسې ډېر ليرې و. حضرت محمد ﷺ په ورکړه او سخاکې داسي مقام درلود چې د بل چا وسه ورته نه رسپله. وايي له رسول اکرم ﷺ خخه داسي شي نه و غوبنتل شوي چې هغه يې په وراندي ((نه)) ويلي وي. ګران پیغمبر تر تولو زپور و او تل به په سختو شرایطو کې حاضرېده.

هغسي چې دوستانو او دبمنانو پري اعتراف کړي دي، حضرت محمد ﷺ بخښونکي، پاک لمني، ربنتيني او امين شخصيت و. له پیغمبری د مخه د امين لقب ورکړ شوي و. له اسلام د مخه د جاهليت په دورې کې د عدل لپاره له هغه خخه مرسته غوبنتل کېده. حضرت محمد ﷺ تر تولو متواضع او له لوبي ليرې و. هغه نه غوبنتل د پاچاهانو په خېرې مخې ته خلک پورته شي. له خپلو اصحابو سره ديوه عادي شخص په توګه کښيانسته. خپل شخصي کارونه به يې په خپله کول؛ جامي به يې په لاس ګنډلې او پيوندولې؛ خپلې ميرې يې لوشلې؛ په خپلو وعدو ولاړ و او تل يې له زړه سوي کار اخيست. په معاشرت، ادب او نيكو اخلاقو کې تر تولو د مخه و. پیغمبر اکرم ﷺ بدنه زېه نه کاروله، پر چا يې لعنت نه

وايە. په بازار او لاروکي بې په لور غې خبرې نه کولي. بدی ته بې په بدی خواب نه ورکاوه، بلکې په عفوې او بخښې به بې خوابوله. هېڅکله بې خوک نه پربېندول چې د درناوي په نامه بې شاته روان شي. په خورو او جاموکي بې له خپلوا خادمانو او لاس لاندې کسانو سره توپير نه درلود. له اړتیا پرته بې خبرې نه کولي. د هرقوم مشرې بې د هغه قوم مشرګانه او د هماغه قوم پر مشرۍ بې گومارلو. د نیکۍ قدرې بې کاوه او پر هغې بې ټینګار کاوه. له بدی بې کرکه کوله. کارې بې په ډېر اعتدال سرته رسماوه، اختلاف او مجادله بې نه کوله. نژدي یاران بې تر ټولو غوره خلک وو. هغه ته تر ټولو گران هغه خوک و چې تر نورو زیات له خدايه و پرېده. د هغه چا منزلت بې لور گانه چې تر نورو بې له خلکو سره زیاته مرسته، همکاري او غمخوري کوله. په مجلسونو کې بې د خان لپاره کوم خانګري خای نه ټاکه. د خلکو په منځ کې به په یوه خالي خای کې کښناسته. ټولو ناستو خلکو ته به بې یو ډول پام کاوه چې په غونډې کې ناست کسان ونه وايې تر هغه ورته بل سړی غوره دي. پیغمبر ﷺ په غونډو او مجلسونو کې تر ټولو باوقاره شخصيت و. لاس او پښې بې هرې خوا ته نه غخولي. خندا بې یوازې یوه موسکاوه. خبرې بې له اندازې لږې او ډېرې نه وي.

حضرت پیغمبر ﷺ په ډېرو بې نظiro صفتونو او کمالونو بشکلی شوي و، خدای بنه ادب ورکړي او خطاب بې ورته کړي و: ((و انک لعلی خلق عظيم)) دی اخلاقې خانګړیاوه د خلکو زړونه حضرت پیغمبر ﷺ ته داسې نژدي کړل؛ داسې د خلکو په زړونو کې محبوب او داسې یو لارښود ترې جور شو چې د قوم سرکشي او غرور بې په نرمې بدل او ډلي، ډلي د خدای په دين مشرف شول او نن پېړي پېړي وروسته د هغه مينه، محبت او درناوى د هر مسلمان په زړه کې څې وهي. (صلى الله عليه وسلم)

د متن لنديز:

نبوي اخلاق په حقیقت کې د پیغمبر اکرم ﷺ له رسالت خخه عبارت دي چې هغه یې د وينا، کرنې او تګلارو له لاري بشري ټولنې ته وړاندې او په پایله کې یې د ژوند معیارونه بدل کړل. نیکي او بنه چلنديې د بدی او ناوره چلنډ پر ځای دود کړ. خلک یې له ظلمت او تیاري خخه رنایي کړل؛ بنده ګان یې د بنده د بنده ګي پر ځای د واحد خدای بنده ګي ته راویل. د تاریخ تګلوری یې برابر او سمې لاري ته سیخ کړ او په بشري نړۍ کې یې د ژوند لاره بدله کړه؛ خو په دې ټکي پوهیدل له دې پرته شونې نه دي، تر هغه چې د پیغمبر اکرم ﷺ له رسالت خخه د دمخته وخت حالتونه د هغه جناب له رسالت خخه له راوروسته حالت او بدلونونو سره پرتله نشي.

فعاليتونه

- ۱ - خو تنه زده کوونکي دې په وار سره د ټولګي مخې ته راشي او د حضرت محمد ﷺ د غوره اخلاقو په اړه دې دوه، دوه دقې په وينا وکړي.
- ۲ - زده کوونکي دې په پنځو ډلو ووبشل شي. هره ډله دې د اسلام پر دين د خلکو د مشرف کېدو د لامل په توګه د حضرت رسول اکرم ﷺ د اخلاقو په ارزښت غور وکړي، خپلې موندې دې تنظیم کړي. د هرې ډلي استازی دې هغه د نورو زده کوونکو په وړاندې ولولي او ټول زده کوونکي دې پري آزاد بحث وکړي.
- ۳ - درې تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او لاندې کلمې دې د متن په مناسبو څایونو کې وکاروی او نورو ته دې واوروی.
گناه، ستر، غوره، زړور، پراته، غچ، آسان، وسه، ترپښو لاندې، ګران، نغښتې، ورکړه، غوسې، حاضرې ده

هرکله به چې د اسلام د.... پیغمبر مخې ته دوه کارونه ... وو، نو چېر .... به یې تري ... کاوه، په دې شرط چې ... به په کې .... نه وه. هېڅکله یې له چا خخه ... نه اخيست، مګر داچې شريعت به ..... شوي و. د خدای رسول له قهر او.... دېر لیرې و. حضرت محمد ﷺ په ورکړه او سخاکې داسې مقام درلود چې د بل چا ... ورته نه رسپده. ... پیغمبر تر قولو... و او تل به سختو شرایطو کې ....

۴ _ د محمد ﷺ وينا او عمل ته خه وايي؟ دوه تنه زده کوونکي دې پري خبرې وکړي.
۵ _ که د زده کوونکو په ډله کې د کوم یو نعت ياد وي، د ټولګي په وړاندې دې په خواړه آواز ولولي.

۶ _ درې تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي. یو تن دې په متن کې پنځه ګونې یاګانې ولټوي او د هغوي اړوندي کلمې دې نورو ټولګيواو ته ولولي. بل زده کوونکي دې په متن کې ساده بیانيه جملې او درېم تن دې مرکبې جملې پیدا او نورو زده کوونکو ته دې په ګوته کړي.

زده کوونکي دې په کورونوکې د رسول اکرم ﷺ د اخلاقو په اړه لس کربنې مقاله وليکي او په بله ورخ دې ټولګي ته راوري.

پاکه عقیده، حیا او عفت، له هېواد سره مینه د ايمان له نښو نښانو خخه دي.

د سولې ارزښت

هغسې چې ژوند د کار نوم دی، سوله د ژوند نوم دی. د ژوند لپاره کار اړین دی. که کار نه وي، سرې که ژوندي هم وي، په مرپو شمار دی. ژوند او کاريود بل لازم او ملزم دی. چېرته چې ژوند وي، هلتہ کار وي؛ چېرته چې کار وي، هلتہ ژوند وي. بې له کاره ژوند معنا نه لري. همداسې سوله درواخلي. سوله د ژوند نوم او ژوند د سولې نوم دی. که سوله نه وي، ژوند تريخ دی. که سوله نه وي ژوند، ژوند ته نه پاتې کېږي. که سوله نه وي، ژوند به خه ارزښت ولري؟ د سولې ارزښت هغه مهال ډېر خرګند دی چې یو ولس په جګړې کې بنکېل وي. د هوسابې په ارزښت هغه مهال انسان پوهېږي چې په کړ او اخته شي.

د یوه سوله یېز ژوند ارزښت په خه شي کې پروت دی؟

سوله چېر پراخ مفهوم لري. سوله د انساني ژوند بنسته جوروي. سوله ژوند ته رنگ او خوند ورکوي، خودارنگ او خوند هغه مهال سپي ته خرگندېږي چې سوله نه وي. سوله له دوو تنو خخه نیولي، بيا د کورني د غرو، قومونو او ولسونو او په پاڼي کې د یوه هېواد دنه د استوګنو خلکو تر منځ د هغوي په ورځني ژوند اغیز کوي. که دوو تنه په خپل منځ کې پر یوه شي خوابدي شي، نو اړیکې یې شلېږي؛ که په یوې کورني کې د پلار او مور، د مور او پلار او اولادونو يا د اولادونو په خېلمنځي اړیکو کې تاوږیخوالی راشي، ژوند یې تربیخېږي.

که یو ولس په خپل منځ کې یو تر بله په جنګ جګړو بخت وي، یا پر یوه خپلواک هېواد باندې پردي، برید او یرغل وکړي، نو عادي او ورځني اړیکې یې شلېږي او ژوند یې له ستونزو سره مخامنځ کېږي.

په پورته ټولو حالاتو کې د سولې نشتوالي ورځني ژوند له خندونو سره مخامنځ کوي او د پرمختګ او سوکالۍ مخه یې نيسې. د جګړې په شرایطو کې د ژوند خرڅ په تېه درېږي. خلک وژل کېږي؛ ټېي کېږي؛ نیول کېږي؛ اسیران کېږي؛ بېکوره کېږي؛ مهاجرت او کډوالی ته اړایستل کېږي؛ کورونه او بنارونه په کډوالو اوري؛ کرنیزې حمکې شارپېږي؛ د اویه خور بندونه ویجارېږي؛ بنوونځي تړل کېږي؛ پلرونه د زامنو جنازې خاورو ته سپاري او زاره په ځوانانو نولېږي؛ روغتونونه ناروغانو او پیمانو ته نشي رسبدای. همداسې ې شمېره نورې ناخواли د روآخلي.

وګوري، په جګړې کې بنکيليدل او له سولې لاس په سر کېدل انسان له خومره ستير ناتار او کړ او سره مخامنځ کوي. کله چې خولې وترل شي، عقل او پوهه مغلوبه شي او پر خای ېې یو او بل د ټوپیک د شپیلیو په خولو خبرې پیل کړي، نو ناخواли زېږي او رنما پر تورتم بدلبېږي.

داسې کوم کار او مشکل نشه چې په خبرو حل نشي، خوکه د خبرو د اورېدو لپاره غوبونه کانه نشي او ناپوهې پر پوهې برلاسې نشي، څانې ګټې پر ملي ګټو لوړې ونه ګنډل شي، که د څان تر خنګ نور هم ومنل شي، که زغم او څان تېرېلنې ته د یوه بنیادي اصل په ستړګه

وکتل شي، نو داسي کومه ستونزه او رېرې نه پاتې کېږي چې حل او هواره نشي.
سخ پر هغه چا، پر هغه قوم، ولس او پر هغه پرگنو چې خان تر نورو لور نه ګئي، د هر
چا پوله او بريد پېژني؛ سوله پر تاوتریخوالی، جنګ او جګړې غوره بولي؛ ټولې رېرې او
ستونزې د جرګو پر ټغر هواروي.

د متن لنډيېز:

سوله انساني اړتيا ده. سوله ژوند ته وايي. که سوله نه وي، ژوند تريخ وي. جګړه د
شخړو او لانجو د حل لاره نه ده. شخړې په خبرو او جرګو هوارېږي. افغانان له جرګو
سره لرغونې بلديا لري. خپل ټول تاوتریخوالی په خبرو لېږي کوي. پوهان او هوښياران
د ټويک د شپيليو پر څای په خولو خبرې کوي. د لاس غوته په لاس پرانیزې. خپلوا
اولادونو او ماشومانو ته نیک او خوبه میراث پرېږدي. خپل هېواد او خپله خاوره ورته
ګرانه وي. خپلوا څانونو او خپلوا هېوادوالو ته د یو هوسا او سوکاله ژوند په لته کې وي.
هڅه کوي، خپل هېواد د سيمې او نرۍ د هېوادونو په ليکه کې ودروي. دا ټول هغه
مهال شونې دي چې خپلمنځي دېښمنی او تربګنۍ شاته پرېښودل شي او ټول په دې وينا
عمل وکړي چې:

که زه وايم چې زه يم او ته وايې چې زه يم؛ نه به ته يې نه به زه يم.
خو که زه وايم چې ته يې او ته وايې چې ته يې؛ هم به ته يې هم به زه يم.

فعاليتونه

- ۱- پنځه تنه زده کوونکي دې په وار سره د ټولګي مخې ته راشي او دوه، دوه دقیقې دې د سولې په اړه
خبرې وکړي.
- ۲- زده کوونکي دې پر پنځو ډلو ووپشل شي. هره ډله دې پر لاندې تکو خبرې اترې وکړي:

- سوله خنگه تینگیبری؟
  - د سولې په تینگولو کې کومو اصولو ته باید پام وشي؟
  - د سولې په اړه د خبرو اترو اساسی ټکي کوم دي؟
- هره ډله دي په لنډ ډول خپل نظر ولیکي او د هرې ډلي یو تن استازى دي په وار سره د ټولګي پر وړاندې خبرې وکړي. په پاڼي کې دي په پوبنتو ته څوابونه ووایي او له خپلو نظريو خخه دي دفاع وکړي.
- ۳_ هر زده کوونکي دي په خانګري چول له لاندي کلمو خخه یو متن جور کړي او د نورو په وړاندې دي ولولي:
- سوله، انساني، ژوند، بنست، سوله، رنګ او خوند، خوابدي، اړيکې، شليرې، ژوند، ترڅېږي.

- ۴_ دوه تنه زده کوونکي دي د نورو په استازيتوب د ټولګي مخې ته راشي. یو له بل خخه دي د سولې په اړه پوبنتې وکړي او څوابونه دي واوري. نور ټولګيواں دي ورته غورې شي. په پاڼي کې دي د پوبنتو او څوابونو په اړه خپل نظر څرګند کړي.
- ۵_ لاندي اصطلاح ګانې او عبارتونه خه معنا لري؟ خبرې پرې وکړئ او که داسې نورې اصطلاح ګانې او عبارتونه درته ياد وي، ويې وايې: د لاس غوته په خولي پرانیستل؛ د ټويک په شپېلې خبرې کول؛ د ژوند خرڅ په تېه درېدل، لاس په سر کېدل.

زده کوونکي دي په هېواد کې د سولې او امنیت د تینگولو په اړه خپل وړاندیزونه او نظرې ولیکي او بله ورڅ دي په ټولګي کې د نورو په وړاندې ولولي.

جګړه د هر ولس تدریجي خان وژنه ده.

ټولنه او نوی نسل

هره ټولنه له ماشومانو، پېغلو، ځوانانو او زړو څخه جوړه شوې ده. هر یو یې پر خپل، خپل څای ډېر ارزښت لري. ماشومان د سبا ورځې میندې او پلروننه دي. هغوي سمي او سالمې روزنې ته اړتیا لري. هغوي د خامې او سپنې په څېر دي. هره بهه چې مو زړه وي، هغه ترې جورپولای شي. پېغلي او ځوانان د عقل او متهو زور لري. هغوي د یوې ټولنې د ملا تیر جورپوي. که سم وروزل شي، د ټولنې بهه معماران به وي. که پام ورته نه وي شوې، نوکېدای شي د ټولنې بنسټونه ونړوي او پر بله یې واپوي. مشرانو او زړو خلکو تر شا ډېرې تجربې او د ژوند خوبې او ترڅې پریښي دي. هغوي د درناوی ور دي.

پېغلي او ځوانان خنګه د یوې ټولنې بنسټ تینګولای شي؟

پېغلي او ځوانان د یوې ټولنې د ملا تير جوروي. رګونه په بدن کې ستر ارزښت لري. پاکه وينه له زړه څخه د بدن ټولو څایونو ته رسوي او په بدل کې یې کارېدلې وينه د تصفېي لپاره زړه ته لېردوسي.

پېغلي او ځوانان همداسې درواخلئ. هغوي د ټولنې تر ټولو ستر او ارزښتمن پورکي دی. خومره چې هغوي په بنوونه او روزنه بنه سمبال وي؛ خومره چې یې روزنه او تربیه رغنده او سالمه وي؛ خومره چې د ټولنې د خواخوردي احساس ورسره وي؛ په هماماغه اندازه به د ټولنې لپاره د هغوي ارزښت او اهمیت زیات وي. د ټولنې لوروالی او ځوروالی د پېغلو او ځوانانو په سمې روزنې، نیکو اخلاقفو او لور احساس پوري اړوند دي. په یوې ټولنې کې د ناخوالو په وړاندې یې توپیره پاتې کېدل د پېغلو او ځوانانو ارزښت را تېټوي.

پېغلي او ځوانان په یوې ټولنې کې ستر رسالت پر غاړه لري. هغوي دنده لري ټولنې سم لوري ته رهبري کړي. په ټولنې کې زړو ناسمو دودونو او رواجونو ته د پاي تکي کېږدي. د بلګې په توګه وګورئ، افغانی ټولنې له یو لړ ناورپو دودونو سره لاس او ګرپوان ده؛ پېغلي په بدرو کې ورکول کېږي؛ پېغلي او ځوانان له خپلې خوبنې پرته یو بل ته ودېږي؛ د غم او بنادي په مراسمو کې ملاماتونوکي دودونه او رواجونه سرته رسېږي او همداسې نور نامنلي او ناګنلي دودونه او رواجونه. که چېرته پېغلي او ځوانان د خپلو مشرانو په مرسته وغواړي دا ناوره دودونه واپوي، کولاي شي دا کار وکړي. له خپلو مشرانو سره کښينې او له هغوي سره د دې دودونو د منفي او ناورپو اړخونو په اړه خبرې وکړي او هغوي ته روښانه کړي چې ننۍ ټولنې هاغه د پېړيو، پېړيو پخوانې ټولنې نه ده، بلکې ننۍ ټولنې نوې غوبنتنې او نوی ژوند غواړي. اوس نړۍ د یو کلې بنه غوره کړي ده. د یوې ټولنې دود او فرهنگ دېر ژر په یوې لارې نه په یوې لارې پر بلې ټولنې اغېز کوي. د نشه یې توکو په کارونې کې یو شمېر ځوانان بې توپیره پاتې شوي دي. په داسې حال کې چې دوي کولاي شي په کلکه د هغې مخه ونيسي او پوري نېردي چې پېغلي او ځوانان په هغې روبدې شي.

د متن لټپېز:

د یوې ټولنې په جورښت کې پېغلي او څوانان تر ټولو ډېر او مهمه اغېزه لري.
په دې معنا، همدا پېغلي او څوانان دی چې د ټولنې جورښت ساتي او ټینګوی
يې. څوانان او پېغلي باید ډېر سم وروزل شي، د هر شي ارزښت او اهمیت
ورته په ګوته شي او خپل مسوولیتونه او دندې وېېژنې، ترڅو په راتلونکي کې
دوې هم خپل مسوولیتونه په سمه توګه سرته ورسوي. پر دې ټکي پوهېدل اړين
دي چې د بامسؤولیته څوان نسل د سالمې روزنې لپاره لا له هماماغه کوچنيوالی
او ماشومتوب خخه د هغوي سمي او رغندې روزنې ته بشپړ پام وشي او په
مسؤولیت وروزل شي، که نه نو خدای مه کړه، بیا به وخت تېروي او د لاسونو
موږلېل به د ټولنې له شلېلدو پرته بل خه لاس ته را نه وړي.

فعاليتونه

- د ټولګي په وړاندې پرې خبرې وکړي. نور زده کوونکي کولاي شي، پر موضوع ازاد
بحث وکړي.
- ۲_ زده کوونکي دې پر مناسبو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې له څوان نسل خخه خپلې
غوبښتني او د هغو څوابونه ولیکي او د هغوي یو تن استازۍ دې يې د نورو په وړاندې
ولولي.
- ۳_ د نشه يې توکو د کرکيلې او پر نشو باندې د اخته کېدو د مخنيوي لاري کومې دي؟

څلور تنه زده کوونکې دې په دې اړه د نورو په وړاندې خبرې وکړي.
۴— کورنۍ تریه او روزنه د څوانانو پر ژوند خه اغېز لري؟ آیا یوازي کورنۍ د څوانانو
پر روزنې اغېز لري، که نور لاملونه هم شته؟ یو تن زده کوونکې دې د پورته پونستنې په
اړوند له نورو ټولګیوالو سره خبرې وکړي او پایله دې پر تختې ولیکي.

څوانانو ته خه کول په کار دي؟ هغوي خنګه کولاي شي خپلې ټولنې ته ګټور او اغېزمن
واقع شي؟ د څوان نسل رول د یوې ټولنې په ودانۍ او پرمختګ کې خه دي؟ زده کوونکې
دې په دې هکله لس کربنې مقاله ولیکي او ټولګي ته دې بې راوړي. هڅه دې وکړي چې
لیکنه یې ادبی رنګ ولري.

زده کوونکې دې لاندې څلوریزه ولولې او خوند دې ترې واخلي:

چې یې عرش او کرسی لاندې تر قدم دي

بالاتر دی هسې شان قدم د زړه

د خليل تر کعبې دا کعبه ده لویه

که آباد کا خوک ویران حرم د زړه

عبدالرحمن بابا

زغم لویه زپورتیا ده.

تشبيه

عربي خورا بديايه ژيه ده، شعر او شاعري پکي اوج ته رسپدلې. شعرونه يې خچل اوزان لري. همدا شان د بدیع او بیان په گایو سینګار شوي ده. لوړونۍ شخص چې په اسلامي دوره کې يې د بیان د علومو يا ادبی فنونو تتبع او خپرنه وکړه، ابو عبیده مثنی (۲۱۱ هـ. کال مر) و. د بیان فن عبدالله بن معتز (۳۹۶ هـ. مر) وضع کړ او بیا ډپرو ادبیاتو پر دې فن کار وکړ. په گران هپواد کې د اسلام له راتګ سره سم د مذهبی ژې په توګه د عربي ژې نفوذ پر پښتو او دری ادبیاتو خپلې وزړې وغورولې. زموږ ملي ادبیاتو خان په دې بهير کې ورگا کړ. د هغوي لارې خپله کړه او د عربي ژې پر او زانو برابر د نظم او شعر ویل پیل شول.

په ادبی فنونو کې معانی، بیان او بدیع شامل دي. په بیان کې له تشبيه، استعارې، کنایې او مجاز خخه بحث کېږي. د بدیع علم د وينا ياكلام لفظي او معنوی ارزښتونه یا لفظي او معنوی ادبی صنعتونه را پېژني او په معانی کې د وينا بیان او مطلب د سې افادې لارو چارو ته پاملننہ کېږي او په بنسټیزه توګه له فصاحت او بلاغت خخه بحث کوي.

بيان خرگندولو ته وايي او په ادبی اصطلاح کې هغه پوهنه ده چې په مرسته يې يوه يا خو معناوې په داسې بپلا بپلو لارو ادا شي چې د خرگندتیا او ابهام له مخې بنکاره توپير ولري.

تشبيه ورته والي ته وايي. دا ورته والي به يا په بنې کې وي يا به په معنا کې وي؛ يعني که دوه شيان يا دوه حالته خوگله صفتونه، وجهي او مشابهتونه سره ولري، تشبيه بلل کپري. په ادب کې دا ورته والي په حقيقي معنا نه را اخيستل کپري، بلکې يو شى له بل شي سره پرتله کپري. د بېلگې په توګه: مخ له گل سره تشبيه کول. گل بنایسته وي، سور او سپين وي، تازه وي، نو مخ ته هم د داسې صفتونو ورکول هغه له گل سره ورته کوي. دويم دا چې بنکلا او صفت له لومرۍ (مشبه) نه په دويم (مشبه به) کې زيات وي. که ووايو حميد د جمييل په خېر تکره دي. نو دا ماري تشابه شوه، خو که ووايو گلالى د گل په خېر بنایسته ده. دلته گلالى له گل سره تشبيه شوي ده.

ادپوهانو په واقعيت کې تشبيه د معناد بیانولو دېره لومنې او اسانه لاره چاره بللي ده. خرنگه چې انسان د دېرو کارونو او شيانو له ما هيit او حقیقت خخه خبر نه دي او هغه شيان نشي تعريفولاي، نو له هغو شيانو سره چې بنې يې پېژني او ورسره آشنا دي، تشبيه کوي يې. تشبيه پنځه رکنونه لري: مشبه، مشبه به، د تشبيه وجه، د تشبيه توري، د تشبيه غرض. ۱ - مشبه، هغه ته وايي چې له بل شي سره ورته يا تشبيه کپري. لکه، د مخ ورته کول له گل سره.

بېلگې:

هېڅ مې نه زده محبت که اور دي دا
په اور سوڅم په رضاکه زور دي دا
په دې بیت کې "محبت" مشبه، "اور" مشبه به، "که" د تشبيه توري دي.

لاندې بیت ته وګورئ:

چې ریبی مې بې صرفې د زړگې ولې
کړې وروځې دی د یار که لور دی دا

په پورته دویم نیم بیتی کې "وروځې" مشبه، "لور" مشبه به، "د وروڅو او لور" ترمنځ
کوږوالۍ" وجه شبه ده.

۲ - مشبه به، هغه ته وايې چې د بل شي ورته والى او تشبيه یې ورسره کېږي، لکه منځ چې
له ګل سره تشبيه شوي دی. وګورئ په لاندې بیت کې:

الهي د محبت سوز و ګداز را

په دا اور کې د سهړي سمندر ساز را

په دې بیت کې "محبت" له "اور" سره تشبيه شوي دی. "محبت" مشبه او "اور" مشبه به
دي.

۳ - د تشبيه وجه، هغه یو یا خو مشترک صفتونه چې د مشبه او مشبه به ترمنځ موجود
وي، د تشبيه وجه یې بولې. لکه په دې لاندې بیت کې:

د بادام په خبر مې زړه سوری سوری شي

چې راپورته په غمزه سترګو بانه کړې

په پورته بیت کې "زړه" مشبه، "بادام" مشبه به، "په خبر" د تشبيه کلمه، "سوری سوری کېدل"
یې د مشترک صفت یا تشبيه وجه ده. د تشبيه وجه بنایي په مشبه به کې تر مشبه زیاته، قوي
او خرګنده وي.

۴ - د تشبيه توري یا کلمې: هغه توري یا کلمې چې مشبه له مشبه به سره تپي، د تشبيه
توري ورته وايې، لکه: په خبر، په شان، غونډې، هغنسې، هسې، داسې، خنګه، لکه، په
دود، په خېر، ...

آينې غونډې خوله پته سوال جواب کړه
مناسب نه دي اشنا ته رسوا عرض

په پورته بیت کې "شاعر" مشبه "آینه" مشبه به، "غوندې" د تشبیه کلمه ده. یا:

چې د سپرلي گلونه گورم ماته د گل په شان جانا رايادوينه

په دې لندي کې "جانان" مشبه گل مشبه به، "په شان" د تشبیه کلمه ده.

5 - د تشبیه غرض: هغه مقصد او مطلب چې له تشبیه خنخه اخیستل کېږي، د تشبیه غرض ورته واي. هدف لپاره یو شی له بل شي سره تشبیه کېږي.

د تشبیه ډولونه

تشبیه د بېلاپلو خواوو او خرنګوالي په اعتبار زيات ډولونه لري. دلته يې دا لاندې ډولونه درېېژنو.

الف: د طرفينو د موقعیت له مخې په دوه ډوله ده.

اول: مفروقه تشبیه چې په یو بیت یا نیم بیتی کې د هرې مشبه ترڅنګه مشبه به راغلې وي، لکه:

لال دې شوندې، غابن مرغلې

خوله دې غونچه قند دې خبرې

کامګار ګدای شه ستا په در کې

چېړې يې نه کا رقيبان لري

د پورته شعر لوړې نیم بیتی کې "شوندې" مشبه، "لال" مشبه به، "غابن" مشبه، "مرغلې" مشبه به دې. په دویم نیم بیتی کې "خوله" مشبه، "غونچه" مشبه به، "خبرې" مشبه، "قند" مشبه به دې. خرنګه چې مشبه له هرې مشبه به سره نزدې واقع شوې ده، نو مفروقه یا جلا جلا تشبیه يې بولی.

اوښکې در، رنګ کهربا، زړه لکه لال

جنس مې ډېر ولې رونق د بازار نشته

په پورته بیت کې "اوښکې" له "مرغلوو"، "رنګ" له "کهربا" او "زړه" له "لال" سره تشبیه شوی دې.

خوله غونچه، سترگې نرگس، زلفي سنبل دي
خط ریحان دی خه گلزار په لاس راکپوت

په دې بیت کې "خوله" له "غونچې" ، "سترگې" له "نرگس" ، "زلفي" له "سنبل" سره تشبیه شوي دي. د طرفینو د موقعیت له مخې مفروقه تشبیه بلل کېږي.

مخ دې خراغ سینه دې باغ دی   خدایه پتنګ شم که بورا وریاندې شمه
زنہ دې سیب د سمرقند در دې غابنوونه   زلفي سنبل مخې دې گلاب دی
دویم: ملفووفه (نغارلې یا په لفافه کې) تشبیه

دا هغه تشبیه ده چې په یوه مسره یا بیت کې مشبه او په بله مسره یا بیت کې یې مشبه به راغلي وي. لاندې بیت ته وګوري:

تورو زلفو ته یې گوره بنایسته دواړه رخساره

د جهان په باغ کې نشته سنبل هسې سمن هسې

په پورته بیت کې "زلفي" مشبه او "سنبل" مشبه به دی. "رخسار" مشبه، "سمن" مشبه به دی.
گورو چې دواړه مشبه په یو نیم بیتی او مشبه به په دویم نیم بیتی کې راغلي دي. یعنې مشبه به له مشبه سره نزدي نه ده راغلي. له دې امله یې ملفووفه (نغارلې) تشبیه بولي.

نورې بېلکې:

دا خه زلفي، خه رخسار او خه ذقن دي

خه سنبل، خه گلاب، خه نسترن دي

* * *

تورو زلفي شنه خالونه سره رخسار

شنه توییان دی سره گلونه تور بنامار

د پورته بیت په لومړي نیم بیتی کې "زلفي" ، "رخسار" او "ذقن" مشبه او په دویم نیم بیتی کې "سنبل" ، "گلاب" او "نسترن" مشبه به دی.

د دویم بیت په لومړی نیم بیتی کې "زلفې" ، "حالونه" او "رخسار" مشبه او په دویم نیم بیتی کې "توتیان" ، "ګلونه" او "بنامار" مشبه به دي.

خرنگه چې مشبه او مشبه به سره نژدي نه دي راغلي، نو ملفووفه تشبيه ورته وايي.
ب: د ابتذال او ندرت له مخې تشبيه په دوه ډوله ده.

نادره تشبيه، مبتذله تشبيه

۱ - نادره تشبيه هغه تشبيه ده چې په شاعرانو کې لړ استعمال ولري او یا کوم شاعر نوي پیدا کړي وي. لکه په دي بیت کې:

لکه خس د سیلاپ خلاص له ګمراهی یم
پر او برو د رهبر سپور یم تر منزله

* * *

چې یې خال په مخ کې وينم حیرانېږم
په جنت کې ولې بدی عاصي یو ګام

د پورته بیت په لومړی نیم بیتی کې د "یم" "م" چې د مفرد متکلم لپاره متصل ضمير دی مشبه او "خس" یې مشبه به دي. په دویم نیم بیتی کې "رهبر" مشبه او د لومړی نیم بیتی "سیلاپ" مشبه به دي. د دویم بیت په لومړی نیم بیتی کې "حال" مشبه او په دویم نیم بیتی کې "عاصي" مشبه به دي. "مخ" مشبه، "جنت" مشبه به دي. خرنگه چې دغسې تشبيهات شاعرانو لې کارولي دي، نو نادره تشبيه بلل کېږي.

۲ - مبتذله تشبيه، هغه تشبيه ده چې په شاعرانو کې خورا زیبات استعمال ولري. لکه:

مخ دې لکه ګل صنم   زلفې دې سنبل صنم

په پورته بیت کې "مخ" له "ګل" سره او "زلفې" له "سنبل" سره تشبيه شوي دي. خرنگه چې هر شاعر دغسې تشبيهات کاروي، نو خکه ورته مبتذله تشبيه ويل کېږي.
تشبيه نور ډېر ډولونه هم لري، خو مهم یې همدغه وو چې دلته دروپېژندل شول.

- ۱- یو تن زده کونونکی دې د ټولگې مخې ته راشی او تشبیه دې نورو ته وروپېژنی.
  - ۲- دوه زده کونونکی دې د ټولگې مخې ته راشی، یو تن دې د تشبیه درکونونومونه واخلي او بل تن دې تعریف او په یوې بېلگې کې دې یې وښی.
  - ۳- یو بل زده کونونکی دې د ټولگې مخې ته راشی او د موقعیت له مخې دې د تشبیه ډولونه ووایي.
  - ۴- دوه زده کونونکی دې د ټولگې مخې ته راشی، یو تن دې د مفروقې او بل تن دې د ملفووفي تشبیه بېلگې ووایي.
  - ۵- دوه زده کونونکی دې د ټولگې مخې ته راشی، یو تن دې د ندرت او ابتدال د تشبیه توپیر خرگند کړي او بل تن دې هغه په بېلگوکې وښی.
  - ۶- دوه زده کونونکی دې د ټولگې په وړاندې د غرض له مخې تشبیه خرگنده او بېلگې دې ووایي.
  - ۷- ټولگې دې په مناسبو ډلو ووبشل شي. هره ډله دې د یوې تشبیه خو مثالونه پیدا او د ډلي یو تن استازی دې هغه د نورو په وړاندې تشریح کړي.
  - ۸- همدا پورته ډلي دې په ګله په یو کاغذ کې تشبیه او د هغې ډلونه په یوه ګراف کې خرگند کړي او د هري ډلي یو غږي دې هغه د ټولگې په وړاندې نورو ته تشریح کړي.
  - ۹- یو، یو زده کونونکی دې د ټولگې مخې ته راشی او په خپل وار دې په لاندې بیتونو کې مشبه، مشبه به، وجه شبه، د تشبیه توري او د تشبیه غرض ولټوي او تشریح دې یې کړي:
- شونډي په دې یاقوت دی مرغاري سپین غلبونه
سرتر پایه درست د پاچاهانو خزانه یې
چې بلا یې د قامت راته بشکاره شوه
ګوا پاڅېده بلا د قیامت
خو به شمېرم زه غمنونه د هجران
هومره ډېر دې لکه رېگ د بیابان
چې یې خال په مخ کې وينم حیرانېرم

په جنت کې ولې بدی عاصی یو گام
 لکه پت سپاره د جنگ نېزې پرغاره
 دا او بدہ بانه پرې پورې سترګې ستا
 دادې کم خى په لېچو بلوسي
 که دې ماران په لېچو دوه ساتلي دينه
 دا خه قد دی دا خه سترګې دا خه مخ دی
 داخه سروه خه نرگس دا خه گلشن دی
 لکه باد صبا راشي زرگذر کا
 ما خوشحال چې از مېلې دی میثاق ستا
 که د زلفو مارې په خوري عاشق گرم دی
 چې يې لاس په اژدها باندې کېنېښ
 بنېپیرې چې لیده نشي سبب دادې
 مخ دا ستا له شرمه نغاري په حجاب
 خو گلرنگه چهري راغلي په جهان
 بيا فنا شوي لکه گل د گلستان
 نرگس کوزگوري له شرمه
 ستا د سترګو په خواب
 د جنت حوري که گوري ستا ومخ ته
 نور به واچوي له مخه نقابونه

کورني دنده

زده کوونکي دې په کورونو کې د کوم شاعر شعرونه و گوري او په هغو کې دې د تشبيه او د
 هعي بېلگې پيدا او په کتابچو کې دې وليکي او په بله ورخ دې په ټولگې کې ولولي.

پېغله ملالی

د افغانستان تاریخ له اتلولیو او مېړانو ډک دی. په دې ډګر کې نه یوازې نارینه برخه لري، بلکې مېرمنو هم د خپلو نارینه ورونو ترڅنګ زیاتې اتلولي او مېړانې بنو دلي دي. دا هره یوه یې داسې خېرہ د چې کارنامې او مېړانې ېې، سرپېره پردي چې زموږ د ويړ او افتحار نښه ده، زموږ او د راتلونکو نسلونو لپاره د لاري او پله حیثیت لري. موږ د بېلا بېلو تولګيو د پښتو ژې په درسي کتابونو کې پښتنې نارینه او پښئينه خېرې پېژندلې دي. بنایي د هغوي کارنامې د خپلې لاري مثال کړو او د هغوي د پښو پر پل، پل کښېردو. دلته د مېوند د اتلې، پېغله ملالی په اړه لنډ معلومات لولو.

— د ملالی نوم ولې د هر چا په خولو کې پروت دی؟

د ملاли د ژوند د پیښو په اړه پوره معلومات په لاس کې نشته. له موب سره د هغې د څای او کورنۍ سمه پته نشته او نه راته خرګنده د چې دا پیغله خوک، د چا لور او د کومې سیمې او کلې وه. د میوند د فتحې د ننګ او جنګ په ډګر کې د دغې نومیالی پیغلي نقش لکه د لمر په خېر ھر چاته خرګند دي. په دې اړه د خلکو له خولو راپاتې شوې خبرې او تاریخي شواهد لېر و ډېر یوه خوله دي. د ونا په ډېر لېر توپیر او بدلون د میوند په فتحه کې د هغې غوڅ او تاکونکي نقش تاییدوي.

د "پښتې مېرمنې" د کتاب لیکوال، عبدالروف بینوا لیکي: ((د ۱۲۹ هـ. ق کال د برات د میاشتې پر اووه لسمه د دوشنبې په ورڅ افغانی زلمیانو د خپل وطن د ساتنې په نیت سرونه پر میدان ایښي او د میوند ډګر ته د سربنندنې لپاره حاضر شوی وو. ټکنده غرمه وه. غازیان تبې او ستړي ستومانه وو. د میوند په دښته کې هېڅ اوږه هم نه وي. نژدې وه چې افغانی لښکر د تندي له امله ماتې و خوري. په داسې حال کې چې د لښکرو بېرغچې هم سخت زخمی شو او بېرغې له لاسه ولپد، یوه پیغله راغله، بېرغې په سرو منگولو واخیست، ناره یې کړه:

خال به د یار له وینو کښېردم
چې شینکي باځ کې ګل ګلاب و شرمونه
که په میوند کې شهید نه شوې
خدایرو لاylie بې ننګي ته دې ساتينه

ددې پېغلي دا غږ یو آسماني غږو. د افغانی زلمیانو وینې یې په جوش راوستې او د (الله اکبر) په ناره یې پرغلیم یرغل وکړ. دښمنان یې تار په خپله پاکه خاوره یې د هغوي له ناپاکو قدمونو خخه ورځورله. دا پیغله ملاله نومېدله)).

په نورو ځایونو کې پورتنې مفهوم د الفاظو په لېر و ډېر بدلون سره داسې راغلى دي: ((يوې خوانه د میوند پر دښته پراته د پېرنګي پوچونه په هر ډول وسلو او امکاناتو سمبال وو. بله خوا افغانان په تشن لاس، خود ايمان او عقيدي په وسله سمبال، د هغوي مقابلې ته راوتلي وو. هغوي په دې نیت او تکل وو چې دغه لښکري له خپلې خاروې خخه وباسې او هپواد

د دوى له ناولو منگولو خخه آزاد کړي. له افغانی غازيانو سره په دغه جګړه کې افغانی مېرمنې هم شاملې وي. خینو یې غازيانو ته خواړه، اویه او باروت رسول او خینې له خپلوا پلرونو، ورونو او میرونو سره اوږده پر اوږده د دېمن مقابلې ته ولاړې وي. د دغونومياليو په ډله کې یوه هم ملاله وه.)

د "افغانستان درمسير تاريخ" ليکوال د هغه وخت د یو نوميالي مؤرخ، ميرزا يعقوب علي خوافي د کتاب په حواله ليکي، په دغه جګړه کې له دولس زره انګريزې پوخ، عسكرو او صاحب منصبانو خخه د جګړې له ډګره یوازې (۲۵) تنه ژوندي په تېښته بریالي شول. د "زمور غازيان" ليکوال، محمد ولی خلمى د "نفتولال خالفين" د کتاب (شپورهایي پیروزی ميوند) له مخي ليکي: "کله چې د زياتې کلکې ژوبلي په نتيجه کې ميوند فتح او افغانی غازيان د خپلوا شهیدانو د بنخولو په تکل کې وو، غازي سردار محمد ايوب خان پوښته وکړه، دغه نجلی خوک ده چې په یو داسې نازک حالت کې یې په خپلوا ملي لنډيو افغانی لښکر په ننګ او غورخنګ راوست؟ خواب ورکړ شو چې دا د یو شپون لور، ملاله او د ميوند د (کشك نخود) او سېدونکې ده. بل ورته وویل، دا ډېره زړوره وه. د غازيانو تر خنګ یې باید بنسخه کړو. ايوب خان وویل بنه واياست. ملايانو او ملي مجاهدينو د بخښني دعا ورته وکړه او هم هلته یې خاورو ته وسپارله."

همدارنګه مير غلام محمد غبار په (افغانستان درمسير تاريخ) او لويس دوپري په خپل اثر (افغانستان) کې د ملاۍ سربنندنه او ننګياليتوب ستايي او تاييدوي یې.

له پورته خرګندونو دا بنکاري چې ملاله د ميوند په همدي تاریخي جګړه کې د شهادت مقام ته رسیدلې او تلپاتې نوم یې په برخه شوي دي. دغه ستره ويپارلې کارنامه یې زمور د هپواد په تاریخ کې په زرینو کربنو لیکل شوې. تر هغه چې افغانان او افغانستان وي، له چا به نه هېږدري او په ډېر درناوي به لمانڅل کېږي. د دې نوميالي او ننګيالي پېغله قبر په ميوند کې معلوم او ډېر خلک یې زیارت ته ورئي.

روح دې تل بناد او یاد وي!

د متن لنلیز:

هغسپی چې ووبل شول، زمور تاریخ له نومیالیو آغلو او بناگلو ڈک دی. هغوي یا د خپل قوم په مشری خلکو ته خدمت کړي، یا یې د تورې او قلم په زور د خاورې غليمان څلپي او تېښتې ته اړایستلي، یا یې د پوهنې او علم بیرغ او چت کړي او یا یې د قلم په ژبه په نظم او نثر خپل ويده ورونه او خویندي راویبن کړي دي. دا هريو په خپل ځای د درناوی او ستانيې ور دی. پېغله ملاله د ډې سلګونو پېغلو او شاه زلمو له ډلې څخه یوه د چې په خپل پښتني غيرت یې خپل ورونه له حتمي ماتې څخه ژغورلي او دېښمن یې تار په تار کړي دي. د دوی ټول ژوند زمور د اوسنې او راتلونکي نسل لپاره یو لوست دی. باید هغه په دېر خير او غور ولولو. هڅه وکړو داسې کارنامې له ځانه پرېږدو چې د راتلونکي نسل لپاره د افتخار او سرلورې نښه شي.

فعاليتونه

- ۱_ پنځه تنه زده کوونکي دې په خپله خوبنه د ټولګي مخې ته راشي او دوه، دوه دقیقې دې د پښتني شهامت په اړه خبرې وکړي.
- ۲_ زده کوونکي دې پر پنځو ډلو وویشل شي. هره ډله دې په خپلو منځونو کې پر لاندې تکو خبرې اترې وکړي:
  - آزادې خه مفهوم لري؟
  - د آزادې تر لاسه کول آسان دي او که ساتل یې؟ څنګه؟ بیان یې کړي.
  - د ډیوه هېواد د آزادې د ساتلو لپاره تر ټولو اړین شي کوم دي؟ ولې؟هره ډله دې په لنډ ډول خپلې نظرې وليکي. بيا دې د هري ډلې استازۍ په وار سره د ټولګي پر وړاندې خبرې وکړي. په پاڼۍ کې دې پوبنتنو ته څوابونه ووايي او له خپلو نظريو څخه دې دفاع وکړي.

۳_ هر زده کوونکی دې په ځانګړي ډول له لاندې کلمو خخه یو متن جوړ کړي او د نورو په وړاندې دې ولولي.

مېوند، ملاله، جګړي، شهادت، تلپاتې، وياړ، تاریخ، کربنو، په دېر درناوي، نومیالی او ننګیالی، پېغلي، د میوند د شهیدانو په، او دېر خلک یې زیارت ته ورځي.
روح دې بناد او یاد دې تل تاند او تازه وي!

۴_ دوه تنه زده کوونکی دې د نورو په استازیتوب د ټولګي مخې ته راشي. یو له بل خخه دې د ملالې د اتلولۍ په اړه پوښتنې وکړي او څوابونه دې واوري. نور ټولګیوال دې ورته غورد شي. په پای کې دې د پوښتنو او څوابونو په اړه خپل نظر خرګند کړي.

۵_ لاندې اصطلاح ګانې او عبارتونه خه معنا لري؟ خبرې پرې وکړئ او که داسې نورې اصطلاح ګانې او عبارتونه درته یاد وي، وېږي:
د شړو مېو مچ، د پوزې پېزوان، لور په لوټه تېره کول، د اویو څګ ته لاس اچول، په شا تلل.

زده کوونکی دې د هېواد تېر تاریخ ته نظر واچوي او په هغه بهير کې دې د پېغلي ملالې په اتلولۍ یوه مقاله ولیکي او بله ورڅ دې یې په ټولګي کې د نورو په وړاندې ولولي.

نېکمرغه هغه څوک دې چې د نورو له ناوړو کړنو پند واخلي او پخپله یې سرته و نه رسوي.

لاندې شعر ولولې، پر مفهوم يې خان پوه او خوند تري واخلی:

په آزار د مظلومانو حايل مه شه
له لوګي د سويو زړونو غافل مه شه
د ټپیک د توري غوش به خښتن روغ کا
مسلمان د آه په غشي ګایل مه شه
که آزار د مسلمان د چا مطلب وي
دا مطلب يې تر قیامته حاصل مه شه
هسي خوي کوه چې نور عالم دي ستايي
ته په خپله د خپل خان په ستایل مه شه
په جهان بدہ خواري نشته تر سواله
که دي زده د خپله پلاره سایل مه شه
ستاد حسن یاد زما په زړه کې ليک شول
دغه نقش مې له خاطره زايل مه شه
خودې روح په تن کې شته دي اې کامګاره
يو ساعت د دین له چارو کاهل مه شه
«کامګارختک»

ډرامه څه ټه واي؟

ديوپي زې ادبیات، که ليکلې وي او يا شفاهي، د ولس د مخنې، فرهنگ، ټولنيز او سیاسي شعور بنکارندوی او په ډېرو حالتونو کې د يوپي ټولنيز د مخکښ او لارښود حیثیت لري. ټولنه هغه خواته بیاپي چې وخت او شرایط ېې غوبښته کوي. د ظالم لاس له مظلوم څخه لنډوي. ټولنيزې ناخوالې خلکو ته بیانوي او له هغې څخه د خلاصون لار ورته بنېي. کيسه، ناول، رومان، ډرامه او ... بېلا بېل ادبی ډولونه او ژانرونه دي چې په خپل وار د ولسوونو د پخوانيو، اوسينيو او يا راتلونکو پېبنو او ژوند هيئداره ده.

په لسم ټولګي کې مو د لنډې کيسې په اړه معلومات تر لاسه کړل. دلته په لنډ ډول د پښتو ډرامې په اړه خبرې کوو.

تاسو به هرو مرو د ډرامې نوم اورېدلۍ وي. ستاسو په انډ ډرامه څه شي دي؟

ډرامه یا ننداره د یونانی ژې له "ډراو" څخه جوره شوې او معنا یې فعل او عمل دی. ډرامه او عمل له یوبل سره نه شلیدونکي اړیکې لري. پر دې بنست ډرامې ته په "فعل سره بنودنه" هم ويلاي شو. د یوې موخي د خرګندتیا لپاره ډرامه تر ټولو غوره او اغېزمن عمل دی.
د جورښت له مخي ډرامه درې ډولونه لري.

۱_ د ستیج ډرامه، ۲_ رادیویي ډرامه، ۳_ تلویزیونی ډرامه. (فلمونه او ننداري په کې راخي). هره یوه یې ځانګړې ژبه او وسایل لري.
د منځیانګې له مخي ډرامه په دوو ډولونو ده.
۱_ ترازيکه یا ترازيدي ډرامه، ۲_ کوميکه یا خندنی ډرامه
ترازيدي هغې ډرامې ته وايي چې د غم، درد، ویر او ژړا حالت او پښې پکې راغلې وي. د کوميکي اصطلاح د هغې ډرامې لپاره کارول کېږي چې خوبني، خندا او نیکمرغې پکې نغښتې وي.

د ډرامې بنستیز توګي.

۱_ کيسه: هره ډارمه باید یوه خوندوروه کيسه ولري. کيسه چې خومره انساني فطرت او بشري ژوند ته نژدي وي، هغومره ډرامه بنکالې وي.
۲_ ترتیب (پلات) یا ادانه. په کيسه کې د پېښو نظم، اوډون او ترتیب ته وايي. ډارمه پر دغه ادانې ولاړه ده. ادانه یا پلات دومره یو له بل سره ترپلي او راکښلې وي چې د یوې ګلمې له ایستو سره ورانيږي. په دې توګه په ادانه کې لنډيز، پرله پسيوالۍ او نظم لوی ارزښت لري.
۳- پيل، اوچ اوپاي: د ډرامې پيل بنائي داسې وي چې لوستونکي، اورېدونکي او ليدونکي له ځان سره یوسې. د کيسې پيل د کيسې اوچ ته لار هواروي. د ډرامې په منځ کې د پلا پېلو لوړغارو (کرکترونو) تر منځ ټکر یا کشمکش رامنځته کېږي چې دې ته د ډارمه څوکه یا اوچ وايي. دا غوته بيا د ډرامې په پاي کې ايله کېږي. د ډرامې پاي باید منطقې وي او د لوستونکي، اورېدونکي او یا ليدونکي زړه ته پرپوځي چې د داسې پېښو پايله همداسې وي. د ډرامې لیکوال ته بنائي چې ډرامه په تصادفي او ناخاپه ډول پاي ته ونه رسوي.

لوبغاری (کرکترونه): د ډرامې لوبغاری سنایي د ډرامې پېښو ته سا ورکړي او داسې ېې پر مخ یوسې چې پر لوستونکو، اورېدونکو یا لیدونکو ژور اغېز و بنندي او دا هله شونې ده چې لوبغاری د خپلې ټولنې رښتنې استازیتوب وکړای شي.

ډیالوگ او ژبه: په ډرامې کې داسې ژبه کارول کېږي چې د لوستونکو، اورېدونکو یا لیدونکو زړه په موتي کې کلک ونیسي او خوند ورکړي. هر لوبغاری ته د هغه له پوهې سره سمه ژبه کارول په کار دي، داسې نه چې د بزرگر او ډاکټر توییر ونه شي.

په ډرامې کې درې حالتونو ته خانګړي پام اړول کېږي:

۱- وخت: داسې چې باید ډرامه او ژبه ېې د یو مهال وي. یعنې داسې ونه شي چې ډرامه تاریخي وي او ژبه يې او سنې وي او نه داچې یو څوان ته د زاره سړي نقش ورکړ شوی وي.

۲- خای: د ډرامې پېښه چې په کوم خای کې پېښېږي، باید تصویرونه ېې هم د همغه خای وي؛ یعنې داسې نه وي چې پېښه په افغانستان او تصویرونه ېې د نورې پرمختلې نړۍ وي.

۳- عمل: دې تکې ته پام په کار دي چې عمل او ژستونه له پېښې سره تراو ولري؛ یعنې داسې نه وي چې مرۍ شوي وي او لوبغاری خاندي.

د ډرامې پیل له لرغونې یونانه شوي دي. په لرغونې یونان کې شاعري ډېره غورېدلې او ډرامه د یوناني ادب ارزښتاكه خانګه وه. په لرغونې مصر کې هم د یوې ډرامې خرك لګېدلې چې نوم ېې "ایپې ډوس" و او د یوه واکمن "اوسي رس" په مرینې بنودل شوي وه. بیا ېې انګریزی ادب ته لار پیدا کړه. وروسته د هندی او عربی له لارې پښتو ته راغله.

په پښتو کې لومړۍ ډرامه د عبدالاکبرخان اکبر "درې یتیمان" ده. دغه ډرامه پر ۱۹۲۷ میلادي کال کې لیکل شوي او روزنیزه ښه ېې درلو ده. دا ډرامه د اتمانزیو د لېسې په کلنۍ غونډلې کې ننداري ته وړاندې شوي وه. د هند د نیمې وچې تر وېش د مخه زیاتره ډرامې د پېرنګې استعمار په وړاندې د مبارزې په ملاټر لیکل شوي دي. په پښتو کې پر ډرامه يې

اصولو برابره ډرامه اسلم خټک لیکلې د چې د "وینو جام" نومېږي او پر ۱۹۳۵ کال له راډيو نه خپره شوه. د پښتو زیاتره ډرامې په پښتونخوا کې رامنځ ته شوې دی او افغانستان د اړینو وسایلو د نشتوالي له امله تر ډېره له ډرامې بې برخې پائې شوی دی. په کوزه پښتونخوا کې لاندې کسانو پښتو ډرامې لیکلې دی:

عبدالله جان اسیر، عبدالخالق خلیق، عبدالکریم مظلوم، امیر حمزه شینواری، داودشاه برق، سمندرخان سمندر، میا سید رسول رسا، یوسف وركزی، عبدالله جان مغموم، رضا مهممندي، شوکت الله اکبر، رحمان کاكا خیل، ایاز داود زی، مراد شینواری، اشرف مفتون، رشید دهقان، اشرف دراني، خیال بخاري، ولی محمد خلیل، عمر ناصر، ډاکټر محمد اعظم اعظم، خالقداد اميد، ګل افضل خان، نثار محمد خان، همایون هما، عابد شاه عابد، نورالبیشر نوید، ساحر اپریدی، محب الله شوق، همایون همدرد، فریدالله احساس او....

پښتو زې ته له نورو ژبو خخنه هم ډرامې را ژیارل شوې دی چې د لطیف وهمی له اردو نه ژیارلې ډرامه "د قرطې قاضي" او د سراج خټک له انگریزی نه ژیارلې ډرامې "د وینز سوداګر" او "مکبث" د ستاینې وړ دي.

په افغانستان کې د ډرامې دا لیکوال د یادولو وړ دي:

پوهاند عبدالحی حبیبی، عبدالرؤوف بپنا، ف. فضلي، عبدالمنان ملګرۍ، عبدالروف قتيل، بسم الله کمکي، سیدجان ملال او یو شمبې نور.

د متن لنډيز:

د ډرامې کلمه له یوناني زې "ډراو" نه راوړلې ده. فعل او عمل ته وايي. ډرامه او عمل یو له بل سره نه شلیدونکې او پکې لري. په دې توګه ډرامې ته په "فعل سره بنوونه" هم ويلاي شو. هره ډرامه باید یوه خوندوروه کيسه او ادانه ولري.

ډرامه درې برخې، پیل، اوچ او پای لري. پیل یې باید داسې وي چې لوستونکې،

اوربدونکي يا ليدونكى لە خان سره يوسي. دكيسې پيل دكيسې اوج تە لار هواروي. د چرامې پە منخ كې د بېلاپلۇ لویغارو (كىركتەرنو) ترمنع تىكىر ياكىشمەكش رامنخىتە كېرى چى دې تە د چرامې اوج وايى. دا غۇته بىا د چرامې پە پاي كې پرائىستل كېرى.

د چرامې لویغارى يابىد چرامې تە سا وركرى او داسې بې پرمخ يوسي چې پر لوستونكۇ، اوربدونكۇ او ليدونكۇ ژور اغېز واچوي. پە چرامە كې داسې ژىھە كارول كېرى چې د لوستونكۇ، اوربدونكۇ او ياليدونكۇ زرە پە موتىپى كې كىلەك ونىسى او خوند وركرى. پە پېنتوكې لومړى چرامە د عبدالاکبرخان اکبر "درې يتىمان" ده چې پر ۱۹۲۷ کال يې لىكلې ده. تر دې وروستە پە پېنتونخوا او افغانستان كې يو شمېرلىكوالو د چرامې لىكلۇ تە مخە كېرى ده. د ستىچ، راديو او تلوىزيون لپارە گنې چرامې يانندارى لىكل شوي دى.

د چرامې بېلگە:

د كلو رنخور

(پرده پورتە كېرى.)

د پېنتونخوا غرونە چې خای پر خای يې پر سر لېھ واورە بىنكاري، دومرە هسک دى چې تە به وايى آسمان يې د بىنكلولۇ لپارە راتىپتى شوى دى. د شنو درو، پاكې فضا، رنو او بىو منظرە هومرە بىنكلې د چې د انسان روح تازە كوي. د زرکو او ازاونە او د كوهسار نسىم سرى پە نىخا راولى. هەغە بىل پلو تە ارت او لوى دېنتونە پە نظر رائىي او د غاتبولۇ پە گلۇنۇ داسې بىنكاري، تە به وايى چې د خىلواكى جىڭرە يې نى خلاصە شوې او پېنتۇ زلىمانو دا ھمكە د دېنمەن پە وينولې ده. خو چې سې لې دېر خىر شى، دې غرونۇ پە لەمنو كې بە ووينى چې "پېنتون" رنخور پىروت او لە رنگە يې معلومېرى چې د كلو رنخور دى. مې لا نە دى، خود ده او د مرگ ترمنع ھېخ ھەم پاتې نە دى. كله كله سترگە رونې كېرى، مگر ژر د بېھوشى چەپرى راشى....

سر تە يې "خيرات خور"، پىنۇ تە يې "دمگەر"، يو ارىخ تە يې "خان" بل تە يې "ملک"

ناست دی. خلور سره د رنخور د رنخ په شاوخوا کې خبرې کوي.
خان په قهر: اوه، لا په لاس کې يې قوت شته! عجبه رنخور؟ زما په خيال تېڭي
کوي.

ملک: باید بې مالگې چوچى ورکې شي... د رنخور دasicي لاس غورخول خطر ناك
وي!!

دمگر: تاسې بېغمە اوسي. ما دasicي دم نه دى "پو" کې چې دى بيا سر راپورتە کېي...
خو دايىپە وجود پىرى نوتى دى. يوه "دودكە" بە هم غوارپى.

خان: په هر صورت باید لاسونه يې وترل شي.

خیرات خور: (په عجز) خو... خو... خو...

ملک: بيا خە خوسى خوسى لري؟ په دې باب د چاشفاعت نشو منلاي.
خیرات خور: توبه، توبه ... يە، يە ... زە او شفاعت!

تاسې ما مە گنهگاروئ... خو، خويوشە... (پە گوته د رنخور واسكت تە اشارە کوي).
ملک: (خاندى) هە، هە، هە ... واسكت غوارپى؟

خیرات خور: هو، د خدای په جات ... اوسمدا يو واسكت كفایت کوي.

خان: واخلە، واخلە، ... ستا خو ھېچ مېپىدە نشته!

(د رنخور واسكت كابىي او ملک بې لاسونه ترى، دمگر بې چيليو تە لاس اچوي او
وايى):

دمگر: زە نو تر چا پاته يم ... دايىپە هم زما!
(رنخور سترگې روپىي، په ڈېر قهر شاوخوا گوري).

دمگر: فضل، فضل، فضل؟ ملک كاكا د رنخور پىرى سترگو تە راغلى ...؟

خیرات خور: هو، هو سترگې بى بدې سرى شوي ... خە نورى بلاوپە په سترگو
ونى.

ملک: چارە يې خە ده؟

خان: باید سترگې بى هم وترل شي....

ملک: بنه دې وویل ... د رنځور حال بد دی، باید هېڅ شي ته ونه ګوري ... د رنځور
پاره استراحت ضرور دي. موږ باید خپل رنځور خو مو توان وي، همداسې ویده وساتو،
وېښوالۍ یې خطرناک دي!!
ټول په ګله: بالکل درست!

(د رنځور سترګې هم تړي. رنځور لېر لېر په هوښ راخي.)

رنځور: خه کوي؟ خه رانه غواړئ؟

تاسې خو زما هرڅه راڅخه غصب کړل. زما د باغ مېوې، د څمکې غلې او نور نعمتونه
تاسې وځورل. زه مو په وچه ډودۍ وغولولم. ... وینې مو راوچې کړي، بې واکه شوم، په
رنځ اخته شوم ... بیا لا هم په دې حال کې راڅخه وبرېږئ. لاسونه مو راوتړل. اوس یوازې
دا کتل مو هم راباندي پیروزو نه دي؟ ولې ظالمانو؟

خیرات خور: الله توبه، پرتې او چتیات یې شروع کړل. ما ویل چې خیرات وکړئ،
خیرات ... تاسې ونه منله. الله فضل!

رنځور: چتیات نه دي، ربنتيا وايم ... تاسې د خپلې ګټې لپاره زما وینې راوچې کړي. زه
مو ستري ستومانه کرم. کلونه کلونه کېږي چې تاسې زما د لاس ګټې راڅخه اخلي. جامې
مې رانه کابړئ. هرڅه خورئ، خو زما د صحت غم نه خورئ. ... اوس مو د خپلې ګټې
پاره په بستر کې اچولی يم. کوم وخت چې زما هر خه خلاص شي، بیا به نو ما پېږدئ او
تاسو به... (دلته خیرات خور په خوله لاس بدې او دمګر سرښوروی.)

دمګر: خدای دې زموږ کور او کلې له شیطانه وساتي. ... دا د شیطان خبرې او ډېر
بد شګون دی. ... لکه چې پېږي یې خولې ته راغې. باید ژر یې خوله وتړله شي چې نور
څوک یې دا پرتې وانه اوري.
ټول په ګله: بېشکه!!

ملک: هو، یو رنځور باید دومره ونه وبرېږي.

خان: ژر یې خوله پټوئ چې نور په دې رنځ اخته نشي.

د رنخور خوله هم تری. په دې وخت کې د شنو درو له منځه د وېښو زلمیانو ډله لپدل
کېږي چې د رنخور خواته راروانه ده او د وېښوالي ترانه وايي.*
*) د عبدالرؤف بېنوا لیکنه

فعالیتونه

- ۱ - درې تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي. هريو دې په خپل وار لاندي دربو پوبنتنو ته څوابونه ووایي:
الف: د جوربنت له مخې ډرامه خو ډولونه لري؟ نومونه یې واخلئ.
ب: د منځانګې له مخې ډرامه په خو ډولونو ده؟ هريوه یې خه شی خرګندوي?
ج: یوه ډرامه خو بنستيز توکي لري؟ نومونه یې واخلئ.
- ۲ - د زده کوونکو شپږ دوه کسيزې ډلي دې د ټولګي مخې ته راشي. درې لوړۍ دوه کسيزې ډلي دې په خپل وار یوه ترازيدي او دويمه درې کسيزه ډله دې یوه کميډي ننداره د حرکاتو له لاري تمیل کړي.
- ۳ - یو تن زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او ودې وايي چې د ډرامې د بيان ژبه بنایي خنګه وي. بېلګه دې وړاندې کړي.
- ۴ - یو بل زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او ودې وايي چې یوه کميډي په ډرامه خپل پیغام خنګه لیدونکو ته وړاندې کوي.
- ۵ - ټول زده کوونکي دې سوچ وکري چې په ډرامه کې وخت، خای او عمل خه معنا لري. د هغوي له ډلي خخه دې درې تنه د ټولګي په وړاندې هغه بيان کړي.

کورني دنده

زده کوونکي دې هڅه وکري په خپلو کورنو کې یوه لنډه ډرامه ولیکي. موضوع دې پخله وټاکي او په بله ورڅ دې هغه په ټولګي کې ولولي.

بایزید روښان

د روښانیانو غورخنگ د تپري او زور په وړاندې د افغانانو د مبارزې یو روښانه فصل دی او په افغاني تاریخ کې یو خرګند او روښانه دریغ لري. د روښاني غورخنگ یوه ستره ځانګړتیا داده چې د خلکو د تنور او د ټولنیز عدالت د تبلیغ لپاره یو پیغام هم لري. د روښانیانو ایدلوژي د شکل په لحاظ عرفاني او تصوفی بنه لري، خود محتوا په لحاظ یو ملي ازادي بنونکی غورخنگ دی. د دې غورخنگ په سر کې بايزيد روښان و. غواړو د نورو وتلو شاعرانو او لیکوالو په لړ کې چې په تپرو ټولګیو کې مو پېژندل، دلته بايزيد روښان دروپېژنو.

روښان چې اصلی نوم یې بايزید دی، په ۹۲۶ هـ.ق. کې د پنجاب په جالندر کې زیرپدلى دی. پلار یې شیخ عبدالله نومیده. شیخ عبدالله په اصل کې د کندهار او مر و له کندهاره د وزیرستان کاني گورم ته (وزیرستان د بدر په وادی کې د غره لمنې ته یو خای دی چې په پښتو کې شهرت لري). لارل او هلته میشت شول. روښان وايي، زما پلار عبدالله قاضي د محمد زوي و. کورني مو انصاري ده. محمد دولس زامن درلودل چې په دوي کې عبدالله په فضيلت مشهور و او قاضي توب یې کاوه. د محمد بل زوي خدايداد نوميد چې زوي یې خواجه اسماعيل د عبدالله وراره و. دغه سري ته بايزيد عقيدت درلود. د مخزن الاسلام ليکوال، اخوند درويزه وايي، د وزیرستان په کاني گورم کې د پښتو خو قبيلې سکونت لري چې او مر او انصاري هم له دغو قبيلو خخه ګنډل کېږي. مياروښان له انصاري قبيلې خخه دی چې دغه قبile په علم، صلاح او تقوا کې مشهوره ده. درويزه ليکي: "پوه شه اى زويه چې د کاني گورم د سيمې په او مر افغانانو کې د عبدالله په نامه یو سري و له پوهې او صلاح سره. هغه د عالمانو او صالحانو له اولادې خخه و. د قضا له مخې د هغه د بايزيد په نامه یو زوي پیدا شو...". بل خاي ليکي: "د بايزيد پلار او نیکه دواړه د او مر عالمان وو. هم ربنتيني وو په دين کې".

بايزيد روښان په داسې یوې کورني کې لوی شو. د خپل عصر ديني علوم، فقه، تفسير، حدیث، اخلاق او تصوف یې لوسټي وو. بايزيد یو رياضت کوونکۍ او د روحانیت پلوې و. پياورې مبلغ او مجاهد و. پنځه کاله یې په کور کې په رياضت تېرکړل. په دي ډول د بايزيد نافذ شخصيت او اغېزمن تبلیغې قوت او د مشرتابه وړتیا د خپرلوا او پلتلو وړ خواوې دی. پر خلکو د د شخصيت اغېزه کوله او د ده خبرې به یې په عقيدت او اخلاص اور بدې. روښان په خلورو ژيو پښتو، فارسي، عربي او پنجابي پوهيده او په دغو خلورو ژيو یې ليکل او لوستل هم کول. په پښتو ليکنه کې یو خاص سبک لري چې ترده د مخه یې په پښتو کې نوري بېلګې ليدل شوې نه دي.

تر ده د مخه د پې خزانې منظومې لرغونې توپې او د سليمان ماکو د تذکري منثورې نمونې (۶۱۲ هـ. ۱۲۱۵ م.) لرو چې د پښتو ژې د نظم او وينا له سمون سره برابري دي؛ يعني هغه ډول چې خلک پښتو وايي، ليکوال هم په هغه ډول خپل مطلب سم ليکي. په عربي ادب کې اته سوه کاله د مخه يو راز فني نثر هم باب شوي و چې جملو به ېي سجع درلوده. ليکوال به داسي مسجع جملې سره جوړولي چې د پاي کلمې به سره يو رنګه او موزونې وي.

روبنان خپل پښتو نثر په دغه ډول فني او مسجع ډول ليکلى دي. خپله روښان ددغه سبک غوره کول يو الهامې غربولي چې ورته وویل شو:

"او بايزيده، وکښه خيرالبيان، په هغسي الحان چې ېي به لوست سوره رحمن."

خيرالبيان د پښتو يو پخوانۍ پېژندل شوي کتاب دي چې ترمود رارسېدلی دي. خيرالبيان د پښتو خانګرو تورو لپاره خانته بنې او املا لري.

تر روښان وروسته اخوند دروبزه خپل پښتو او فارسي مخزن الاسلام (۱۰۱۵ هـ - ۱۶۰۵ م.) شاوخوا ولیکه چې د موضوع له پلوه له خيرالبيان او روښان سره مخالفت بنېي، خود سبک او انشاء له مخې دروښان پيروي او تقليد کوي. تر دي وروسته په پښتو کې ډېر منثور کتابونه راوتلي دي او پولو د پير روښان د سبک پيروي کړي ده.

د روښان لاندي تاليفات موره ته خرگند دي:

۱ - خيرالبيان په پښتو، فارسي، عربي او پنجابي ژيليكل شوي دي،

۲ - مقصودالمؤمنين، په عربي ژبه ليکل شوي،

۳ - صراط التوحيد، په فارسي ژبه ليکل شوي دي،

۴ - فخرالطالبين،

بایزید روبنان د یو پوه سرپی په توګه د وخت د بنکلاک پر خلاف له عقیدوي محاذ خخه جگړه پیل کړه. روبنانی غورځنگ د یوې ملي ايدیالوژۍ په پیروی راواچت شو. ده په ډاکه ويل، هرڅوک چې خپل څان نه پېژني، خپل خدای هم نشي پېژندلای. روبنان وویل، د خدای په نزد ټول انسانان مساوي دي. اصل و نسب او دنیايني اعتبار خه اهميت نه لري. کله چې بایزید د پیرو روبنان په لقب د اعتبار خاوند شو، هغه خلک یې ټول ترشاوخوا راټول شول چې د وخت د استبداد تر فشار لاندې خپل شوي وو. د روبنان تعلميات چې سربره پر مذهبی هغه یې ملي ارزښت هم درلود، داسې قدرت ونیو چې هېچا له هغه خخه سرنشو غړولای.

د روبنانی غورځنگ ايدیالوژيکي ارزښت دادی چې هغه له مذهبی عقیدې سره ملي مبارزه ملګرې کړه او خپلو مرپدوانو ته یې له مذهبی تعليم سره توره هم په لاس ورکړه. د ګورګانی دریار پلویانو چې هر خومره زور ولګاوه، د روبنانی غورځنگ خراغ یې مړ نه کړای شو. روبنان څان د پښتنو مشر باله او د ده زوي جلال الدین هم څان د پښتنو پاچا ګانه. دوی خزانه او تشکيلات درلودل او د جګرو شکل یې ګوريلايي و. روبنان په پای کې جل وواهه او په ۸۵ ۹ م. کال کې مړ شو. د روبنان ملي مبارزي تقریباً ۱۶۰ کاله دوام وکړ او له کندهار خخه تر سواته او له اباسین خخه ترکابله پورې ټوله سیمه یې د ګورګانیانو لپاره یو تنور ګرڅولي ووه.

د خيرالبيان موضوع:

د خيرالبيان ډېره برخه پښتو ده. د پښتو جملو په منځ کې د قرآن عظيم آيتونه او خينې حدیثونه یا عربي مقولې د دليل په ډول راوړل شوي دي. د قرآنی آياتو فارسي تحت الفظ ترجمې هم د کتاب پر حاشيه لیکل شوي دي. یوازې د کتاب په پیل کې د پنجابي لهجې خينې جملې هم لیدل کېږي.

د خيرالبيان مضامين ټول شرعی احکام او عقاید او د تصوف او اخلاقو مباحث دی، د حلال او حرامو بیان دی او دا ټول د حنفي فقهی له کتابونو خخه راخیستل شوي دی، لکه هدایه، کنز، قدوري او نور.

په خپله روښان خيرالبيان داسې معرفي کوي:

کړي مې دی، خيرالبيان، په خلور ژې، موافق له قرآن. په کې دی، بیان د رشتیا د دروغ د حلال د حرام او بیان د کړ و نکړ د هر مقام. (د خيرالبيان خطی نسخه)

دا کتاب له لوړۍ پانې خخه په حمد و نعت شروع کېږي. نورې برخې یې پندونه او اخلاقی تبلیغ، له مرګه، قبر او د دوزخ له عذابه ډارونه ده. وروسته بیا د شریعت، طریقت، حقیقت او معرفت خېړنې راغلې دی. د شریعت په برخه کې د اسلام د پنځو بناوو (توحید، لمونځ، روزه، زکات او حج) بیان دی. وروسته د طریقت او اخلاقو بیان راواړل شوي او د کامل پیر د متابعت په اړه خرګندونې شوي دی. د توحید مسئله یې ډېره خېړلې او په آسانه پښتو ژبه یې بیان کړي ده. په هرځای کې یې د دلیل او برهان په توګه د قرآن عظیم آیتونه، حدیثونه او د اسلامي لویانو ویناوې راوري دی.

خيرالبيان له فقهی احکامو خخه یوازې د عباداتو برخه په تفصیل بیان کړي او دغه احکام یې له حنفي مذهبه راخیستي دی. د خيرالبيان به برخه اخلاق دی. اخلاق یې د اسلامي متصوفینو په ډول بیان کړي دی. له فیلسوفانه او حکیمانه بیان یې ډډه کړي ده.

د خيرالبيان په بحثونو کې د شریعت پر خلاف خه شی نشته. له دې امله پر ده او د د پر لارویانو د الحاد لګبدلي توروونه خای نه لري. د خيرالبيان ټول مضامين او بحثونه د فقهی عقایدو او اخلاقو په کتابونو کې د مخه لیکل شوي او ده پر پښتو اړولي دی.

روښاني غورخنگ لنډه پېژندګلوی:

روښاني غورخنگ د روښان پیر له خوا پیل شو. د دې غورخنگ سیاسي مبارزې یوه پېړۍ په پر له پسې توګه د جلال الدین د روښان زوی، حداد د عمر زوی، عبدالقادر د

حداد زوى او کريمداد د جلال الدين زوى تر مهالله پايښت وموند. د سياسي خپلواکۍ غونبنتلو دا غورخنګ د روښان پير او جلال الدين اکبر د واکمني پر مهال پيل او د دي غورخنګ وروستي سياسي لارښود، کريمداد و چې د هندي واکمن شاه جهان په وړاندې یې د خپلواکۍ ساتلو د مبارزې ډګر تود ساتلي و.

له عرفاني او ادبی پلوه د روښاني غورخنګ اغیزې یوازې په هغو پېړيو او د روښاني واکمني به سيمو کې محدودې پاتې نه شوي. روښان پير د پښتو لیکدود او پښتو ادب د پراختيا او ودې لپاره خانګري هله څلې پيل او د پلي کولو لپاره یې بشپړه ژمنتيا درلوده. د روښان پير په زيار د خير البيان ليکل شوي کتاب ، نه یوازې دا چې د هغه پير د نصایح او لارښونو له اړخه ارزښتمن دی، بلکې د پښتو لیکدود او پښتو ادبی نثر د تر ټولو پخوانی بیلګې په توګه خورا مهم ګټل کېږي.

د روښاني نهضت ارزښت له عرفاني او تصوفی اړخه زيات دی. د دي نهضت لارويان له هماماغه پiele بیا تر اوسه د عبادت او رياضت خانګري لاري او طریقې لري چې په هند، پښتونخوا او افغانستان کې پیروان لري. په سيمه کې د تصوف له بېلا بېلو ټولګيو خخه یو مهم ټولګي همدا روښاني طریقه ده چې رياضت او عبادت یې د نورو صوفيانه طریقو په خبر د اعتدال خوبونوکي او له هر ډول بنسټيالني او سخت دریئي خخه پرهیز کوي. روښاني نهضت د همدي خانګرنو پرښت د زياتو خېړونکو او محققينو د پام وړ ګرځدلې او د خېړلو لپاره یې زياتو بهرنیو او کورنیو خېړونکو زیار ایستلى دی. د ناروې، فرانسي، پخوانی شوروی اتحاد، هند، پاکستان او زيات شمېر نورو هېوادونو لیکوالو له خپلواکۍ لیدلورو سره سم د دي نهضت خېړنه او پلته کړي ده. خینو دا نهضت یو تصوفی او عرفاني خوځښت ګټلی، خینو بیا د خپلواکۍ د یوه غورخنګ په توګه یاد کړي او یو شمېر یې د اصلاحی او کلتوري خوځښت په توګه یادوي.

د متن لنديز:

پير روبنان په ميا روبنان، بايزيد انصاري او بايزيد مسکين مشهور و هغه د عبدالله زوي او د شيخ محمد لمسی دی. په ۹۲۶ هجري کال د پنجاب د (جلندر) د اورمرو د کلي (برکي) په يوې متoste کورني کې ستړگې پرانستي دی. دا کورني (اورمر) تراوسه د وزيرستان په (کانۍ ګورم) کې استوګنه لري. پير روبنان له کوچنيوالی خخه د تصوف له مسلک سره پوره مينه درلوده، هڅه یې کوله چې دغې مرتبې ته د رسپدو په خاطريو کامل پير پیداکړي.

په لسمې او يوولسمې پېړي کې بايزيد روبنان، د د کورني، پيروانو او يو شمېر معاصرينو د هېواد د خپلواکۍ او ملي واکمنۍ د تر لاسه کولو په خاطر د وطن پالنې د پاک احساس له مخې نه ستري کېدونکې مبارزې کړي او په دې لاره کې یې خپل سرونه قربان کړي دی. له بلې خوا د تصوف او مذهب په جامه کې یې دې پښتنه د خپلواکۍ په روحيه روزلي او هم یې په پښتو اديياتو کې د خپل خلکو د ويسنولو په خاطر له ارزښت خخه ډکه پانګه زيانه کړي ده. سره له دې دېښمنانو هڅې کولي چې د روبنانيانو د ژوند کارنامي او مبارزې پېړي کړي او پير روبنان د (پير تاریک) په نومونوموي؛ خو دغو کارونو دېښمنو ډلو ته د اميد لارنه ده پرانستلي؛ بلکې د پير روبنان د ژوند او مبارزې په هکله یې د کورنيو لیکوالو په خنګ کې دېرو ناروپزانو، انګرپزانو، ايتالويانو، فرانسويانو، جرمنيانو او (پخوانۍ شوروی اتحاد) يو شمېر ختيغ پېژندونکو هم ددغه ملي غورخنګ په هکله ليکنې کړي دی. روبنانيانو د بايزيد په لارښوونه د هندي مغولي واکمنۍ د استبداد په وړاندې او د پښتنو د پخوانۍ برم د بیاتر لاسه کولو په خاطر داسي تحریک رامنځ ته کړ چې د پښتنو په تاريخ او ادب کې د (روبنانی غورخنګ) په نامه ونومول شو. دغه غورخنګ له يوې خوا په افغانانو کې سياسي شعور را ژوندي کړ، له بلې خوا یې دوى د هېواد د آزادولو لپاره د هند د مغولي واکمنۍ د استبداد پر ضد مبارزې ته چمتو کړل.

- ۱ - یو تن زده کوونکی دې په خپله خوبنې د ټولگې مخې ته راشي او ودې وايې چې پيرروبان ولي په پښتو ادبیاتو کې لور دریغ لري؟ نور زده کوونکی دې غور ورته ونيسي. هر زده کوونکی کولای شي په دې اړه خپل نظر وړاندې کړي.
- ۲ - په پورته متن کې د پير روبيان د لیکنو له مخې خه ويلاي شئ چې په هغې کې د خه شي تله درنه ده. یو تن زده کوونکی دې د نورو په استازېتوب خرګندونې وکړي. که له بل زده کوونکي سره په دې اړه بل نظر موجود وي، ورزیات دې بې کړي.
- ۳ - روبيانی غورخنګ ته ولي سیاسي بهه ورکول کېږي؟ هر زده کوونکی دې په خپل وار پري رنا واچوي.
- ۴ - پير روبيان ولي په مسجع ډول خپل نشر لیکلې دې؟ لامل بې خه شي دې، دوه تنه زده کوونکي دې په دې اړه خپل نظر وړاندې کړي.
- ۵ - د پير روبيان د ژوند په دوران کې د پښتو ټولنیز او سیاسي دریغ خنګه و؟ په دې اړه دې زده کوونکي خپل نظر وړاندې کړي او خبرې اترې دې پري وکړي.

د پير روبيان د لیکنې خانګرتيا او په هغې کې د مذهبی رنګ د غلبې په اړه خپل معلومات په یوې څېرنیزې مقالې کې وليکئ. د بنوونکي لارښونو ته غور کښېردئ.

د زده کړي په لارکې دننې کړ او ګالل د سبا لپاره
دنېکمرغې زېرمه کول دي.

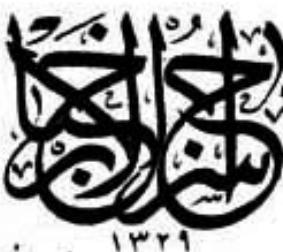
په افغانستان کې د مطبوعاتو لند بھير

نمبر ۳

سال بیم

حکمہ ۱

قیمت سالیانه
د اړه اسناد کابل ۸ روپیه
درخواص اخلاقی دلکشی دلکشی دلکشی
درخواص اخلاقی دلکشی دلکشی دلکشی
درخواص اخلاقی دلکشی دلکشی دلکشی
قیمت یک سفرا آن دلکشی دلکشی دلکشی
بھر پا تزدرو روز یک روش میشه

بیانات اخلاقی دلکشی دلکشی دلکشی
مندوبر و خبر خبر خبر
عمر و مردم
اداره فوج قطعه
در نامه شین خانه د بیس هزار کابل
بیانات اخلاقی دلکشی دلکشی دلکشی
دیر ترسته دلکشی دلکشی دلکشی

این اخبار از حکمہ میکړه ۱۳۲۹ میزان ۱۲۹۰
تاییغ علی یکم ذوالقعدہ ۱۳۲۹

و این اخبار از حکمہ میکړه ۱۳۲۹ میزان ۱۲۹۰

رسنی یا مطبوعات د بشري تولنو تر تولو ارزښتمن او اړین رکن دی. هر خومره چې په یوې ټولنې کې رسنی پرمختللي، آزادي او ناپلوې وي، په هماګه اندازه هغه ټولنه د عدالت او برابری پر ستنو ولاړه او له ظلم، تپري او تعصب خخه خلاصه وي. رسنی په یوې ټولنې کې مخکنېن رول لویوی او هر لوري ته چې وغواړي هغه ټولنه راکښلای شي. دولت درې رکنه لري چې له اجرياوی، عدلی او تقینی خواکونو خخه عبارت دي، خو رسنیو د خپل ارزښت او اهمیت له مخې د دولت په دې چوکاټ کې خان خای کړي او تر تولو لور خای یې خپل کړي دي. رسنی د دې په خنګ کې چې په یوې ټولنې کې ناخوالو ته گوته نیسي، د هغې لاملونه په گوته کوي، د ټولنې تګلوری هم ټاکي او مرسته ورسه کوي. رسنی راتلونکو نسلونو ته د ولسونو د پوهې او فرهنګ په لېږد او انتقال کې مهم رول لویوی. زموږ په ګران هېواد افغانستان کې رسنی په پرتله یېز ډول اوږد تاریخ لري او تر نه یې د پراختیا بېلا بېلا پراوونه وهلي دي.

— ستاسو په فکر په یوې ټولنې کې د رسنیو او مطبوعاتو ارزښت په خه شي کې نغښتی دي؟

رسنی د ټولیزو اړیکو د وسایلو په نامه یادېږي. په رسنیو کې خبری آژانسونه، ورڅانې، جربډې، مجلې، راډپو، تلویزیون او انټرنیټ شامل دي. خومره چې په یوه ټولنه کې د رسنیو شمېر زیاتېږي، په همغه کچه پر عامه ذهنیت زیات اغېز اچوي. د سراج الاخبار خپروني د خپلې لومړنی سرمقالې د "افتتاح کلام" په نامه په یوې برخې کې لیکلې: "... دا خرګنده خبره ده چې "أخبارونه" په دې زمانه کې د دولتونو او ولسونو د ژې په توګه ګمل شوي دي. په اوستني وخت کې له وروسته پاتې او بدوي قومونو پرته داسې هېڅ یو دولت یا قوم نشته چې اخبار ونه لري. اخبار د "خبر" جمع ده چې ضدې پې خبری ده.

چاپخونې یا مطبعې د رسنیو ډېر مهم جزء بلی شي. اوسلو په کمپیوټرونونو کې د انټرنیټ له لارې سړۍ ډېر ژر د نړۍ له حالاتو، پوهنیزو او تخنیکې برياوو، تازه خبرونو او نورو موضوع ګانو خخه نېغ په نېغه خبرېږي. د معلوماتي ټکنالوژۍ له منځ ته راتګ د مخه دا کار شونی نه و. د دې ټولو موضوع ګانو د انتقال لپاره چاپخونو او مطبعو ته اړتیا وه. یعنې د خلکو غورونو ته د معلوماتو په رسولو کې چاپخونو خپل ارزښت درلود.

په افغانستان کې مطبعه د لومړي خل لپاره د امير شېرعلي خان د دویمې پاچھې (۱۲۵۲) - ۱۲۵۷ هـ (ش) په پېر کې رامنځ ته شوه. په دې وخت کې د چاپ درې مطبعې موجودې وي. دوه یې د مصطفاوي او مرتضاوي په نامه وي. بله یې د "شمس النهار مطبعه" وه. شمس النهار په مطبعې کې د شمس النهار جربډه چاپله. د شمس النهار، مصطفاوي او د مرتضاوي دربوارو چاپخونو چاپ په ډېرینه توګه سرته رسپدله. په هر حال په افغانستان کې د چاپ پیلامه له همدي دربو مطبعو خخه شوې ده. په دې مطبعو کې د چاپ کارونه په ډېر لب ظرفیت سره ترسره کېدله، خو بیا هم د افغانستان د ژورنالیزم په تاریخ کې یې ډېر روښان او خرګند بنستونه اینې دی.

دمخه مو وویل چې مطبعه د لومړي خل لپاره په افغانستان کې د امير شېرعلي خان د واکمنې په دویم پېر کې رامنځ ته شوه. له دې سره مل د شمس النهار په نامه ورڅانې هم د لومړي خل لپاره دې علم دوسته پاچا د پاچه پرمھاں منځ ته راغله. دې ورڅانې د خپرو شوو لیکنو له مخې په دې وخت کې په کابل یا د هېواد په نورو برخو کې بله خپرونه،

نه وه. شمس النهار به کله په اوونۍ کې یو خل او کله په پنځلسو ورخو کې یو خل خپرېده.
داسې بریښي چې شمس النهار به تر ۴ گنو زیات چاپ شوي نه وي.

وروسته بیا د امیر حبیب الله خان په وخت کې (۱۹۰۶م، ۱۲۸۵ هـ ش) د مولوی عبدالرؤوف خاکی کندهاري په مسؤولیت د "سراج الاخبار افغانستان" په نامه یوه جريده خپره شوه. له بدھ مرغه خپرونو یې دوام و نه کړ او لومړی ګنه یې وروستی ګنه شوه. بیا (۱۹۱۱ - ۱۹۱۸م) د "سراج الاخبار افغانیه" په نوم خپرونوه رامنځته شوه. دا خپرونوه په افغانستان کې د دوامداره ژورنالیزم پیلامه ده. د دې خپرونو ښست د هېواد پیاوړي شخصیت او تکرې ژورنالیست، علامه محمود طرزی د ۱۲۹۰ هـ ش کال د تابی د میاشتې په ۱۶ (اکتوبر ۱۹۱۱) کېښود. محمود طرزی غوبنتل د دې خپرونو له لارې افغانان د ملت پالنې له روحبې سره اشنا کړي، د هېواد پالنې درس ورکړي، خپلواکی غوبښته ور زده کړي او د هغه مهال علم او پوهه وروښي. سراج الاخبار لومړي په ډېرینه مطبعه کې چاپیده چې وروسته بیا په حروفې بنې چاپ شو. سراج الاخبار په دوو اوونیو کې یو خل چاپیده. د دې خپرونو ډسټول چلوونکی له پیله تر پایه محمود طرزی و. په سراج الاخبار کې ادبی او علمي مقالې، عکسونه، انځورونه او کارتونونه خپرېدل. علامه محمود طرزی په سراج الاخبار کې د پښتو لیکل دودکړل چې د مولوی صالح محمد هوتك، غلام محى الدین افغان او نورو پښتو لیکوالو له خوا لیکل کېدل.

تر شمس النهار او سراج الاخبار افغانیه وروسته "امان افغان" په داسې دورې کې په خپرېدو پیل وکړ چې د افغانستان خپلواکی تر لاسه شوې وه. امان افغان په ۱۲۹۸ لمریز کال کې دوري د میاشتې په ۲۲ نېټه په خپرونو پیل کړي دي. دا اخبار تر نهم خپرنیز کال پورې په اوونیز ډول خپرېده. وروسته د ۱۳۰۷ لمریز کال د لیندی د میاشتې په پنځلسمه ورڅانې ته لوړ شو. قطع او صحافت یې هم بنه شو او په معیاري بنې خپرېده. په امان افغان کې خپرونه، مرکې، راپورتاژونه، تحلیلي موضوع ګانې، تبصرې، سیاسي تفسیرون، ویناوې او بیانې، موعظې، تفریحی مطالب، شعرونه، داستانونه او داسې نور خپرېدل. د امان افغان لومړنی ډسټول چلوونکی عبدالهادی داوي و.

په امان افغان پسي د "افغان" په نامه خپرونه رامنځته شوه. افغان د افغانستان لوړنۍ خپرونه ده چې د کلمې په ربنتینې معنا د ورڅانې په بنه خپرېدله. په خينو ځایونو کې هغه خپرونه چې په اوونی کې دوه یا درې ئله خپرېږي، هم د ورڅانې په نامه یادوي. افغان د ۱۲۹۹ لمریز کال د چنګکابن په ۱۴ (۱۹۱۹) په خپرېدا پیل وکړ. په دې ورڅانې کې کورني او بهرنی خبرونه، اخلاقې، علمي او تفریحي موضوع ګانې خپرېږي. مسؤول چلوونکی یې محمد جعفر کندهاري و.

له "افغان" وروسته د "ابلاغ" وار راغي. نوموري خپرونه هم د ورڅانې په بنه خپرېدله. ابلاغ د ۱۳۰۰ لمریز کال د تلي میاشتې په لوړۍ نېټه په خپرونو پیل وکړ. دا خپرونه به په یوې پانې کې چاپ او پر دېوالونو او د ګنې ګونې په ځایونو کې به د خلکو د لوستلو لپاره خروول کېدله. د دې ورڅانې لوړنۍ مسؤول چلوونکی مدیر ميرزا محمد اکبرخان و.

په دې موده کې د ابلاغ، حقیقت او اتحاد مشرقي ورڅانې او د غازی، اتفاق اسلام، ستاره افغان، اتحاد اسلام (بیدار)، اصلاح، طلوع افغان او ارشادالنسوان په نومونو اوونیزې خپرېږي. ارشادالنسوان لوړنۍ اوونېزه وه چې د افغانستان د بنخو لپاره خپرېدله. دا اوونیزه په ۱۲۹۹ لمریز کال کې د محمود طرزی د مېرمونې، اسما اسمیه له خوا رامنځ ته شوه. دې اوونیزې خبرونه، مقالې، تبصرې، راپورتازونه او په بنخو پورې اړوند مسایل خروول.

له کورني ارو دور خخه په وروسته پېر (۱۳۰۸ - ۱۳۴۳ لمریز) کې مطبوعات په دولت پورې محدود وو. د ورڅانې په سر کې د "اصلاح" ورڅانې یو خل بیا رامنځته شوه چې لوړۍ خل په ۱۳۰۰ لمریز کال کې د بشیر احمد او بیا وروسته د حافظ فیض محمد تر مشری لاندې چاپېدله. وروسته د انيس (۱۳۰۶ لمریز)، هېواد (۱۳۲۶ لمریز)، کابل ټايمز (۱۳۴۰ لمریز) او جمهورت په نومونو ورڅانې خپرېږي. همدارنګه په یو شمېر ولايتونو کې د اتحاد مشرقي، اتفاق اسلام، پروان، طلوع افغان، بیدار، اتحاد، وړانګه، ستوري، بدخشان، نیمروز، هلمند، سنائي او کندوز په نومونو خپرېونې خپرېږي. په دې موده کې یو زيات شمېر مجلې او جرېدې هم خپرېږي چې هرې یوې یې خپل لوستونکي درلودل

او په زره پوري موضوع گانې يې خپرولي. د افغانستان راډيو د لوړۍ خل لپاره په ۱۳۱۸ لمریزکال کې خپروني پېل او بېلا بېل پړاوونه يې ووهل چې اوستني حالت ته رارسېدلې ده. همدا راز د افغانستان د تلویزیون دستګاه د ۱۳۵۷ کال په لوړېو کې ازمهښتی خپروني پېل کړي. د وخت په تېرېدو يې ورو، ورو خپروني د ورځې خو ساعتونو ته ورسېدې او اوس شپه او ورڅ د نړیوالې شبکې په مرسته خپروني کوي او د نړۍ په زیاترو هېوادونو کې يې مینه وال ننداره کوي. د ورڅانو، مجلو او جرېدو ترڅنګ د خرګندې اړتیا له مخې په ۱۳۱۹هـ. ش. کال کې "باختر آژانس" رامنځ ته او په فعالیت يې پېل وکړ. باختر اژانس د خپلو خبربالانو په واسطه له کابل او ولايتونو خخه خبرونه راټولول او د خپرولو لپاره يې راډېو ګانواو ګنو نورو خپرونو ته ورکول.

که خه هم په افغانستان کې د آزادو مطبوعاتو پیلامه د امير امان الله خان د واکمنی مهال ته منسوبيه ده، خو په حقیقت کې د مطبوعاتو ازادي ډېر د مخه د محمود طرزی په وسیله په "سراج الاخبار افغانيه" کې پلې شوې ده. سراج الاخبار افغانيه د محمود طرزی د ازادي غوبښتني او پالنې ډېر خرګند ثبوت دی چې په بېلا بېل تدبیرونو يې خپل دغه ارمان ترلاسه کري دي. دې ادعا د ثبوت لپاره په نومورې خپروني کې د "حی علی الفلاح" په نامه د ډيو مضمون خپرول و چې په هغې کې يې د دریار د هیلو پر خلاف د هېواد خپلواکي اعلان کړې وه او په مقابل کې يې ۲۴ زره کابلي روپې جريمه شوی او خپرونه مصادره شوې وه. د امير امان الله خان د واکمنی پر مهال د "انیس" په نامه د ډیوې خپروني پېل د مطبوعاتو له ازادي سره وترل شو. انیس د هېواد د خپلواکو خپرونو د مخکښ په توګه په (۱۳۰۶) لمریز) کال کې چاپ شو. انیس د وخت د پولیسوزې "سرخ پوشو" غلو او جوارګرو په نامه تر نېوکو لاندې ونیو. په پایله کې يې د انیس اداره وترل شوه او چلدونکی يې محکمې ته وړاندې کړای شو. د انیس مسؤول چلدونکی د خپلې منطقې او مستدلې دفاع له امله برائت وموند او د بیان او مطبوعاتو د آزادی د پلي کولو د اتل په توګه يې زموږ د خلکوله خوا تود هرکلې وشو. همدا راز د نسيم سحر، ندای خلق، انګار، وطن، ولس، نیلاب او

... په نامه از ادو خپرونو فعالیت کاوه. د دې ترڅنګ د ۱۳۴۱ - ۱۳۵۲ کلونو ترمنځ په هپواد کې شاوخوا ۳۰ از ادو خپرونو فعالیت کاوه چې هرې یوې خپله تګلاره او نشراتي مشی لرله.

پر ۱۳۸۱ لمريز کال په هپواد کې د موقعې او ورپسي د انتقالی ادارې له راتګ وروسته د بيان او مطبوعاتو ازادي د دولت له خوا تضمین شوه. په دې بهير کې زيات شمېر خپروني، خبری رسنى، راډيوګانې، تلویزیونونه او نورې وسیله رامنځ ته شوې. د مطبوعاتو نوى قانون د افغانستان د پارلمان له خوا تصویب شو او په دې توګه یې دیان او د مطبوعاتو آزادی ته لار هواره کړه. نن په هپواد کې شاوخوا پنځه سوه خپروني، زيات شمېر راډيوګانې او شخصي تلویزیونونه او همدارنګه د لسو په شاوخوا کې خبری رسنى په فعالیت بوختې دي.

د متن لنډيز

مطبوعات د یو ولس د وېښتیا او بیدارۍ نښه ده. د رښتینو مطبوعاتو دنده د ولس رهبري ده؛ له ظالم خخه د مظلوم ژغورل دي؛ د حق او باطل ترمنځ توپیر دي؛ بنه ته بنه او بدوي ته بد ويبل دې چې پرمختللي هپوادونه پړي د نېکمرغۍ او سعادت لوړو پورېو ته رسیدلې دي. په افغانستان کې مطبوعات په پرتلې یېزه توګه اوږده مخينه لري. سید جمال الدین افغان له هپواده د وتلو پرمھال اميرشپر علی خان ته د یو شمېر سلا مشورو په لړ کې د شمس النهار په نامه د یوې خپروني د رامنځ ته کېدو سلا ورکړه. له هغه راوروسته مطبوعاتو په افغانستان کې پراختيابي بهير پیل کړ. د امير شپر علی خان د واکمني پر مھال د لوړې څل لپاره د شمس النهار په نامه خپروني په خپږدو پیل کوي. د مطبوعاتو بهير په هپواد کې کله غړندا او کله هم د یو زور او قوت په خېر راڅرګند شو. په بېلاپلو رژیمونو کې یې خپلې ودې ته دوام ورکړ. نن سبا په افغانستان کې دیان او مطبوعاتو ازادي تضمین شوې ده. زيات شمېر خپروني، راډيوګانې، تلویزیونونه، خبری رسنى، برېښنایي رسنى، انټرنېټ او وېب پانې فعالیت کوي او د خلکو ارمانونه او هیلې

خپروي. د یادونې وړ ده چې رسنۍ او مطبوعات باید ټولنه یو سالم لوري ته رهنمایي کړي؛ د هېواد او ولس ملي ګټو ته وفاداري وي او د پردي ګلتور د خپرولو پرځای د خپل افغاني ګلتور خپرېدا ته پام وکړي.

فعاليتونه

- ۱ - لس تنه زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي او د رسنیو د ارزښت په اړه دې خپله پوهه او معلومات نورو زده کوونکو ته وړاندې کړي.
- ۲ - یو تن زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او دې پوبنتنې ته چې ولې رسنیو ته د یو دولت د خلورم رکن په سترګه کتل کېږي؟ څواب ووالي. نور زده کوونکي دې په بحث کې برخه واخلي.
- ۳ - ټول زده کوونکي دې "په هېواد کې موجودې رسنۍ او د هغوي تګلوري" تر نامه لاندې په آزاد بحث کې برخه واخلي. لومرۍ دې د رسنیو رسالت او دنده خرگنده کري او وروسته دې د هغوي رسنیو په اړه خبرې وکړي چې پېژنې يې. یو تن دې د غونډليې د منشي په توګه د بحث عمده تکي او پايلې له ئانه سره ولېکي او خپل روپې دې چمتو کړي.
- ۴ - یو تن زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او د بیان د آزادۍ د اړتیا په باره کې دې نورو ته معلومات وړاندې کړي. بل زده کوونکي دې د بیان د آزادۍ په اړه خپل نظر خرگند کړي چې آیا د بیان آزادې خه محدودیت هم لري او که نه؟
- ۵ - خو تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او په هېواد کې دې د رسنیو د تاریخي بهير او پراختیا په اړه خبرې وکړي.
- ۶ - خو تنه زده کوونکي دې په خپل ټولګي کې د یوې جريدي د جوړولو په اړوند خبرې وکړي. د بنوونکي په لارښونه دې په عملی اقدام لاس پوري کړي.

زده کوونکی دې د خپلو معلوماتو له مخې د اوسينيو رسنيو په اړه یو مخ لیکنه وکړي.
پورته لوستل شوی لوست دې په پام کې ونیسی. په بله ورڅ دې د پښتو په درسي ساعت کې
ټولګیوالو ته واورووي.

لاندې شعر ولولې او خوند تري واخلئ:

هر ملخى د سربازى له هنر خه زده
چې په دا هنر کې سر بنندي پتنګ دی
لا تر اوسه یې ماځره په کرار نه دي
چا چې ما سره وهلى سر په سنګ دی
لا په خوب کې په لرزه پريوزي له کته
چې د چا تر غور زما د توري شرنګ دی
که په دا دور مې گورې هغه زه يم
چې مې داغ په خاطر اينښی د اورنګ دی
درست جهان مې و مغلو ته خير کړ
خای خای یې پښتنه وته قلنګ دی
«خوشحال خان خټک»

نېکمرغه هغه خوک دی چې له خپلې هرې خطا خخه
نوې تجربه تر لاسه کړي.

((سررات))

ترکیب او له جملې سره د هغه توپیر

ترکیب

اصطلاح، جمله

اصطلاح

اصطلاح

په مخکنیو ټولگیو کې مو ګرامر پېژندلی دی. ګرامر د ژې د جورېښت د نظام علمي شرحې ته ویل کېږي. ګرامر د یوې ټاکلې ژې د کلمو، جملو د رغاؤې او جورېښت د قاعدو سیستم تshireح او خېږي یا د ژې صرفی او نحوی جورېښت او ساختمان تر کتنې او خېږنې لاندې نیسي؛ یعنې د یوې ژې د کلمو د تغییر او بدلون بنې او د هغوي ترکیب ، د جملو جورېښت او خرنګوالی بیانوي.

په دې لوست کې په ترکیب باندې خبرې کېږي.

تاسو د ترکیب په اړه خه پوهېږي؟

تر دې د مخه چې ترکیب وېپېژنو، بنه به وي جمله وېپېژنو. د جملې د پېژندلو لپاره د نحوې پېژندلو ته اړيو. نحوه هغه پوهنه د چې د جملو، فقرو، عبارتونواو ترکیبونو د جورېښت له قاعدو خخه غږېږي. د جملې د اجزا او قاعدي پکې بیان او خرګندېږي. په نحوه کې نحوی ترکیبونه او جملې د معنا او جورېښت له مخې په پام کې نیول کېږي. جمله یوه عربي کلمه ده او مجموعې ته ویل کېږي. جمله د الفاظو او کلمو داسې ترکیب دی چې یو بشپړ مفهوم افاده کوي. هغه توکي چې جمله ورڅخه جوړېږي، د جملې اجزا ورته وايې.

نحوه په ټاکلې ژې کې د ګرامر د یوې برخې په توګه او په یوې جملې کې د کلمو د ګرامري ترکیب د یوڅای کېدو طریقه، ترتیب او معنوی رابطه څېږي؛ په دې معنا چې د جملو لفظي جورېښت او معنوی رابطه او خانګړتیاوې څېږي. ترکیب د دوو یا زیاتو (خپلواکو او نا خپلواکو) کلمو له یوڅای کېدو خخه عبارت دی چې اجزا یې یو له بله سره ارتباط ولري. خنګه چې د نحوی څېړنې د مطالعې او څېړلو اصلې او اساسې مواد جملې دې، نو په همدي توګه د کلمو ترکیب هم د جملو په جورېښت کې یو توکي یا یوه برخه ګنبل کېږي. لکه "هلك" ولوېد". دا یوه ساده جمله ده چې له دوو اساسې برخو خخه جوره شوې ده. لوړۍ برخه یې "هلك" د جملې مبتدا (فاعل - مسنند الیه) او دویمه برخه یې "لوېد" د جملې خبر (فعل - مسنند) دې. که چېرتنه په همدي جملې کې د جملې له فاعل "هلك" سره ځینې کلمې چې نحوی رابطه سره ولري، یوڅای شي، په دې وخت کې دغه مبتدا "هلك" له خپلواړوندو برخو سره یو ترکیب جوړوي. لکه:

بنه هلك، یو ډېر ھوبنیار هلك، یو غښتلی تکړه هلك ... دا ډله کلمې له یو بل سره نحوی رابطه لري او په پورتنې جمله کې له "هلك" سره د مبتدا په توګه راځي. دې ته "ترکیب، غونه یا عبارت" وايې. همدارنګه له "لوېد" سره چې د جملې "خبر، فعل یا مسنند" دې، یو شمېرنورې کلمې یوڅای شي او نحوی رابطه سره ولري، لکه: "سخت ولوېد. په زوره ولوېد. وران ولوېد. پې څایه ولوېد." د جملې دویمه اساسې برخه (خبر) جوړوي.

په پورته اسمې ترکیب کې ګورو چې "هلك" د ترکیب اصلې جزء دې او له خپلواړوندو کلمو سره یو اسمې غونه بلل کېږي. په دویمه برخه کې "لوېد" د فعلې ترکیب اساسې برخه ده؛ نو خکه فعلې ترکیب (غونه) ورته وايې. اسمې او فعلې دواړه ترکیبونه په خانګړې توګه بشپړ مطلب نشي رسولي. یوازې د یو غونه په راولو معنا نيمګړې پاتې کېږي. ترکیب د معنا او

جورېښت له مخې بېل ډولونه لري.

ترکييونه د معنا او مفهوم له مخې له کلمو سره يو شى گنبل کېږي، مګر توپيرې دا دی چې ترکييونه مرکب مفهومونه خرګندوي او د نومونو او فعلونو معناګانو ته زياته ټاکلي او مشخصه بهه ورکوي. په دې توګه ويلاي شو.

- ترکيوب له دوو يا زياتو خپلواکو يا ناخپلواکو کلمو خخه جورېږي،
- په ترکيوب کې يوه کلمه د بلې تابع گرځي،
- په ترکيوب کې د کلمو تر منځ نحوی رابطه ټينګرېږي،
- ترکيوب د کلمې په پرتله پراخ او مرکب مفهوم خرګندوي،
- د جملې او ترکيوب تر منځ توپير او بېلوالۍ اړین دی.

د جملې او ترکيوب تر منځ توپير

د جملې او ترکيوب تر منځ خاص توپير شته. هغه ځانګړتیا چې د جملې په جورېښت کې موجوده ده، په ترکيوب کې نه ليدل کېږي. جمله له مبتدا او خبر خخه جوره ده. ديوې جملې مبتدا يا خبر هر يو له (اسمي یا فعلي) ترکييونه خخه جورېږي. د بېلګې په توګه، په بشپړه او پوره جملې کې مبتدا او خبر او همدارنګه د هغوي اړوندې برخې څای لري، خو په ترکيوب کې دغه برخې نيمګړې وي.

په پښتو کې ترکييونه په دوو ډلو (اسمي او فعلي) برخو بېلېږي. هره برخه بیا په خپل وار په جلا جلا ډلګړيو وېشل کېږي.

اسمي ترکييونه: دا هغه ترکييونه دي چې د ترکيوب اصلی او اساسی برخې یې نوم وي. دا اسمي ترکييونه په جمله کې د مبتدا په برخه کې راخي.

اسمي ترکييونه په اضافي ترکيوب، توصيفي ترکيوب، عددی ترکيوب او نورو وېشل شوي دي. فعلي ترکييونه، هغه ترکييونه دي چې د جملې د خبر په برخه کې راخي.

اصطلاح له ترکيوب سره توپير لري. اصطلاحي واحدونه هغه تعبيرونه دي چې هر ولس یې د خپل ژوندانه په چاپېریال کې د خپل دودونو، اخلاقو او روحياتو په چوکات کې په خپله ژبه کې کاروي. دا واحدونه نه یوازې په خبرو اتروکې استعمالېږي، بلکې په ليکنه کې هم کارول کېږي. اصطلاح ګانې که له یوې خوانه د ژبه د لغوي برخې بشپړونکي دي، له بلې

خوايو ادبی خوند او رنگ هم لري. په زيه کې دا ترکييونه خانته جلا او بېلې خانګرتیاوې لري، يعني نحوی ترکييونه او ژيني اصطلاح گانې يو تر بله توپير لري. اصطلاح گانې يو ډول ژيني ترکييونه دي چې د ژې خاص عنصر او ژيني خاص ډول خرګندونو ته ويل کېږي. اصطلاح گانې د زمانې په اوبردو کې د خلکو له خوا منخته راغلي او په زيه کې ثابت لغوي ترکييونه دي. د دغه ترکييونو برخې دومره ثابې او ټینګې اړیکې سره لري چې بېلول یې ګران کار دی.

اصطلاح گانې د خبرو کولو پر مهال سمدلاسه نوي نه جورېږي چې د کوم ټاکلې مطلب د خرګندولو لپاره ورځې کار واخیستل شي، بلکې په جور شوي ډول د ژې د ډيونکو په حافظه کې ساتل کېږي او د اړتیا پرمهال د جور شوي ترکیب په توګه کارول کېږي. په خپله دغه ترکیب نېغ په نېغه معنا نه ورکوي، خو مجازي معنا ترې اخیستل کېږي. لکه: لور په لوټه تېره کول، اوښن په بلډه منډل، لوی لاس لرل، لار وهل، زيه کول، پښه نیول، زړه خورپ، له خوشحالی نه په جامو کې نه ځایيدل، تر بوسو لاندې او به تېرول، جګ لو کول، سرتکول، سر تندۍ وهل، خوا سرپول، سور او شین اوښتل، زړه تشول، غم خورپ، لاس اخیستل، تار اچول، د اسمان کټ، نوک او وری، د لستونی مار، د غاړې غور، د شرومبو مچ.

اصطلاح گانې د معنا او جوړښت له مخي دا لاندې نښې لري:

۱ - ثابت داخلي ترکیب چې په ګاهه یو عمومي معنا او مفهوم خرګندوي. په اسمي او فعلي ترکييونو کې یې اهمیت یو شان دي. اصطلاحي فعلي ترکييونه که خه هم د مرکبو فعلونو په څېرنګاري، خوله مرکبو فعلونو خخه توپير لري، ځکه په ثابتو فعلي ترکييونو کې له ټولو ترکييونو سره ګاهه عمومي معنا ورکوي.

۲ - اصطلاح گانې له هغه توکو خخه جورېږي چې په یو ثابت ترکیب کې خپله لغوي معناله لاسه ورکړي. که چېرته ددغه ثابت ترکیب واحدونه بېل بېل معنا شي، نو خپله ټاکلې اصطلاحي معناله لاسه ورکوي.

د بېلګې په توګه، "لار وهل"، "زې کول"، "غم خورپ"، "زړه خورپ". که د دغه بېلګو هره برخه يعني هري ټوکۍ یې په جلا جلا توګه معناکړو، نوبیا هغه خاصه او ټاکلې معنا نه ورکوي. ځکه

"لار وهل" کې دنگ معنا پرته ده. په لغوي معناکې يې "لار" او " وهل" کوم معنوی ارتباط سره نه لري. يا زېه او کول سره جلا مفهومونه دي.

۳_ له ترکييونو نکو توکو خخه عمومي معنا لاس ته راخي؛ يعني ټول ترکيب ديو واحد مفهوم په توګه معنا ورکوي.

۴_ په اصطلاحي واحدونو کې خينې محاوري او متلونه هم راتلای شي او همدارنګه د ليکوالو او پوهانو غوره ويناوي هم پکې شاملې دي، لکه:

پوره ورک دي کړه دوه کوره. د کبر کاسه نسکوره ده.

۵_ اصطلاح ګانې توکي په ټکي نه ژيارل کېږي.

۶_ هره ژبه جلا او خاص اصطلاحات لري.

۷_ اصطلاحي توکي د خپلو معنوی ځانګړو له مخې له نورو ازادو ترکييونو سره توپير لري.

۸_ په ژې کې دغه ترکييونه ثابت وي، نوي نه جوړېږي.

۹_ اصطلاحي توکي د نورو ازادو لغتونو په خېر د ژې په لغوي سيستم کې موجود وي.

د متن لنډيز:

ترکيب، اصطلاح او جمله بېلا بېل نحوی مطالب دي. د جملو، فقره، عبارتونو او ترکييونو د جوړښت له قاعدو خخه نحوه خبرې کوي. جمله د الفاظو او کلمو داسې ترکيب دی چې يو بشپړ مفهوم افاده کوي. هغه توکي چې جمله ورڅخه جوړېږي، د جملې اجزا ورته وايي. ترکيب د دوو یا زیاتو (خپلواکو او نا خپلواکو) کلمو له یوځای کېډو خخه عبارت دی چې اجزا یې يو له بله سره ارتباط ولري. د کلمو ترکيب د جملو په جوړښت کې يو توکي یا يوه برخه ګټل کېږي. ترکيب او اصطلاح د کارونې خپل خپل څایونه لري. ترکيب رامنځته کېږي او اصطلاح ګانې رامنځ ته شوې کلمې دي، په ټولنې کې خپلې ځانګړې او ټاکلې معنګانې لري. اصطلاح ديو مطلب د بنه بيان لپاره کارول کېږي. ترکييونه او اصطلاح ګانې د یوې ژې د فرهنگ د بداینې شرګندوی دي.

- ۱ - زده کوونکی دې پر پنځو ډلو ووبېشل شي. هر یوه ډله دې په وار د کلمې، ترکیب، اصطلاح، متل او جملې پېژندنه وکړي. بېلګې دې راوري. د هرې ډلي استارۍ دې خپل معلومات نورو زده کوونکو ته وړاندې کړي.
- ۲ - یو تن زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او په ژیه کې دې د اصطلاح ګانو او د هغې د پانګې او ژیني ارزښت او بداینې په اړه نورو ته معلومات ورکړي.
- ۳ - یو تن زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او د ټولو زده کوونکو په ګلهه مرسته دې د پښتو اصطلاح ګانو یو لېست پر تختې ولیکي. ټول زده کوونکی دې هغه په خپلو کتابچو کې یادداشت کړي.
- ۴ - یو تن زده کوونکی دې د ټولګي په وړاندې اصطلاح ګانې د معنا او جورښت له مخې نورو ته بیان کړي.
- ۵ - د جملې او ترکیب ترمنځ خه توپیر موجود دی او په پښتو کې ترکیبونه په خو ډوله دي؟ دوه تنه زده کوونکی دې په خپله ګلهه مرسته نورو زده کوونکو ته په دې اړه خرگندونې وکړي.
- ۶ - جمله له خو برخو خخه جوړه شوي ده؟ یو تن دې پري خبرې وکړي.

زده کوونکی دې په خپله خوبنې یوه موضوع وټاکي. د هغې په لیکلوكې دې اصطلاح ګانې وکاروي. د لیکنې په پای کې دې یو شمېر اصطلاح ګانې راتولې کړي چې په ټولګي کې نه وي ویل شوي.

پښتو قصیده: شیخ اسعد سوری

په پخوانیو ټولکیو کې مود نظم او نثر په اړه معلومات تر لاسه کړي دي. نثر خپل جورپښت لري او نظم خپل. نظم هغه وینا ده چې وزن او قافیه ولري. مثنوي، بولله (قصیده)، غزل، رباعي، قطعه او نور د نظم بنې دي. دله پر قصیدې، د هغې پر جورپښت او په پښتو کې د قصیدې پر مخينه غږېرو. تر دي د مخه چې قصیده وپېژنو، بنه به دا وي چې شیخ اسعد سوری وېژنو چې په پښتو ادبیاتو کې بې قصیده د لوړنې معلومې قصیدې په توګه پېژندل شوې ده. د قصیدې په اړه لېر معلومات لرو، هغه هم د پتې خزانې په واسطه تر موبد را رسېدلې دي.

— تاسو خه فکر کوي چې د یوې قصیدې د بیتونو دېر لېر شمېر به خو وي؟

پته خزانه له "تاریخ سوری" خخه د "لرغونی پښتنه" د لیکوال، شیخ کته په حواله لیکی چې اسعد سوری په غور کې استوګنه درلووده. هلته د سوری کورنۍ په دربار کې د درنواي وړیو شاعر و. د پلار نوم یې محمد و. په ۲۵ ھجري کال کې په بغني (د هلمند د زمینداور سیمه) کې مړ شو. نومورپی ډېر بنه شاعر و. کله چې سلطان محمود غزنوي پر غور برید وکړ او له امیر محمد سوری سره یې جګړه وښته، نو امیر یې د آهنگرانو په سیمه کې کلابند کړ. دغه مهال شیخ اسعد هم د هغه خای په کوت نومې سیمه کې و. سلطان محمود غزنوي امیر محمد سوری له خانه سره بندي غزنوي ته یور. امیر محمد سوری له ډېره غیرته په بند کې مړ شو. شیخ اسعد سوری چې د امیر محمد سوری دوست و، د هغه پر مرگ یوه بولله ووبله.

بولله یا قصیده هغه نظم ته وايې چې تر یوې مطلع لاندې ويل کېږي. د ټولو دویمو نیم بیتیو قافیه یې د لوړی بیت له قافیه سره یوشان وي. اوږده او ډول ډول مضامین پکې راول کېږي. د بیتونو شمېر یې له شپاپسو خخه نیولې بیاتر دوو سوو پورې رسپېري. عموما د ستاینې، وېرنې، پند او نور اوږده موضوعات پکې بیانېږي. قصیده معمولًا په تشیبې پیلېږي. تشیبې د قصیدې لوړنې بیتونه دي چې د قصیدې له اصلی موضوع خخه بهر د بلې موضوع په اړه؛ په خانګړې ډول د ځوانۍ او په هغې پورې د اړوند حالت، لکه د مینې او طبیعت په ستاینې کې ويل کېږي. له تشیبې وروسته په قصیده کې اصلی موضوع په تفصیل سره بیانېږي. قصیده پښتو ادبیاتو ته له اسلام وروسته راغله او ډېر ژر د پوځوالی کچې ته ورسپېده.

د پټې خزانې له پیدا کېدو د مخه د پښتو د لوړی قصیدې په اړه چاته سمه پته نه وه. د دغه مهم اثر له پیدا کېدو سره سم د پښتو یو شمېر غوره قصیدې تر لاسه شوې. په دې لړ کې د پښتو معلومه لوړی قصیده هم تر لاسه شو. دغه قصیده د شیخ اسعد سوری قصیده وه چې د امیر محمد سوری په مرینه یې ویلې وه. دا هم خرګنده شو چې په غور او غزنوي کې د دې پېر موجودو شاعرانو قصیدې ویلې وې او دغه فن مخ په بشپړتیا او پوځوالی روان و. له بلې خوا قصیده یوه داسې وسیله وه چې د پاچاهانو د خوبنې غونډې پرې تودې شوې

وې. د خېگان او غم پر مهال هم ويل کېدې او دومره سوز او گداز به په کې موجود و چې د کابو زړونه به يې هم ويلې کول. کله ناکله به يې څوانان د جګړې په ډګر کې مبارزي ته هم رابلل.

د تاريخ په اوږدو کې قصیدې ډېر پراوونه وهلي دي. د پښتو قصیده هم همداسې درواخلئ چې د موضوع له مخې يې بېل بېل اړخونه لرلي دي.

د غوريانو او سوريانو په پېر کې که خه هم پښتو قصیده د پاچاهانو د مدحې اوستاني په خدمت کې ولاړه وه، خوبیا يې هم پښه له پښتنی چاپېریاله بهر اينې نه ده. د شیخ اسعد سوری قصیده له هغه قصیدو خخه ده چې ساري يې مورډ په هغه وخت کې نه وينو. د غوريانو په پېر کې پښتو قصیدې په فني او ادبی لحاظ د خپل وخت په قصیدو کې لوړ دریخ خپل کړي دي.

د شیخ اسعد سوری په قصیده کې ملي او ټولنیز احساسات له ورایه برېښي.
نوموري قصیده په لاندې ډول ده:

د فلك له چارو خه وکرم کوکار
زمولي هرګل چې خاندي په بهار
هر غهول چې په بيديا غورپله وکا
رېژوي يې پانې کاندي نار په نار^{*}
ډېر مخونه د فلك خپپره شنه کا
ډېر سرونه کا تر خاورو لاندې زار
د واکمن له سره خول پرباسې مرسي
د بې وزلو وینې توی کاندي خونخوار
چې له برمه يې زمري رېي خنګلو کې
له اوکوهه يې ډاري تېرو جبار
هم يې غشی سکنۍ ډال د ژوبلورو

رستمان ځنبي ځغلاکاندي په ډار
 چې یې ملاوې نه کړېږي په غښتليو
 دا فلک پر وکا خه کاري ګذار؟
 په یوه ګردبنت یې پرېباسې له برمه
 نه یې غشي، نه ليندي وي نه یې سپار
 خه تېرى خه ظلم کاندي اې فلکه!
 ستاله لاسه نه دی هېڅ ګل بې له خار
 په ويرژلو، لورنه کړې په زړه کرارېه
 پر نتليو اوروې د غم ناتار
 هېڅ روغى مې په زړه نسته ستاله ځوره
 بېلوي په ژډا ژډ مین له یار
 له تېريو * دې اوښې خاخې له اوريخو
 چينې ژاري په ورتې ورتې ستاله شنار
 نه به لاس واخلي له ځوره نه به لوري
 نه به ملاکري، له بې وزلوله ترار
 نه به زړه وسوځوي په هېچا باندي
 نه به پرېوزې له ګردبنته له مدار
 نه به وصل کړې مین له بل مينه
 نه به درملې تېپونه د افګار
 ستاله لاسه دی پراته ژوبل زګړوي کا
 هر پلوته تېپي زړونه په ځار خار
 کله غوڅې کاندي مراندي د زړګيو
 کله تېرباسې وګړي هوبسيار
 کله ټکۍ واچوې پرنازوليو
 کله څېري کړې ګربوان د نمنئي چار

کله غورخوی واکمن له پلازونو
 کله کښېنوي په خاوروکې بادار
 زمود پر زړونو دې نن بیا یو غشی وویشت
 ودې ژوبلله په دې غشی هزار
 پر سوريو باندي ویر پریوت له پاسه
 محمد واکمن چې ولاړی په بل دار
 یو وار سو اسیر په لاس د ميرخمنو
 انتقال یې وکړ قبر له بل وار
 په سماو* یې ودان آهنگران و
 په ټیکنه و پر درست جهان اوڅار
 د محمود د ژوبلورو په لاس کښېو
 چې غزنه ته یې باتلی په تلوار
 ننګیالیو لره قید مرینه د ځکه:
 سه* یې والوته هسک ته پر دې لار
 ترنړی یې غوره خاوري، هدیره کا
 د زمريو په بېړيو* کله وي خوار
 په دې ویر د غور وګړي تور نمری* سول
 په دې ویر، رنا تیاره سوله د بنار
 ګوره خاخي رهې اوښې له دې غرونو
 دا کرونګۍ* ساندي لي په شور هار
 نه هغه زرغاد غرونو، د بېديا ده
 نه د زركيو په مسا دی کټههار
 نه غټول بیا زرغونېږي په لابونو
 نه بامي بیا مسېده کاپه کهسار
 نه له غرجه بیا راخېي کاروان د مشکو

نه رادرومی غورته بیا جویې د شار
د پسرلی اوره تودې اوښې توینه
مرغلرې به نیسان نه کړي نشار
دا په خه چې (محمد) ولار له نړۍ
په ویرنه یې سو غورټول سوګوار
نه بنکارېږي هغه سور د سور په لتو
نه څلپېږي هغه لمړ پر دې دیار
چې به نجلیو په نخاپکې خندله
چې به پېغلوکا اتن کتار کتار
هغه غور په ویر ناتار د واکمن کښېوست
هغه غور سود جاندم غونډې سور اړ
لاس دې مات سه ای فلکه چې دې وکا
محمد غونډې زمری د مرینې بنکار
شین زړگې فلکه! ولې لا ولار یې?
ای د غور غرونو په خه نسوئ غبار?
مڅکې! ولې په ربړ دلو نه پربوړې?
لاندې باندې سه! چې ورک سی دا شعار:
چې زمری غونډې واکمن څې له جهانه
چې خوک نه کړي په نړۍ باندې قرار
سخ په تا ای (محمد) د غور لمړ وي!
په نړۍ به نه وي ستا د عدل سار
ته پر ننګه وي ولار په ننګ کې مر سوې
هم پر ننګه دې په ننګه کا خان جار
که سوری دې په تګ ویر کاندې ویرمن سول
هم به ویاري ستا په نوم ستا په ټبار

په جنت کې دې وه تون زموږ واکمنه
هم په تا دې وي ډېر لور د غفار

* * *

* نار په نار: په اصل کې دې همدي بنه دی. بنائي تار په تار وي.

* تپري: تپري، تعدى، ظلم او تجاوز

* سماو: سم، درست، راست

* سه: ساه

* بېړيو: زولنې

* تور نمری: سیاه پوش

* کړونګي: خړوښي

سور: خوشحالی

سور: د قوم نوم دی

سار: ساري، بېلګه

د متن لنډيز:

قصيده د پښتو د نظم د نورو ډولونو په خېر په پښتو کې اوږده مخينه لري. قصيده
معمولًا په تشبيب پيليري. تشبيب د قصيدې لومړني بیتونه دي چې د قصيدې له
اصلی موضوع خخه بهر د بلې موضوع په اړه د طبیعت د ستانيې او یا هغې ته پر
ورته موضوع پيليري. قصيده پښتو ادبیاتو ته له اسلام وروسته راغله او ډېر ژر د
پوخالي کچې ته ورسپده. د ادبی تاریخ له پانو خرگندیري چې قصيده په پښتو کې
پخوا هم موجوده وه او د خپل پوخالي پورې ېې وهلي وي. د شیخ اسعد سوری
قصيده د پښتو قصيدو په تاریخ کې د زیات ارزښت وړ د او له ادبی پلوه هم یوه پخه
بولله ګټل کېږي. دا قصيده شیخ اسعد سوری د امير محمد سوری د مړنې په وير
کې ویلې ده.

- ۱- زده کوونکی دې پر خو ډلو ووبشل شي. لوړۍ ډله دې د ډلي د غرو په مرسته په پښتو کې د غزل، دویمه ډله د مشوی، دریمه د رباعی او خلورمه د قصیدې په اړه معلومات له بېلګو سره ولیکي. بیا دې نورو ټولګیوالو ته واوروی.
- ۲- یو تن زده کوونکی دې ټولګي مخې ته راشی، د تشیب په اړه دې خرگندونې وکړي او بېلګه دې په متن کې د قصیدې له مخې ولولي.
- ۳- یو بل زده کوونکی دې ټولګي مخې ته راشی او د شیخ اسعد سوری د قصیدې د متن اصلی وېرنه دې ولولي او د هغې په اړه دې خرگندونې وکړي.
- ۴- زده کوونکی دې په پورته قصیده کې د شیخ اسعد سوری ملي او ټولنیز احساسات په ګوته کړي او د هغو په اړه دې خبرې وکړي.
- ۵- زده کوونکی دې په پورته متن کې اسمی ترکیبونه وګوري او ودې یې لیکي.
- ۶- د ترکیب او جملې پر توپیر دې خو تنه زده کوونکی خبرې وکړي. نور دې ورته غوره کېردي.

زده کوونکی دې پښتو ادبیاتو ته د قصیدې او د نظام د نورو بنو د راننوتلو بهير په ډېر لنه ډول و خپري او د یوې لنډې مقالې په توګه دې په بله ورڅه په ټولګي کې په وار ولولي.

د دروغجن سزا دا ده چې څوک یې پر رښتیا خبره هم باور نه کوي.

چاپېریال ساتنه

د اوسيدو او ژوند خای ته چاپېریال وايي. ټول ژوندي موجودات د خپلې استوګئې لپاره يو خای تاکي. انسانان په کلو، بانليو او بنارونو کې اوسبيري. هر شی چې د دوي د اوسيدو پرخای په يو ډول نه يو ډول اغېز کوي، چاپېریال ورته وايي. الوتونکي، خاروي، د سيندونو او سمندرونو ژوي، خنگلکي او د دښتو او بیدياوو ژوي ټول خپل خپل خانه د اوسيدو چاپېریال لري. په څينو حالتونو کې يو شمېر ژوو د خپل پوستکي رنگ د اړونده چاپېریال له رنگ سره یوشان کړي. موخيه یې له زیان خخه د خان ژغورل او پایبنت دی. تر ټولو اړینه داده چې چاپېریال باید د ژوند ډولې اړتیاوې په داسې توګه تامين کړي چې موجوديت او دوام یې له ګواښ سره مخامنځ نشي. خنگه کولای شو د خپل چاپېریال اړين توکي د پاي ته رسپدو له ګواښ خخه وړغورو؟

د ژوند کولو خای ته چاپېریال وایي. په دې کې د یوه ژوندي موجود شاوخوا ټول شيان او توکي چې په یو ډول نه یو ډول بې ژوند تراغېز لاندې راولي، شامل دي. د انسان د ژوند په چاپېریال کې د هغه کور، د کور شاوخوا، او به، ځمکه، چمنونه، ونې، باخونه، سیندونه، غرونه، ځنګلونه او داسې نور شامل دي. دا هريو په خپل وار د انسان او بل هر ژوندي موجود پر ژوند په مستقيم او غير مستقيم ډول اغېز کوي.

د هري ورڅي په تېږيدو د انساناتو شمېر زياتيري. د تازه معلوماتو (۱۳۸۸ لمريز کال) له معخي په منځني ډول هره ورڅ شاوخوا درې سوه درې پنځوس زره ماشومان زېږي او شاوخوا ۱۴۶ زره خلک مری. په دې توګه هره ورڅ دنړي په نفوس کې له دوو سوو زرو څخه زيات زياتوالی رامنځ ته کېږي. د نفوسو دا زياتوالی پر چاپېریال اغېز کوي؛ هغوي د استوګنې خای ته اړتیا لري؛ او به او خواره غواړي؛ جامې، پوبناک او درمل غواړي؛ بنوونې او روزنې ته اړتیا لري او په سلګونو نورې داسې اړتیاوي. په داسې حال کې چې د چاپېریال یو شمېر توکي د نفوسو په خېر نه زياتيري او موجوده اندازه يې د لګښت له معخي پاي ته رسيرې، لکه: ونې او ځنګلونه (که ووهل شي او نور يې پر خای کښېښوں شي)، کاني زېرمې، کرنیزې ځمکې او نور.

په چاپېریال کې ژوندي او نازوندي موجودات شته. ژوندي موجودات په خپل منځ او همدارنګه له نازونديو موجوداتو، لکه: خاورې، او بو، ګازونو او نورو سره متقابلي اړيکې لري. دا اړيکې د ژوند چاپېریال ته ډېرې اړينې دي. د اړيکو سیستم دا اړيکې خېږي. هغه سیستم چې د اړيکو سیستم (Eco System) خېږي، د اړيكولوژۍ (Ecology) په نامه یادېږي.

د چاپېریال د پاک ساتنې موضوع په روانې پېړي کې د ټولو اوسيلونکو د اندېښې وړ ګرڅدله. زمور د ژوند چاپېریال ورڅ په ورڅ ککړې او د ژونديو موجوداتو ژوند له ګواښ سره منځ کوي. نښي نړۍ د بشري تمدن د پرمختګ، د معاصرې ټکنالوژۍ پر پراختيا او د نفوسو د زياتوالی له امله په ځمکې او هواکې د ککړتیا له ستونزو سره مخامنځ شوي ده. د روغتیالي ریوتونو له معخي د همدي ککړتیا له امله د نړۍ د نفوسو په سلوکې شل بېلې ناروغۍ ګواښوی. جګړې او په جګړو کې د مختلفو وسلو کارول یو بل ګواښ دی چې چاپېریال ککړو. په جګړو کې د ځنګلونو له منځه وړل، د کروندو او او بو زهرې کول او داسې نور هغه کارونه دی چې د ژوند کړي تنګوی او ستونزې زېږوي.

د اوستني پېړ یوه بله ډېره مهمه ستونزه د او بو ککړتیا ده. دا ستونزه د ټکنالوژۍ او صنایعو په

پرمختگ لاسپی پراخه شوی ده. دنوی صنعت لپاره د سکرو چبری او تپل انرژی تولیدوي. د دې توکو زیاته کارونه چاپېریال، په تېره بیا اویه او زېرمې ککروي.

کولای شو د باعنونو، شنو سیمو، پارکونو او د سیل د خایونو د جورولو له لاري خپل چاپېریال خوندي کړو. د شنو سیمو جورول ژوندي موجودات له ګواښ خخه ژغوري. ځنګلونه چې په خپله یوه ژوندي ټولنه ده، د چاپېریال عمده توکي دي. د ځنګلونو وهل او د ونوبېری کول، نه یوازې چاپېریال له ګواښ سره مخامنځ کوي، بلکې په هغه کې د موجودو ژوو ژوند ته هم سترګواښ بلل کېږي. د چاپېریال ساتنه د یو خانګري شخص، یا ټولنې او کومې موسسې کار نه دي. دا د هر چا دنده ده چې په خپل وار، له خپل نژدې چاپېریال، کور، خخه نیولې بیا د خپل بنار او پارکونو د پاکولو له لاري خپل چاپېریال خانته ورغوي. د ونوكړل، د پارکونو جورول، د ځنګلونو او په هغه کې د ژوو ساتل او پالنه، له اویو خخه په ټاکلې اندازه ګټه اخيستل، د هغه توکو لوکارول یا نه کارول چې لوګي بې هوا ککروي او ډېرې نوري هغه لاري چارې دي چې هرڅوک کولای شي تر خپلې وسې پورې بې عملی کړي او په دې توګه د چاپېریال د ککرتیا مخه ونیسي.

د متن لنډیز:

هر هغه خه ته چاپېریال وايی چې زموږ شاوخوا ته پراته دي او موږ بې احاطه کړي يو؛ زموږ ژوند ورپورې اپوند دي او زموږ د ژوند د دوام وسائل چمتو کوي. ټول ژوي که پر ځمکه دي، که په اویو او یاد سمندرونو په تل کې، ټول غرونه، دېښتې، ځنګلونه او دریابونه د ژوند د چاپېریال یوه برخه ده. په چاپېریال کې ټول شیان د تل لپاره موجود نه وي، یو خه بې د ورځنۍ لګښت له مخې پای ته رسیېرې او نه نوي کېږي. له دې امله باید د هغې په لګښت کې پوره پام وشي او د راتلونکو نسلونو د ګټې اخيستلو لپاره پېښودل شي. د دې ترڅنګ چې چاپېریال په بشري ژوندانه مستقیمي اغېزې لري، باید په شعوري توګه هم په خپله په چاپېریال پام وکړو او هم د نورو پام هغې ته راواړوو. د استوګنې شاوخوا پاکه وساتو، نیالګي کښېښوو، ونې او ځنګلونه و نه وهو، مرغان، التونکي او کبان بېرمانه بنکار نه کړو، موجود چمنونه او شنه خایونه وساتو او نوي هغه جور کړو. خومره چې يو چاپېریال پاک، بشکلی او په زړه پورې وي، په هماماغه اندازه ژوند نېکمرغه، آسان او روغ وي. روغ چاپېریال زموږ ستاسو ټولو د نېکمرغه ژوند ضامن دي.

- ۱ - چاپېریال خه ته وايي؟ خو تنه زده کوونکي دې په خپله خوبنې د ټولګي مخې ته راشي او خپلې خرگنډونې دې وړاندې کړي.
- ۲ - زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووپشل شي. هره ډله دې د چاپېریال د ارزښت او د هغې د پاکوالې په اړه خپل رغنده عملی نظرونه ولیکي او د یو وړاندیز په توګه دې چمتوکړي. بيا دې ډلو استازۍ په ګډه هغه توحید کړي او د یو بشپړ وړاندیز په توګه دې ولیکي او ټولګي ته دې ولولي.
- ۳ - دوه تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې په چاپېریال کې د خوشیاتو او توکونومونه واخلي او خرگنډه دې کړي چې له دغو توکو خخه خنګه ګډه واخیستل شي.
- ۴ - خنګلونه د چاپېریال په بنکلا او پایښت کې خه رول لري؟ یو تنه زده کوونکي دې په دې اړه معلومات وړاندې کړي.
- ۵ - په چاپېریال کې ژوندي او نازوندي موجودات یو له بله خه اړیکې لري، دا اړیکې په چاپېریال خه اغږه کوي؟ یو زده کوونکي دې په دې هکله رنا واچوي او بل یو دې د نازونديو موجوداتونومونه واخلي او دې وايي چې دا اړیکې کوم سیستم خپری او خنګه؟
- ۶ - زده کوونکي دې په پورته متن کې صفت او موصوف په ګوته کړي او نورو زده کوونکو ته دې بیان کړي.

زده کوونکي دې د خپل کلي، بنار يا بنوونځي د چاپېریال د پاک ساتلو په اړه خپل وړاندیزونه په منظمه توګه تنظيم او ترتیب کړي. په راتلونکي درسي ساعت کې دې خپل دغه وړاندیزونه له نورو ټولګیوالو سره شریک کړي.

د پښتو ادبیاتو دویمه تاریخي دوره

د پښتو

ادبیاتو تاریخ

دویمه لوست

د پښتو

دویمه لوست

بکار
بوهاند عبدالحسی

په مخکنيو ټولگیو کې مو پر ادبیاتو خبرې کړي دي. شفاهي يا ولسي ادبیات مو له ليکللو ادبیاتو خخه بېل کړي دي. شفاهي ادبیات د ټولنو له رامنځته کېدو سره سم رامنځ ته شوي دي. هره يوه ټولنه خپل دود، رسم و رواج او فرهنګ د ولسي ادبیاتو په هيئدارې کې نورو ته وربني. د شفاهي ادبیاتو پيل نشي خرګندېدای، خو ليکللي ادبیات هرو مرو له يو تاریخي پراو سره تراو لري. پښتو ليکللي ادبیات ډېر لرغونې دي. تاریخي پښتو، کوچبلنو، تاړاک، زېښناک او نیواک د هغې زیاتې بېلګې تر خاورو لاندې کړي دي. که مور د ليکللو ادبیاتو په اړه خبرې کوو، نو باید کره لاسوندي یې ولرو چې له بدله مرغه زیات شمېرې په لاس کې نشته. بیا هم د لا بشې پېژندنې لپاره پښتو ادبیات په درې دورو وېشل شوي دي؛ لرغونې دوره، منځنۍ یا کلاسیکه دوره او معاصره دوره. په لسم ټولگی کې مو د پښتو ادبیاتو په لرغونې دورې خبرې کړي دي. د معاصرې دورې په اړه به په دولسم ټولگی کې معلومات تر لاسه کړو. دلته د پښتو په منځنۍ يا دویمه تاریخي دورې غښېرو.

د پښتو ادبیاتو دویمه دوره چې د پښتو ادبیاتو د تاریخ منځنۍ دوره هم ورته ويلاقې شو، د لسمې هجري پېړي له نیمايې پیلېږي او د خوارلمسې هجري پېړي تر لوړېډو درپو لسيزو پوري رارسيېري. د پښتو د ادبی تاریخ دویمه دوره له لوړې دورې خڅه له هره پلوه توپير لري. په دي دوره کې پښتو ادبیات د افغانستان، پښتونخوا او هند په سيموکې له خینو ملي، مذهبی او پښتنې غورځنګونو سره په تراو راټوکېږي او وده کوي. د سيمې د هغه مهال فرهنگي ادبی جريانونه پر پښتو ادبیاتو خپل اغېزښندي او د همدغو جريانونو په پيروري په پښتو ادب کې خانګرې سبکونه پیداکېږي او خپل خانګرې پیروان مومي.

ددې دورې یوه ستره خانګرنه دا ده چې بشپړ او مکمل ادبی آثارې زموږ په لاس کې دي. په دي دورې پوري اړوند په سلګونو پښتو دېوانونه، په سلګونو کيسه ييز آثار او په زرګونو ولسي سندري له مور سره شته چې د پښتو د ادبی تاریخ د یوې ستري پانګې په توګه هر اړخیز بحثونه پېړي کولای شو.

په دي دوره کې له ګاؤنديو ژيو سره د پښتو ادبیاتو تړون هم پراختيا مومي. له عربي، فارسي او له همدي ژيو خڅه پښتو او له پښتو خڅه خینو دغۇ ژيو ته د آثارو د راکړې ورکړې مسئله هم خپلوا لورو پراوونو ته خیزې.

د پښتو د ادبی تاریخ دویمه دوره خو پراوونه لري. په هر پراو پوري اړوند آثار د ټوکپدو د شرایطو، خپلوا خصوصياتو او فکري هنري اغېز د منلو له امله یو او بردا واتېن رانغارې. د دې خبرو معنا ده چې کله مور پر روښانيانو بحث کوو، دا بحث له بايزيد روښان خڅه پیلېږي چې د فرهنگي هڅو وخت یې د لسمې هجري پېړي دویمه نیمايې بنوول شوې او په قادر داد ورکړي پای ته رسیدلی دي. دا کسان بیا د دولسمې پېړي خلک دي. حال داچې له بايزيد او د ده له پیروانو سره په یوه وخت اخوند درویزه هم پښتو ته مخه کوي. په پښتو آثار لیکي او ژیاري او خینې نورکسان په ادبی هڅو لګيادي.

دا دوره له روښاني غورځنګه پيل او همداسي پسې په اخوند درویزه او د ده پر پیروانو، بیا د خوشحال خټک، رحمان بابا، هوتكیانو او د احمدشاهي پېړ تر نورو فکري او فرهنگي بهیرونو رارسيېري.

د لسمې او يوولسمې هجري پېپو په ترڅ کې د روښانيانو، اخوند درويزه او د ده د سبک پلویانو او هم د همدي زمانې د ځينومبلغو او صوفي شاعرانو، ناظمانو او ليکوالو آثار د خپلوا شکلي جورېښتونو له پلوه ډېره سره نزدي یو رنگي لري. موضوعات ې هم تر ډېره سره یو شى دي.

که خه هم اخوند درويزه له روښانيانو سره مخالفت درلود، ده او د ده ځينو پلویانو د روښانيانو پر ضد ليکني هم کري دي، خوهه ليکني له ځينو شخصي او نظرياتي اختلافاتو رازېږيدلي دي. دغسي اختلافي ليکني د بېلتانه د یوې داسې کربنې په توګه نشو منلاي چې د دواړو ډلو آثار د ځانګړنې له مخې سره بېل کړو. د روښانيانو او اخوند درويزه دواړو په آثارو کې عرفان (تصوف) او د عرفاني لارو د بنستونو په خپلولو سره ځان الهي ذات ته نزدي کول، د نفس تزکيه، د زړه سېپختنيا، د اسلام د مقدس دين د اساساتو بيان، د اسلام د مقدس دين د لارښونو په رڼاکې د خلکو اخلاقي روزنه، پندونه، نصائح او نور دي ته ورته مطالب دې درې واپو ډلو له خوا په ژبارل شوو، ليکل شوو او پنځدلوا اثارو کې ليدل کېږي. د اهدافو همدا ورته والي مورد اړ باسي چې د دغنو درې واپو ډلو اثار په یوه پراو کې و خپرو او د دويمې ادبې دورې د لوړۍ پراو نوم پرې کېږدو.

د دويمې دورې په دې پراو کې د ادبې آثارو د زياتو نسخو او ډېړو برخو شتون مورد پر دي باوري کوي چې دغه مهال په پښتو کې د لوستو او زده کړو خلکو شمېږيو خه ډېړ شوی او خلکو د کتاب ساتني او کتاب لرنې له دود سره مينه بنوده. حال دا چې تر دي پراو د مخه د لوړۍ دورې د آثارو ځينې د ګوتو په شمېږې بېلکې له مورد سره دي چې هغه هم ځينو تذکرو تر مور رارسولي دي.

ددې پراو آثار له شکلي پلوه نيم منظوم، منظوم او منثور دي. د نيم منظوم، مسجع يا مقفى نشر د لیکلو دود همدا مهال د بايزيد له خوا پيل شو.

ددې پراو په منثورو آثارو کې پر نورو سربيره د علي محمد مخلص او ارزاني روښاني رسالې د یداولو وړ دي. د دې رسالو نشورنه سجع نه لري او د هغه وخت له شرایطو سره سم روان

نشر بلل کېدای شي. د اخوند میا داد په نشونو کې د ده "نورنامه" نیم منظوم سبک پالی، خو په دیوان کې یې مشورې ټوټې د کلمو په پای کې قافیې ته پام کوي.
که د دې پراو آثار د هنري خانګر تیاوو له مخې د لوړۍ دورې له خینو بېلګوسره پرتله کرو،
نو د پرمختیا خرك پکې نه لګېږي. باید وولیو چې د دې دورې زیاتره آثار عرفانی دینی او
اخلاقې مسایلو ته بېل شوي دي. په خینو وختونو کې د دغسې اهدافو لرونکي شاعران او
لیکوال د نظم د شعریت خواته ډېر پام نه کوي او هیله یې داوي چې د خلکو د زده کړې په
موخه خپل آثار په منظومه بنه وړاندې کړي.

په دې پراو کې عرفان د یوه مسلک په توګه پښتو ادبیاتو ته لار پیدا کوي او د عرفانی آثارو
خرکونه چې د پښتو ادبی تاریخ د لوړۍ دورې له خورو ورو پارکو رايستل کېدای شي، په
دې پراو کې په مکتبې بنه خپل وزړونه غورو وي. د دې پراو په اشعارو کې غزلي، قصیدې،
رباعي، مثنوي، قطعي، مربع او مخمس اشعار پیدا کېږي. په دې شعری خیلونو کې مربع او
مخمس داسې شعری خانګې دي چې په لوړۍ ادبی دوره کې یې خرك نشو لګولای. په
دې پراو کې د دغو دریو نوو خانګو شتون د پښتو په شعری خیلونو کې د پراختیا یو خرك په
لاس راکوي. په دې پراو کې پښتنې فرهنگ له اسلامي فرهنگ سره خورا زیات نژدې شو
او د اسلامي فرهنگ ډپرو اساسی مسایلو ته یې لاره پیدا کړه. ډپري اسلامي، دیني او عربي
فرهنگ ته ورته کيسې پښتو ته واښتلي. د پښتو کوم آثار چې مور له لوړۍ دورې خخه
په لاس کې لرو، دا ډول خانګر تیاوې نه لري. خینې مهم دیني او فقهی آثار په پښتو ژیاپل
شوی دي، لکه خلاصه کيداني، قصیده برديه، قصیده سرياني، نورنامه، خلاصه الاسلام
او نور. د دې ترڅنګ د پارسي او عربي ژيو له عمده اسلامي آثارو خخه په ګټه د دیني
او شرعی اساساتو خینې مهم بیانوونکي کتابونه په پښتو کې په تحقیقي ډول ولیکل شول،
لکه: مخزن، نافع المسلمين، فواید شریعت او نور.

ددې پراو زیاتره لیکوال او شاعران له خو ژيو، لکه: پارسي، پښتو، عربي او هندی سره آشنا
دي. په دغو لیکوالو کې خینو پر پښتو سريره په هندی، پارسي او عربي ژيو هم آثار لیکلې

دی چې له نورو فرهنگونو سره د پښتو لیکوالو تړ او څینې خرګندېږي. د پښتو ادبی تاریخ د دویمې دورې لومړې پړاو د پورته ځانګړې تیاواو په لړو سره یوه بل پړاو ته ننوزي. ارزاني خوشکۍ، واصل روښاني، خواجه محمد، کريمداد بنګښ، علي محمد مخلص، دولت لواني، قادر داد، اخوند درويزه، محمد حليم، عبدالسلام، اخوند احمد، بابوجان، شیخ محمد سعید او په لسګونو نور د دې پړاو شاعران او لیکوال بلل کېږي.

په دویمې دورې کې د خوشحال خټک او د ده د پیروانو زړين پړاو:

خوشحال خټک نه یوازې د خپل وخت یو ټولنیز، سیاسي شخصیت او بریالی سalar و، بلکې دی د پښتو ژې یو داسې شاعر او لیکوال و چې که ووایو د پښتو ادب تاریخ د ده له نامه او اثارو پرته نیمکړي دی، نو زیاتې به نه وي. خوشحال خټک پښتو ژې او ادب ته په نظم او نثر کې هغه خه ورکړل چې تر ده د مخه او وروسته ېې بنایي ساری ډېر لب وګورو. خوشحال خان د خپل هنر او خپلې ژې د لفظي او معنوی بدایتوب لپاره د ګاونډیو ژبو له ادبی زمينو خخه پوره ګټه واحیسته. پښتو شعر ېې د شکل او شعری ژانرونو له پلوه بدای کړ او په موضوعي لحاظ ېې داسې خه پرې نه بنودل چې شعر ېې په کې نه وي ویلى. ده د پښتو شعر د مضمون په لحاظ خورا بدای کړ او په پښتو شعر کې تر ده د مخه بیان شوو موضوع عکانو ترڅنګه ډېر نوي او رنګارنګ معلومات راول. د خوشحال خټک په آثارو کې د هغه د شعرونو د کلياتو، فراقnamې، دستانamې، بازنامې (منتشره او منظومه)، فالنامې، فضل نامې، طب نامې، بياض، خنځيرۍ او سواتنامې نومونه يادولای شو. خوشحال خان د خپلو پښتو منظومو او منثورو اثارو د تاليف په برخه کې د خپلې زمانې د بولاسي ادبی جريان تر اغېز لاندې رانګي. د خپل لور هنري او فکري ورپتیا په زور ېې یوه نوي لاره غوره کړه چې نه د د زمانې روښاني اثار او نه د نورو عارفانو او شاعرانو اثار دغسې ځانګړې تیاواي لري.

د خوشحال په پېر کې پښتو شعر چېر پراخه او هر اړ خیز شو. د ختیحې شاعرى خه ناخه ټولو ډولونو د دې سبک د رامنځته کوونکي او د دې سبک د پېروانو په اشعارو کې وده وموندله. د دې سبک د پېروانو په اثارو کې رندانه، صوفيانه، اخلاقني، فلسفې، فکاهي، غندنه، ستانيه او نوري موضوع عگاني شته. یوه عمده څانګرنه یې داده چې پښتنی روحيه، پښتنی احساسات او د پښتو خپل کړه وره په کې بيان شوي دي. په دې سبک کې ټولنيز نقد ته ئای ورکړ شوي دي. په یو شمېر اشعارو کې ټولنه، خلک، برا لاسی ټولنيز، سياسي نظام او فرهنگي بهير په خرګندو الفاظو کې نقد شوي دي. د تخيل، نزاكت او انځور جورونې له پلوه ځينې ابتکاري څانګرنې لري. د خوشحال د سبک پېروان د شعر ترڅنګ نثر هم ليکي. د نثر ليکني لارې هم خپلې څانګرنې لري. په دې سبک کې یو شمېر نوري څانګرنې هم شته چې د ده د مخه پراو کې یې خرک نه ليدل کېږي.

د پښتو د ادبی تاريخ په دويمه دوره کې د خوشحال خټک، د ده د کورني هستونې او د ده د سبک د پېروانو آثار موره ته د یو نوي پراو خرک په لاس راکوي. په دې پراو کې پښتو شعر په ټولو شعري بنو، لکه: غزل، قصیده، رباعي، مشنوي، مربع، مخمس، مسدس، مشمن، معاشر، تركيب بند، ترجيع بند، قطعه او نورو راڅرګند شو. پښتو شعر د مضمون له پلوه بشپړ شو. ټولنيزې بېلا بلې موضوع ګانې پکې راول شوې. تاريخي پېښې، له هېواد سره مينه، د پښتو او پښتونوی احساسات پکې رامنځ ته شوي چې په تېرو پړاوونو کې یې خرک نه لګډه. په دې پراو کې د پښتو ادب ځينې اړخونه د پښتنو له ټولنيز ژوند خخه رنګ اخلي. د پښتو غزل د ختیح غزل له پېژندنې سره سم ټولې هنري بنیکنې خپلې کړې او پښتو بوللې هم د غوري دورې د بوللو رنګ او خوند وموند. د ختیح ادب داستانونو هم پښتو ادب ته لار پیدا کړه. د پارسي او عربي ځينې اثار په پښتو وژبارل شول.

خوشحال خټک د دغه لوره څانګرنو لرونکي سبک رامنځ ته کوونکي دي. د ده د کورني او یو شمېر نورو شاعرانو د دغه سبک پېروي کړې ده. اشرف خان هجري، عبدالقادر

خټک، سکندر خان خټک، صدرخان خټک، گوهر خان خټک، بی بی حليمه خټکه، افضل خان خټک، قلندر، اشرف خليل او یو شمېر نور د خوشحال خان خټک د سبک پیروان دي.

ددی پړ او بل مخکنې عبدالرحمان بابا و

لکه چې د مخه مو وویل، یوولسمه پېړی د پښتو ادبیاتو د ودې او پراختیا لپاره یوه مناسبه پېړی وه. د پښتو ډېر شاعران په دې پېړی کې وزېږپدل، لوی شول په پښتوې لیکنې وکړې او شعرونه یې وویل. که موږ د یوولسمې پېړی په بهير کې د پښتو رامنځته شوي چې د سیمې له تېر کړو، نو راته خرګنده به شي، په دې پېړی کې داسې آثار رامنځته شوي چې د سیمې له ادبی اثارو سره پرتله کېدای شي. په یوولسمه پېړی کې د راپورته شوو شاعرانو په ډله کې یو هم عبدالرحمن مومند و چې پښنانه له ډېړی مینې او زیاتې عقیدې ورته (بابا) وايی او په پښتنی ولسونو کې درحمان بابا په نامه مشهور دی. رحمان بابا د یو خانګري سبک خاوند دی. د ده سبک د خپلو خانګري تیاوو له مخي په ولس او فرهنګي حلقو کې ډېر شهرت او محبویت وموند او د دولسمې، دیارلسمې او خوارلسمې پېړی شاعران په ده پسې روان شول. درحمان بابا شعر د خپل خانګري هنري او بنکلایز جوړښت او انساني محظوا له مخي خپل خاص خصوصیتونه لري او په پښتو ادب کې د یو نوي شعري سبک خاوند شاعر دی. درحمان بابا سبک پېچلتیا نه لري، ډېر طبیعي او ساده دی. د شعر د الفاظو په ټاکلو کې زیار ایستل شوي دی؛ د شعر د خوند او رنګ لپاره یې ډېر بنکلې، خو ساده او عام فهمه الفاظ غوره کړي دی. د واقعیتونو بیان ته زیات پام کېده. اخلاقې، عرفاني او نور ټولنیز مسایل پکې راغلي. درحمان بابا سبک په ټولو پښتنو کې دومره ومنل شو چې د ده د زمانې او بیا په راوروسته دوو، درېو پېړيو کې له افغانستان، پښتونخوا، بلوچستان او په هندوستان سربېره ان په بخارا او ماوراءالنهر کې ئینو او سیدونکو پښتنو شاعرانو د ده سبک منلي و.

په دې پراو کې لسگونه پښتنه شاعران رامنځ ته شول چې د شعرونو پند دیوانونه يې درلودل.
خینو يې له دیوانونو سرپرېه منظومې رسالې هم لرلې. په دې پراو کې قصیدې، غزل،
رباعي، قطعې، مربع، مخمس، مسدس، مسبع، عشر، تركيب بند او ترجيع بند زيات
وکارول شول. په دې پراو کې د اخلاقو او نصيحتونو د بیان خواته ډېر پام کېده. په دې پراو
کې غزل ډېر پیاوړی شو او ان د پښتو د شعر د پراختیا او ودې پراوې بللي شو. د دې پراو
شاعران زیاتره عالمان وو. د خچلې سیمې د ژیو له ادبیاتو سره يې آشنایی درلوده. له خچلې
مورنۍ ژې پرته يې په پارسي او هندي هم شاعري کوله.

د رحمان بابا د سبک په پیروانو کې د یونس خبیري، مهین خليل، معزالله مومند، اخوند
ګدا، حافظ الپوري، نجیب سریندي، عبدالعظيم سواتي، میا نعیم متی زی او یو شمېر نورو
نومونه یادولای شو.

هوتكيان او د دې دورې بل پراو:

په کندھار کې د پښتو د ملي دولت جورپدل او په شاهي دریار کې د پښتو د ودې د
زمینې رامنځته کېدا د دویمې دورې په راوروسته پراو کې تاکلې دریغ لري. کندھار د خچل
جغرافيائي موقعیت له مخې د لسمې او یو ولسمې پېږي په جربان کې د صفوی او د هند د
مغولي امپراتوري تر منځ واقع شوي و. دواړو امپراتوريو په دې ستراتېژيکې افغانۍ سیمې
کې خچل تاکلې اهداف درلودل. د دولسمې پېږي د دویمې لسیزې په وروستیو کې ګرګین د
کندھار صفوی حکمران و. نوموري په دې سیمې کې داسې ظلمونه او نارواوې کولې چې
خلک يې تر پوزې رسولې وو.

میروس نیکه د ګرګین په وړاندې د ولسي پاخون له لارې د یو ملي افغانۍ دولت بنستې
کېښود. د هوتكو د پاچاهي په ولکه کې دغه مهال په سلګونو لیکوالو اثار لیکلې او شعرونه
يې ویلي دي. د پښتو او فارسي ژیو یو شمېر آثار دغه مهال منځته راغلي دي چې د
خینوهغو په ایجاد او تأليف کې هوتكی پاچاهانو لاس درلودلې دي. په دې توګه د هېواد د
فرهنگي تاریخ په لیکلو کې د دغې کورنۍ نوم لور خای لري. د میروس نیکه مور، نازو

انا، زوي، شاه حسين او لور، زينبه د پښتو ژي شاعران وو. ريدى خان، حافظ نور محمد، داود هوتك، د پتي خزانې ليکوال محمد هوتك، يار محمد هوتك، ملا محمد يونس توخي، بابوجان، ملا نور محمد غلجي او په لسگونو نور د دي دورې وتلي شاعران او ليکوال دي.

په دي مهال کې زيات شمېر پښتو آثار او تأليفات رامنځ ته شوي دي. پته خزانه د دي مهال یو ارزښتمن کتاب دی چې د دربو خزانو په درلودلو د لرغونې او د هغه د خپل مهال زيات شمېر پښتنه نارينه او بنخينه ليکوال او شاعران او د هغوی د ليکنو بېلګې تر موره رارسوی.

د پښتو د تحريري تاریخي حماسو ليکل همدا د هوتكو د پاچهۍ په دوران پوري اړه لري. حماسي د ادبیاتو یو موضوعي ډول دي. په دي ډول ادبی اثارو کې رزمي او جنگي مسایل په حکایتي او داستاني ډول بیانېري. په دي دوره کې یو شمېر حماسي ایجاد شوي دي. "محمدونامه" او "جګړه د محمود افغان او نیول د اصفهان" په هغو کې ډېرې مشهوري دي. د دي حماسو ليکوال په ترتیب سره ريدى خان مومند او محمد امين سرپرېکري دي. شاه حسين هوتك د محمود نامي په ليکلور ديرې خان مومند ته زر طلاوې انعام ورکړي وي. د هوتكو د پاچهۍ په دوران کې ادبی دربار رامنځ ته شو او په هغې کې د عالمانو پر راټولولو او د آثارو پر تأليف او ایجاد سرپرې د انعام ورکول هم پیل شول. د همدي کورني په هخونې ډېر شمېر آثار په پښتو ژبه تاليف شوي دي. تحريري حماسي اثار په پښتو کې دغه مهال رامنځته شوي. که خه هم په پخوانيو ادبیاتو کې د حماسي څینې مذہبي نمونې شته، خو تاریخي بشپړي حماسي د همدي پاچهۍ د کارنامو په اړوند رامنځته شوي دي. په دي دوران کې د پښتو ولسي ادب ډېرې بنکلې بېلګې رامنځ ته شوي چې زموږ د ولسي شعر برخه ېې بلايه کړي ده. همدارنګه په دي پراو کې د پښتو د ليکلې ادب څینې موضوعات له فولکلور خخه اخيستل شوي دي، لکه د "شها او ګلان" نکل او یا د "اوین او سوي" کيسه چې د پښتو ولسي شعر په قالب کې ېې نظم کړي دي. د دي پراو په اثارو کې د هپوادپالني

روحیه د خوشحال ختک د پراو په پرتله بنه خرگنده شوي ده.
که له پورته يادونو ورتېر شو په دې پراو کې ادبیاتو د مخکنیو دورو په پرتله د پام وړ کومه
پراختیا نه ده موندلې. د دې مهال شاعرانو په هماماغو قالبونو کې شعرونه ویلي دی چې ترمخه
په کې پښتنو شاعرانو بنې تجربې لرلې. د دې پراو په اړوندو آثارو کې د نشر کتابونه شته چې
لیکنې یې پځې، خوبې او د کندهار له ګډود سره سمې وې.

د یوولسمې هجري پېړۍ په پیل او د دولسمې پېړۍ په لومړیوکې په هند کې د فارسي ژې
يو شمېر او سیدونکو شاعرانو هغه نوي شعر ته لار و موندله چې د لسمې هجري پېړۍ په
پیل کې رامنځ ته شوي و. دې سبك د هندی سبك په نامه شهرت و موند. هندی سبك
څینې ځانګړتیاوې لرلې. پېچلتیا، په شعر کې تازه فکر او نوي موضوع ګانې څایول، ایجاز
یا په لنډو خبرو کې د اوږد مطلب اداکول، د دقیقو تشبیهاتو او ځانګړو استعارو کارول،
په شعرونو کې د متلونو او محاورو راول، خاص لحن او اهنګ، د ادبی صنایعو پالنه، د
مینې پر محور د غزلو چورلېدل، اغراق او مبالغه او داسې یو لر نوري ځانګړتیاوې د دې
سبک عمده خصوصیات وو. دې سبك د یوولسمې پېړۍ په شاوخوا کې پښتونخوا او د
افغانستان سیمو ته هم لاره و موندله. دغه مهال یو پښتون شاعر د خپلو هم مهالو او متقدمیو
شاعرانو په لار نه ولاړ، بلکې نوو مضمونو او هنري لارو ته یې پام و اړاوه. همدغه مهال
هندی سبك پښتو ادب ته لار پیدا کړه. نومورې شاعر عبدالحمید مومند و. حميد د شعر
ویلو ډېړه بنه وړتیا درلوده او د تازه مضمون په پیداکولو بنه ماهر و.

که خه هم په پښتو شاعری کې حميد مومند د هندی سبك د شاعری بنسته اینښودونکي
دي، خو هنري په بیا دا و چې د هندی سبك بنستونه یې په اعتدالي بهه خپل کړي وو. د ده
شاعری د پښتو ژې لفظي او معنوی ځانګړتیاوې نه دی بايللي. ډېړو پښتنو شاعرانو د حميد
د سبك پیروی کړي ده.

په پښتو ادبیاتو د هندی سبك د اغېز د بحث پر مهال جو تیری چې په پښتو کې د دغه

سبک پیروی په پښتونخوا کې پیل شوه، په کندهار کې یې وده وکړه او په هند کې یو شمېر او سپلونکو پښتنو شاعرانو لورې پورې ته رسوله او اغېزو یې تر معاصرې دورې پورې پایبنت وموند. حسین، قلندر، خانګل خليل، کامگار خټک، دوست محمد، علی خان مامنۍ، حمدالله کاکاخېل، سليم، محمدي صاحبزاده، بېدل هشنغرۍ او تر هفوی راوروسته کاظم خان شیدا، محمد بياض، نورمحمد نوري افغان او یو شمېر نور په پښتو ادب کې د هندی سبک پیروان او نزدې هر یوې د دیوان خاوند شاعر بللي شي.

په دولسمه هجري پېړی کې د اوسي افغانستان په سيمو کې د پښتو د ادبی حلقو تر منځ هم د هندی سبک پیروی دود شوي وه. سيد غلام احمد يا غلام جان پاچا، ميرزا حنان بارکزی، صديق اخوندزاده، سردار مهردل خان مشرقي، سردار غلام محمد خان طرزی، ملا محمد اکبر، ملا صالح محمد داوی، عبدالله هوتك او نور د دې سبک پیروان وو او زياترو یې پر همدي سبک شعرونه ويلی دي.

په پښتو ادبیاتو کې د هندی سبک موسس عبدالحمید مومند او بشپروونکي یې کاظم خان شیدا و. دوى دواړه د هندی سبک په مشرانو کې شمېرل کېږي. د دې سبک پیرو شاعران ټول غزل ويونکي شاعران وو. څينو پکې مثنوي هم ويلې. د اشعارو موضوع یې زياتره د مينې او عشق بيان ته ځانګړې شوي وه، خو اخلاقې، ټولنيز او تاريخي پېښې پکې هم بيان شوي وې. د دې سبک د پیرو شاعرانو د آثارو عمله ځانګړنه د دوى د شعر هنري اړخ دې. د دې سبک زياترو پښتنو شاعرانو بنکلې، د هنري او شعري بنکلاوو په ګانه پسوللي شعرونه ويلی دي.

د احمد شاه بابا په کورنۍ کې د پښتو ادب پالنه، د دویمي ادبی دورې د پاي او د معاصرو ادبیاتو د ټوکپدو پراو:

احمد شاه بابا له خپلو سياسي، ټولنيزو او ملي خدمتونو سربېره د خپل هپواد فرهنگ لپاره هم نه هېړدونکي خدمتونه کړي دي. د پښتو او فارسي ژيو شاعران او ليکوال یې روزلي دي. خپله هم شاعر و، په پښتو ژبه ترې د شعرونو یو دبوان پاتې دي. د کورنۍ له غزو څخه

پې تیمورشاه او شاه شجاع په پښتو شاعري کړي ده. په دربار کې پې وکيل الدوله عبدالله جان پوپلزی هم د پښتو زې شاعر و.

پير محمد کاکر د احمد شاه بابا د دربار یو بل شاعر و. پير محمد کاکر د پښتو د ډپرو بشو شاعرانو او لويو عالمانو په ليکه کې ولاړ سړي و. نوموري د پښتو زې یو ديوان لري. د هغه ديوان د هنري ارزښتونو له پلوه د منې وړ دی. انځورونه یې بنکلې، بلاغت او فصاحت یې لور معيار لري. پر دې سربېره پير محمد کاکر د "معرفة الافغاني" په نامه د پښتو زې د زده کړي یو کتاب ليکلې دی چې په خپل ډول کې د پښتو ګرامر لومړني کتاب دی او د پښتونه بشپړ نمونې پکې خوندي دی. پير محمد کاکر د ځانګړي سبک خاوند و چې د عشق هنري احساسات یې درلود او همدارنګه تشبيهات او استعاراتو یې طبیعی رنګ درلود، عبارتونه او الفاظ یې روان او ژبه یې راکښونکې وه. پر نورو شاعرانو سربېره، شمس الدین کاکر د هغه د سبک د پېروانو له ډلې خخه و. حافظ ګل محمد مرغزی د احمدشاهي دوران یوبل شاعر و. نوموري له احمدشاه بابا سره په لښکري سفرونو کې ملګرۍ و. مرغزی احمدشاهي شاهنامه ليکلې ده. په دې شاهنامه کې د احمدشاه بابا د ۱۶ کلونو ځينې پېښې بيان شوي دي. په دې پېر کې یو شمېر نور شاعران هم تېر شوي چې حبيب الله، ملا علم اپريدي، ابوالقاسم او یو شمېر نور یې د پښتو ديوانونو خاوندان وو.

د احمدشاهي پېر ليکل شوي او ژيارل شوي ادبی منتشر او منظوم آثار د شکل او موضوع له پلوه د مخکنیو دورو له اثارو سره کوم خاص توپیر نه لري. په دې پېر کې د یادونې وړ ادبی کار د "احمدشاهي شاهنامې" په نامه د یوې بشپړې حماسې ليکل دي. تر دې د مخه کومه بشپړه حماسه موجوده نه وه. د دې پېر په آثارو کې د وخت د پاچا، احمدشاه بابا د ستاینې موضوع ده. دا خبره دې خرګندونکې ده چې پښتنه د مخه پرديو حکومتونو ډېر څلې او ځورو لې وو. احمدشاهي پېر د پښتو ادب د ودې او پراختیا لپاره وړ او مناسب شرایط چمتو کړي دي. په همدي پېر کې نوو او ازادۍ بنونکو مفکورو شعر او ادب ته لاره پرانيسته او په دې ډول د معاصرې دورې پیل ته لار هواره شوه.

د ادبی تاریخ دورې په کرونولوژیک چول د پیرپو یا کلونو یا د سیاسی رژیمنو او پاچاهیو د رامنځته کېدو یا رانسکورېدو له مخې نه تنظیمیری، بلکې دا دورې د ادبی آثارو او ادبی پدیدو د ودې او پراختیا شرایط او هم د دغه پدیدو شکلی او موضوعی ځانګړیاوو ته په پاملننه تنظیمیری. له دې امله دا اړینه او شونې نه ده چې یوه ادبی دوره دې پای ته ورسیزې او سمدلاسه دې بله ورسیزې پیل شي. یوه ادبی دوره لا د خپلې ودې او پراختیا پراونه وهی چې د بلې دورې زېږي راشنه کېږي او ورو ورو وده کوي، ترهغه چې یوه ادبی تاریخي دوره پای ته ورسوی او بله دوره پیل شي.

د متن لنډیز:

د پښتو ادبیاتو د تاریخ دویمه دوره چې منځنی دوره هم ورته ويلاي شو، د لسمې هجري پېړی له نیمایی پیلېږي او د خوارلسنمې هجري پېړی تر لوړپو دریو لسیزو پورې رارسیزې. په دې دورې پورې اړوند په سلګونو پښتدېوانونه، په سلګونو کيسه یېز آثار او په زرګونو ولسي سندرې له موږ سره شته چې د پښتو د ادبی تاریخ دیوې ستري پانګې په توګه هر اړخیز بحشونه پې کولای شو. دا دوره له روښانی غورخنګه پیل او همدادې پسې پر اخوند درویزه او د ده په پیروانو، خوشحال خټک، رحمان بابا، د هوتکو او احمد شاهی پېتر نورو فکري او فرهنگي بهیرونو رارسیزې، ترهغه چې دا دوره پای ته ورسیزې او خای ېډریمه ادبی (معاصره) دوره ونیسي.

د دې دورې د لوړپو پراو په منثورو آثارو کې ځانګړې رسالې شته. پر نورو سریزې یوه د علي محمد مخلص او بله هم د ارزاني روښانی ده. د دې رسالو نثرونه سجع نه لري او د هغه وخت له شرایطو سره سم روان نشر بلل کېږي.

په دویې دورې کې بل زربن ادبی پراو د خوشحال خټک او د ده د پیروانو دې. خوشحال خان خټک نه یوازې د خپل وخت یو تولنیز، سیاسي شخصیت او بریالی سalarو، بلکې دی د پښتو ژې یو داسې شاعر او لیکوال و چې که ووایو د پښتو ادب تاریخ د ده له نامه او آثارو پرته نیمکړې دی، نو زیاتې به نه وي. خوشحال خټک پښتو ژې او ادب ته په نظم او نثر کې هغه خه ورکړل چې تر ده د مخه او وروسته به ېډی بنایی ساری ډېر لې وګورو. خوشحال خان د خپل هنر او خپلې ژې د لفظي او معنوی بلایتوب لپاره د ګاونډیو ژیو له ادبی زمينو څخه

پوره گته و اخیسته. پښتو شعر یې د شکل او شعری ژانرونو له پلوه بدای کړ او په موضوعي لحاظ یې دasic خه پرې نه بنو دل چې شعر یې په کې نه وي ویلى. ده پښتو شعر د مضمون په لحاظ خورا بدای کړ او په پښتو شعر کې تر ده د مخه بیان شوو موضوعات ګانو ترڅنګه ډبر نوي او رنګارنګ معلومات راولې. د خوشحال خټک په پېر کې پښتو شعر ډبر ارت شو. د ختیزې شاعري خه ناخه ټولو ډولونو د دې سبک د رامنځ ته کوونکي او د دې سبک د پیروانو په اشعارو کې وده مومندله. د خوشحال د سبک پیروان د شعر ترڅنګ نثر هم ليکي. د نثر ليکنې لاري هم خپلې ځانګړنې لري. په دې سبک کې یو شمېر نوري ځانګړنې هم شته چې د ده د مخه پراو کې یې شرك نه ليدل کېږي.

رحمان بابا د دويمې ادبی تاريخي دورې د یو بل پراو مخکښن. د ده سبک د خپلوا ځانګړتیاوو له مخي په ولس او فرهنګي حلقو کې ډبر شهرت او محبویت مومند او د دولسمې، دیارلسماي او خوارلسماي پېړۍ شاعران په ده پسې روان شول. درحمان بابا شعر د خپل ځانګړي هنري او بنکلايیز جورښت او انساني محتوا له مخي خپل خاص خصوصيتونه لري او په پښتو ادب کې د یو نوي شعری سبک خاوند شاعر دی. درحمان بابا سبک پېچلتيا نه لري، ډبر طبیعي او ساده دی. د شعر د الفاظو په ټاکلو کې زيار ايستل شوي دی؛ د شعر د خوند او رنګ لپاره یې ډبر بنکلې، خو ساده او عام فهمه الفاظ غوره کې دی. د واقعیتونو بیان ته زیات پام کېله. اخلاقې، عرفاني او نور ټولنیز مسایل په کې راغلي. درحمان بابا سبک په ټولو پښتنو کې دومره ومنل شو چې د ده زمانې او یا په راوروسته دوو، درپو پېړيو کې په افغانستان، پښتونخوا، بلوچستان او په هندوستان سرپېره ان په بخارا او ماوراء النهر کې ځینو او سیدونکو پښتنو شاعرانو ده سبک منلي و.

په کندهار کې د پښتنو د ملي دولت جو پيدل او په شاهي دربار کې د پښتو د ودي د زمينې رامنځته کېدا د دويمې دورې په راوروسته پېرونونو کې ټاکلې دریغ لري. د هوتكو د پاچاهي په پېر کې دغه مهال په سلګونو لیکوالو آثار ليکلې او شعرونه یې ویلي دی. د پښتو او فارسي ژيو یو شمېر آثار دغه مهال منځ ته راغلي دی چې د ځینوهغۇ په ايجاد او تأليف کې هوتكى پاچهانو لاس درلودلى دی. په دې توګه د هبود د فرهنګي تاریخ په لیکلو کې ددغه کورني نوم لوړ خای لري. دغه مهال زیات شمېر پښتو آثار او تأليفات رامنځ ته شوي دی. پته خزانه د دي مهال یو ارزښتمن کتاب دی چې د درپو خزانو په درلودلو لرغونی او د هغه مهال زیات شمېر پښتنه نارينه او بشئينه لیکوال او شاعران او د هغوي د ليکنو بېلګې تر موره رارسوی. د پښتو د تحريري تاريخي حماسو ليکل همدا د هوتكو د پاچاهي په دوران پوري اړه لري. د یو ولسمې هجري پېړۍ په پيل او د دولسمې پېړۍ په لومړو کې په هند کې د فارسي ژې

يو شمېر او سېدونکو شاعرانو هغه نوي شعر ته لار و موندله چې د لسمې هجري پېړي په پیل کې رامنځ ته شوی و. دې سبک د هندی سبک په نامه شهرت و موند. هندی سبک خینې خانګرتیاوې لرلې. پېچلتیا، په شعر کې تازه فکر او نوي موضوعکانې خایول، ایجاز یا په لنایو خبرو کې د اوږد مطلب اداکول، د دقیقو تشبیهاتو او خانګرو استعارو کارول، په شعرونو کې د متلونو او محاورو راول، خاص لحن او اهنگ، د ادبی صنایعو پالنه، د مینې پر محور د غزلو چورلپدل، اغراق او مبالغه او داسې یو لپ نوري خانګرتیاوې د دې سبک عمله خانګرتیاوې وي. دې سبک د یو ولسمې پېړي په شاوخواکې پښتونخوا او د افغانستان سیمو ته هم لاره و موندله.

احمدشاه بابا له خپلو سیاسي، ټولنیزو او ملي خدمتونو سرېبره د خپل هېواد د فرهنگ لپاره هم نه هېربدونکي خدمتونه کري دي. د پښتو او فارسي ژبو شاعران او لیکوال یې روزلي دي. خپله هم شاعر و، په پښتو ژبه ترې د شعرونو یو دیوان پاتې دي. د کورنۍ له غزو خڅه یې تیمورشاه او شاه شجاع په پښتو شاعري کړي ده. په دربار کې ېي وکيل الدوله عبدالله جان پویلزی هم د پښتو ژبه شاعر و. پير محمد کاکړ د احمدشاه بابا د دربار یو بل شاعر و. پير محمد کاکړ د پښتو دېبرو بنو شاعرانو او لویو عالماتو په لیکه کې ولاړ سپي و. نوموري د پښتو ژبه یو دیوان لري. د هغه دیوان د هنري ازښتونو له پلوه هم د منې وړ دي. انځورونه یې بنکلې دي، بلاغت او فصاحت یې لور معيار لري. پر دې سرېبره پير محمد کاکړ د "معرفة الافغاني" په نامه د پښتو ژبه د زده کړي یو کتاب لیکلې دي چې په خپل ډول کې د پښتلومرنې ګرامر دي او د پښتونشر بنې نمونې پکې خوندي دي.

فعاليتونه

- ۱- پښتو ادبیاتو کومې تاریخي دورې ترشا پرېښي دي؟ دوه تنه زده کوونکي دي د خپلو معلوماتو له مخې د هغو په اړه معلومات وړاندې کړي.
- ۲- زده کوونکي دي د هغوي د شمېر له مخې په خلورو ډلو ووپشل شي. لومړي ډله دې د پښتو ادبیاتو د دویمي تاریخي دورې د لومړي پراو، دویمه ډله دې د همدي دوري د دویم پراو، درېمه ډله دې د درېم پراو او خلورمه ډله دې خلورم پراو د خانګرتیاوو په اړه خپل نظرونه روښانه کړي. د هرې ډلي استازی دي هغه راغونه او د ټولګي په وړاندې دې ولولي. د ټولو ډلو نظریات دې توحید کړي او زده کوونکي دي په خپلو کتابچو کې وليکي.

- ۳ - پنځه تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي. هر یو دې په خپل وار د متن یوه برخه ولولي.
- من دې په ورو او روښانه ټکو کې ولولي او داسي دې تمثيل کړي چې گوندي له راډيو او تلویزیون خخه خبرونه یا کوم ادبي متن ولولي. تور زده کوونکي دې هغوي ته غور کېردي. د هغوي بنې برخې دې وستائي، نيمګرتیاوي دې په ګوته او په عمومي خبرو اترو کې دې برخه وانځي.
- ۴ - خو تنه زده کوونکي دې په خپله خوبنه د ټولګي مخې ته راشي او د خپلې خوبنې د یوې موضوع په اړه دې د دوه - درې دقېقولپاره خبرې وکړي.
- ۵ - د پتې خزانې ستر ارزښت په خه شي کې نغښتی دی؟ دوه تنه زده کوونکي دې د یو بل په مرسته پرې د نورو ټولګیوالو په وړاندې رنا واچوي.
- ۶ - پښتو ادبیاتو ته د خوشحال خان خټک او د هغه د کورنۍ د اهمیت او د هغوي د کارنامو په اړه دې خو تنه زده کوونکي د نورو په وړاندې خبرې وکړي.
- ۷ - په ولس کې د رحمان بابا د محبوبیت په اړه دې دوه تنه زده کوونکي خپل نظرونه بیان کړي. د رحمان بابا د سبک حینې خانګرتیاوي دې په ګوته کړي.
- ۸ - که زده کوونکي د مېرمن نازو او مېرمن زينب د شعرونو په اړه معلومات لري، د ټولګي له نورو زده کوونکو سره دې شريک کړي.
- ۹ - دوه تنه زده کوونکي دې پښتو ادب ته د هوتكيانو د خدمتونو په اړه رنا واچوي.
- ۱۰ - حمامه خه ډول شعر دی؟ زده کوونکي دې خبرې پرې وکړي.
- ۱۱ - یو شمېر زده کوونکي دې په احمد شاهي پېر کې د پښتو ژپی د دې او پراختیا په اړه نورو زده کوونکو ته معلومات ورکړي.
- ۱۲ - زده کوونکي دې په خو ډلو ووبېشل شي. هره ډله دې د دویمي ادبي دورې بېل بېل پړاوونه وڅيږي، د هر پړاو خانګرتیاوي، مشهور تاليفات د هر پړاو اړوند ليکوال او شاعران دې له نومونو سره ولیکي او د هرې ډلې استازې دې په ټولګي کې نورو ته بیان کړي.

کورنۍ دنده

د خانګرتیاوو او په دې پړاوونو کې د رامنځ ته شوو لیکنو او شعرونو په اړه یوه مقاله ولیکي او په بله ورځ دې په ټولګي کې د نورو په وړاندې ولولي.

په ټولنیز ژوند کې د بسخو ونده

ټولنه له افرادو جوره شوي ده. کورنۍ لومړنۍ انسانی ټولنه ده. یوه کورنۍ له مور، پلاز او اولادونو خخه عبارت ده. د بسخو له شتون پرته کورنۍ شتون نه لري. له کورنۍ ټولنه جورېږي. په ټولنې کې بشخې او نارينه، دواوه شته. له یوه پرته او د بل په شتون ټولنه بشپړه نه ده. په ټولنې کې بشخې او نارينه یوله بل سره داسې او بدل شوي دي چې د یو له نشتوالي پرته بل نیمګړی دي. همدا راز نارينه او بشخې لکه د یو مرغه دوې وزري دي. که یو مرغه په یو وزر الوتنه نشي کولای، یوه ټولنه هم د بشپړوالي لپاره نارينه او بشخو ته یو شان اړتیا لري.

د بشخې له شتون پرته به یوه کورنۍ او ټولنه خنګه وي؟

بنځې د ټولنې نیمایی برخه ده. ارزښت یې له نارینه وو سره برابر دی. د نړۍ پرمختګ د بنځو له برکته دی. د هر بریالی نارینه تر شایوه بنځه شتون لري. وايی: "بنځه په یو لاس زانګو او په بل جهان زنګوی." بنځه د کور دېو ده؛ بنځه مور ده؛ بنځه د نارینه سلاکاره ده؛ بنځه روغتیاپاله ده؛ بنځه د مینې او عاطفې جوهر دی. لنډه داچې بنځه د نارینه روح دی. خنګه چې انسان له روح پرته ژوند نشي کولای؛ همداسې له بنځې پرته د نارینه ژوند نیمگړی او له رنځ او کړاو خڅه ډک دی.

زمور په ګران هېواد کې بنځې له پامه غورڅبدلي دي. د تاریخ په اوږدو کې هغه د محرومیت او مظلومیت یوه بېلګه پاتې شوې ده. له بنځو خڅه د یو جنس په توګه کار اخیستل شوی، نه یو انسان او بشري موجود په توګه. دلته بنځې آن له ډپرو لومنیو حقوقنو خڅه بې برخې شوې دی. د دې لامل دا دی چې افغانستان یوه سنتی، تړلې او قبیلوی ټولنه ده چې هر خه په کې د وروسته پاتې دود او دستور تر سیوري لاندې راغلي دي. په دې توګه د دې نامنلو وروسته پاتې دودونو، رسم او رواجونو لومنی بسکار بنځې دی. له بلې خوا د افغانستان په تاریخ کې د پرله پسې جګرو او ناخوالو له امله بنځو ډېر زیانونه ګاللي دي. بنځه کونډه شوې؛ بنځه بوره شوې؛ بنځه وراره شوې؛ بنځه بې پلاره شوې. که هر خه غم او کړاو په نارینه راغلي، بنځو تر هر چا د مخه او تر هر چا زیات هغه ګاللي دي. د هرې جګړې لوړې قرباني بنځه وه.

له دې ټولو ناخوالو سره سره بنځه نه ده تسلیم شوې. بنځو اتلولی بنودلي او خپل شهامت یې له لاسه نه دی ورکړي. پر هېواد د پردو د یرغل پرمھال د نارینه وو تر خنګ درېدلې، هغوي ته یې په سنګر کې ډوډي، اویه او کارتوس وړي. که نارینه تېپې شوې، د هغه پالنه یې کړي، له هغوي سره بې ورځنيو کارونو ته اوړه ورکړي او د دې ترڅنګ یې د خپلو اولادونو په روزلو کې هاند او هڅه کړي ده.

زمور د هېواد د نارینه پوهانو، لیکوالو، شاعرانو او ملي شخصیتونو ترڅنګ بنځو په ټولو یادو برخو کې خپله ورتیا بنودلي او د تاریخ په پابو کې یې نومونه په زرینو کربنو لیکل

شوي دي. د دي نومياليو مېرمنو په ډله کې نازو انا، زرغونه انا، عايشه دراني، رابعه بلخي، بې بې نېکبخته، مېرمن الایي، غازى ادي، مېرمن عينو، د ميوند اتله ملالى، ناهيد او په سلګونو نوري شاملې دي.

نن، د تاريخ په دي پراو کې بنخو خپل غربونه پورته کړي او په ټولنې کې د خپل دریغ د پياورتیا لپاره هلي خلې کوي. اوس بنځۍ کولای شي ولسمشري ته خانونه ونوموي؛ په کابینې کې ګډون وکړي؛ د وزارتونو په لورو خوکيو عملاً کار وکړي، ولسي جرګي او مشرانو جرګي ته خانونه کاندید کړي او خوکي تر لاسه کړي؛ د هېواد د سرنوشت په ټاکلو کې له خپلو نارينه ورونيو سره په ګډه پرېکړه وکړي او خپله رايه وکاروي؛ په بنوونځيو، پوهنتونونو او د هېواد د لوروزده کړو په موسسسو کې زده کړه او یا تدریس وکړي. لنډه داچې اوس بنخو ته تر پخوازیات په ټولنې کې د خپل مسؤولیت اودندو د پرمخ ورلوا لپاره زمينه برابره شوي ده.

لكه خنګه چې د مخه ورته ګوته ونيول شوه، په هېواد کې د یو شمېر نامنلو دودونو له امله، په تېره بیا په کلو او بانیو کې، د بنخو ژوند لا هماګسي تريخ دي. د خپلو نارينه خپلانونو د بدلو دروند پیتی پراوړو وړي. د قومونو او کورنيو تر منځ د لانجو او ناندريو د له منځه ورلوا لپاره د یوې متاع په خېر په بدوكې ورکول کېږي. په ځینو حالتونو کې له خپلې خوبنې پرته واده ته اړايستل کېږي، د مېړه له مرینې وروسته د مېړه د کورنۍ له یو نارينه غړي سره، که زور وي یا کوچنۍ، بیا واده ته اړ ايستل کېږي. "کونډه د لپوره ده." له داسې دېرو ناخوالو سره مخامنځ د چې هوارېدو ته یې زیات کار او زیار ته اړتیا شته. دا کار او زیار یوازې د بنخو او مېرمنو دندنه ده، باید نارينه تر بنخو زیات په دې لاره کې مخکښ رول ولوبيوي چې په دې توګه په پای کې یوه هوسا، نېکمرغه، خوشحاله او له هره اړخه یوه انساني ټولنه جوړه شي.

د متن لنډيز:

بنځې په ټولنې کې له نارينه سره یو شان انساني حقوقه لري. بنځې د ټولنې نيمه برخه جوړوي. که انسان له الوتونکي سره پرتله کړو، نو بنځې به یې وزرونه وي.

هېڅه لتونکی له وزړونو پرته الوتلای نشي او نه په لاره تلای شي، په دې توګه له بنځو پرته ټولنه به یو گوزن وهلي بدن ته پاتې وي چې نه په لاره تلای شي او نه په خوبنۍ او خوشحالی پوهېږي. په ټولنې کې د بنځو دریڅ لوړولو لپاره دېر کار او زیار ته اړتیا ده. دا کار یوازې د بنځو دنده نه ده، نارینه بايد تر بنځو زیات په دې لاره کې ګام واخلي او په دې توګه یوې نېکمرغه، سوکالې، پرمختله او رغښه ټولنې ته لار پرانیزې.

- ۱_ لس تنه زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي او په افغانستان کې دې د بنځو په وړاندې پرتې ستونزې په ګوته کري. هڅه دې وکړي چې یو د بل خبرې تکرار نه کړي. پاتې زده کوونکي دې هغه ولیکي او توحید دې یې کړي.
- ۲_ زده کوونکي دې په خپل ټولګي کې یوه غونډه تمثيل کړي. پورته موندل شوې ستونزې دې وګوري او د هغې د حل د لارو چارو په اړه دې خبرې وکړي. په پاي کې دې خپلې مونډې د یو وړاندېز په توګه ولیکي او له خانونو سره دې یادداشت کړي.
- ۳_ پنځه تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې په ټولنه کې د بنځو په دریڅ او د هغوي په ارزښت خبرې وکړي. نور زده کوونکي دې په خبرو اترو کې برخه واخلي.
- ۴_ زده کوونکي دې د پنځو دقېقو لپاره فکر وکړي چې خوانان او نجونې خنګه د هېواد د راتلونکې لپاره کار کولای شي، پر کومو لارو چارو د یووالي او وحدت احساس رامنځته او پیاوړی کولای شي او خنګه ملي ډاډ پیاوړی کولای شي. وروسته دې خو تنه په خپله خوبنې خپلې نظرې د نورو په وړاندې ووایي، خبرې اترې دې پرې وکړي او غوره وړاندېزونه دې راټول او ولیکل شي.

په خپل بنار، کلی او چاپریال کې د بسخواو نجونو په وړاندې د ناروا چلندونو د عملی بېلګو په اړه یو مخ لیکنه وکړئ.
د "بسخو تعلیم" او "د وطن مینه" له خان سره ولوله، پر مفهوم یې له نورو سره پرې خبرې وکړئ.

د بسخو تعلیم

ویلای شو که یو نارینه تعلیم وکړي، نو یو کس تعلیم یافته شي او که یوه زنانه تعلیم وکړي، نو یوه کورنی تعلیم یافته شي. نبی علیه السلام فرمایي، علم پر هر نارینه او زنانه فرض دی. زموږ پښتانه وايی مور په بسخو نوکري نه کوو چې سبق پرې ووايو، خو دوی په دې نه دې پوهه چې سبق د سترګو بینایي ده. ناخوانده د خوانده په مخکې شمکور دی. لکه خنګه چې اوسينه نکل شي او د هغې رنګ په پرق بدلت شي، دغه شان په تعلیم د بسخې ټولې کمزوری په طاقت بدله شي. تعلیم هغه ډال دی چې د انسانیت تحفظ کوي.

پوهان وايی د مور غېر لوړۍ مدرسه ده، خو زه وايم چې دا مدرسه نه، بلکې یونیورسیتې (پوهنتون) ده. خنګه چې یونیورسیتې کې ټول علمونه سرته رسې، دغه شان د مور غېر نه د تمامو علمونو ابتدا کېږي. دغه غېر چې د علم په رينا روښانه وي، نو د ماشوم ذهن به خومره څلند وي او چې د جهالت په تیارو کې پته وي، نو د ماشوم ذهن به خومره ته وي؟ "رفعت پروين"

رفعت پروين

رفعت پروين د ۱۹۴۹ م. کال د سپتember په میاشت کې په لره پښتونخوا کې زېږيدله ده. لوړنی زده کړي یې په شوونځي او لوړي زده کړي یې په خصوصي توګه له خپل پلاړ، حافظ محمد ادریس خخه کړي. رفت پروين د پښتو او اردو زې لیکواله ده. لیک یې دېر ساده دی، بنه معنا او مفهوم یې پکې خای کړي دی. زیاتې پښتو افسانې یې لیکلې دی.

د وطن مينه

زموره په وينودي تازه شي وچ بوستان د وطن
يوخل دي خار په معشوقي شي عاشقان د وطن
چې ترقي د قام وطن د خان زينت وګنو
خوب د غفلت نه دي بيداري شي زنان د وطن
نسلونه واړه آينده به محبان وي د قام
که په بيدارو پيو لوی شي فرزندان د وطن
خويندو د خدای لپاره پاخی دادی وخت د همت
وګوري خومره دي قومونه محبان د وطن
ځای د تعليم دي ستا جولي اى عزتمندي خوري!
لوی هغه زوي کړه چې سبا شي سخندان د وطن
که په زپور د قومي عشق موره سينگار جور که خپل
دا مې يقين دي نور به ونشي نقصان د وطن
د قوم وطن عزت زموروه د عزت معيار دي
د سر په بيه عزت اخلي شاه زلميان د وطن
د غافل قوم نوم و نښان په دنيا نه دي پاتې
تاریخ به هير نه کړي هيچیري بهادران د وطن
ددې دنيا په مخ هغه خلک ژوندي دي پاتې
چې په کوښښ د چا ژوندون شي جاودان د وطن
آخر ترڅو به بې خبر د قام له حال یو داسې
راڅئ چې وکړو لږ د نورو نه پرسان د وطن
په کومه لار دي رسيدلې قافلي د وطن
چې موره هم بوټو په هغه لار کاروان د وطن
که د قران پاک په تعليم مو کړي سينې روښانه
وریځې د جهل به شي لري له اسمان د وطن
سیده بشري بيګم

ڏڻنه

بنه خویونه زیات دی. هر یو یې پر خپل ځای په ټولنه کې د انسان پر دریئ او شخصیت اغېز لري. بنه خویونه سړی درنوی او سپک خویونه سړی سپکوي. اسلام موره ته د بنو اخلاقو لارښوونه کړي ده. له بدو هغه څخه یې ژغورلې يو. درواغ ويل، د ژمنې سرته نه رسول او بنکنڅلې کول د منافقت نښې دی. درواغ سړی خواروی، بنکنڅلې د سړی شخصیت ته زیان رسوی او د ژمنې سرته نه رسول په ټولنې کې د انسان حیشت، وقار او باور راټیتوي. انسان د ټولنیز مخلوق په توګه اړ دی په خپل ځان کې داسې نیک خویونه پیدا او وروزی چې د نورو په وړاندې د یو بشپړ انسان په توګه د احترام او درناوی وړ شي. اسلام د اخلاقو بشپړ دین دی او حضرت محمد ﷺ د نیکو اخلاقو د تعمیم او بشپړتیا لپاره مبعوث او گومارل شوی و.

— په ټولنې کې د یوه رښتنې شخص دریئ خنګه وي؟

وایی چې یوه ورخ عمر بن خطاب د عدالت لپاره د خلکو په منځ کې ناست و. ناخاپه یو بنکلی او بنایسته څوان چې د دوو نورو ظاهراً بنایسته څوانانو له لاسونو نیولی و، خلیفه ته راوست. عمر بن خطاب هغه څوانانو ته وویل: "څوان خوشې کړئ او ووایع چې خه کیسه ده؟"

څوانانو وویل: "موب دوه ورونه یو. یو بودا پلار مو درلود. په خپلو خلکو کې په نېکو اخلاقو او د مشرتابه په ټولوصفتونو مشهور و. یوه ورخ د تفریح لپاره خپل یو باغ ته تللى و. هلتنه دې څوان وواژه. اوس له تا خخه غواړو چې زموږ په منځ کې د خدای جلاله حکم جاري کړې."

عمر خیلله عنده هغه څوان ته په تربو تندی وکتل او پښتنه ې ترې وکړه: "ته خه څواب لري؟" څوان ډېر زړور او فصيح و. وموسکېد، په ډېره خوره ژبه وغږید. د عمر خیلله عنده ستاینه او درناوي ېې وکړ. وې ویل: "په خدای قسم چې ربنتیا ېې وویل خو زه هم خپله کیسه درته کوم. بیا ستاسې خوبنې چې خه حکم کوي! زه یو کلیوالی عرب یم. وچکالي راغله. زه له خپلې کورنۍ او مال سره دلته راغلم. لاره مې په دې باغونو کې وه. ما اوښان درلودل. ماته ډېر ګران وو. په هغوي کې د بنه نسل یوه ډېره بنایسته جونګي وه. د نورو اوښانو په ډېلې کې به داسې برپنېدله لکه پاچا چې د رعیت په منځ کې روان وي. جونګي د دې څوانانو د پلار باغ ته مخه کړه. د هغه باغ پر دبوال باندې دیوې ونې خانګه پرته وه. جونګي هغې خانګې ته خوله واچوله او پرې ېې کړه. ناخاپه هغه بودا سړۍ له باغه راوط. له ډېرې غوسې ېې سترګې سرې اوښتې وي. په لاس کې ېې یوه ډېره نیولې وه. د زمری په خپر غړومېدله. بیا ېې جونګي پر ډېرې کلکه وویشته او مړه ېې کړه. کله چې مې ولidel جونګي ولوېدله، په سر کې مې اور بل شو. په هماغه ډېره مې شیخ پر سر وویشته چې جونګي ېې پرې ویشتلي وه. د ډېرې په لګډو بودا سړې چیغې کړې او مړ شو. دا دوه څوانان راورسېدل، زه ېې ونیولم او تاته ېې راوستم."

عمر خیلله عنده وویل: "اوس چې دې په خپلې ګناه خوله و خو خوله، نو نشي خلاصېدای او باید قصاص شې."

خوان وویل: "زه پر هغه شی خوبن یم چې اسلامي شريعت تاکلى وي، خو زه یو کوچنى ورور لرم. پلار مې له مرینې د مخه هغه ته چېر مال ورکړي او د هغې د ساتنې دنده یې زما پر او برو اينې ده. ماته یې ويلي وو چې دا مال ستا د ورور دی. د هغې ساتنه پر تا فرض ده. ما هغه مال اخیستی او بنخ کړي مې دی. له ما پرته نور هیچا ته د هغې پته نه ده خرګنده. که تاسې اوس زما د وزلو حکم وکړئ، هغه مال به ضایع شي او د هغې د زیان پره به ستا پرغاره وي. د آخرت پر ورخ چې پاک خدای ﷺ د بنده گانو ترمنځ عدالت کوي، هغه کوچنى به ستا غاري ته لاس واچوي. که ماته درې ورڅې مهلت راکړي، نو زه به د هغه کوچنى ورور د مال سرپرستي بل چا ته ورکړم او بېرته به تاته راشم."

عمر حیله عنہ په فکر کې ڈوب شو او خپل سرې پې خوشبې خورند ونيو. بیا یې خوان ته مخ واراوه او وېي ویل: "خوانه خوک دې ضامن کېږي؟" خوان ناستو خلکو ته وکتل او د هغوي په ډلي کې بې ابوذر ته گوته ونيوه او وېي ویل: "دا سړي زما ضامن دی." عمر حیله عنہ له ابوذر حیله عنہ خخه پونتنه وکړه: "يا ابوذرها! د دې خوان د راستې د ضمانت پر غاري، که نه؟" ابوذر حیله عنہ له لې خنډ وروسته وویل: "هو، تر درې پورې یې ضمانت کوم." عمر حیله عنہ، خوان رخصت کر.

کله چې د مهلت وخت نزدي شو، د خوان پته ونه لګډه. عمر حیله عنہ له اصحابو سره ناست و. ابوذر حیله عنہ هم و. هغه دوھ خوانان په غوسيه شول او وېي ویل: "اى ابوذرها، زموږ قاتل چېرته دی؟ هغه سړي چې تښېدلې وي، خنګه به بېرته راشي؟" ابوذر حیله عنہ وویل: "په خدای قسم، که د مهلت وخت پای ته ورسېږي او هغه خوان راشي، زه په خپل ضمانت وفاکوم او خان درته سپارم." عمر حیله عنہ وویل: "په خدای قسم، که هغه خوان وحناپري، د شريعت له غوبنتنو سره سم به د ابوذر حیله عنہ په اړه حکم وکړم."

ددې خبرې په اورې د ابوذر حیله عنہ په خاطر د حاضرینو په سترګوکې اوښکې راغلي. د غونډلې حاضرینو یو تر بله په خبرو پیل وکړ او له خوانانو خخه یې د دیت (خوبنها) غوبنتنه وکړه.

خوانانو د چا خبره نه منله او له قصاص پرته په بل شي نه راضي کېدل. په دې وخت کې

خلکو د ابوذر خلیل‌عنه، ارمان کاوه او ژرپل بې. ناخاپه هغه ئوان رابنکاره شو او د عمر خلیل‌عنه په مخنکې ودرېد. په داسې حال کې چې سا و تىگا او په تندي بې خولې روانې وي، په فصيحه ژىه يې پر عمر خلیل‌عنه سلام واچاوه.

وروسته يې عمر خلیل‌عنه ته وویل: "هغه كوچنى مې پر ترور وسپاره او د مال ئای خايىگى مې ورتە وبنوده. د ژمنې د سرتە رسولو لپاره د اوپى په گرمى کې په مندې راغلم." خلک د ئوان له ربنتينولي، پر وعدې د هغه د وفا او مرگ ته د راتگ له امله هيین بن پائى شول. ئىني حاضرىنۇ وویل: "خومره بنە كار او خومره بنە ژمنە!" ئوان وویل: "آيانه پوهىرىئ چې لە اجل خلاصى نشتە. ما پر خىلە ژمنە وفا و كە چې خوک ونە وايىي په خلکو كې وفا لە منخە تللې ده."

ابوذر خلیل‌عنه وویل: "په خدای قسم اي عمره، دا هلک مې نه پېزاندە چې خوک او د كوم ئای دى. تردى د مخه مې ليلى هم نه، خوكله چې بې په حاضرىنۇ كې يوازى ماتە مخ راواړاوە، نو بنە راته ونە برېښپدە، ردېپ كرم. مېرانې مې اجازه رانە كرە نهيلى يې كرم چې خوک ونە وايى، مېرانه له نېرې ورکه شوي ده."

هغه مهال هغو دوو ئوانانو وویل: "مور د الله درضا لپاره د خىل پلاز وينه دې ئوان ته وېبىلە چې خوک ونە وايى احسان په چاكې نشتە." بىا عمر خلیل‌عنه هغو ئوانانو ته مخ واراوه او وېپى ويل: "د پلاز خوبىلە لە بىت الماڭ خخە واخلى."

ئوانانو وویل: "مور د الله خجىلە د رضا لپاره هغه ته د خىل پلاز وينه وېبىلە او لە هغه تېر شوو. د دنيا د مال تمه نه لرو!"

د متن لنېيىز:

بنە اوپىك اخلاق د انسان گاپه ده. په انسان کې داسې يو لې صفتونه شته چې انسانى جوھرى يې بولى. صداقت، ربنتينولي، پر وعده وفا، دروغ نه ويل، مېرانه، پت ساتل، له خيانت خان ليرې ساتل، نېكە او خورىد وينا او په سلگونه داسې نور هغه صفتونه دى

چې له انسانه انسان جوروی. دروغ ويل په ټولنې کې د انسان وقار را تیتوی. که يو خل
څوک په دروغو مشهور شو، نو بیا یې پر ربنتیاوو هم څوک باور نه کوي. يو شمپر
اخلاق فردي دي، زیان او ګته یې یوازې یو فرد ته رسیبری؛ خو یو شمپر نور بیا ټولنیز
اړخ لري؛ د ټولنې بنست جوروی او له ټولنیزو ارزښتونو څخه ګنل کېږي. وګورئ، په
پورته کيسه کې پر ژمنې د یو څوان وفا خومره بنيګنې رامنځ ته کړې، هم یې څوان له
هرو مرو مرګ څخه وژغوره او هم یې انساني جوهر په ګوته کړ. که چېرته له لوړۍ
هغې یې اوږدې خالي شوی واي او پرې عمل نه واي شوی، نو د مېړانې او احسان په خبر
ټولنیزو ارزښتونو ته یې زیان رسماوه.

فعاليتونه

- ۱- د پورته کيسې پیغام څه شي دي؟ درې تنه زده کوونکي دې هغه د ټولګي په وړاندې روښانه کړي.
- ۲- درې تنه زده کوونکي دې یو ځای د ټولګي مخې ته راشي. هر یو دې په وار له هغه درې پو
دلیلونو وفا، مېړانې او احسان څخه د یو په اړه خپل معلومات وړاندې کړي چې له مرګ
څخه د هغه څوان د بچېدو لامل شول.
- ۳- دوہ تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او په خپله ژبه دې پورته کيسه وواي.
بيا دې د هغې روزنيز اړخ ته وګوري او نورو ته دې روښانه کړي.
- ۴- په یو په ټولنه کې دې د بنو اخلاقو په اړه خو تنه زده کوونکي خپل نظر روښانه کړي.

پر و علی وفا خه گته لري؟ په ټولنې کې د انسان اعتبار او شخصیت ته خومره ارزښت لري؟ د کومو کارونو په اړه ژمنه کولاي شو؟ په دې اړه یوه مقاله ولیکۍ او په بله ورڅي په نورو ته واوروئ.

زده کونونکي دې داکيسه ولولي اوپند دې تري واخلي:

"وایي په یوې لوېي، بې سره او سامانه دښتې کې یو سړي د اس پر سپرلی تېږدله. خه ګوري چې له ودانۍ او کلو باندلو لېږي د بې او یو او سوځونونکې دښتې په منځ کې یو روند څوان په لاره روان دي. د آس والا پرې زړه سوځي او آس ورته دروي. له څان سره یې پر اس سپروي او درومي. په یو څای کې روند څوان له اس والا خخه غواړي چې یوازې دی پر آس پاتې شي، ځکه د هغه پر ویناکله پر آس سپورشوي نه او ستړي شوی و. زړه سواند سړي یې هم ورسره مني او له آس خخه کوزېږي. د زړه سواند سړي له کښته کېدو سره سم روند څوان اس پر متروکه وهی او په چېکي ځغلې. اس والا پرې غږکوي او ورته وايي: ((څوانه، پام کوه داکيسه په ودانۍ او بنار کې چاته ونه کړې، که نه نو بیا به خوک له چا سره بنيګه او زړه سوی نه کوي!))

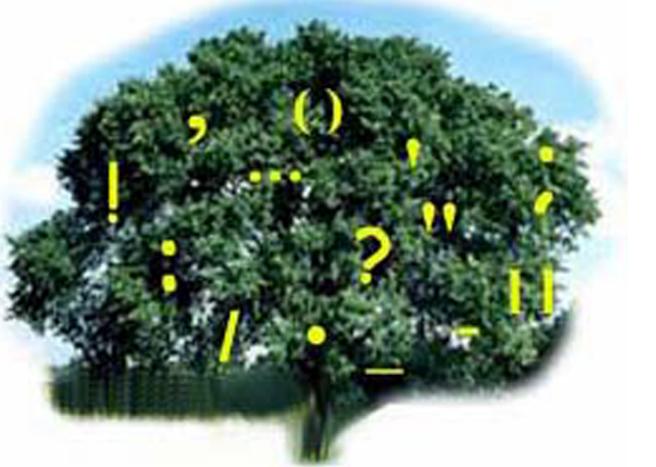
په دښتې کې ولې د اس خښتن هغه څوان ته وویل چې د اس د تښتولوکيسه چاته ونه کړي؟ زده کونونکي دې په خپل وار پرې خبرې وکړي.

ابن سينا وايي:

د خپل نفس معلم او د خپل وجدان شاګرد واوسه.

د پښتو ليکنښو سمه کارونه

په هره ژبه کې د خبرو په مهال انسان کله دمه کوي او درېږي؛ کله تعجب خرگندوی؛
کله پوبنښه کوي او یا هم کله کومه خبره په ډېر تینګار سره کوي. دا مسایل د ليکنښو
سمې کارونې ته گوته نيسی. د ليکدود د سموالي لپاره دغونښو ته پام لازمي او
ضروري دي . ليکنښې له موږ سره د جملو په لوستلو او د کلمو د سمې معنا په
پوهېدو کې مرسته کوي. همدارنګه له موږ سره مرسته کوي، جملې هغسي رواني
ولولو، لکه: خبرې چې کوو. هڅه کوو له دي لوست وروسته د ليکنښو په ارزښت
او کارونې وپوهېږي.
د ليکنښو په اړه خه پوهېږي؟

دا لاندی دوه لیکنې وگورئ:

غواړم ستاسو په شرکت کې کار وکړم. د دوو کلونو لپاره مې په سپین زر شرکت کې کار کړي دی. د اسې کوم شی مې نه دی پلورلی چې افتخار مې نه دی په برخه شوی. که له تاسو سره کار وکړم، نو ډاډه یم چې همداسې به وي.

غواړم ستاسو په شرکت کې کار وکړم د دوو کلونو لپاره. په سپین زر شرکت کې مې کار کړي دی. د اسې کوم شی مې نه دی پلورلی. افتخار مې نه دی په برخه شوی. که له تاسو سره کار وکړم، نو ډاډه یم چې همداسې به وي.

لیکنښې په لاندی ډول دي.

۱_ ټکي: Period (.) : ټکي د یوې بشپړې بیانې جملې په پای کې راول کېږي. د ټکي او د هغه د مخکينې کلمې تر منځ واتېن نشته او باید ورسره جوخت کېښودل شي. له ټکي وروسته د یوې توري څای سپین پرېښودل کېږي او بیا بله جمله پیلېږي. لکه: د کلتور اصطلاح پخوانې لرغونې رینبه لري. دې کلمې رینبه د لاتینې ژې د کلتورا کلمې ته رسیږي.

په انټرنیټ کې ورته "ټکي" يا "Dot" وايې. همدارنګه ټکي په مخففو تورو پسې هم لیکل کېږي. لکه م. م. (ملګري ملتونه)، يا هـ. ش. (هجري شمسى)

تر سرليک، بغلې (خنگيزو) سرليکونو، په ستونونو کې د فقرو ترمنځ او د اسې ورته نورو څایونو کې ټکي مه کاروئ.

د پوبنتنې له نبې او ندایې وروسته ټکي مه ږدئ. که جمله په لينده کيو کې راتله، نو ټکي په لينده کيو کې دنه کېږدي. لکه (د هغه وخت دود داسې و.)

د نېټې په لیکلو کې هم کارول کېږي، لکه: ۱۳۸۸ . ۱۲ . ۲۹

۲- چېه پېښ ، تړونۍ یا کامه، Comma (،) : دا نښه په یوې بشپړي جملې کې د یو لنډه ځنډه لپاره کارول کېږي.

همدارنګه، د نیمگرو خبرو او د کوچنيو ترکیبونو تر منځ د عطف لپاره راخې.

لکه: رحمان بابا لوی شاعر، ستر ادیب او پوخ متفکر و.

د یوې موضوع د بېلو بېلو ډولونو تر منځ د توپیر لپاره راخې.

لکه: نوم، ضمیر، فعل، قید او ... د کلمې ډولونه دي.

په یوې مرکبې جملې کې د معتبرضه جملو د بېلو لپاره کارول کېږي.

لکه: زلمی د احمد موټير چې په نهه سوه زره افغانی ېې پېرودلی و، ټکر کړ.

په جمله کې د بېلو بېلو شیانو تر منځ کارول کېږي.

لکه: کاغذ، قلم، مشوانی او رنګ رواخله او راخه.

د پوښتنې په څواب کې تر "هو" یا "نه" وروسته راخې.

یادونه: په پام کې دې وي چې د کامې نښه له مخکینې کلمې سره جوخته راخې او واتېن

ورسره نه لري. له کامې وروسته دې یو توری فاصله ورکړ شي. همدراز له خو، بلکې، مګر

څخه د مخه کارول کېږي، خو ھېڅکله دې له "او" څخه د مخه نه راول کېږي.

۳- ټکی او کامه یا ځنډنې Simicolon (؛) : دغې نښې ته مفرزه ، ممیزه او سیمې کولن

هم وايې. دا نښه د زیاتې وقفي لپاره په کاربېږي، مګر د کلمو تر منځ نه راخې، بلکې د هغو

مرکبو جملو په منځ کې راول کېږي چې په معنا کې یو له بله سره تړلې وي. لکه: له هغه

علم څخه چې اخلاق ور سره نه وي؛ ناپوهی غوره ده. همدرانګه د دلیل او علت د بیانولو

له لومنیو کلمو څخه د مخه هم دغه نښه لیکل کېږي، لکه: مور د خپلو بنوونکو درناوی

کوو؛ ځکه هغوي مور ته پوهنه رازده کوي.

پر دې نښې جمله په دوو یا زیاتو برخو وبشل کېږي.

کله چې د ځینو لفظونو تر منځ وېر ګل وي، تر وروستي لفظ وروسته د اوږدې وقفي لپاره

ځنډه نښه راخې، لکه: ننګرهار، لغمان، کونړ، نورستان؛ په ختيغ زون پورې اړه لري.

په علمي او شېرنيزو ليکنو کې چې کله د یو مطلب په هکله خو ماخذونه دکر کېږي، د هريو د بيلولو لپاره هم خنډ نښه کارول کېږي، لکه: کابل مجله پرله پسې ۳۱ مه گنه؛ هيله مجله ۸ مه گنه؛ الينګار مجله ۴ مه گنه؛ زما د خوبشي مطلوبونه لري.

۴_ خرګندنۍ ، شارحه يا د بيان علامه Colen ( ) : دا نښه د یوې کلمې د سپړنې او د بيان نښه ده؛ یعنې د هغې کلمې يا جملې په پای کې ليکل کېږي چې وروسته ورېسې بيان او شرحه راخي، لکه: د ژوندانه او کاميابي ستني دا دي: پوهه ، روغتيا او زيارة.
د یو شي د اجزاوو د بنودلو لپاره راخي، لکه: ليک نښې دا دي: تکي، خنډ نښه، لينده کي او نور.

د یوه شي د خرګندولو او تفصيل پر مهال: روزه یو شمېر گټې لري: د الله ﷺ د رضا د حاصلولو ذريعه ده؛ د ګناهونو د بنسلو لامل او د جسماني روغتيا لپاره ګټوره ده.
۵_ د پونستې نښه، د استفهام علامه يا سواليه، Question Mark (?) : دا نښه د پونستې په وخت کې راول کېږي او د هر چول سواليه جملو په پاي کې راخي، لکه: ستاسو د پښتو بشونکي خه نوميرې؟

۶_ بلن نښه، غړ نښه يا ندايه، Exclamation Mark (!) : دا نښه د غړ او ندا په وخت کې کاريږي، لکه: اى هلكه! دلته راشه. په اصل کې د خبرداري او تنبه نښه ده او له دې امله د مخاطب امر په برخو کې راخي. لکه: ورونو! د وطن ناموس وساتئ.
دغه نښه د تعجب، شاباس او افسوس په خاکي کې هم راول کېږي؛ خود زيات تعجب، استهزاء او زياتي خبرداري په وخت کې دوه خله، بلکې درې خله هم ليکل کېږي. لکه، غلبيل کوزې ته وايي چې سورې!!
آفرین ستا په دې غيرت او مېړانه!!

په ليکونو، مكتوبونو او غوبښتلېکونو کې دې له لقب خخه وروسته نه راخي، بلکې پر خاکي يې "کامه" ليکل کېږي، لکه:
زما ګرانه وروره،
بناغلې مدیر صاحب،

داسې مه لیکى:
گرانه وروره!

بناغلى مديير صاحب!

- ٧ _ دش، بيان نښه يا بېلنى (Dash) (—) : دا نښه د يوې جملې د بېلونې لپاره ليکل کېرى، په تېره په سوال او خواب کې د هري جملې په سر کې راخي. سوال او خواب سره بېلوى، لكه
- _ خنګه راغلي؟
- _ ستا د ليدو لپاره.

ـ ما نه غونبتل چې په دې وخت کې تا وگورم.

- دا نښه د دووكلمو د بېلونې لپاره هم په داسې وخت کې راخي چې د هري کلمې خپلواکي او خانله والى مقصد وي، لكه: صرف - نحو - بدیع - بيان - معانی - عروض - وزن - قافیه ټول ژیني علمونه دي.

- ٨ _ وړه کربنه، يا هایفن (—)؛ وړه کربنه (Hyphen) د دش د اوږد دوالې په نیمايی ده. دا نښه هغه وخت کارول کېرى چې یوه لویه يا مرکبه کلمه د پانې د يوې لیکې (کربنې) په وروستۍ برخه کې راشي، نيمه کلمه خای شي او د پاتې نوري لپاره خای نه وي، نوله نيمې کلمې وروسته د کربنې په پاي کې دغه نښه راخي او د کلمې پاتې برخه د بلې کربنې په سر کې ليکل کېرى. تر شمېرو وروسته هم ليکل کېرى، لكه: ۱ - ۲ - ۳

- ٩ _ ولاړه کربنه، سلش يا بار (/)؛ دغې نښې ته بېلونکې يا مميذه هم وايي. په انګرېزی کې (Slash) ورته وايي. دا نښه پر دفتری ليکنو سرپېره د هجري لمريز، سپورميز او ميلادي کلونو د بېلولو لپاره کارول کېرى.

- ـ د (يا) پر خای اينبودل کېرى، لكه: استنبط / استخراج ؛ هلك / نجلې.
- ـ د ورڅې مياشتې او کال د نېيو د آسانه بندولو لپاره هم استعمالېرى، لkeh: دا ګرامر په ۱۳۸۸/۸ لیکل شوي.

- ١٠ _ ليندى ( ) (Parentheses) : ليندى يا قوسين د هغو اضافي کلمو لپاره کارول

کېرىي چې په عبارت او کلام کې مقصىد نه وي، لكه: شاه شجاع (د تيمورشاه زوى) د پلار په خېرعلم پالونکى نه و.

د خانگرو نومونو، د پاملىنى وړ شيانو او په منځ کې د رالوبىللو جملو د بنودلو لپاره ليکل کېرىي، لكه: (سمسۇر) په اتم تولگىي کې دى، خو (ميرويس) او (روبنان) په لومرىي تولگىي کې دى او (نسىم) لا تراوسه کوچنى دى.

همدا راز په ژباره کې د خرگندتىيا لپاره په متن پوري نا اړوندې برخه په قوسينو کې ليکل کېرىي.

۱۱ - غېرگې لېندي، نقل قول ("Quotation Mark): په دې نښه کې د بل چا وينا په مستقىم ډول اينبودل کېرىي، لكه، حديث شريف دى: "عمل په نيت اړه لري." د بل چا نظرىه يا د یوه كتاب عبارت او د زياتې توجه وړ اشناكلمه راولپ کېرىي، لكه: په دې ورڅو کې د "آزاد بازار" خبرې ډېرې کېرىي. کله ناكله خينې اصطلاحګانې هم د غېرگو لېنديو په منځ کې ليکي چې له عام عبارت خڅه بېلې شي.

۱۲ - قوسين [ ] (Brackets): دغه نښه د اقتباسونویه دنه کې د هغو وضاحتى جملو او تعليقاتو د اضافه کولو پر مهال کارول کېرىي او لېر دوونکى يې له خپل لوري ليکي چې د اقتباس شوي کلام او د لېر دوونکي د وضاحتى الفاظو ترمنځ توپير وشي، لكه: "په دې يادېنت کې د جنرال جيکسن له زحمته [د جګړې په لومرىي ورڅ د چانسلرس ويل په جبهه کې] يادونه ونه شوه؛ خو له جنرال لي خڅه د سترې فتحې په مناسبت ستاینه شوې ده." دغه نښه د کمپيوټر په کمپوز کې د قرآن کريم د آيتونو د حوالې ورکولو لپاره هم استعمالېږي.

۱۳ - درې ټکي يا د حذف نښه (...) (Ellipsis): کله چې يو ليکوال د یو نامه يا یوې خبرې خرگندول نه غواړي، نو پر خاي يې درې ټکي بدې او ورڅنې تېږېږي، لkeh: "د ... رئيس ډېر ظالم سېرې دى، له هر چانه رشوت اخلي." که دا ليکنه د جملې په پای کې وي،

نو درې تکي خوا په خوا او خلورم تکي (د جملې د پای تکي) د يو توري په واتېن وړاندې لیکل کېږي، لکه: په افغانستان کې د ډرامې دا لیکوال د یادولو وړ دي: ف. فضلي، عبدالمنان ملګري او....

۱۴ - درې ستوري (***) : دا نښې د يوې رسالې يا يوې مقالې د يوې برخې د سرته رسپدو او د بلې برخې د پيل کېدو په منځ کې راول کېږي. همدارنګه د يوې کيسې له يوې برخې يا صحنه نه بلې ته د تلو په منځ کې د بېلواли لپاره هم کارول کېږي.

۱۵- تر جملې لاندې کربنه: (Underline): که چېرې یونوم يا جمله په څانګړې چول د پاملنې وړ وي، نو لاندې ترې یوه اوږده کربنه راکښل کېږي، لکه: ښاغلو! دلته دریدل

منع دي:

۲۰ - "اټ" نښه (@): دا نښه په انګلیسي لیکنو کې کارېدله، خو د انټرنېټ له عامېدو وروسته یې د انټرنېټي وېب پانو، مؤسسو او اشخاصو د پتو د بنودو او لیکلو لپاره په پښتوکې ځای نیولی او په پښتولیکنه کې راخي، لکه: curriculum@moe.gov.af او نور. یادونه: باید په یاد مو وي چې ټولې لیک نښې له (نبو) سره جوختې اونښلولې راخي او هېڅ راز فاصله یې باید تر منځ نه وي. که نه، لیکل نیمګري بلل کېږي.

د متن لنډیز:

لیکنښې د يو چا پښو او لاسونو ته پاتې کېږي. د لاس يا پښو نه لرل او یا د هغوي نیمګرتیا د انسان پر فزيکي حالت مستقیم اغېز لري. لیکنښې هم همداسې درواخلئ. که یوه لیکنه لیکنښې ونه لري يا یو لیکوال د نښو په کارولو پوه نشي، لیکنه یې خرګند پیغام نشي لېردو لای. پورته مو ولیدل چې د لیک نښو کارونه خومره ارزښت لري او د هغوي ناسمه کارونه یوه موضوع خومره اړولای شي. له دي امله په يوې لیکنې کې لیکنښې ډېر ارزښت لري او سمه کارونه یې د لیک لوستل او پر مفهوم یې پوهېدل اسانوي.

- ۱ - ټول زده کوونکی دې پورته متن په غور و گوري، د لیک نښو بېلا بېلو ډولونو ته دې پام وکړي او د هغوي د کارونې څایونه دې زده کړي.
- ۲ - هریو زده کوونکی دې په ټولګي کې د اسې یوه موضوع ولیکي چې پورته ټولې لیکنښې پکې کارول شوې وي. بیا دې په وار د ټولګي مخې ته راشي او خپله لیکنه او د لیکنښو کارونه دې نورو ته روښانه کړي.
- ۳ - له لیک نښو پرته نور کوم نحوی بدلونونه د یوې جملې مطلب بدلو لای شي؟ درې تنه زده کوونکی دې د ټولګي په وړاندې د یو بل په مرسته هغه پیدا او په توره تخته دې ولیکي او له نورو زده کوونکو سره دې پري خبرې وکړي.
- ۴ - معترضه جمله خه ته وايي او خنګه په جمله کې پېژندل کېږي؟ یو تن زده کوونکی دې یې له بېلګو سره یوڅای د ټولګي په وړاندې ولولي.
- ۵ - په کومو وختونو کې له نداې سره د پوښتنې نښه کارول کېږي؟ یو تن زده کوونکی دې هغه له بېلګې سره یوڅای د ټولګي په وړاندې بیان کړي. نور زده کوونکی دې بنه ورته خير شې.

زده کوونکې دې په کورونو کې د بنوونې او روزنې د ارزښت په اړه یوه مقاله ولیکي او لیکنښې دې پکې په سم ډول په پام کې ونيسي. یاده دې وي چې هره لیکنښه په وروستي توري پسې له واين پرته لیکل کېږي. ورسې لیکنه د یو توري له سپینې فاصلې وروسته پیلېږي.

قیام الدین خادم

د افغانستان د ادبی تاریخ په غېړه کې زیات شمېر لیکوال او شاعران روزل شوي او پالل شوي دي. هغوي هر یو په خپلو لیکنو او خېړنونو کې د خپل مهال حالات او شرایط انځور کړي او تر مورې په رارسولي دي. نوي نسل ته د هغوي د لیکنو لوستل او د هغه مهال له شرایطو خخه د څان خبرول له ګتې خالي نه دي. مور په تېرو لوستونو کې یو شمېر پښتنانه پوهان، لیکوال او شاعران پېژندلي او د هغوي د لیکنو او د فکر له لارو سره آشنا شوي یو. دلته د پښتو یو وتلى او نوميالي متفسکر، لیکوال او شاعر درېپېژنو. هغه قیام الدین خادم دي.

آیا تاسو تر او سه د خادم صاحب کوم شعر یا لیکنه لوستې ده؟

قام الدين خادم په ۱۳۲۵ هجري قمري کال (۱۹۰۷ ميلادي) کې د ننگرهاو ولايت د کامې ولسوالۍ د زرشوی په کلېي کې زېږيدلى دی. پلار يې ملا حسام الدين او نيكه يې ملا علي ګل هم د خپل وخت ديني عالمان وو. اروابناد خادم د مورني نسب لړي په فقير صاحب مشهور عبد الرحمن سيلاني ته رسيري. عبد الرحمن سيلاني د خپل وخت ستر ديني عالم تېر شوي دي او د مراد علي (رح) پلار و. اروابناد خادم لومړني زده کړي په خپل کور کې له خپلو والدينو خخه ترسره کړي دي. خادم صاحب د اسلامي علومو ګن شمير كتابونه لوستي دي. هغه صرف، نحوه، منطق، حکمت، فقه، حدیث، تفسیر او د نورو دودیزو علومو زده کړي ترلاسه کړي وي. هغه د ديني پوهې د ترلاسه کولو لپاره ۱۵ کاله په هېواد کې دنه او له هېواد نه دباندي سفرونه کړي وو.

قام الدين خادم په بېلاپېلو دولتي دندو ګومارل شوي او د هېواد په بېلاپېلو ولايتو نو کې يې دندې ترسره کړي دي. نوموري خپله لومړني دنده د بنوونکي په توګه پیل کړه، بيا د کندهار د پښتو ادبی انجمن او د زيري، اتحاد مشرقي، د کندهار د طلوع افغان، هېواد او اصلاح د ورڅانو د مسؤول مدیر په توګه خپلې چاري پرمخ بېولي دي. استاد خادم د منظومو او منثورو آثارو ډېر په زړه پوري كتابونه ليکلې او زييات شمېر خانګري اثارې چاپ شوي دي چې يو شمير يې دا دي:

د کوچنيانو اخلاقې پالنه، روهي ګلونه، د مرغلوو اميل، نوي ژوندون، مکارم اخلاق، پښتونولي، بايزيد روبنان، خiali دنيا، د شريف سرګذشت، نبوغ او عبقريت (فلسفې اثر)، نوي رنا، د پښتو ننني ليکوال، د پښتو د تاريخ یوه سريانه، د خوشحال او در حمان موازنه، خاروان، د خلورم ټولګي لپاره د پښتو قرائت، پښتو کلي (په ۶ ټوکونو کې)، معلم پښتو، پښتنه شعراء (لومړي توک)، پارتیان خوک وو، په تذكرة الاولیا تبصره، کوشانیان خوک وو، د بابا نصیحت، د پښتو پتھي، د پښتو نثر، تاریخي تصورات، لوی سهák، ادبی قصې، لوی اصحابان (اصحاب کرام)، نشنلیزم او انټرنشنلیزم، افغانی حکومت، معیاري پښتو، بلکا، د پښتو سته او خانګې، نصوص الحكم، د مور مینه، لرغونی پښتنه قومونه، ټولنپال افغان مانوفېست (د مولانا قيم الدين خادم سياسي افکار ليکلې او چاپ شوي دي).

دنوموري ګن شمېر نور آثار لاتر او سه نه دي خپاره شوي. مرحوم خادم په اردو او عربي ژيو هم بلد و. د همدغو ژيو په مرسته هغه د یوه کنجکاو او پليونکي انسان په توګه هڅه کوله او د ډپرو شيانيو په راز یې خان پوه کړي و. کېدای شي د هغه د برياليتوونو له رازونو خخه یو هم همدا ويولو.

د هپواد په سياسي ډګر کې قيام الدين خادم فعاله ونډه درلوده. اروابناد خادم د حقیقت له خرگنولو سره مینه لرله. تل یې هر خه برینه ويبل. خادم په زیات شمير ادبی او علمي غونډو کې برخه اخیستې ده او کله، کله د دولت اوونده اړګانونو له خوا په ستاینليکونو او ډالیو سره نازول شوي او ستاینه یې شوې ده. مرحوم خادم د فلسفې اند او علمي شخصیت څښتن و. هغه په ربنتیا له خپل ولس سره مینه درلوده او د هغه خدمت یې په ډیره خوبني سره کاوه. هغه د هر ډول مشکلاتو او سختیو په مقابل کې د مقاومت، صبر او حوصلې لارښونه کوله. استاد خادم د معاصره ادبیاتو له هغونځو ستورو خخه و چې پښتو ادب او ګلتوري یې خلولي او د یوه داسې ويښ زلمي په احساس یې د پښتو ادب چوپر کړي چې د نن زلميان یې درناوی کوي.

د اروابناد خادم د "شه بیدار پښتونه" په نامه لومنۍ شعر په اتحاد مشرقي کې خپور شوي دي. په نثر کې د استاد خادم تر ټپولو خواره او خوندور اثرونه د "نوی ژوند" او "خيالي دنيا" په نامه دي. دا دواړه ادبی شهکارونه ګفل کېږي. د استاد خادم په ليکنو کې د پښتو او پښتونولی مینه ډپره پیاوړې ده. په ډې برخه کې د یوې پځې عقبې خاوند دي. سرپره پر دې استاد خادم ليکنې ادبی، انتقادی، ټولنیز، سياسي او روزنیز رنګ لري. خادم په خپلو ليکنو او شعرونو کې د ظالم له مخ خخه پرده پورته کړي او رسواکړي یې دي. هغه ولس یووالې او اتفاق ته رابلې دي، نامنلي زاره دودونه یې غندلي دي، په خپلو لوستونکو کې یې د زړورتیا او ازادی احساس پیاوړي کړي. استاد خادم د خپلو ليکنو له لاري د ټولنې هره تiarه رنما کړي او ولس ته یې خرگند پیغام ورکړي دي.

د افغانستان دا لوی مفکر، ژورنالست، اديب، ليکوال، د فلسفې افکارو خاوند، د ټولنې طبیب، سياسي پوه او ټولنیز شخصیت د ۱۳۵۸ هـ. ش. کال د وړي د میاشتې په ۵۰ مه

نېټه د ٧٤ کلونو په عمر له نړۍ خخه ستړګې پېټي او د کامې ولسوالۍ د زرشوی په کلې
کې په خپله پلنۍ هدیره کې په ډېر درنښت خاورو ته وسپارل شو.

خادم چې په اخلاص شي خوک د ملک او د ملت
وطن يې پس له مرګه په مدفن فخر کوي

قيام الدين خادم په "اوسيني ليکوال" کې خپل ژونديک خپور کړي دي، هغه په یوه
برخه کې د "زما پر حیات انتقادات" تر سرليک لاندې یو لړ مطالب ليکلي چې موبدي په د
هغه د نشر د بېلګې په توګه راڅلو:

"...دا د خلکو قصور دی اوکه زما عیب؟ استادان به هم زما پوبنستنو ته اريان وو.

زه پخپله هم په دې قانع یم چې بحث مې خوبن دی، مګر په اساسی او اصولي خبرو،
نه مطلق بحث... . وايي سرشوخه دی، مګر دوستان مې وايي ادبی شجاعت لري. په
ورکوتواли کې راته خلکو ويل چې کلاتکار دی، ولې په آزادی خو زه په خپله هم قايل
یم او دا خکه چې دا طبیعي بار زما په ورمیر نشته. هو، په دې یوه گناه زه پخپله هم قانع یم
چې هغه د حقیقت مینه باید ويولم. په ژوندانه کې هېڅوک له انتقاده نه دی خلاص. هغه
انتقادونه چې په ما يې خلک کوي دادي:

وايي نه منونکي سړي دی. دا انتقاد په ما باندې زما والدې هم هروخت کاوه. مګر زما
جواب داو چې که زه منونکي واي، خوزه به هم د نورو خلکو غوندي واي.

په ورکوتواли به مې د مور سره تل په دې جنګ و. دې به ويل: خلک داسې کوي اوته
داسې. مابه ويل چې: خلک راته مه يادوه خلک خو هر خه کوي. وايي ډېر بحث کوي اونه
قانع کېږي... دا خبره نشم فيصله کولای. خلک په امورو کې د نورو نورو ملاحظاتو مراعات
کوي، مګر زه په حقیقت او واقعیت پښې نشم اینښودای. ما خپل دغه عادت په هغه نظم کې
چې د شاعر مسلک یې نوم دی، بنه تصویر کړي دي. زه دا ټولې خبرې اورم مګر د خان
سره وايم: ديرې خولي ډيرې خبرې."

لكه پورته چې ورته اشاره وشه، اروابناد قيام الدين خادم د "شاعر مسلک" تر نامه

لاندې یو شعر لیکلی دی. په دې شعر کې شاعر خپل مسلک ته خرگندې اشارې کړي او له هېواد، ژبې او ولس سره مینه یې پکې غبرګه کړي ده. نومورې شعر په دې چول دی:

د شاعر مسلک

صحیح لاره به بنایم؛ که وم وم که نه وم نه وم
ربنستیا ربنتیا به وايم؛ که وم وم که نه وم نه وم
د حق د پیروی نه مې بل خه په زړه کې نشته
چې خه یمه همدايم؛ که وم وم که نه وم نه وم
آزاد یم زېږيدلی بنده ګی کولی نشم
بنده د خپل مولایم؛ که وم وم که نه وم نه وم
په بلو خوشامندو مې ځان خوبن نه دی چې غټ شم
که غټ یمه خودایم؛ که وم وم که نه وم نه وم
چې خوک غواړي خه سپکه مې دقان له خه جهته
د بنمن د هغه چایم؛ که وم وم که نه وم نه وم
خدمت د خپلې ژبې، قام، وطن زما مسلک دی
په دې مینه به پایم؛ که وم وم که نه وم نه وم
کرم بنکلې تخمونه چې ګلزار شي پښتو ته
په دغه تمنا یم؛ که وم وم که نه وم نه وم
په ماته کښتی ناست یم توپانونه دی په مخ کې
په دې لاره یې بیایم؛ که وم وم که نه وم نه وم
دناز په خوب ویدې غونچې به ورو ورو ویښو مه
خادم باد سبایم؛ که وم وم که نه وم نه وم

قیام الدین خادم د ننگر هار په کامه کې نړی ته سترګې پرانیستې دي. لومړنی زده کړې یې په خپل کاله کې له خپل پلاړ او نورې زده کړې یې د هېواد دنه او بهر سرته رسولی دي. خادم په بېلا بلو لوړو دولتي خوکیو کې کار کړې او د ډېرو ادبی، ټولنیزو او سیاسی لیکنو لیکوال و. هغه یو افغان سیاستپوه، د مشرانو د جرګې سناتور، د کابل پوهنتون د ادبیاتو د پوهنځی استاد، ژورنالیست، پیاوړی لیکوال، ویبن شاعر، ادیب او د فلسفې اندونو یو پوه عالم و. نومورې په پښتو ادب کې یو څانګړې خای لري او په همدې سبب هغه د پښتو ژې او ادب له پنځو څلاندو ستورو څخه یو ستوري ګنل کېږي. هغه د پښتو ژې او ادب په باب په زړه پورې منظوم او منثور آثار لیکلې. د ادبی هلو څلوا تر خنګ نومورې په سیاست کې هم بنکاره ونډه درلو ده.

فعاليتونه

- ۱ _ زده کوونکی دې داسې یوه غونډه تمثیل کړې چې د قیام الدین خادم د ژوند، زده کړې، لیکنو، دندو او د هغه د لیکنو نشري او شعری بېلګې وړاندې کړي. یو تن دې د غونډې پویاند (انانسر) وي. یو زده کوونکی دې د غونډې منشي وي. پنځه تنه دې د پورته یادو شوو موضوع ګانو په اړه لنډې خبرې وکړې او معلومات دې وړاندې کړي. په پای کې دې یو تن زده کوونکی د غونډې بهير وارزوي. د هغې بنه تکي او نیمګړتیاوه دې په ګوته کړي. د دې غونډې د تنظیم لپاره دې د مخه لس دقېۍ چمتووالی ونیول شي.
- ۲ _ دوه تنه زده کوونکی دې په خپله خوبنې د ټولګې مخې ته راشي او د قیام الدین خادم د شعر او نثر بېلګې دې په خواړه اومنلي غږ واورو وي.

۳_ زده کوونکی دې سوچ وکړي د یوه لیکوال او شاعر له شعرونو او لیکنو خخه خنګه د یوې ټولنې د هغه مهال وضع او حالت خېرلای شو چې لیکوال په کې ژوند کاوه. بیا دې خو تنه په وار د ټولنې کې په وړاندې د هغې په اړه خبرې وکړي.

۴_ زده کوونکی دې په مناسو پلو کې تنظيم شي او د ژې په ودې او پایښت کې دې د لیکوالو ارزښت و خیرې. همدا راز دې په ټولنیز پرمختګ او له ظلم او ناخوالو خخه د ټولنې د افرادو د ژغورلو په لاره کې د شاعر او لیکوال اهمیت خرگند کړي. په پای کې دې د ډلي استازې راغونه شوي موضوعات نورو ته واوروی او آزادې خبرې اترې دې پرې وکړي.

۵_ زده کوونکی دې په خپلو سیمو کې د یوا یا دوو شاعرانو یا لیکوالو او د هغوي د شعر او لیک په اړه معلومات وړاندې کړي. کېدای شي ټول زده کوونکی په خپله خوبنې په دې فعالیت کې برخه و اخلي.

کورنۍ دنده

زده کوونکی دې د "شاعر مسلک" تحلیل او و خیرې. خپله لیکنه دې په بله ورځ نورو ته واوروی.

د هر لیکوال د فکر ډول د هغه له لیکنو او د هر هنرمند د هغه له هنر خخه پېژندلای شو.

((مايکل اثر))

لاندې نتري بېلگه ولولئ او خونند ترې واخلى:

خوندور خوب

مازىگر لمر په غړې دی. د انګر په منځ کې، د ګلاتو د کياريو په غاره، وروکۍ ماشوم په لوړو بوخت دی، په لمن کې خاورې اخلي له یوه خایه یې بل ته وړي او هلتہ یې غونډوي. مور د کاله په کار اخته د. په چېړه بېړه لګيا ده، کالي کوندي سنبالي؛ خکه چې ماسنام دی او وخت ناوخته دی. د کار په منځ کې یې چې پام شي نو غږ کړي چې: "زړګیه! خه کوي راڅه ناوخته دی، هله خار دې شم!" ماشوم په خپله نيمکي او خوره ژبه وايي: "ډوډو پکه کم." مور: "خه کوي؟!"

ماشوم: "ډوډو پکه کم" یعنی "ډودې پخوم." مور د کاله په کارو بوخته او ماشوم په خپلو لوړو. وړي وړي مرغى چې په کياريو کې یې ټويونه وهل خوشحاله خوشحاله او جلتې جلتې ګرځبدې. یوه یوه والوته او ټولې خپلو بچيو او څالو ته لاړي. وخت تېږښي، نمر ولوبد، له بنکې تياره راپورته او د Ҳمکې په مخ راخوره شو. د آسمان په شنه او نامحدوده فضا کې خای پر خای ستوري رابنځاره شول.

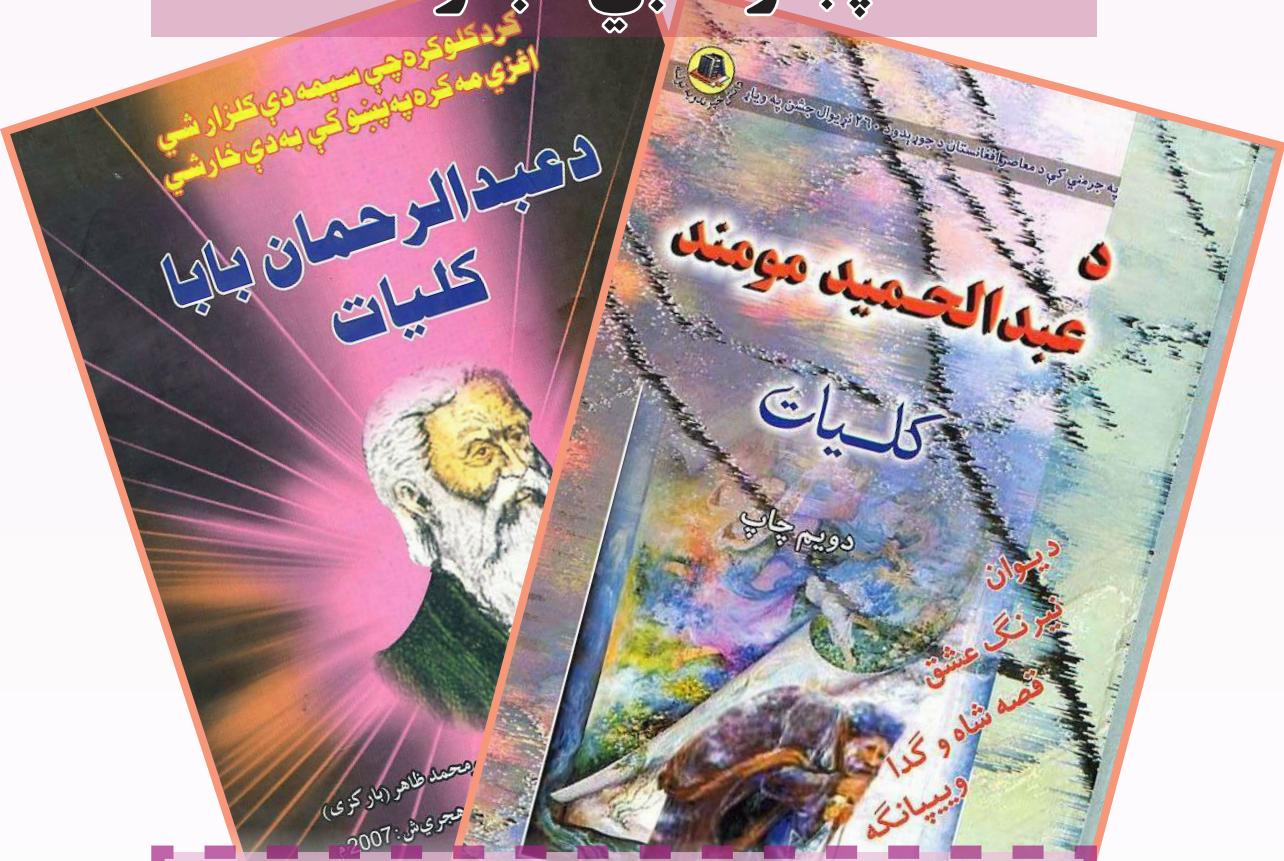
مور چې د کار له بېړي نه خلاصه شو له ځانه سره یې وویل: "آه! مابنام دی، تېر غونې شو، بچې مې هلتہ لوې کوي، آه زما هېر شوی دی!"

ورغله خه ګوري، ماشوم د خاورو نه وړي وړي او پلنې پلنې ډوپکنى جوړي کړي دي. خر پې پر پروت دی چې ستړي شوی دی، په خاورو کې یې سر اينسي دی او د خوب د قاصدانو لاس ته یې څان سپارلى دی. د مابنام په خړه تياره کې مور د خپل ماشوم سرته ولاړه د. زړه یې د یو عالم ترحم او رقت نه ډک دی او چرت وړي د.

"هو! د ژوندانه مثال همدا دی. مور په خپل ژوند کې همدغسي په خاورو لوې کوو. په دغه لوړو اخته او سوچه د مرګ دروند خوب په مور خپل چپا راړي او بل عالم ته مو بوځي. مګر آه! خومره خورې دی دا لوې او خومره خوندور دی دا خوب چې په خپله خوبنه او آزادی سره وي." (قیام الدین خادم)

پښتو ادبی سبکونه

پښتو خورا بلایه زېه ده. او بد ادبی تاریخ لري. په لاس کې د شتو لاسوندو له مخې یې د شعر مخنیه دویمې هجري پېړي ته رسیبری. لومری موندل شوی شعر یې په ۱۳۹ هجري کې د اميرکړو ده. په مخکنیو ټولګیو کې مو د پښتو د نظم، نثر، ولسي ادبیاتو او ليکلې ادبیاتو په اړه لازم معلومات ترلاسه کړل. دلته د نورو معلوماتو تر خنګ ادبی سبک درېپېژنو.

تاسو هرومره د سبک نوم اوږدلي ده. ستاسو په اند به خه معنا ولري؟

سبک د نظم او نثر يو خاص دول بلل شوي دي. هر شاعر او ليکوال د ليکلوا او شعر ويلو خانگري لاره لري. هجه خانگريتياوی چې په ادبی او هنري آثارو کې د بيان او تخلیق د دول، بنې او محتواله مخې يو اثر له بل خخه بېلوی، سبک نومېري. سبک خچلي بنګيښي، لاري او طريقي لري. سبک دېره لرغونې کلمه ده او په ادبیاتو کې په بېلا بېلو معناوو خرگنده شوي ده. د ادبی سبک کلمه هنري ادبیاتو، انځورگري، معماري، موسیقى، مجسمې جورونې، خطاطي او نورو ته هم کارول کېري. په منځنيو پېړيو کې د سبک له مفهوم خخه داسې انګېرل کېدل چې ترازيدي او کميدي ژائزونه په کومو الفاظو ولکي. خکه کميدي ژائزونه به په عاميانه ژبه؛ یعنې د خلکو په ژبه او ترازيدي به د هغې برعکس د هغه وخت په ادبی ژې ليکل کېدل. په معاصره دوره کې د سبک معنا رونبانه شوه. په دي دورې کې پر سبک باندي د ليکوال د ليکوالی طرز، د فکر لاري او د لغاتو د کارونې معنا پيدا کړه. تر هجه خایه چې د سبک کلمه ديو تاکلي ليکوال او هنرمند په آثارو پوري اړه لري او د هغه آثار د خصوصياتو له مخې يو له بله بېړيري، دا د سبک لومړي معنا بلل کېري. کله چې له یوې تاکلي موضوع او مفکوري خخه د ليکوالو يا هنرمندانو يوه ډله دفاع کوي، نو دلنه سبک د مكتب معنا پيدا کوي. په دي معنا چې په یوې تاکلي تاريخي دورې کې د خو ليکوالو د ليکوال دل، د فکر لاري او نوري ورته خانگريتياوې د هغوي له ليکنو خخه رايستل کېري. ادبی سبک په یوې محدودې معنا کې ديوه ليکوال او هنرمند په ټولو آثارو کې هغه نښې نسباني دي چې له لاري یې د ليکوال او هنرمند د فکر ډول خرگندېري. ديوه ليکوال سبکي یووالی له هرڅه د مخه د خو آثارو په هنري او ادبی ژبه کې ترپولو بنه احساس کېدای شي. ديوه ليکوال او هنرمند د ليکوال او هنري آثارو خانگريتياوو ته سبک ويل کېري. که خوک ديوه ليکوال له سبک سره آشنا وي، نوكولاي شي د هغه د سبک له مخې د هغه نور آثار و پېژشي. ادبی سبک ديوه ليکوال او هنرمند ټول آثار او د هغوي پراختيا خېري.

ادبي مكتب يا ادبی جريان په یوې تاکلي تاريخي دورې کې ديوه ادبې ډلي ليکوالو له خوا د یوې خانگري لاري او د یو خانگري سبک خپلول او پر مخ وړل دي. دا حرکت د ادبی جريان په نامه یاديږي. د یادونې وړ د چې په دغه تاکلي دوره کې د ليکوالو او شاعرانو له خوا ليکل شوي او ويل شوي آثار یو خانگري ادبی مكتب ته منسوبيږي.

په پښتو ادبیاتو کې دا لاندې ادبی مکتبونه مشهور دي:

- دروبناني دورې تصوفي او ادبی مکتب،
- د خوشحال خان خټک ملي، حماسي او ادبی مکتب،
- د عبدالرحمن بابا تصوفي او ادبی مکتب،
- د حميد مومند هندي ادبی مکتب،

۱- دروبنان په تصوفي مکتب کې اخلاقي، ټولنيز، ديني او نور مطلبوونه خای شوي دي.

دي موضوع گانو د دروبنان د تعليم او بنوونې په اثر په پښتو ژبه کې خان بنکاره کړي دي. تر ده وروسته ده مریدانو او اولادونو پر دي لارګامونه اينې دي. اخون دروبنې د خپلولیکنو لامل د میا روبنان لیکنې بللي دي. د روبنان لاروبانو د ده مسلک چلولی دي. د روبنان په ادبی مکتب کې ډېر خلک د پښتو ادب له کاروان سره ملګري شول. ډېر و خلکو قلم په لاس کې واخیست او د دغه پېر غونښتني یې په ډله یېزه توګه په بنه شان انځور کړي. د بايزيد روبنان او د ده د مخالف، اخون دروبنې د مخزن الاسلام له لیکنو خخه خرګندېږي چې دغه لیکنې په مسجع نشر ليکل شوي دي. مسجع نش د عربی او فارسي له لاري پښتو ته رانتوتی او په پښتو کې د نوي نش موسس بايزيد روبنان دي. دغه سبک د ديني او مذهبی کتابونو د ليکلو دوديز او خانګرۍ سبک و.

د کلاسيکي دورې د لوړۍ برخې له ادبی مکتب خخه وروسته بل ډېر مشهور او غوره ادبی مکتب د پښتو په ټولو مکتبونو کې وتلى، د خوشحال خټک مکتب دي. دا مکتب د ادبی فنونو په ګانه سمبل شوي مکتب دي. اشعار یې ډېر خواړه دي. دي مکتب ډېر ليکوال او شاعران ويال او وروزل. له پخوا خخه زيات پښتو ته حماسي اشعار رانتوتل. د پښتو لمن له اخلاقي، ټولنيزو، تصوفي، ديني او ملي مسائلو خخه ډکه شوه. نثر هم پراختيا ومونده او مخ په ساده ګي روان شو.

په دي دوره کې د پخوانۍ نظم او نثر نيمګړي سبک پیاوړې شو. نثر خوبوالي وموند، له نيم منظوم مسجع نثر خخه خلاص شو او د خبرو اترو بنه یې ومونده. پښتو شعر د بنه له مخې هم پراختيا ومونده او نوبنتونه رامنځته شول. د موضوع له پلوه هم په دي مکتب کې د

ژوندانه ټول اړخونه را بر سپه شول. په دې وخت کې ډېر آثار لیکل شوي دي او د پښتو ادب نړۍ یې رنګينه کړې ده. په دې مکتب کې د پښتو او پښتونوالي روزنه هم شته. او بردې، او بردې قصیدې په کې ويل شوي چې هره یوه یې ځانته بېل بېل ټولنیز، تبلیغی او تاریخي مضمونونه لري. د حماسي احساساتو بنسته خوشحال خان کېښود او لا رو بانو یې پیروي وکړه. د مغولو زور زیاتی پکې په جو ته خرگند شوي دي. د ادبی ارزښت له پلوه دا مکتب تر ټولو جامع دي. په دې معنا چې د معناله خوا غښتلي او ادبی او شعری ارڅې پوخ دي. په تخیل کې دا مکتب ډېر پیاوړی دي. ډېر لور او شاعرانه تخیلات پکې شته. دا مکتب د پښتو تر درېم ادبی مکتب پورې په ډېر قوت او زور چلپدلي دي. په دې مکتب کې په نظم او نثر ډېر آثار لیکل شوي او ډېر پیاوړی کسان پکې روزل شوي دي. په شعر کې اشرف خان هجري، عبدالقادر خټک، صدر خان خټک، سکندر خان، گوهر خان او نور، په ساده نثر کې خوشحال خټک، افضل خان، قادر خان، او نور پيدا شول او د یوه مکتب پیروي یې وکړه.

د رحمن بابا ادبی او تصوفی مکتب د خوشحال خټک له ادبی مکتب خخه وروسته پیل شوي او ډېر ادبی او تصوفی شاعران یې روزلې دي، لکه: پیر محمد کاکړ، محمد یونس خبیری، احمد شاه بابا، شمس الدین کاکړ، نجیب، عبدالعظيم رانی زی، بېدل اشنغری، مطیع الله، رحمت داوی، حسین او نور. د دوی په اثارو کې د ژوندانه زیاتره مسایل راغلي دي. د رحمان بابا په اشعارو کې اخلاقې، ټولنیز، عشقې او انتقادې درسونه نغښتي دي. د دې مکتب د پیروانو سبك روان دي. د شعرونو مضمونونه یې عموماً عشقې، اخلاقې، دینې، ټولنیز او تصوفی اړخونه لري.

له رحمن بابا او خوشحال خان خخه وروسته په پښتو ادب کې یو بل لوی شاعر پيدا شو او د نازک خیالی یونوی ادبی مکتب یې جور او نور شاعران یې خپلې پیروي ته راویل. دا شاعر حمید مومند و چې د پښتو ادب ګلبن یې رنګین او بدای کړې دي. حمید ډېر په زړه پورې ادبی آثار پربینې دي او پښتو ادب یې له یوې بلې لارې بشپړ کړې دي. هندي سبك چې د ده په وخت کې پراختیا موندلې وه او لورو پورېو ته رسیدلې و، بنه یې و سپړه او بیا په خپله پکې شامل شو. د پښتو شعر یې په هندي سبك واراوه. د هندي سبك خانګړنیاوي یې پکې

راوستي چې له همدي امله د حميد مومند سبک ته د پښتو هندي سبک ويلاقې شو. د نازك خيالي په دي مكتب کې د سوز، گداز، مينې او محبت کلمې ډپري دي. د فورم له پلوه به دي مكتب کې د شعرونو زياتره ډولونه، لکه: غزل، قصیده، مثنوي، تركيب بند، قطعه، مخمس، رباعي او نور شته. د غزل برخه پکې درنه وه.

لکه د مخه چې مو ووبل حميد په خپله د هندي سبک پیرو و، خود دي سبک د نورو شاعرانو پر خلاف د ده کلام لبر خه ساده او هر خوک پري پوهېدای شو. د حميد د وينا بله ځانګړتیا د پښتو ژې د خوردو محاورو په کارولوکې نغښتې ده. له یوې خوا یې د وينا نازك خيالي او لطفات ساتلي او له بلې خوا د عامو پښتنو د پوهې ټکچې ته نژدي و. د دي سبک بله ځانګړتیا داده چې حميد د نورو شاعرانو پر خلاف مبتذلي تشبیه ګانې نه کاروي او ډپري نوې او ابتکاري تشبیه ګانې ې پیدا کړي دي. علي خان، کامګار خټک، کاظم خان شیدا، محمدی صاحبزاده، عبدالله، ملا محمد، اکرم، قلندر پير بدی، نجیب، بېدل، میرزا حنان کندھاری او نور د دي سبک پیروان دي.

د متن لنډيز:

پښتو بلایه ژیه ده. شعر او ادب ې پېر لرغونی دي. تر ډپري ټکچې ې پڅل اصل ساتلي دي. هېواد ته د اسلام دین له راتګ وروسته د عربی او فارسي ادب تر اغېز لاندې راغله. عربی ژیه ديني ژیه وه او فارسي ژې له هغې شخه زياتې موضوع ګانې ژنارلې یا لیکلې وي. پښтанه اړ وو د اسلام دین او مذهب ته د درناوی له امله د هغوي تر اغېز لاندې راشي. له بلې خوا په سيمه کې یو لپر ټولنيزو ناخوالو او سياسي خوځښتونو یو شمېر پښтанه شخصيتونه دي ته هڅولي وو چې د دین له لارې څل ټولنيز او سياسي اهداف مخکې یوسې. بېلا بېل نامتو لیکوالان، شاعران او مشران رامنځ ته شول. هغوي هر یو څل، څل پیروان درلودل چې پیروانو به ېې د یو واحد شعری قالب په ساتلو څل مطالب بيانول. په دي توګه په پښتو کې ادبی مکتبونه او ځانګړې سبکونه رامنځ ته شول او تر ډېره وچلیدل. دروبنانيانو، خوشحال خټک، رحمن بابا او عبدالحميد مومند سبکونه یادولائي شو.

۱- ټولگى دې پر خلورو ډلو ووپشل شي. هره ډله دې د سبک په اړه خپل معلومات راټول کړي او په ترتیب سره دې د روښان، خوشحال خان خټک، رحمن بابا او حمید مومند پر ادبی سبکونو باندې رنا واچوي. د ډلو استازی دې د خپلو ډلو لیکنې ولیکي او ټولو زده کوونکو ته دې یې واوروی. د یادونې وړ د چې هرزده کوونکي باید په وار سره د ډلې استازیتوب وکړي. دا کار ډېر اړین او د پام وړ دی.

۲- ادبی سبک خنګه خانګری کېږي؟ دوه تنه زده کوونکي دې پرې خبرې وکړي.

۳- په پښتو ادبیاتو کې د سبک او مكتب مفکوره شه وخت منځ ته راغله؟ یو زده کوونکي دې پرې رنا واچوي.

۴- مسجع نشر لیکنه د کومو لیکوالو له خوا پېل شوھ؟ له ساده نثر سره د مسجع نشر توپیر خه شی دی؟ یو تن زده کوونکي دې د نورو په وړاندې دې پرې خبرې وکړي.

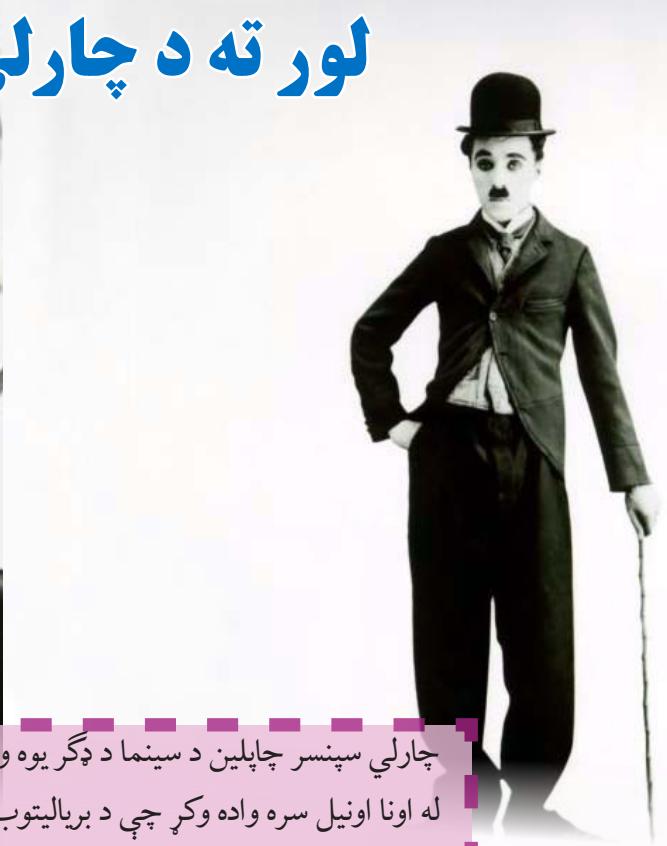
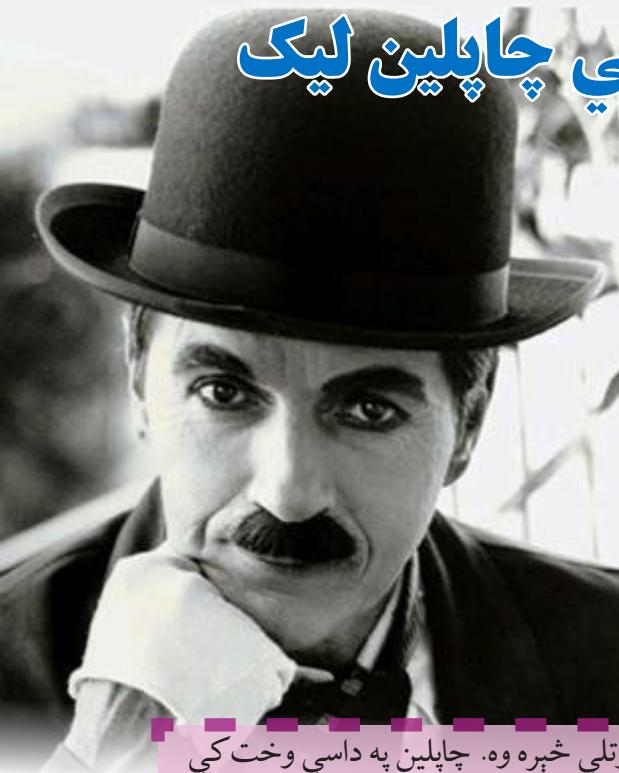
۵- د حمید سبک خه خانګرتیاوې لري؟ دوه تنه زده کوونکي دې د شعرونو او بېلګو په وړاندې کولو هغه بیان کړي.

د خوشحال خان د ادبی سبک په اړه معلومات راټول کړئ او په یوې لیکنې کې یې خای کړئ. په بله وړ یې په ټولگى کې نورو ته بیان کړئ.

لور ته د چارلي چاپلين لیک

چارلي سپنسر چاپلين د سينما د ډګر يوه وتلي خپره وه. چاپلين په داسې وخت کې له اونا اوئيل سره واده وکړي چې د برياليتوب پوري ته رسيدلى و. چارلي د ۱۸۸۹ م کال د اپریل په ۱۶ په لندن کې زېږيدلی او د ۱۹۷۷ م. کال د دسمبر په ۲۷ په سویسز رلنډ کې مر شوي دي. نوموري اووه اولادونه درلودل. په دوى کې یوازي جرالدينه وه چې د سينمايي لوړغاریتوب دنده ورته له پلار خخه په میراث پاتې وه. خوکاله د سينما په ډګر کې په کار بوخته وه. د پلار په خپر د شهرت پوريو ته رسيدلي او په هنري غونډو کې بې نوم يادېدله. کله چې جرالدينې غونښتل نوي د هنر ډګر ته ننوzi، پلاري، چارلي ورته یو ليک ولپره. دالیک د نري د بنکلو او زره راکښونکو ليکونو په کتار کې راهي. دالیک هر لوستونکي او اوربدونکي فکر کولو ته هخوي.

دلته نوموری لیک په یو خه لنیون راورو:

گرانپی لورپی، جرالدینپی،

دلته شپه ده، د نویل یوه شپه. زمورپه کوچنی کور کې ټول خلک ویده شوي دي. ورور دي، خور دي، آن مور دي ویده دي. پرته له دي چې دا ویدې مرغى راویسبې کرم، خان مې دې نیمې تیارې کوتې ته چې د مرګ د انتظار کوتې ته ورته ده، راوروساوه. زه له تا شخه ډېر لري يم... خو سترګې مې دي پندې شي، که به مې یوه شپه ستا انحور له سترګو اوږي. ستا انحور هلتله د مېز پر سرپروت دي، خو ته پخله په سکلې پارس کې د هغه پرتمين تیاتر پر ستپې. په دې پوهېرم او همداسې د چې گوندي د شپې په دې چوپه چوپتیاکې ستا د پښو اوژونه اورم او د ژمي په دې تروبرمي کې ستا د سترګو برېښنا گورم.

اورېدلې مې دي د هغه شهرۍ (شهزادګي)، په رول کې کارکوې چې د تاتار د خان اسيره شوي دي. شهرۍ او سه او ناخه! ستوري شه او څلپړه! خوکه د نندارچيانو له خندا ډک شباباسي او د سوغات شوو ګلونو په زړه پوري بوی درته د هوښياری کومه شپه درکړه، په یو ګونه خای کې کښېنه، زما لیک ولوله او د پلاړ خبرو ته غور شه.

زما جرالدینپی، زه ستا پلاريم، چارلي چاپلين. کله چې ته کوچنی وي، شپې شپې ستا سرته ناست و م او کيسې مې درته کولې؛ په څنګل کې د یو خوب وری خوندوره کيسه، په دښته کې د ویبن بنامار کيسه،... کله چې به مې زړو سترګو ته خوب راغني، نو په پېغور به مې ورته ویل: څه! زه مې د لور په خویونو کې دوب يم.

خوب مې لیده جرالدینپی، خوب... ستا د سبا خوبونه، ستا د نن ورځې خوبونه، د صحنې پر سر مې یوه نجلی لیدله، په آسمان کې مې یوه پربنته لیدله چې نخلې او نندارچيانو ویل: هغه نجلی ګوري! دا د هماغه زاره سړي لور ده... .

نومې پېژنې؟ چارلي! هو، زه چارلي يم. زه یو زړر سړي يم. نن ستا وار دي. وناخه! زه په هغه ټوټې، ټوټې او شکېدلې پتلون کې نڅدم او ته د شهرې په وړښمینو جامو کې ناخې. دا نڅاوي او تر هغوزیات د نندارچيانو د لاسونو پړکا به تاکله اسمانونو ته یوسې. څه! هلتله لاره شه! خوکله څمکې ته هم راڅه او د خلکو د ژوند ننداره کوه!

د تiarو کو خود هغو دمو ژوند و گوره چې په وچ نس او وچولینګيوناخي.
زه د هغوي په ډلې کې و م. په هغو شپو کې، ستاد ماشومتوب په افسانوي شپو کې چې
ته زما په آللويده کېدې او زه بیا هم وین پاتې کېدم، ستامخ او خبرې ته مې کتل او د زړه
درزهار مې دې شمېره. له ئانه مې پوبنتل: چارلي، آيا دا کوچنی نجلی به تا وېژني؟
ته ما نه پېژني، جرالدینې. هغه پخوانی شپې، هو... تاته مې کيسې کولې، خوهې خکله
مې تاته خپله کيسه ونه کړه. دا کيسه په اورېدو ارزې ... د هغه وري انسان کيسه چې د لندن
په ډېرو ټیقو او سپکو کو خو کې به یې سندري ويلې، نڅېده به او خيرات به یې ټولاوه. دا زما
کيسه د.

ما د لوړې مزه خکلې ده. ما د بې کوری درد ګاللى او ترهېي زيات ما د هغه انسان رنځ
احساس کړي چې له غروره یې سمندر په زړه کې خپې وهلي، خود لاروي د خيرات یوې
سکې د هغه غرور په اویو لا ہو کاوه.

له دې ټولو سره زه بیاهم ژوندی یم او له مرګه مخکې په ژونديو پسې باید خه ونه ويل
شي. زما کيسه ستانه پکاري. ستاخبرې به وکړو. ستا په نوم پسې زمانوم راخي، چاپلين. په
همدې نامه مې د ځمکې پر مخ له خلوبنستو ګلونو خخه زيات خلک و خندول او هر خومره
چې هغوي و خندل ترهغوي ما پخپله ډېر وزړل!

جرالدینې، په کومې نړۍ کې چې ته او سیبری، هلتہ یوازې نخا او موسيقي نه ده.
دنیمې شپې پر مهال چې د تیاتر له پرتمین سالون خخه راوځې، هغه شتمن له یوې مخې
هېر کړه چې لاسونه درته پړکوي او ستايي دې. د هغه ټکسي چلوونکي د حال پوبنته وکړه
چې تاکور ته رسوي. د هغه د مېرنې پوبنته وکړه. که مېرنې یې اميدواره وي او د راتلونکي
ماشوم د جامو پيسې نه لړې، د پيسو چیک را وياسه او په پېه یې د هغې د مېره په جیب کې
کېږد. ما په پاریس کې خپل د بانک استازی ته سپارښتنه کړي چې ستادا راز لګښتونه په پتو
ستړګو ومني، خود نورو لګښتونو اړتیا باید بیان کړي.

کله کله په سرویس یا میترو کې په بنار کې و ګرځه. خلکو ته و گوره او لېر ترڅه د ورځې یو
څلې خانته و وايه چې: "زه هم د هغوي له ډلې خخه یوه یم." ګرانې لورې، ته د هغوي له ډلې

خخه یوه بې، نه له هغۇ خخه زىاتە. مخكى تر دې چې هنر چاتە د الوتلو وزرى ورگىپى، زياتە
تىرى غېرگى پىنىپى ھم اخلى.

كە كله هغە ئاي تە ورسىدى چې يوه شىپە د خىپلى نخا لە نىدارچيانو خخه ئاخان پورتە
وڭىپى، ھماغانە مەھال صحنە پىپىزدە اوخان ژر پارىس تە ورسوھ. ماتە هغە ئاي بىنە معلوم دى.
ھغە ئاي د پېرىپو پېرىپو د مخە د كوليانو پىرسلىنى ھانگۇ وە. ھلتە بە د خان پە خېر نىخاڭرىپى
وگورىپى چې لە تا خخە بنىكلې دى، چالاكە دى او لە تانە دېرىپى مغۇرۇپى دى. ھلتە د "شانزلىزە"
رېندۇونكىپى شغلې نىشتە.

د كولىي نىخاڭرو شغلې يوازىپى د سپۇرمى رىنا دە. بىنە ورتە وگورە يىا هغە تر تا سې نە ناخى؟
گرائىپى لورىپى، اعتراف وکرە. تل داسې يو خوک شتە چې تر تاغورە ناخى. تل داسې خوک
شتە چې تر تا بنىكلې وي.

پە دې پوهە شە د چارلىپە كورنى كې ھېخكىلە خوک داسې بې ادبە نە و چې كوم بېوزلى
تە ناوارە خبرە وکرى.

بنىايى زە ومرم او تە ژوندى، واوسې. زما ھيلە دادە چې ھېخكىلە بې وزلە ژوند ونە كرى. لە
دى لىك سره مل يو سپىن چك درلىپىم. ھر خومرە پىسىپى چې غوارىپى بې وېلىكە او وايىپى
اخله. خوھركلە چې دوه فرانكە لىگۈپى، ھانتە ووايىھ چې دويم فرانك زما بىرخە نە دە. هغە د
يۇنوموركىي بىرخە دە چې نن شىپە ورتە اپتىا لىي.

د پىيسو او شتوپە اپە لە دې املە درىسرە خبىرىپى كوم چې زە دھەنگى بىدوالى بىنە پېزىنم. ما دېرىھ
مودەپە سرگىس كې تېرە كرىپى. تل دھغە چا پە اپە اندىپىنمن وەم چې پە يۇنرىپى پېرى تىلل، خو،
لورىپى، دا حقىقت تاتە وايم چې دنرىپى پېرىپە بەر تىللە خىلە خىلە د ھەممىپى پەر مخ زىبات لوبىرىي.
بنىايى چې كله دنرىپى دېرىپەنلىكى الماس تا وغۇلۇي. هغە شىپە بە دا الماس تاتە د سرگىس د
پېرىپە خېرىپى او تا بە هەر وەر وغۇرخوي.

پە زرو او گابۇ زېرە مە تېرە، ئىكە د دې نىپى تر تېلۇ ستر الماس لەر دى. لە نېكە مرغە دا
الماس دەرچاپە غاپە ئەلىپىي... .

خوکه کومه ورخ دې د یوچا د خپري په لمر زره بایلود، پاکه او له هغه سره یو زره اوسيه.
مورته مې دې وللي چې په دې اړه درته ليک ولیکي. هغه مينه ترما بنه پېژني. هغه د یو زره
توب د پېژنلنې لپاره ترما غوره ده. پوهېږم چې ستا کار دېر ستونزمن دی.

پرستيڙ باندي له نريو و رسنمينو جامو خخه پرته بل خه ستا بدنه پتئوي. د هنر لپاره انسان
د ستير سره لوح لغې راتلائي شي، خو بېرته باید له مخکې خخه هم پاک او سوچه راکښته
شي. په دې نړۍ کې د اسې هېڅ غوره شي نشه چې یوه نجلی دې د هغه لپاره خپل یونوک
هم چاته بنکاره کړي.

لوخوالى زموږ د زمانې ناروغتيا ده. زه زور سپې یم، بنابي خبرې مې خندنۍ اوسي، خوزما
په ګومان ستا لوح بدنه باید د هغه چا برخه وي چې تاهه یې لوح روح گران دي. بدنه ده، که په
دې اړه ستا فکر لس کاله د مخه وي، د ستر (حجاب) له مهاله مه ډارېږه! دا لس کاله تانشي
زړولای!!!"....

د متن لنډيز:

چارلي چاپلين د نړۍ د سینما تکرہ لوړغارې و. هغه په خپل تمیل بې شمېره خلک
خندولي او ژړولي دي. نوموري په ټولنې کې شته ناخوالې ډېرې بنې انځور کړي او په
ډېرې وړتیا یې ننداري ته وړاندې کړي دي.

لورته د چارلي چاپلين په ليک کې د هغه مفکوره ډېرې بنه غږګه شوې. انساني جوهر
یې درک کړي او هغه یې خپلې لورته پوره خرګند کړي دي. چارلي انساني دریغ ته
په ارزښت د هغه په ساتې ډېر ټینګار کړي دي. لورته د چارلي چاپلين په ليک کې په
حقیقت کې ټولې نړۍ ته د چارلي پیغام نغښتی دي. هغه په ډېر جرات له هغوكنو
پرده پورته کړې چې سرتنه رسول یې بشر ته په ټولیز ډول د شرم او رسوايې خبره ده.

۱- زده کوننکی دې په مناسبو ډلو ووپشل شي. هره ډله دې پورته لیک له خانه سره ولولي. د لیک له متن خخه دې اصلې پیغامونه راویاسي، ودې لیککي او د هرې ډلي استازۍ دې هغه نورو ته وړاندې کړي. ټول زده کوننکی کولاۍ شي په موضوع آزادې خبرې اترې وکړي او خچل نظرونه بیان کړي.

۲- پنځه تنه زده کوننکی دې د ټولګي په وړاندې راشي او هر یو دې په خچل وار پورته لیک په خچله ژبه ووايي. نور زده کوننکی دې غوره ورته ونيسي.

۳- ټول زده کوننکی دې د پورته لیک د متن له مخې د چارلي چاپلين د شخصیت په اړه فکر وکړي او بیا دې خو تنه هغه د نورو په استازیتوب په وار سره بیان کړي.

۴- چارلي چاپلين په سینما کې کمیابي او ترازیدې صحنه لوپولې. زده کوننکی دې فکر وکړي چې کمیابي او ترازیدې خه ته وايي او آيا موخه یې یوازې د خلکو خندول او ژپول دې او که بل خه؟ په دې اړه دې خو تنه زده کوننکی خچل نظرونه له بېلګو سره نورو ته وړاندې کړي.

۵- د زده کوننکو له ډلي خخه دې خلور تنه (کبدای شي تر خلورو زیات وي) د ټولګي په وړاندې په عملې توګه یوه، یوه کمیابي او ترازیدې ننداره نورو ته وړاندې کړي. نور زده کوننکی دې د هغو اصلې پیغام په گوته او له خچل نظر سره دې وړاندې کړي.

هر زده کوننکی دې د نورو له مرستې پرته یوه لنډه کمیابي یا ترازیدې ټوپه ولیکي. د خچلې ټولنې یا ولس موجود حالت دې پکې تمثيل کړي او په بله ورڅ دې نورو ټولګیوالو ته واورووي.

نشه يي توکي (هېروېين)

د زلمیتوب دوره په روانی لحاظ ډپره حساسه دوره ده. که يو خوک په دې دوره کې بې لاري شو، نو پايله به يې د چاد ورنه وي. په دې دوره کې ځوانان ډېر زیات تر تقليید او د بل د پېښو تر اغېز لاندې راخېي. که په دې پېر کې هغوي ته پوره پام ونشي، بنایي په غیر شعوري توګه په ډپرو ډلدو لارو روان او تر خو چې ورته د لويانو پام کېږي، کېداي شي خپل خان او تولنه له يو لړ ستونزو سره مخامنځ کړي. د نشه يي توکو کارونه او پر هغې باندې روبدېي کېدل هم زیاتره له همدي مهاله پیل کېږي.

- تاسو به په خپل گاونډ کې په نشي کوم روبدې سړۍ ليدلى وي، د هغه ژوند درته خنګه

معلومېري؟

د نشه يي توکو د کارونې پر بنسټ په ټولنې کې رنگارنگ اخلاقې او جنایي جرمونه رامنځ ته کېږي. په نشه يي توکو روبدی کېدل نه یوازې د سړي شتمني له منځه وري، بلکې ټوله کورنۍ او آن ټولنه له خطر سره مخامنځ کوي. دا توکي زياتره په کورنیو کې د بنځې او مېړه د جلاکېدو او د کورنۍ د ټوټه کيدو لامل کېږي. پر نشه يي توکو او الکولو روبدی کېدل د سړي جسمی، ذهنی او اخلاقې روغتیا له منځه وري او سړي په یو بیکاره او لټ موجود بدلوی. هغه نه یوازې دا چې د مسوولیت احساس نه کوي، بلکې د خپلې کورنۍ حیثیت هم له ګواښ سره مخامنځ کوي. په ټولنه کې د یو شمېر شرایطو د چمتوکېدو له امله انسان د یو شمېر نشه يي توکو په کارولو اخته کېږي چې خرګند جرم ګنډ کېږي. د دې توکو د کارونې مخه باید ونیول شي. پر نشه يي توکو او الکولو باندې د یوه غري روبدی کېدل کولای شي په مستقیم ډول د څوانانو او کوچنیانو په چال چلنډ اغېز وکړي او له نشه يي توکو سره د هغوي د مینې لامل شي. که د روبدی کیدا لامل یې نشي، خو یا هم د کورنۍ پر اخلاقې وضعې باندې ناوړه اغېز کوي. روبدې مور یا پلار یوازې د خپلې نشې په سوچ کې وي او د خپلو اولادونو په نسبت د مسوولیت احساس نه کوي.

هیروینین یو ډېر قوي او مرګونې نشه يي توکي دي. د مورفینو پنځه برابره مسمومونکي زور لري او ډېر ژر پري سړي روبدی کېږي. له اپينو خخه لاس ته راخې. په ۱۸۷۴ م کال کې یو انګليسي پوه کشف کړ. په ۱۸۹۰ م. کال کې یو شمېر جرمني پوهانو پري نوې خپرېنې وکړي او دا توکي یې پر نري رنځ او تنفسی ناروغيو اخته کسانو او همدارنګه پر مورفینو روبدو کسانو ته تجویز کړ. په ۱۹۹۰ م. کال کې عملاً پر مورفینو باندې د روبدو کسانو لپاره وکارول شو. دا یو ډېر قوي نشه يي توکي دي.

لكه د مخه چې مو وویل د مورفینو پنځه برابره مسمومونکي دي، نو د یو روغتیاني توکي په توګه وېېژندل شو؛ ځکه کله چې به پر مورفینو باندې روبدو کسانو ته ورکول کېده، د مورفینو اغېز به یې ډېر ژر لیرې کاوه، خو وروسته د ډاکټرانو پام دې ټکي ته واوبنت چې دا توکي تر نورو توکو خو خوارې خطرناک او مرګونې دي. له مورفینو خخه یې د روبدی کېدو خواک زیات دي؛ ځکه ۶۰ ميلي ګرامه ورخنۍ لګښت یې سړي په دوو اوونیو کې

په بشپړ چول روبدی کوي. په روبدی سېږي کې له ۸ خڅه تر ۱۲ ساعتونو وروسته بېرته د هغې کارونې ته زیاته لپوالتیا پیداکېږي. له هیروینو خڅه د لوړې خل لپاره په ۱۸۹۸ م کال کې د سپین رنګه پوډرو په توګه کار واخیستل شو او ورو، ورو ورسه د اخیستونکو جسمی او روانی تړاو پیدا شو. د دې توکي په نه تر لاسه کېډو روبدی شخص ته کانګې، د ځان خود، سرېدالي، د بدن د دفاعي سیستم کمزورتیا، خچگان، مراویتوب او غلى والي، د کمزوري احساس، سخته لړزه، د اوښکو او پوزې بهدل، جنسی کمزوري او د حافظې کمزوري، د ستريا او ستوماني احساس او نس ناستي پیداکېږي. که پر هیروینو باندي روبدی شخص ته تر ۳۶ ساعتونو پورې هیروین ورنه کړاي شي، لاس او پښې يې سختې رېېږي، خوب نه ورځي او له ارادې پرته کوکاري وهي. ستريا او بېحالې پرې غلهه موسي او آن تر دې چې له ئایه سر نشي پورته کولای. که دا کار لې دوام وموسي، نو د مرګ خطر يې شته دي.

د شمېرنو له مخې د نړۍ د اپينو زیاته برخه په افغانستان کې تولیديرې. له همدې امله د روبدو کسانو شمېر هم په افغانستان کې زیات او له یوې ورځې نه بلې ته لاپسي دېږې. د شمېرنو له مخې پر هیروینو باندي زیاتره روبدی اشخاص څوانان دي چې له ۳۰ - ۱۸ ګلونو پورې عمر لري. پر نشه يې توکو باندي د اخته کسانو د مرېنې شمېر په هغو څایونو کې دېر زیات دې چې هلته د کوکارو کرکيله کېږي او اپين تولیدېږي.

نن دې مرګونو توکو بنوونځيو او د څوانانو مرکزونو ته لاره پیداکړې او زموږ د زړه ټوټې ماشومان او تنکي څوانان پرې اخته کېږي. پدې برخه کې د ميندو، پلرونو او بنوونکو دنده دېره مهمه ده. هغوي باید پرې نه ردې چې د زړونو ټوټې او د سترګو کسې يې د دې چېلو توکو په کارونې اخته شي. باید د هغوي له مرګونې او خطرناکو پایلو خڅه يې خبر کړي. د اسلام د سېېخلي دین احکام، ټولنیز او اقتصادي او د طبابت له مخې د هغوي بدنه او روحي زيانونه ورته بيان کړي. د هغو خلکو حالت دې ورته په خپلو سترګو وروښي چې عملا يې ټولنیز، اقتصادي او روغتیابي زيانونه لیدلي دي او د کورنۍ او ټولنې د شرم لامل او

د اوبرو بار يې گرځدلې دي. په همدي توګه ګران زده کونکي دې د خپلې ټولني او کورنى غري، خپلوان، ملګري او انډيوالان د دي توکو له روغتنيا، اقتصادي او ټولنيزو زيانونو او په تېره بیا د اسلام د سپېخلي دين له مخې د نشه يې توکو د راکړې ورکړې، کارونې او پېر او پلور له نارواوالې خخه خبر کړي. د احساس لرونکو څوانانو په توګه دي هغه پیغامونه د تبلیغ، خبرو اترو، ليکنو او نورو له لاري د خپلو هپوادوالو غوبونو ته ورورسوی چې د سګرټو، نسوارو، چلم، اپين، هيرويين، مورفين او نورو نشه يې توکو په اړه يې په بنوونځي کې زده کړي دي.

د متن لټایز:

هغه خوک چې نشه يې توکي کاروي او له هغې پرته ژوند نشي کولاي، د روږدي يا معناد په نامه ياديري. له بدله مرغه په افغانستان کې د معتادينو شمېر ورڅه په ورڅه زياتيري. زياتره دا هغه څوانان دی چې عمرونه يې له ۱۸ خخه تر ۳۵ کلونو پوري دي. خلک هغوي د هيروييني يا پوډري په نامه يادوي. پوډريان له ټولني خخه وتلي خلک دي. خلک ورڅخه کرکه کوي او د ډيو مجرم سري په سترګه ورته ګوري. هغوي د خپل خان دښمنان او د ټولني د اوبرو بار دي. په حقیقت کې روږدي کسان هغه خوک دي چې روانې ستونزې لري؛ د نشه يې توکو له زيانونو خخه خبر نه دي؛ له ناسمو خلکو سره ناسته ولاړه لري؛ ټولني او اقتصادي محرومیت لري؛ د کورنيو ستونزو له کړاو سره لاس او ګربوان وي؛ میندي او پلرونه يې په همبېشني تاوتریخوالي کې ژوند کوي او په غیر ارادي توګه د نشه يې توکو په دام کې نښتي وي. د ټولني د ټولو افرادو، دولتي او نا دولتي موسسو ګډ مسؤوليت دي، یو له بل سره په ګډه له روږدو کسانو سره مرسته وکړي چې له دې مرګونې رنځ خخه خانونه راویاسي. همدا شان هڅه وکړي په هېواد کې د کوکنارو د کرکېلې مخه ونیسي چې د دي مرګونو توکو زېروونکې ده. څوانانو او وزګارو خلکو ته د کار لازم فرستونه چمتو کړي؛ په ټولني کې پر نشه يې توکو د روږدو کسانو لپاره د درملنې لاري چارې برابري کړي چې د تل لپاره له دغه رنځ خخه خپله ټولنه وړغوري.

- ۱_ د زده کوونکو له ډلي خخه دې خو تنه په وار پر بپلا بپلو نشو باندي د اخته کسانو ژوند او حرکتونه تمثيل کري.
- ۲_ په ټولنې کې پر نشو باندي د اخته کسانو شخصيت او د هغوي ټولنيز دریخ خنگه وي؟ خو تنه دې په خچله خوبنه د نورو په وړاندې د هغې په اړه خبرې وکړي.
- ۳_ زده کوونکي دې په ټولګي کې یوه غونديه جوره کري. د غونليې مشر، د مشر مرستيال، منشي او وياند دې د رايوله مخي وتاکي. پنځه تنه ويناوال دې د بپلابپلو نشه يې توکو په اړه خبرې وکړي. د غوندي په پاي کې د نشه يې توکو د کرکيلې، تجارت، لېرد او پر هغې باندي د روبدې کېدا په اړه دې یو پربکره ليک غونديه ته وړاندې کري. کېداش شي د زده کوونکو له ډلي خخه یو تن د غونليې بهير وارزوی او رغنده وړاندیزونه وکړي.
- ۴_ که ستاسو په چم او ګاونډ کې پر نشي کوم اخته سري اوسيېري، تاسو له هغه سره خنگه چلنډ کوي او خپلو ملګرو او ګلیوالو ته له هغه سره د چلنډ په اړه خه لارښوونه کوي؟ درې تنه زده کوونکي دې د نورو ټولګيوالو نظرونه واوري او هغه دې توحید او نورو ته دې وړاندې کري.
- ۵_ پر نشي روبدې يا معتاد چاته ويبل کېري؟ پر نشي باندي د روبدې کېدو لاملونه کوم دي؟ زموږ هپواد خومره له دې ستونزې سره لاس او ګربوان دې؟ د زده کوونکو درې ډلي دې پر دې موضوعاتو بحث وکړي او خپل نظرونه دې ټول ټولګي ته وړاندې کري.

د بریاليتوب شرط د پياورې ارادې لرل دي. تصميم د بري لومړي
شرط دي.

((د ورڅي یوه خبره))

زده کوونکی دې د کوکنارو د کرکیلې د مخنيوي او بزگرانو ته د قناعت ورکولو په اړه خپل
نظر په یوې مقالې کې ولیکي او په بله ورڅ دې نورو ټولګیوالو ته واوروی.

لاندې شعر ولولې او خوند ترې واخلې:

سیم وزر په ملک کې نه لرم ناداریم په دولت د زړه تر حده دنیا داریم
وظيفه د حق له دره رارسیبری کله سپې غوندي طامع د بل دیاریم
د مخ آب مې په سوال سره توی نشو پوشېدې په صدف در غوندي آبداریم
قناعت له نا اهلانو بې پرواکرم په دې ګنج سره سرخروی لکه اناریم
دار مدار د هېڅ ظالم کولای نشم ځکه تل د هر خودبین د ستړګو خاریم
تر همای بلند نظریم که باور کړې کرګس نه یم چې جیفي ته هواداریم
نه مګس یم چې پر غوره کاسه مبنیم نه دعوت وته د چاپه انتظاریم
نه پرخان باندې منت د هر نامرد بدم نه یم خر چې د ګازر په جامو باریم
ملکت د نومیدی مې رب نصیب کړ په معنا کې په راحت تر شهریاریم
د اغیار په صورت اوريم چې لګیږم لکه ګل ترو تازه په لاس دیاریم
بنده ګي د بل صاحب راخخه نشي خاص بنده زه پیر محمد د کردګاریم
پیر محمد کاکر

د نورو په عیيونو ستړګې پټې کړئ، پر خای یې خپلو عیيونو ته پام وکړئ. هغه
فرصت چې د نورو د عیيونو په سپړلوکې تېروئ، په هغې کې خپل عیيونه اصلاح
کړئ.

درو اخجنه ونه

هره انسانی ټولنه د اخلاقو یوه ټولگه لري. دا اخلاق د هغې ټولنې بنسټي زارښتونه جورو وي؟ د ټولنې د غړو په ورڅنيو فعالیتونو کې راځګندېږي او بشري بنسټ پیاوړي کوي. اخلاق دوه اړخه لري: نېک او بد. نېک اخلاق په هر خای او هره ټولنه کې منلي وي. بد اخلاق د هيچا نه خوبنېږي او کرکه ترې کوي. د ټولنیزو فرهنګونو له مخې کبدای شي په یوه ټولنه کې یو کار د منفي اخلاقو په لیکه کې وشمېرل شي، خو بیا همداکار په نورو فرهنګونو کې د هغې ټولنې د معیارونو له مخې ناوره نه برېښي. له دې سره سره داسې اخلاق شته چې په ټولو ټولنو او فرهنګونو کې ورته په یوه ستړګه کتل کېږي. ربنتینولي، صداقت، بښنه، میرانه او دې ته ورته نور د غوره اخلاقو داسې بېلګې دې چې هر شخص، هرې ټولنې او هر فرهنګ ته منلي دي. له بلې خوا دروغ، منافقت، په وعده نه وفا، غلا، غبیت او نور داسې کړنې دې چې د نړۍ په ټولو ولسونو کې ناوره بلل کېږي. دلته د خیات او دروغو د زیان په اړه د "کلیله او دمنه" له کتاب خخه یوه کيسه راول کېږي. وايې ترهغه چې بدې شته، نیکې پاتې کېږي او ترهغه چې تورتم وي، رنا خپل رنګ له لاسه نه ورکوي.

تاسو پوهېږئ چې د دروغو یا منافقت پایله خه شي ۵۵؟

د اورپي گرمي وه. کريم او جمال په يوې دښتې کې روان وو. چېرته کلى، کور او ودانۍ نه ليدل کېده. کريم تر جمال لېر خه ډنګر او ساده و. هغه مخکې او جمال ورپسي روان و. کريم شاته وکتل، ډېره لارېپه وهلي وه. د دښتې په شکو کې يې د خپلو پیسو پلونه ولidel چې د مېښانو د لاري په څېرې يې يوه نري لاره جوره کړې وه. کلو او باندو ته لېر لار پاتې وه. خو دقيقې وروسته هلته رسپدل. بنار کلو ته نژدي پروت و. کريم ودرېد او جمال ته يې ووبل: "لېر لار پاتې ده. کلو ته چې ورسپدو، لېر دمه به وکړو، بیا به خپلو کورونو ته لار شو. د سخت باد او تويان له امله مو اوښان ورک شول. نه پوهېږو اوس به چېرته وي. ژوندي به وي که کوم ځناور به خورپي وي؟" جمال چې له سترپا يې ساتنګه، تنګه کېده، ووبل: "زمور ټوله شتمني همامغه اوښان وو، نور خه نه لرو. نه پوهېږم خه وکړو. کاشکې پیدا کړي مو واي".

کريم ووبل: "چېرته دي لټول؟ ته خه پوهېږي چې هغه چېرته تللي دي؟" جمال په نهیلى ووبل: "نه پوهېږم، خو زړه مې په اوښانو پې سوځي."
 لېر وروسته کلي ته ورسپدل. هلته يې يوه چينه ولیده. د چينې د پاسه يوه لویه ونه ولاړه وه. خانګې او بناخونه يې هري خوانه غخیدلې وو. يخ سورى و. تر ونې لاندې يخه چينه وه. چينې ته لارېل، د دښتې تودو خې ډېر تبرې کړې وو. لومړي يې مخ او لاسونه پرېمنځل بیا يې او به وختنې. کريم ووبل: "خدایه، د اوږدو په څېر ستر نعمت نشته!" جمال په ټوکو ورته ووبل: "يو ورک شوی اوښ هم نه؟"

کريم په تريو تندۍ ورته ووبل: "آه، د زړه پر تېپ مې مالګه مه دورووه!"
 کريم او جمال دواړه ډېر سترپي شوي وو. خوب ورته ورغني. ويده شول. خو ساعته تېر شول. کريم سترګې وغړولي. ميله ميله باران ورېلde. زړه يې نه کېده چې پاخېږي، خو باید خپلو کورونو ته يې خانونه رسولې واي. ودرېد، ملا يې تاوه راتاوه کړه، سترپا يې وايسته. مخامنځ يې سترګې په يوې کڅورې ولګدې. ورغني او پورته يې کړه. کڅوره درنه وه. وې خنډله، د سکو ترنګارې واورېد. کڅوره يې بېرته کړه. "او خدايه، سره زرا!" باورې نه کېده.

کخوره له سرو زرو چکه وه. د اوینانو غم یې له ياده ووت. په دې سرو زرو سلگونه اوینان کېدل. جمال ته ورغى او غېرىپى ورته وکر: "جماله، جماله، پاچېرها!" جمال په چدھه واوبنت، سترگې یې پرانىستې. كريم ته یې وکتل. بېرتە یې سترگې پتچى كړي. كريم بيا وخوئولو او ورته یې ووبل: "پاچېرها! وګوره چې خه شى مې موندلې، پاچېرها!"

جمال سترگې وغړولي. د كريم په لاس کې یې کخوره ولیده. كريم کخوره وخوئوله. د سکو ترنګار بيا پورته شو. جمال ټوب کړ او کخورپى ته یې لاس کړ. خوب یې نه لیده، په ربنتيا د سرو زرو کخوره وه. وې پوبنتل: "دا کخوره دې له کومه کړه؟ هغه چېرته وه؟"

د كريم خوله له خندا چکه وه. وې ويل: "تر هغې دېرې لاندې. لوړۍ مې وانګېرل چې چا به اينې وي، هاخوا دې خوا مې وکتل، هېڅوک مې ونه لیده. فکر مې وکړ چې خدای ﷺ د اوینانو بدله راکري ده."

جمال ته ځمکې ئای نه ورکاوه. ناکرار و. وې ويل: "ته ربنتيا واې؟ اوس نو دا زموږه کخوره ده؟ بنه به دا وي چې په اړه یې سوچ وکړو!"

كريم ډېر ساده سرې او په ملګرتوب کې وفادار و. ځواب یې ورکر: "سوچ ته اړتیا نشته. اوس یې په خپل منځ کې ویشون، نیمه یې ستا او نیمه یې زما."

جمال خپل ملګری بنه پېژانده او د هغه ساده ګې ورته بنه معلومه وه. فکر یې وکړ او وې ويل: "ما ته يو چل راغى. که ټوله کخوره کور ته يوسو، بشای خلک راباندې پوه شي او د غلاګومان راباندې وکړي. اوس به لېږي ترې واخلو او نوري به تردې ونې لاندې بنځې کړو. هر کله چې مو ورته اړتیا پیداکوله، راخو به او لېږي، لېږي په ترې اخلو."

كريم ورسره ومنله. لېږي سکې یې واخیستې او نوره کخوره یې تر همامګې غټې ونې لاندې په يو ئای کې بنځه کړه. دېږي یې ورباندې کېښودې. د اوینانو د ورکېدو غم یې له ياده ووت. خوشحال، خوشحال کورونو ته رهی شول.

خواونی تېږي شوې. جمال خپلې پیسې خلاصې کړي. نورو پیسو ته یې اړتیا پیداکړه. د خپلې نقشبې د پلې کېډو سوچ یې وکړ.

یوه ورخ د لمر لوپدو پر مهال له کوره ووت. هوا تیاره شوی وه. چانه لیده. یو ساعت وروسته هاغه ځای ته ورسپد. شاوخوا یې په ځیر وکتل. څوک یې ونه لید. زړه یې کېده په بیړه کڅوره رواخلي او ولاړ شي. په منله ونې ته لاړ، ډبرې یې پورته کړي او کڅوره یې رواخیسته. د کڅورې پر ځای یې خاورې واچولې او ډبرې یې پرې بېرته هماغسې کېښودې. کڅوره یې تر ملا وترله او روان شو.

څو ورځې وروسته جمال د کریم کره لاړ. کریم ته یې وویل: "پیسې مې خلاصې شوی دی. راخه چې لار شو او لږې سکې راورو.

کریم هم پیسو ته اړتیا درلوډه. ورسره یې ومنله. دواړه پورته شول او د چینې پر لور رهی شول. جمال ورته په لاره وویل: "غوره داده چې د مخکې په خېر د اړتیا په اندازه سکې رواخلو او نوري بېرته بنځې کرو.

کریم ومنله. چینې ته ورسپد. د ونې خواته لارل، ډبرې یې پورته کړي. ځمکه یې وکنله، ډبرې خاورې یې لیرې کړي، خو کڅوره نه وه. ځمکه یې بیا وکنله او خاورې یې هاخوا دې خوالیرې کړي، خو کڅوره یې ونه موندله. کریم په خپگان جمال ته کتل. جمال ډېر چالاک، و. بنه تمیل یې کاوه. خوشبې وروسته یې وویل: "له ما او تا پرته د کڅورې ځای بل چاته معلوم نه و. تازما له باور خخه ناوره ګټه اخیستې او کڅوره دې له دې ځایه پتې کړي ده.

کریم هېڅ نه پوهېده. نهیلی و. په ډېر صداقت یې وویل: "ما دا کار نه دی کړي. باور وکړه، ماله تا سره هېڅکله خیانت نه دی کړي. کېدای شي هغه ورخ چالیدلی واوسو چې دا کڅوره مودله بنځوله."

جمال حق په جانبه خېرې نیولې وه، وې ویل: "باور مې نه راخي. هغه ورخ تا هري خواته بنه وکتل. هېڅوک هم نه و. او س چې دې پیسې پتې کړي، غوارې ګناه د بل چا پر غاره واچوې! زه ستاله لاسه قاضي ته څم او شکایت کوم."

کریم او جمال دواړه تشن لاسونه کورونو ته راغل. کریم ډېر ناکراره و، خود پیسو لپاره
نه، بلکې د دې لپاره چې جمال یې په خبره باور نه کاوه. کریم ډېر هڅه وکړه چې جمال
راضي کري، خونې چې ورنه کړه. جمال د بنار قاضي ته لار او ټوله کيسه یې ورنه وکړه.
قاضي پوه سړي و. ډېر تجربه یې لرله. د جمال خبرې یې اور بدې، خوکریم ته یې هم
کتل. جمال ته یې مخ واړ او وې پوبنټل: "ډېر بنه! کڅوره په خپل څای نه وه. ته فکر
کوي چې ملګري دې پته کړي ده؟ آيا کوم شاهد هم لري او که نه؟ "

جمال وویل: "هو، قاضي صاحبه، هغه ونه زموږ شاهده د چې کڅوره مو ورلاندي
ښخه کړي وه."

جمال په خپله هم نه پوهید چې ولې یې داسې وویل. قاضي وموسکېد او وې ویل: "نه
خو خبرې نشي کولای؟ تراوسه مې د خبرې کوونکې ونې په اړه خه نه دی اور بدلي. سبا
ټول هلته خو او له ونې خخه به پوبنټنه وکړم. اوس کورونو ته لار شي."

هغه شپه جمال هېڅ خوب یو نه وړ. عجبه خبره یې کړي وه. آيا ونه هم خبرې کولای
شي؟ سترګې یې د کوتې په چت کې بنځې کړي وي او په سوچ کې ډوب شوی و. له خانه
سره یې وویل: "سهار ته خو ساعته پاتې دی. باید یو چاره وسنجموم. خه وکړم، ونه خو دروغ
نشي ويلاي. ولې مې دا دروغ وویل؟"

هم داسې یې له خان سره خبرې کولې. ناخاپه یې یوې خبرې ته پام واوېست. له خایه پورته
شو او په منډه د خپل تره کور ته ورغني. تره یې ویده و، له خوبه یې ویبن کړ او وې ویل:
"کاکا، کاکا، ویده یې؟ ویبن شه!"

تره یې په وارخطائي وپوبنټل: "څه چل دی؟ ولې په دې نيمه شپه کې راغلې یې؟"

جمال ورته وویل: "کاکا جانه، غواړم یو راز درته ووایم."

تره یې د راز د خبرې په اور بدلو پورته شو او کښېناست. فکر یې وکړ کومه مهمه خبره ده.

"اندېښمن شوی و، وې پوبنټل: "څه چل دی؟ څه پېښ شوی؟"

وراره یې ټوله کيسه ورته وکړه. تره یې د جمال د خبرو له اور بدلو وروسته وویل: "بنه

نو او س به ستا د دې ناوره کار په وړاندې خه وکړم؟ لومړی دې غلا وکړه او بیا دې دروغ ووبل!

جمال د خپل تره خواته نژدې شو او په زاري یې پیل وکړ، ورته وې ویل: "ما د اسې فکر کړي چې ته راسره هغې ونې ته لار شې. ونه ډېره غېه ده. لوې خانګې او بناخونه لري. په ډډ کې یې لوی غار دی. ته راسره لار شه او د ونې په هغه غار کې پت شه. سبا چې قاضي راغي او له ونې خخه د غل په اړه پوبنته وکړي، نو ته به ورته د کريم نوم واخلي.

تره یې لومړی نه منله، خود جمال له عذر او زاري وروسته د شې په تيارة کې هغه چينې ته لارل. تره یې د ونې په ډډ کې پت شو.

سهار کريم او قاضي هم چينې ته ورسېدل. جمال ډېر ترهيدلی و، خو ډېر ژر یې خپله ترهه او ډار پت کر. جمال قاضي ته هرکلی ووايه. قاضي تري وپوبنتل: "هغه ونه کومه ده چې شاهدي ووايي؟"

جمال ووبل: "قاضي صاحب، هغه ونه دغه ده."

قاضي ونې ته نژدې شو او وې ویل: "ای غټې ونې، آيا وبلای شې ووايې چې د سرو زرو کخوره چا پتکړي؟"

یوه شبې وروسته له ونې خخه یو عجیب غږ را ووت: "هوكې، قاضي صاحب، غل همدلته دی او هغه کريم دی!" کريم ډېر ډارېدلی و. قاضي ته په منهه ورغی او وې ویل: "په خدای سوګند خورم، دا ونه دروغ وايي. ما د کار نه دی کړي!" قاضي په موسکا ورته ووبل: "پوهيرم. زاري مه کوه. لار شه او لبو خس راتقول کړه."

کريم نه پوهېد چې قاضي خه غواړي. لار، لرګي یې راتبول کړل او راغي. قاضي لرګي د ونې شاوخواته کېښو دل او اوريې ورته کر. له لرګو خخه لوګي پورته شول او د ونې شاوخوا ېې ونيوله. د جمال بدنه په ربیدا شو. د خپل تره په فکر کې شو. خوشې په وروسته د جمال د تره کومی لوګو تريخ کړ. سترګې یې له اوښکو ډکې وې. په ټوڅ، ټوڅ د ونې له ډډ خخه

راووت او ولوپد. جمال له شرمه خړ اوښتی و. تره ته یې ورمنله کړه.
 قاضي وویل: "د خیانت او دروغو سزا بې آبی ده. تا په خپل کار هم خپله آبرو و اخیسته
 او هم د خپل تره! اوس دې تره په شاکره او په موبه پسې راځه!"
 جمال بنه پوهېلده چې څای یې زندان دی. ډېر پښمانه و، خوکومه چاره یې نه لرله.

د متن لنډیز:

په دې کيسه کې ټول پیغام په خیانت او دروغو خرخی. خیانت او دروغ د انسان
 حیثیت او وقار له منځه ورپي. د خپلې کورنۍ او ولس په منځ کې یې سپکوي.
 انساني ارزښت له لاسه ورکوي. سبا په ټولنه کې څای نه لري. خوک ورسره راشه
 درشه نه کوي او د شرم شپې ورځې تپروي. انسان ته نه بنایي د بدلو او ناورو اخلاقو
 په لرلو څان له انساني ليکي وياسي او خپل قدر او عزت له لاسه ورکري.

د "کلیله او دمنه" د کتاب نوم بنایي هر چا اورېدلی وي. نوموری کتاب په اصل کې
 د سانسکریت (پخوانی هند) په ژیه لیکل شوی او وروسته د پښتو ژې په ګډون د
 نړۍ په بېلاپلو ژیو ژیارل شوی دي. هندي نوم یې "کرتکا ودمنه کا" دي. کلیله و
 دمنه د ژوند یو کتاب دي او کيسې یې د ژوند موجود حقیقتونه خرګندوی. ټولې
 کيسې یې روزنیزې او ډېرې خوندورې دي. پورته کيسه په لبر خه بدلون او لنډیز نوې
 وژیارل شوه.

- ۱_ درې تنه زده کوونکي دې په ټولنې کې د انساني شخصيت په پیاوړتیا کې د نېکو اخلاقو په اړه خبرې وکړي.
- ۲_ د ناوره اخلاقو زیانونه کوم دي؟ په ټولنې کې د یو دروغجن شخص دریئ خنګه وي؟ پنځه تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او د پورته پوښتنو څوابونه دې نورو ته بیان کړي. په ترڅ کې که د زده کوونکو د دروغو په اړه کومه کيسه زده وي، نورو ته دې یې بیان کړي.
- ۳_ دروغ له کومه ځایه پیلېږي، خنګه پراختیاکوي او خنګه یو انسان د هغې په اړه بې پرواکېږي؟ خو تنه زده کوونکي دې د خرګندو بېلکو په وړاندې کولو په دې اړه خبرې وکړي او خپلې سپارښتني دې واورووي.
- ۴_ دوه مخې او دوه رنګي څه زیانونه لري؟ دوه تنه زده کوونکي دې د هغې په اړه خرګندونې وکړي.
- ۵_ څه کول په کار دي چې له ځانه نیولي بیا د ټولنې تر هر غړي پوري نېک او بنه اخلاق تعییم اوپراخه شي؟ زده کوونکي دې په دې اړه فکر وکړي او په پای کې دې هر یو خپل، خپل نظر نورو ته وړاندې کړي.

نېک اخلاق او د انسان د شخصيت په بشپړتیا کې د هغې پر ارزښت یوه مقاله ولیکړي.

کله چې هوس پر عقل بریالی شي، انسان کندې ته لوبرې.
(حضرت علی کرم الله وججه)

ارزانی خویشکی

ارزانی د
خویشکی
کلیات

ارزانی خویشکی
کلیات

سپونه او شنجه
د اکتوبر و ز می ۱۴۰۰ خویشکی

سپرینه
سلفی شاهین

پروفسور د اکتوبر
سپرینه
سلفی شاهین

پروفسور د اکتوبر
سلفی شاهین

په تېرو ټولکيوي کې مو د هېواد د یو شمېر پوهانو، لیکوالو، شاعرانو او ملي مشرانو د ژوند په اړه معلومات لوستي دي. دلته غواړو د پښتو د یو بل شاعر او د روښاني غورخنگ د لیکوال د ژوند په اړه معلومات چمتو کړو. لکه خنګه چې د مخه ویل شوي، د پوهانو، لیکوالو او شاعرانو د ژوند او د هغوي د لیکنو لوستل موبديه د هغه مهال د اوسيدونکو د نظر خرنګوالي او حال احوال بياني. بنه د چې هغه په خير ولولو او د خپل ژوند مشال يې کړو.

ارزانی په قوم خویشکی او د برهان زوى دی. د ده د نوم او تخلص په اړه زیاتې خپنځی شوې دی، خوتراوسه د ده اصلی نوم او د زوکړی کره نېټه چانه ده په ګوته کړي. خپرونکو ېپه د زېږيدو نېټه د ۹۲۹ هـ. ق (۱۵۲۳ م) شاوخوا بللي ده. ارزاني د پنجاب د قصور اوسيدونکی و. هغه د قصور له اولياوو خخه شمېرل شوي دی.

ارزانی یو عالم او فاضل سپړی و. پر پښتو سرېپره د عربی، فارسي او هندی ژيو عالم و. د هغه له کلياتو او د نشر له نمونو داسي برښني چې نومورپی د اسلامي علومو، په تپه بیا د قرآن او حديثو علم تر لاسه کړي و. ارزاني د تصوف په علمي او باطنی دواړو اړخونو بشه عالم او عارف سپړي و. د ارزاني له کلياتو او د (بيان گردش فلك) تر نامه لاندې له یو نظم خخه خرگنديږي چې هغه د نجوم او فلكياتو له پوهنې هم یو خه برخمن و. ارزاني وايي:

دا فلک دایم په رقص
کله سعد کله نحس
سعد نحس په خپل بخت شي
خوک دي نه کا سره بحث
د فلک گرڅبد په پېچ دي
خوک یې هست شي خوک یې هیچ دي
دا برج ستوري اندازه وي
د هرچا قدر په خپل مېچ دي
د فلک چې گردان نوم دي
د ستارو باندې هجوم دي
د فلک په کار پوهېږي
چې یې لوستۍ خپل نجوم دي

د روښاني پېريوبل ليکوال او د روښاني غورځنګ مخالف، اخون دروبزه، هم ارزاني د علم او فضل خاوند بللي دي. نومورپی د تصوف او معرفت له علومو سره آشنا و. ارزاني خویشکی د پير روښان د خليفه ګانو په ډلي کې شامل و. پير روښان هغه د

پادشاهانو او امیرانو پر خای عام ولس ته د معرفت او د توحید د علم د ورنیولو لپاره هند ته لپرلی و ارزانی خپل ټول عمر په هند کې تېرکړی دی. د وروستیو لاس ته راغلو معلوماتو له مخې د "پتهه" په بنار کې د هغه قبر او مشهور زیارت دی. د قبر پر ډبې د هغه د مرینې نېټه ۱۰۸ هجري ليکل شوي ده.

ارزانی خوشکی پښتون او په قصور کې او سپد. د پیر روښان د پیری او اوازه دومره خوره شوې وه چې د قصور له پښتنو پرته د هندوستان مېشت پښنانه هم تري خبر شوي وو. کله چې ارزانی خبر شو، نو پښتونخوا ته راغی او د پیر روښان مرید شو. له مریدی او یوې مودې تېرپدو نه وروسته ارزانی د پیر ټولو لومنې صوفی او پوه ملګری او د روښاني تصوف تر ټولو لوی او ستر مبلغ شو.

د ارزانی ټوله شاعري د روښاني عرفان تshireح او توضيح ده او یو تبلیغي او دعوتي رنگ لري.

ارزانی وايي:

د خپله چارکړه سرانجامه	نن کامل لره وردرومه
پري مشغول اوسيه مدامه	دي به درکري خفي ذكر
	بل خاي وايي:

تابه زر کاندي له مسه	نن کامل لره وردرومه
ته به بند کړي پنځه حسه	که د پير په امر چارکړي
	همدا راز وايي:

د کامل پير له اثره	د غه لوی نفس به زېرکړي
تابه خلاص کاله اژدره	د کامل په صحبت اوسيه
اویه	د حیات
د کاملو له بصره	به درکا
ته به والوزي بي پره	که د غه اویه دې وڅښې
(نوبيا) حال به دې روزي شي	(نوبيا) حال به دې روزي شي

د توحید مپوه به و خورې د دغ ونې له ثمره
 تر مقصوده به و رنسې بې کامل پیر او رهبره
 چې کامل پیر دې روزي شي د تا چار به شينه بره ...
 دې فـقير غـاره اـداکـره و هـرچـا يـې وـرـکـه غـورـه
 اـرزـانـي پـسـنـو صـفـتـكـا كـلـه اللهـ اـكـبرـه

د روښانيانو په تصوفی او ادبی مكتب کې ارزاني د ستر احترام او درناوي خاوند و. د پیر روښان په عالمانو او پوهه ملګرو کې ارزاني د روښان تر ټولو ډېر ډاډمن شخصیت و. له دې امله ارزاني د پیر وربنان د فکر او فلسفې تر ټولو زیات معتبر مفسر ګنل کېږي.
 ارزاني یو عالم او فاضل سړۍ او تېز فهمه او فصيح شاعر و. د روښاني ادبی مكتب یوه درنه علمي او ادبی ستې وه.

د نورو لیکنو ترڅنګ نوموري لاندې لیکنې لري:

۱_ پښتو ډیوان: خه ناخه ۶۰۰۰ بیتونه لري. د تصوف او سلوک موضوعات پکې راغلي دي.

۲_ مرات المحققین: دا کتاب په فارسي زېه لیکل شوی او د پندونو په بنه د تصوف اسرار او رموز بیانوی. دا کتاب خه ناخه ۲۱۳ مخونه لري.

۳_ د نشر رساله: دا یوه کوچنۍ رساله ده چې ۲۲ مخونه لري. په دې رسالې کې په لنډه توګه د معرفت دکر شوی دي.

۴_ ارزاني پر پښتو سرپېره پر فارسي، عربي او هندي ژيو هم شعرونه ويلى دي او په دې ژيو کې د شعرونه دیوانو دیوانو لري....

ارزانی یو صوفی او مذهبی سړۍ و. هغه د نورو عالمانو او د خپل وخت د دودیزو علومو له کبله دې ته اړ و چې په عربي او فارسي ژيو لیکنه وکړي. په هندي هم د هغه لاس سنه بر و، خو بیا یې هم په شعوري توګه په پښتو ويل او لیکل خپله دنده بلله، لکه چې وايې:

ارزانی په پښتو ووې نن یې غاړه کړه ادا

د دې تر خنګ له نورو پښتنو خخه هم غونښته کوي چې پښتو سپکه ونه ګنۍ او له پښتو لیکنو کرکه ونه کړي. وايې:

ارزانی پښتو خبره ته یې مه ګنه هلكه

دا خبره که پښتو ده خوک دې نه کاخنې کرکه

له خپلې ژې سره ارزاني خپل د مينې یو بل دليل راوري او وايې:

دي مولا له ډېره حبه رسولان کړه له کتبه

هر رسول له کتاب راغي په خپل قام دقام په ژبه

په بل خای کې وايې:

که توفيق مې حق نصيب که زه به کښم د حق ثنا

يو دبوان په پښتو ژبه پر دېرش حرف به کرم بنا

بل يادگار به مې شي پاتو دا پښتو ربنتيا وينا

ارزانی خپل مذهبی او تصوفی دعوت په پښتو ژبه خپرولو. وګورئ:

کل صفت د خپل مولاکا په پښتو په خو خو طرحه

موافقه له قرآن پښتو شوې ده عجبه

دا خبره که پښتو ده دا په نص حدیث د صحه

ارزانی په خپل دیوان کې د پښتو او پښتونکلמי زیاتې کارولې دي. له دې امله مور

ویلای شو چې ارزاني له پښتو او پښتونوالی سره زیاته مینه درلوده. ارزاني وايې:

له دې ارزاني افغانه دا پښتو خبره واوره

ارزانی افغان وکښې د خپل زره له تصوره

په پښتو به یې کرم اغازه یو وینا به کرم سازه

له دې پښتنې رازه پر کاغذ به یې زه وکښم

ارزانی د عمر په وروستيو شپیو کې د خپل ژوند موخه داسې بیانوی:

ارزانی ضعیف دی جسم   خدای دی دا وینا کره قسم
په پښتو ژبه یې وکیبن   کل صفت د حق د اسم

دارزانی له لاس ته راغلي پښتو نثر خخه جو تیري چې نثر یې دېر ساده او روان دی. د خيرالبيان په خلاف مسجع نه دی. د پام وړ خبره خو داده چې په ۶۱۲ هـ. ق. کال کې د سليمان ماکو نثر روان او بیا وروسته د پیر روبنان د "خيرالبيان" نثر مسجع بهه لري، خود ده په نثر کې د سجعې برخه هغومره درنه، نه ده.
دا لاندي بېلګه وګوري:

"د سپري اندامونه خدای کړي دی. د هر اندام بخره شته. سترګې خدای کتو لره کړي دی او خوله خدای خبرو له کړي ده. او پوزه خدای دم لره کړي ده او غوره خدای اورې دلو لره کړي دی. او پښې خدای يانه [یون، حرکت] لره کړي دی او زړه خدای ياد لره کړي دی."

د متن لنډيز:

ارزانی د پنځاب د قصور او سیدونکی و. هغه د قصور له اولیاوو خخه شمېرل شوي دی.

ارزانی یو عالم او فاضل سپري و. پر پښتو سربېره د عربي، فارسي او هندی ژبو عالم و. د هغه له کلیاتو او د نشر له نمونو دasicې بریښي چې نوموری د اسلامي علومو، په تپه بیا د قرآن او حدیثو علم تر لاسه کړي و. ارزاني د تصوف په علمي او باطنی دواړو اړخونو بنه عالم او عارف سپري و. دروبنانی د پېر یو بل لیکوال او دروبنانی غورخنګ مخالف، اخون دروبزه هم ارزاني د علم او فضل خاوند بللي دی. نوموری د تصوف او معرفت له علومو سره آشنا و. ارزاني خوشکۍ د پیر روبنان د خلیفه ګانو په ډلي کې شامل و. پیر روبنان هغه د پادشاهانو او اميرانو په خای عام ولس ته د معرفت او د توحید د علم د دروبنولو لپاره هند ته لېږلی و. ارزاني خپل قول عمر په هند کې تپر کړي دی. دروستيو لاس ته راغلو معلوماتو له مخې د "پئنه" په بنار کې د هغه قبر او مشهور زیارت دی. د قبر پر ډېرې د هغه د مرینې نېټه ۱۰۲۸ هجري لیکل

شوي ده. د ارزاني ټوله شاعري د روپاناني عرفان تshireح او توضيح ده او یو تبلیغي او دعوتي رنگ لري. د روپانيانو په تصوفي او ادبی مکتب کې ارزاني د ستر احترام او درناوي خاوند و. د پير روپان په عالمانو او پوهه ملګرو کې ارزاني د روپان تر ټولو ډپر ډاډمن شخصيت و. له دې امله ارزاني د پير روپان د فکر او فلسفې تر ټولو زيات معتبر مفسر ګمل کېږي او د روپاناني ادبی مکتب یوه درنه علمي او ادبی سټه وه.

فعاليتونه

۱- یو تن زده کوونکي دې د روپان د ادبی سبک او بل تن دې د روپانی دورې د لیکوالو او شاعرانو پر محتوا او موضوع باندې خبرې وکړي.

۲- دوه تنه زده کوونکي دې د ارزاني پر شعری څانګړیا وو وغږېږي. بېلګې دې وړاندې کړي.

۳- له پښتو سره د ارزاني مينه د هغه له کومو شعرونو خخه خرګندېدای شي؟ زده کوونکي دې د متن له مخې د هغې څواب ومومي او دوه تنه دې پري رنها واچوي.

۴- په عمومي توګه د پښتو ژې لپاره د روپاناني غورڅنګ ارزښت خه دې؟ درې تنه زده کوونکي دې خرګند کړي.

۵- پير روپان ارزاني ته کومه دنده او ولې سپارلي وه؟ یو زده کوونکي دې پري رنها واچوي.

په یوې لندي مقالې کې د ارزاني، زېږيدنه، مرینه، څای، شعری ځانګړتیاوي او د ژوند خرنګوالی وليکي. په لیکنه کې د لیک پیل، منځ او پاڼه په پام کې ونيسي. د مقالې په پاڼه کې د کارول شوي ماخذ يا ماخذونو نومونه وليکي. د کارول شوي ماخذ يا ماخذونو نومونه وليکي. لاندي نثر ولولي او پر مفهوم يې ځانونه پوه کړي:

ناکامي

د ژوندانه د ناکاميyo خخه مه مایوس کېړه!

هغه ژوند کامياب ژوند نه دی چې تل کامرانۍ لري. هغه خوشحالۍ سپړي نه خوشحالوي چې د درد او خور په بيه نه وي اخيستل شوې! د ورځې رفایي د شپې له تيارې خخه ده! د ليدو خوند د بېلتانه په غم کې او د ژوندانه فتحه د ژوند په ماتې کې ده.

هغه چې له خدايه ابدی راحت غواړي، هغه د یو داسې جنت آرزو لري چې هله د ليدو لپاره سترګو پرانيتو او د خورلو لپاره خولې بېرته کولو، او د اورېدو لپاره غوره اينسودو ته اړه نه وي!

تر خو چې ژوند ژوند دی، نو په دې کې برکت له حرکت خخه دی! ځکه: کامل سکون کتې مت مرګ دی!

هغه چې وايي په دې دنيا کې بدې ولې شته، کمۍ ولې، او بنديزونه ولې؟ نو دې په حقیقت کې د نېټکي د پرماني او آزادۍ قدر نه پېژني او د دې مرغلو پوره قیمت ادا کول نه غواړي!

هر خومره چې یوه خوشحالۍ شانداره وي هغومره هغه لياري هم سختې وي چې د هغې د حصول لپاره لنډېږي.

د ژوند ناکامي په حقیقت کې هغه کسان غواړي چې د کاميابي وړ وي.

ارواښاد خادم

د معلومیت عوامل

زموره ټولنه د پرله پسې جګړو له امله له ډول ډول زیانونو سره مخامنځ شوې ده. بې کوري، مرګ ژوبله، شل او شوت کېدل او د دې ترڅنګ نورو معلومیتونو یو شمېر وطنوال څلې او له تیلاتې کراو سره یې لاس او گربوان کړي دي. معلومیت چې په هر ډول رامنځته شوی وي، پوره زړه سوي او مواضبت ته اړتیا لري. بنایي یو معلوم انسان داسي ونه انګېري چې خدائی جلاله مه کړه د ټولنې د اوږدو بار دي، بلکې څيل دریغ د خلکو په زړونو او ستړګو کې وګوري او باور ترلاسه کړي چې له هغوي سره د یو بشپړ انساني موجود په توګه چال چلنند کېږي.

فکر وکړئ چې له یو معلوم سره خه مرسته کولای شي؟

معلومیت خه ته وايي؟

معلومیت په بدني يا اروايي خواک کې د نيمگړتیا موجودیت دی چې له امله يې د یو چا د عادي ژوند د ټولو يا خینو فعالیتونو سره رسول ستونزمن کېږي. کېدای شي معلومیت تر زېړپدو د مخه او يا له زېړپدو وروسته رامنځ ته شي. د معلومانو د حقوقنو لوظنامه، معلوم د هغو کسانو په ليکه کې شمېري چې اوږد مهاله فزيکي او يا ذهنی کمزوري ولري. په دي معنا چې د بیلا بېلو ستونزو درلودلو له امله د ټولنې د نورو وګرو په پرتله وروسته پاتې وي. معلومیت دا لاندې بېلا بېلي بنې لري.

بدني، اروايي، ذهنی (په زده کېږي کې خنډ او روانې ناروغۍ)، حسي (د لیدلو او اورېدلو ستونزه) او مرکب (په یوه وخت کې له یو خخه د زيات معلومیت درلودل).

د معلومیت عوامل

کیدای شي د زیاتو لاملونو له مخې معلومیت رامنځته شي، خو عمده لاملونه يې په لاندې ډول دي.

۱- اکتسابي معلومیت: ټکر، پېښې يا طبیعي ناورینونه، جګړې، اور، مسمومیتونه او اوږدې ناروغۍ.

۲- مور ذاتي معلومیت: د مور ذاتي معلومیت لامل په دوو برخو وېشي.

الف: د اميندواري د مهال معلومیت، لکه جينييکي عوامل، د مور خوارخواکي، د مور د عمر لوړوالۍ، د اميندواري پرمهاں د خان پاک نه ساتل (د حفظ الصحې نه مراعتلول)، د ايکس وړانګو ته خان نیول، د درملو کارونه، د سگرې څکول.

ب: د زېړپدنې د مهال لاملونه ستونزمنه او په خنډ زېړپدنه، په غير صحې ډول زېړپدنه، د زېړپدو پرمهاں پر ماشوم د فشار راتګ.

د مور ذاتي معلومیت د مخنيوي لاري چاري: د نزدې خپلانونو تر منځ د دونو مخنيوي، د اميندواري پرمهاں د مور روغتیا پالنه، سم خوراک، له ۱۸ کلنۍ کښته او له ۳۵ کلنۍ پورته نه اميندواره کېدل، د اميندواري پرمهاں د درملو په خپل سر نه کارول، د اميندواري

پر مهال ایکس ورلانگو ته نه مخامنځ کېدل، په بشپړ روغتیایي چاپېریال کې د روزل شوي فرد (دایې) تر خارنې لاندې د اولاد زېبرول.

همدارنګه د بدنې معلومات د مخنيوی لپاره باید لاندې تکي په پام کې ونيول شي:

- تر پنهه کلنې پوري د مرګونو ناروغیو په ورلاندې د نوو زېبرېدلو ماشومانو واکسینول،
- پر خپل مهال د ناروغیو په ورلاندې وقايه او درملنه،
- له ځمکنيو ماینونو، ناچاودلو توکو او له جګړې خخه له راپاتې شوو شيانو خخه خانونه ليرې ساتل،
- ناپېژندل شوو توکو ته لاس نه وروپل،
- د نشه يې توکو نه کارول.

له معلوم سره د کورنۍ او ټولنې چلنډ: بنایي معلوم شخص له نورو افرادو سره توپیر ولري، خو د یو چا له ناتوانې دده کول، نه یوازې له هغوي سره مرسته نه کوي، بلکې د هغوي ستونزې زیاتوی. کېدای شي معلوم اشخاص داسې ستونزې ولري چې د هغوي د ځینو فعالیتونو مخه ونیسي یا بنایي هغوي یو شمېر کارونه په بل ډول سرته ورسوی. زیاتره معلوم افراد کولای شي له زده کړې او روزنې وروسته د ژوند ډېر فعالیتونه له ډېر لېر توپیر یا تر نورو ورو سرته ورسوی. معلوم دې ته اړتیا لري چې د هغوي وړتیا ومنل شي او له دې لارې پرخان باور پیدا کړې، نه دا چې له ژوند نهیلې شي.

د بدنې او خوختښتی معلومات لاملونه:

يو شمېر وګړي د ملا د تیر د کړيو یا مغزو د ګوزن له امله پر معلومات اخته دې. ناروغۍ، ټکرونې، له لوره څایه لوېدل په یو چا کې د خوختښتی معلومات لامل کېږي. له معلوم شخص سره د چلنډ پرمهال باید د هغه نورو وړتیاوو ته پام وشي او زیار دې وایستل شي چې د هغوي نیمګړتیاوې جبران شي.

له رندو و گرو سره د چلندا پرمهال باید زیار و ایستل شي چې د هغوي فردي ورتیاوې پیاوړې شي. د داسې و گرو د نورو حواسو پیاوړې کول هغوي د چاپېریال له عواملو سره د مخامنځ کېدو په صورت کې غښتنې کوي. د زوند خرنګوالی او د کور دنه د کارونې وړ توکي باید په داسې څایونو کې کېښودل شي چې یو نابینا وکړۍ شي له مرستې پرته یې ومومي.

له کنډو و گرو سره د مخامنځ کېدو په صورت کې باید له هغوي سره په داسې ډول خبرې وشي چې هغوي پرې پوه شي. د خبرو پرمهال باید ورته مخ واپول شي چې زموږ د شوندلو له خوڅښت خخه زموږ مطلب درک کري. پر لور غږ باندې د خبرو له امله زموږ پر مطلب بنه نشي پوهېدای، ځکه زموږ د شوندلو خوڅښت نشي تعقیبولاي.

ذهنی وروسته پاتې اشخاص هغه خلک دی چې د ذهنی فعالیتونو له مخې تر نورو همزولو وروسته پاتې وي. له دې امله د زده کړې ورتیاوو، له چاپېریال سره سمون، له تجربو خخه په ګټه اخیستنې، د مفهومونو په درک او په سم استدلال او قضاوت کې کمزوري وي.

د متن لنډیز:

معلوم اشخاص د بشري ټولنې یوه برخه ده. له هغوي سره په ټولوحالاتو کې باید انساني چلندا وشي. د هغوي معلومیت ورته په ګونه نشي. د ډانده، شل، شوټ او کانه او پر نورو ورته نومونو یاد نشي. له هغوي خخه د هغوي د ورتیا له مخې کار واخیستل شي. باید په دې پوه شي چې هغوي د ټولنې او نورو د اوږو بار نه دي، بلکې د بدنبی بیارغاونې او بنه چلندا له لارې په ټولنې او کورنې کې خپل دریغ تر لاسه کولای شي. په خان ویسا او ډاډ یې پیاوړې شي. هېڅکله دې ته پرې نه بشودل شي چې د نهیلې او یوازیتوب احساس وکړې.

- ۱- زمودر په هپواد کې کوم راز معلومیتونه زیات او لاملونه یې خه دی؟ تول زده کوونکي دې په دې اړه فکر وکړي او بیا دې د هغوي له ډلې خخه خلور تنه هغه په ګوته کړي.
- ۲- له یو معلوم سره خنګه چال چلنډ وشي؟ خه وشي چې هغه ئان د نورو د اوږدو بار ونه ګنې؟ په دې اړه دې زده کوونکي فکر وکړي او بیا دې یو خو تنه د نورو په استازیتوب پري رينا واچوي.
- ۳- آيا معلومیت په عمومي ډول، یوه تلپاتې ستونزه ده او که د لنډې مودې؟ خنګه کولای شو، د بېلاپېلو معلومیتونو د رامنځته کېدلو مخه ونیسو؟ پنځه تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې دې پوښتنو ته څوابونه ووايی. د نیمګرټیا په صورت کې دې نور زده کوونکي په وار خپل نظر ورزیات کړي.
- ۴- زمودر په هپواد کې د جګړو په کلونوکې زیات خلک معلوم شوي. تاسو د هغوي عمده لامل خه شی ګنې او د مخنيوی لپاره یې خه سپارښتنې لرئ. خلور تنه زده کوونکي دې د نورو په استازیتوب په وار سره خبرې پري وکړي.
- ۵- یوه اميندواره بنځه باید د اميندواری پر مهال خه وکړي چې ماشوم یې معلوم و نه زېږي؟ درې تنه دې پري رينا واچوي.

په جګړو کې د څمکنیو ماینونو د اغېز او پرهغوي د بندیز په اړه یوه مقاله ولیکی.

لاندې شعر ولولې او خوند ترې واخلى:

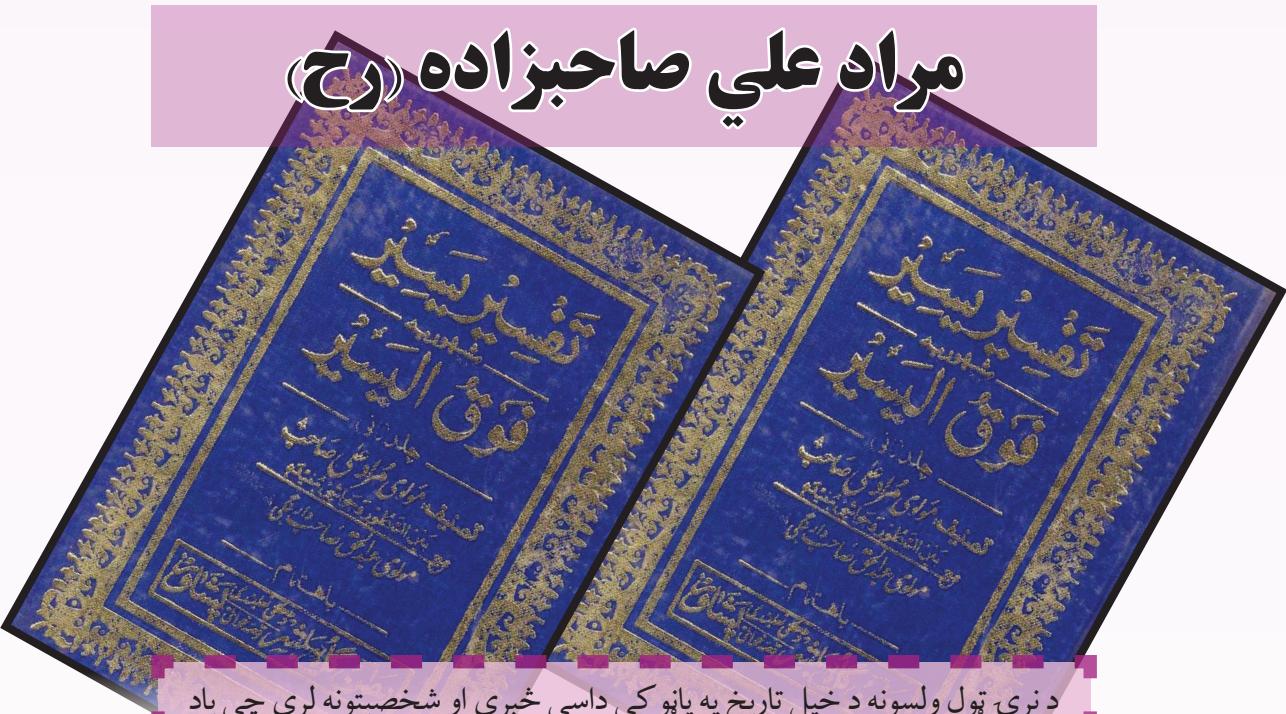
ستا د عشق له وينو ډک شول ئيگرونه
ستا په لاره کې بايللي زلمي سرونه
تاته راشمه زړګۍ زما فارغ شي
بې له تامې اندېښنې د زره مارونه
که هرڅو مې د دنيا ملکونه ډېر شي
زما به هېر نشي دا ستا بنکلي باعونه
د ډهلي تخت هيرومه چې ريا د کرم
زما د بنکلي پښتونخوا د غرو سرونه
د رقيب د ژوند متعاب به تار په تار کرم
چې په توره پښتنه کاګوزارونه
د فريد او د حميد دور به بيا شي
چې زه وکاندم په هر لوري تاختونه
که تمامه دنيا يو خواته بل خوايې
زما خوبن دي ستا خالي تشن ډګرونه
احمدشاه به دغه ستا قدر هېرنه کا
که ونيسي د تمام جهان ملکونه
لوی احمدشاه بابا

بنياني د غلا او درغله خاله يوه ورڅ ويچاره شي، خو د ربنتيا او امانت مانۍ ټينګه او پر خپل خای ولاره وي.

((حدیث شریف))

مراد علی صاحبزاده (رح)

د نړۍ ټول ولسونه د خپل تاریخ په پانو کې داسې خبرې او شخصیتونه لري چې یاد
ېي د هغه هبوادونو د ویاړ او افتخار لامل دي. زموږ ګران هبواډ افغانستان هم په دې
برخه کې د یاد وړ ځای او د درنښت او افتخار تلپاتې خبرې لري.

دا هبواډ د پېړيو په اوږدو کې د سترو نوابغو، پوهانو، لیکوالو، مفسرینو او سیاستو والو
دروزلو زانګو ده. بوعلی سینا، ابو ریحان الیرونی، مولانا جلال الدین بلخی، بایزید
روبنان، خوشحال خټک، میا فقیرالله جلال آبادی، سید جمال الدین افغان او په
سلګونو نور هغه شخصیتونه دی چې نه یوازې افغانستان، بلکې د خپلو علمي
بریاوو او فرهنگي خدمتونو له کبله د ټولې نړۍ د پوهو او وینبو خلکو په زړونو کې
زانګو څای لري.

مودر په تېرو ټولګیو کې د دې راز نومیالیو له خېرو خڅه یو خو تنه وېپژندل. دلته د
مراد علی صاحبزاده (رح) په اړه لنډ معلومات وړاندې کړو.

افغانستان د خپل خاص طبیعی او جغرافیایی جو ربنت له معنی، لکه خنگه چې د آسیا زړه بلل شوی، همداسي په سیمې د پوهنتون حیثیت هم لري. د دې هېواد هره سیمه د پوهې او علم په روزلو کې خانته برخه او بېلې خانګړتیاوې لري او هرې یوې یې د یاد او افتخار وړ شخصیتونه په خپله غېر کې روزلي دي.

لوی ننگرهاړ له دغوا سیمو خخه یوه ده. ننگرهاړ، د علم او ادب دې زانګو، په خپله غېر کې داسې اشخاص روزلي چې نن یې په یاد د افغانستان تول ولسونه وياري. سید جمال الدین افغان چې د ده له ترقى غوبنتونکو عالمانه نظریاتو خخه تول اسلامي او اروپایي هېوادونه برخمن شوی او د هغه په ويار کې خان شريک بولي، له دغه سیمې خخه سر راپورته کړي دي. میافقرالله جلال آبادي په همدي تاټوی کې خاپوري کړي او بايزيد روښان د دې ئای د خلکو په مرسته د غلیمانو په وړاندې درېدلی دي. د دې ترڅنګ چې یو شمېر خلکو توره چلولې او غلیمان یې له خاورې شرېلي، نورو قلم راخیستی او د پرګنو ذهنونه ېې روښانه کړي. خینو بیا د تورې ترڅنګ قلم هم راخیستی او په خپل پلنی تاټوی کې یې د پوهې او ثقافت ډپوه روښانه ساتلي دي.

مراد علي صاحبزاده رحمة الله عليه له دغوا اشخاصو خخه یوه دي. دی د افغانی ټولنې د پوهانو، عالمانو، ليکوالو، مفسرينو او تلپاتې څېرو خخه یوه روښانه خېړه ګمل کېږي. هغه خه چې دی تر نورو زيات د خلکوزړونو ته نېړدې کوي او قدر او ارزښت یې زیاتوی، هغه پر پښتو ژبه د آسماني کتاب، پاک قرآن، ژیارې او تفسیروں دی. له دې امله یې په خاصو او عامو پښتنو کې مقبولیت موندلی دي. سره له دې چې په دولسمې او دیارلسمې هجري پېړيوکې د پښتو تفسیرونو د لیکلو ډېړې هڅې شوې او لیکل شوی دي، خو یو یې هم هغومره مقبولیت نه دي موندلی، لکه د مرادعلي صاحب تفسیر چې موندلی دي.

مرادعلي صاحبزاده د ۱۲۲۳ هجري قمری کال په شاوخوا کې د ننگرهاړ ولايت د کامې ولسوالۍ په یوې علمي او روحاني پښتنې کورنې کې زېړدلی دي. د پلاړ نوم یې حضرت عبدالرحمن سیلانی دي چې په فقیر صاحب شهرت لري. د مراد علي صاحب کورنې په صاحبزادگانو یادېږي. هغه کلې چې دوى استوګنه پکې لري، د فقیر صاحب د

ورژی په نامه مشهور دی. فقیر صاحب پر علم او پوهې سرپرہ د روحانیت او طریقت د درجې خبشن هم و. په خپله سیمه کې ورته خلک ډېر ارادت لري.

فقیر صاحب د امیر شپر علی خان د پاچاهی په زمانه کې ژوند کاوه او ویل کېږي چې په لوړۍ سرکې یې اړیکې له امیر سره بنې نه وې، خوکله چې امیر ته د ده د روحانیت درجه خرګنده شوه، ده ته یې رجوع وکړه او د مرستې او د سلا مشورو غوبښته یې ترې وکړه. ویل کېږي چې سید جمال الدین افغان په کامه کې خو خو څلې له فقیر صاحب او د ده له زامنو سره لیدلې کتلي او پښتو ژې ته د توجه او د هغې په ترویج او پیاوړتیا کې د هلو څلوا په اړه سید جمال الدین افغان د دوی پیغام امیر ته رسولی دی.

مراد علی صاحب په یوه روښانه، په علم او پوهه مینه، روحانی او مذهبی کورنۍ کې زېړېدلی دی. دی د یو خاص نبوغ او استعداد خاوند و. له دې امله د پلار تر خانګرې پاملنې لاندې و. فقیر صاحب خپل زوی ته سپارښته وکړه چې د عربی ژې په زده کړه کې ډېر زیار ویاسي. په دې توګه په لړه موده کې مراد علی صاحب د پلار له سپارښتې سره سم عربی ژې زده کړه او له عربی کتابونو څخه د زده کړې زمينه ورته برابره شوه.

مراد علی صاحب له خپل پلار څخه پر زده کړې سرپرہ د سیمې له نورو متبحرو پوهانو، دینی عالمانو او متفکرینو څخه هم زده کړه تر لاسه کړه. ده په لړه موده کې د خپل وخت دودیز علوم، لکه: صرف، نحو، منطق، حکمت، فقهه، تفسیر، میراث، عروض، قافیه او بدیع زده کړل. مراد علی صاحب پر خپلې مورنې ژې، پښتو سرپرہ په دری او عربی پوهیله. د قرآن حافظ هم و. په پښتو، دری او عربی ژبو یې زیات کتابونه لیکلې او په زړه پورې خواره اشعار یې ویلې دی.

مراد علی صاحب خپل ټول ژوند د علم زده کړې، تدریس او د آثارو لیکلوا ته خانګرې کړې او ډېر ارزښتنه کتابونه یې لیکلې دی. د مراد علی صاحب له کورنۍ څخه تر لاسه شوو اسنادو له مخې د هغه د آثارو شمېر تر شپرو، اوو زیات دی او په پښتو، عربی او دری ژبو لیکل شوي دي. یو شمېر یې دا دي:

۱- ارنېه او ترانېه: په اصل کې دوه کتابونه دی. یو یې اصل او بل یې شرح ده او د میراث

د علم په اړه لیکل شوي، چاپ نه دي.

۲_ رساله علم العروض: دا رساله په منظومه توګه ترتیب شوې ده.

۳_ صلواتيه: په دي رساله کې لیکوال د لمونځ د عربي عبارتونو جوړښت او صيغې بنوولی او په پای کې یې د لمونځ ژیاره په پښتو او دری ژیو راوړې ده. دا کتاب په ۱۲۶۸ هجري کال په پښور کې چاپ شوي دي.

۴_ د عربي صرف او ابجد خوانۍ په نامه یوه رساله ده چې په نوې لارې په پښتو ژیه تر صرف میره په خورا آسانه او روانه ژبه لیکلې ده.

۵_ خطې: مختلفې خطې او موعظې دی چې په پښتو نظم لیکل شوې دي. دا خطې تر او سه نه دي چاپ شوي.

۶_ رساله اسماني متبرکه اصحاب بدر: په دری ژیه یوه منظومه رساله ده.

۷_ تفسير يسیر: د مرادعلي صاحبزاده تر ټولو ارزښتمن او مشهور کتاب تفسير يسیر دی. مرادعلي صاحب د تفسير يسیر په اړه په عربي، دری او پښتو یو نظم لیکلې دی چې پښتو برخه یې په لاندې ډول ده:

پاڅېره ای مراده چې شپېتم دي شو دا کال
پنجې دي کړه مضبوطې په تفسير او په قرآن
بنایي چې دي دا سعې که مقوله کردګار
خلعت دي مغفرت که در په غاره په رضوان
کوتاه وایه الفاظ چې اسان شي په هر چا
تقریر کوه واضح چې بهره مند شي طالبان
دغه راز هغه یو شمېر نور آثار هم لیکلې دي.

د مرادعلي صاحب له اشعارو څخه خرګندېږي چې د تفسير يسیر د لوړې ټوک د لیکلو کار په اتو کلونو او یو ولسو میاشتو کې بشپړ شوي؛ یعنې د ۱۲۸۲ هجري کال د کوچني اختر په پنځم پيل او د ۱۲۹۱ هجري کال د روژې په پنځم پای ته رسپدلي دی. د تفسير يسیر د دویم ټوک د لیکلو کار د ۱۲۹۶ هجري کال د محرم په پنځمه یعنې د هغه تر

وفات يو کال او دوه میاشتې د مخه شوي او د لومړي ټوک په پرتله یې لې وخت نیولی دی.
د تفسیر یسیر ژبه خورا خوره، ساده او روانه ده. اروابناد عبدالحی حبیبی د تفسیر یسیر
په اړه وايي: "تفسیر یسیر په روانه او خوره ژبه ليکل شوي. په ټولو پښتو کې مقبول دی، د
کندهار نارینه او بنځې له دې تفسیر سره زیاته مينه لري."

عبدالله بختانی خدمتگار وايي: "تفسیر یسیر په پښتنی سیمو کې له حده زیات شهرت
موندلی دی. دغه وجهه ده چې ډپرو خلکو په پښتو کې د تفسیر یسیر په رقم د تفیسرونونو د
جوړولو کوبنښن کړي دی، چاپ هم دی، مګر هغه شهرت او مقبولیت چې د تفسیر یسیر
په نصیب شوي، د بل په نصیب نشو. مرادعلی صاحبزاده رومبني پښتون دی چې په پښتو
ژبه یې د ټول قران تفسیر لیکلی دی.
دا هم د تفسیر یسیر د نثر یوه بېلګه:

"چې هرکله به کفارو په رسول عليه السلام پوري سپکې مسخرې کولې چې دی که
واقعي رسول وي، نو دا لوږې اوتندي یې نه تېرولي او دولت او خزانه به وله راغلې وه چې
هم یې په خپله ترې خورې او هم یې خلقو له ورکولي. د بادشاھانو په شان او یا به ملک
ورسره راغلې وو چې ده تصدقې به یې کاوه. نو دی په دې حرفا ډېرنګ دل شو، خکه
چې ده به کلام د رب ورته لوسته او دوى به نه قبلاوه. بلکې خندل به یې ورپورې...".
لكه د مخه چې مویادونه وکړه مرادعلی صاحب د تفسیر یسیر ژبه خورا خوره، ساده
او روانه ده او له نننی کړه لیکنې پښتو سره زیات توپیر نه لري. دا سپارښته هم کړې وه
چې د تفسیر یسیر په لیک او ژبه کې دې خوک ګوتې نه وهی او هغه دې لکه خنګه چې
ده لیکلې هغسې پېړدې. بنکاري چې داسې هم شوي وي او لیک او ژبه یې هماغسې
سوچه پاتې شوي وي.

مرادعلی صاحبزاده د ۷۴ کلونو په عمر د ۱۲۹۷ هجري کال د لومړي خور په
دولسمه وفات شو او په کامه کې د فقیر صاحب د ورثې په مرستون کې د پلاز تر خنګ
خاورو ته سپارل شوي دي.

د مراد علی صاحب د غوره خدمتونو له امله د کامې په ولسوالی کې په ۱۳۴۳ هـ. ش. کال کې یو پسونوئلی د هغه په نامه ونومول شو چې بیا وروسته لېسې ته لوړ شو او د مراد علی رح د لېسې په نامه یادېږي.

د متن لنډیز:

افغانان له وياره ډک تاریخ لري. په دوى کې د تاریخ په بېلا بېلو پورپو کې لوړ علمي، ادبی او ټولنیز شخصیتونه تېر شوي دي. ننګرهار د افغانستان په ختیځ کې پروت یو ولايت دي. د علم او ادب د خانګو حیثیت لري. په خپلې غېږ کې یې زیات شمېر غیرتمن او نومیالي افراد روزلي دي. نن یې یاد د افغانستان د تولو ولسونو د ويار یوه برخه ده. سید جمال الدین افغان له دغه خایه سر راپورته کړي چې نن یې په نامه ټول اسلامي او آن اروپايی هپوادونه وياري او د هغه په ويار کې خان شريک بولي. ميا فقيرالله جلال آبادي په همدې خاورې کې خاپورې کړي دي.

که چېرته خپل تېر تاریخ ته نظر واچوو، نو دابه راته خرگنده شي چې زموږ ګران هپواد په دغه بهيرکې تل د نیوآکګرو خواکونو د زور او زیاتي له امله په علمي، فرهنگي، اقتصادي، سیاسي او ټولنیز ژوندکې له ډول ډول کړاوونو او ستونزو سره لاس او ګربوان و، خوله نېکه مرغه په برياليتوب سره له دغو کړاوونو راوتلى او خپل فرهنگ، ژبه او دود یې ساتلى دي. که یو شمېر خلکو توره را ايستله او غليمان یې له هپواده شرلي، نورو قلم په لاس کې اخیستۍ او د پرگنو ذهن یې روښانه کړي دي. مراد علی صاحبزاده د دغو علمي، فرهنگي او ديني شخصیتونو په منځ کې د بلې ډېبوي حیثیت لري. پښتو او پښتون قام ته یې زیات خدمتونه کړي، د نورو ګنو تاليفاتو ترڅنګ یې د پاک قران تفسیر او ژیاره په پښتو لیکلې ده.

د مراد علی صاحب نوم د خپل او ادبی، فرهنگي او علمي خدمتونو له امله د افغانستان په ادبی او علمي تاریخ کې لوړ خای لري او تل خلیري.

- ۱- زده کوونکی دې یوه غوندله جوره کري. د پخوا په خبر دې یو مشر، مرستيال، منشي او وياند وتاکي. نور پنځه تنه دې د مراد علي صاحب د ژوند، لیکنو، د نشر د ځانګړي اوو، پښتو شعرونو او همدارنګه د تفسير يسیر د لیکنې د اړتیا په اړه خبرې وکړي. د غونډې منشي دې د ویناواو عمده برخې ولیکي. د غونډې مشر دې غوندله ارزیابي او د مراد علي صاحب د شخصيت په اړه دې هرارخیزې خبرې وکړي. پاتې زده کوونکي دې فعال اورپدونکي واوسي او د اړتیا پر مهال دې پوښتنې وکړي.
- ۲- د تفسير يسیر د لیکنې پر اړتیا دې یو زده کوونکي وغږېږي.
- ۳- پر دې خبره دې یو تن زده کوونکي وغږېږي چې ولې هغه مهال تر پښتو په دري او عربي ژيو زياتې لیکنې کېدې.
- ۴- دوه تنه زده کوونکي دې د ننګرهار د ادبی او فرهنگي مخينې په اړه وغږېږي او د خو تنو نومياليو سياسي شخصيتونو، پوهانو، لیکوالو، شاعرانو او ديني عالمانو نومونه دې واخلي.
- ۵- د مراد علي صاحب تر ټولو مشهور تأليف څه نوميرې او د شهرت لامل بې څه دې؟
یو تن زده کوونکي دې په دې اړه معلومات ورکړي.

د مراد علي صاحب د علمي، ادبی او مذهبی شخصيت په اړه یوه مقاله ولکي او په بله ورڅې په ټولګي کې ولولي.

د مراد علی (رح) د شعر دا لاندې بېلگه ولولئ او خوند ترې واخلئ:

له اوله هېخ خیزنه و، خاک اویه نه باد او نار
نه دا ئەمکىي اسمانانو، نه لمى سپوردمى ليل ونھار
نه دا انس و جن حیوان نه نباتات سیندونه غرونه
مگر ذات بې جهات و، تل ثابت په یو قرار
بیا د رب اراده وشوه چې زه وېژنداي شمه
نو پیدا د حضرت نور په محبت کړ کردګار
ناگاه نور شو په جنبش ترې مرغلره شو پیدا
بیا د قهر نظر وشو نو دو د خایه کړه قهار
له یوې قطعې بې ساز کړ هغه لوی عرش مجید
بیا یې باد پسې پیدا کړ په قدرت پسې بسیار
په دویمه قطره باندې بیا نظر د قهر وشه
له هیبته یې اویه شو او له خوفه تار په تار
بیا یې عرش په اویو کیښو او اویه په شاد باد
بیا د ئەمکىي اسمانانو عزم کړ پروردګار
بیا اویه شولې په موج خې پرې راغي دېر او تېز
رب ترې سازه کړله ئەمکه او هم غرونه او اشجار
او په دغه موج وھلو دېر لوگي ورخینې ولاړه
نو ترې جور شو اسمانانه پکې ستوري بېشمار
مراد علی رح (تفسیر یسیر)

په پښتو ادب کې ۵ مېړمنو برخه

پښتو ادب ګنجي

مېړمنو برخه

د اړم فل تحقیقی مقاله

شاهزاده
اړم اړم
پښتو خانکه

پښتو ادب ګنجي

د مېړمنو برخه

د اړم فل تحقیقی مقاله

شاهزاده
اړم اړم
پښتو خانکه

پښتو ادب ګنجي

د مېړمنو برخه

د اړم زیل تحقیقی مقاله

دیباچه
پروفسور ټخارټه
د ګونډښتہ ګډوی

افغانی ټولنه هغسي چې د مېړنيو زانګو ده، د بنځینه اتلوا زانګو هم ده. د تاریخ په شاهدی افغانی مېړمنې د هر ډګر اتلې دي. دوی په هېواد مینې دي او د خپلواکۍ په ساتلو کې یې له خپلو نارینه ورونيو سره اوږد په اوږد ولاړې دي. دوی له علم او پوهې سره ډېره مینه لري. زیات شمېر پښتنې مېړمنې د خپل وخت په دودیزو پوهه او شرعی علومو سمبالي دي. افغانی مېړمنې د ادب د اسمان ستوري هم دي. دوی په خپلو ليکنو او شعرونو کې د خپل وخت اوضاع او احوال غږگ کړي او تر موبه یې رارسولي دي. دا مېړمنې د پښتنې ټولنې د افتخار شملې دي او پر څای د چې افغانان پرې ووياري.

تاسو خو تنه پښتنې لیکوالې او شاعرانې پېژنۍ؟

په افغاني ټولنه کې د بنخو دندې تر نارينه وو درنې دي. هغوي د کور په کارونو سرېبره له کوره بهر له نارينه وو سره اوړه پر اوړه د ژوند نور کارونه یوشان ترسره کوي. په کلوا بانډو او غرنیزو سیمو کې بشخې تر نارينه وو بیخې زیات کار کوي.

د ادب په پراخ ډګر کې د خپلو احساساتو او باطنې جذباتو د خرگندولو لپاره پښتني مېرمنو له خپلې وسې خخه زیات کار کړي دي. د هغوي افکارو او ادبی نوبنتونو موبه ته هغه مرغله‌ري رابنلي دي چې پښتو ژبه پرې هم ژوندي او هم ويړمنه ده. په ولسي ادب کې د مېرمنو برخه تر نارينه وو زیاته ده.

په لیکلې ادب کې پښتني مېرمنې له لیک او قلم سره زیاتې نزدې پاتې شوې نه دي او یا هم د ټولنیزو محدودیتونو له مخې یې نه دي غوبنتلې نوم یې واخیستل شي او ټولنې ته وروپېژنډل شي. له دې امله د هغوي یو زیات شمپر، لکه غمي، په ایرو کې پتې پاتې دي. هغوي چې نومونه یې د تاریخ پانو تر موبه رارسولي، ډېرې لږي دي. دلته د هغوي له ډلې خخه یو خو مېرمنې چې په پښتو ادب کې یې نومونه ژوندي پاتې دي، لولو.

۱- زرغونه کاکړه

زرغونه د ملا دین محمد کاکړ لور وه. د کندهار په پنجوايی کې اوسلدله. د وخت دودیز علوم یې له خپل پلار خخه لوستي وو. زرغونه کاکړه په پښتو ادبیاتو کې هغه لوړمنې شاعره د چې موبه ته یې نوم او د شعر بېلګه راپاتې ده. نومورې پښتني شاعري د شیخ مصلح الدین سعدي "بوستان" په پښتو نظم اپولی و او نوم یې ورباندې "بوستان د پښتو" ایښی و. مېرمن زرغونې بوستان د پښتو په ۹۰۳ هجري کې پای ته رسولی دي. پر دې سر بېره یې نور اشعار او غزلونه هم ويل او د عالمانو په ډلې کې مشهوره وه. د زرغونې کاکړې په اړه ويل کېږي چې ډېره کمالداره مېرمن وه، بنکلې لیک یې درلود او نورو کاتبانو به یې له حسن خط خخه د خط ډولونه زده کول. د پتې خزانې لیکوال وايې، پلار یې په ۱۱۰۲ هجري کې د زرغونې کاکړې په لیک "بوستان د پښتو" لیدلې و چې خپل اشعار یې په خپل لیک ډېر بنکلې لیکلې وو. د نومورې نظم بېلګه په لاندې ډول ده:

چې له شاتو هم خوره ده
 بایزید چې و رویدار
 په کوڅه کې تېرېدلی
 راچپه کړلې ناپامه
 په ایرو په خاور خړ
 د خپل مخ په پاکېدو سو
 چې په اور کې سم نسکور
 یابه لېشکوه کومه
 له لوینې یې ئان پرې کړ
 خدای ته نسي کړای کتل
 لو خبره په کار نه ده

اورېدلې مې کيسه ده
 د اختر په ورخ سهار
 له حمامه راوتلى
 ايرې خاورې چاله بامه
 مخ او سر یې سو کړ
 بایزید په شکر کښو سو
 چې زه وړیم د بل اور
 له ایرو به خه بد ورمه
 هو، پوهانو ئان ايرې کړ
 خوک چې ئان ته ګوري تل
 لویی تل په ګفتار نه ده

تواضع به دې سر لور کا
 تکبر به دې تل خور کا

۲- مېرمن رابعه

پتې خزانې د مېرمن رابعې نوم یاد کړي دی. هغې د ۹۲۰ هجري په شاوخوا کې ژوند
 کاوه. رابعه د بابرشاه هم عصرې وه او په کندهار کې اوسيده. وايې چې نومورې زيات اشعار
 رل او د پوانې یې هم درلود. د هغې یوه رباعي زمور ګتو ته رارسېدلې ده:
 آدم یې ځمکې وته راستون کا
 په اور د غم یې سوی لړمون کا
 نوم یې د هغې دله بېلتون کا
 دوزخ یې جور کا په مخ د ځمکې

۳- مېرمن نېکبخته

مېرمن نېکبخته د شیخ الله داد لور وه. نومورې یوه عارفه او زاهده مېرمن وه. ديني علوم
 یې لوسټي و. مېرمن نېکبختې د "ارشاد الفقراء" په نامه یو کتاب لیکلې دی چې د سرته
 رسولو نېټه یې ۹۶۹ هجري بنودل شوې ده. د کتاب موضوع پندونه او اخلاقیات دی.
 لاندې شعریې له پتې خزانې خخه نقل شوی دی:

په زړه بناد شي ای مؤمنه
 په ظاهر په باطن سپينه
 ظاهر زهد په اخلاص کړه
 په زړه ټینګ شه له یقينه
 شکر صبر په هر حال کړه
 خود نما مه شه خود بینه
 شپه او ورڅه به په ژړا ېږي
 که خبر شي له سجینه
 سجین خای د خودنمايه
 د بېنمازو او بې دينه
 له هغه خای امان راکړې
 يا الله العالمينه

۴ - مېرمن سایره

مېرمن سایره د لغمان د سید زیورشاه لور وه. د زېبیدو نېټه یې ۱۲۹۷ هجري بنو دل
 شوې ده. د وخت دودیز علوم یې له خپل پلاز خخه کړي. په پښتو ادبیاتو کې یې د رحمن
 بابا شعرونه ډېر خوبن وو. مېرمن سایره پر پښتو سرپرہ پر دری ژې هم پوهده. نومورې
 پښته شاعره په خپلو شعرونو کې د پښتنو د پرمختګ لپاره ډېرې هيلې لري. د مېرمن
 سایري شعرونه اخلاقی رنګ هم لري. په خپلو شعرونو کې ېږي انسان ته له چل او فريغ نه
 د خان د ژغورلو لارښونه کړي ده. د مېرمن سایري شعرونه د انساني زړه سوي او اسلامي
 ورورولي یوه په زړه پوري بېلګه ده. لاندې یې د شعر یوه بېلګه ولو له:
 توبه

د ریا د دینداری نه مې توبه د
 مسلمان زړه ازاری نه مې توبه د
 یو نیالګی د مینې بدی بل یې بیخ کابري
 ددې پتې بیخ کنی نه مې توبه د

چې تسبیح بې وي په لاس بغض بې په زړه کې
 خدایه دا رنګې شیخی نه مې تووه ده
 چې د بل چا بدنامی باندې خوبنېږي
 د کچه مسلمانی نه مې تووه ده
 په خوله ویاسي توې په خوله تمبې وي
 الله، داسې رهزنی نه مې تووه ده
 سایره د ننګیالیو زلمو خور ده
 د بې ننګو ورورو لوی نه مې تووه ده

۵ - حاذقه هروي

د حاذقې نوم کشوره دی. نومورې د محمد عثمان دراني لور او د هرات او سپلونکې
 وه. پر ۱۳۴۰ هـ. ق. کال د محرم د میاشتې په ۲۵ په هرات کې زبرېدلې ده. د وخت
 زده کړې يې په خپل کور کې کړې دي. د عربی، فقهی، احادیث او نور دینی کتابونه يې
 لوستي دي. مېرمن حاذقې په پښتو او دری دواړو کې شعرونه ویلې دي او نشريې ليکلې
 دي. د اشعار او نشر مجموعه يې د "آثار حاذقه هروي" په نامه یادېږي. حاذقه په پښتو ژبه او
 ولس مينه وه. د هغې دواړو پرمختګ يې د زړه له تله غوبنت.

د حاذقې د نثر بېلګه:

"اما بشکاره خبره ده چې ژبه د یوه محیط په اجتماعي شئوناتو کې ژوره اغېزه لري. د
 هرې ژې لهجه مخصوص اثرات لري چې د هغې د خبرو کوونکو ملي خصایص ځینې
 پوره خرګندېږي. نو خکه د څوانو لیکوالوله محترمې ډلې څخه هيله کېږي چې د خپلې
 ملي ژې په ژوندي کولو کې تر خپل وس پوري زیار وکابري او په دې خوره ژبه خپل
 احساسات خرګند او نشر کړي. د دې لپاره چې خپل ملي شهامت په ځای او د ټولنې
 اخلاق د خپلو ملي عواطفو په قوت اصلاح کاندې، قومي او ولسي یووالی دې په صحيح
 ډول سره ژوندي کړي."

دا یې هم د شعر یوه بېلگه:

فکر وکړه ای ملتہ د پښتون

ترقی له هري خوا ده روز افزون

هله پاڅه نن زحمت واخله په ځان

زيار وکابره په صنعت او په عرفان

که هرڅای لري دعوا د مليت

څل ځان وګه خادم د مملکت

ولې نه به کرو بیا فخر مسرا

شـو پیدا د ملي ژې اهمیت

زده کول هم د دې ژې لوی کمال دی

پرېښودل یې هر پښتون لره ډېر عاردي

په وطن کې د ملي ژې نوبت دی

نن جاري په هره خواکې علمیت دی

توریالی زمری پښتونه ځان بیدار کړه

په علومو او فنونو دې تلوار کړه

دا موږ ټول د دې وطن خدمت ګaran يو

نر او بنجې يو تر بل فدا کاران يو

راخی ټول چې په ملي ژې وينا کرو

په اصلی صورت بشکاره ځان په دنيا کرو

هر پښتون د ملي ژې طرفدار دی

که اديب دی که کاسب که زميندار دی

حاذقه شعرونه وايي خواري کاندي

په ليکلو د پښتو کې به شي وړاندې

۶ - مېرمن حمیده

مېرمن حمیده د سيد حضرت شاه لور وه پر ۱۲۹۷ هـ. ش. کال په ننګرهار کې

زېرپىلې ده. مېرمن حمیدىپە نه يوازىپە شعر ويلو كې روانە طبعە درلودە، بلکېپە نثر كې يې ھم روان لىكل كول. مېرمن حمیدىپە لە وروكتوب خخە لە شعر ويلو سره مىنە درلودە. د مېرمن حمیدىپە اشعار ڈېرسان او خوارە دى. مېرمن حمیله پر ۱۳۳۹ھ. ش. كال پە حق رسپىلې ده.

دلتە يې د نشريوه بېلگە ولولى:

د يوپى پىنتىپى پېغلىپە ارمان

پېغله وايىي: موركى! زە چى خان سره فكر و كرم، نۇوايم خار شم د وطن لە تورو خاورو او تورو، تورو غرونۇ، تە هەۋى سېينو مانىيۇ او لۇرۇ، لۇرۇ بىنگلۇ نە چىپە واك يې د بل وي. قربان شم د دې پاڭىپە او ازادىپە ھوانە او سر مې لوگى شە د وطن د آزادىپە لاركېپە. مورىپە! ھابىلە ورخ تا راتە چى د مىوند د شەھىدانو نكل كاوه، خومرە ارمان مې كېرىدى چىپە كاشكې زە ھم ھلتە واي چى دغۇد ازادى شەھىدانو تە مېپە خېل سر د اوپۇ منگىپە ورپى واي؛ چۈچى مې ورسۇلىپە واي؛ كارتوس او تۆپىك مې ورورپى واي او ورسە اورپە پە اوپە جىنگىپىلې واي!

دا ھم د مېرمن حمېدىپە د شعر نمونە:

زماڭم نصىبە

ماوپل زەپە بە مې خالى شي لېر لە غەمە
دواپە سترگىپە بە مې وچىپە شي لە نمە
د بىدامنۇپە ۋولگىپە كېپە شەم يادە
زمانە بە راسىرە ئىپە لار سەمە
ھەميشە بە مې خىندا وي غەم بە نە وي
نە بە خان سرە ژىرىپەم لىكە شەمعە
پە مراد بە مې د زەپە ھەرە ارزو وي
بىگانە بە يىم د دنیا لە لويە غەمە

نور د صبر په نغمه به زره للو کرم
 زمانې نه مې د سودنشي څه تمه
 شپه د هجر شوه اوږده د خدای پاره
 بنکلی مخ دي رابنکاره کړه صبح دمه
 په نسيم د اسوپلو به دي راوین کرم
 اي زما په خوب ويده نصيبه کمه

۷ - سیده حیات بیگم نسیم

سیده حیات بیگم نسیم د الحاج میا الطاف ګل کاکاخېل لور ده، په ۱۹۳۸ م کال کې
 په چترال کې زېږيدلې ده. دواړو نیکونوې د خپل وخت د علم او معرفت لور مقام درلود.
 سیدې خپلې دینې زده کړې له خپلې مور او نورې زده کړې له خپل پلار خخه وکړې او
 د پښتو یوه تکړه شاعره شوه. د سیدې اشعار دېر پېچلي نه دي. شعر یې خوندور دی. لور
 خیالات، نرم احساسات او باریک تشبیهات په کې لیدل کېږي. د سیدې په اشعارو کې
 د پند او نصیحت مرغلهې موندل کېږي. هغې د خپلې زمانې توپې نیمگړ تیاوې په خپلو
 شعرونو کې غږګې کړې او هڅه یې کړې چې د پښتنو پام خپلو کمزوريو ته واپوی. د وينا
 ټولګه یې "د نسیم وږډې" تر سرلیک لاندې په ۱۹۸۶ کال کې خپره شوې ده. دا یې هم
 د کلام نمونه:

ګرځم زه د یار په نم تازه تازه
 لکه ګل وي په شبنم تازه تازه
 زخمې زره مراوي وجود مې شي دلبره
 د سرو شونډو په ملهم تازه تازه
 * * *

کاش چې زره مې د آينې غوندې صفا شوای
 پس په زره کې مې یو مینه د الله شوای
 زره مې مور شوای د دنيا له کاروباره
 راسره واړه فکرونه د عقبي شوای

د متن لنديز:

پښتني مېرمنې په فولکلوري ادب کې زياته ونډه لري. د پښتو ادب تر ټولو خودر او په زړه پورې فولکلوري تې، لنډي، سانده، ستانيه او نور دي چې دا بيا د پښتو مېرمنو شتمني ګټل کېږي. پښتني مېرمنې زياتره په فې البدیهه شاعري کې ډېرې وتلي دي. په هرکور، کلې او کېږدي کې یې بېلګې موجودې دي. د ادب په دې پراخه ډګر کې ځینې داسې نومونه شته چې د خپلو ویناوو او ليکنو له مخې تر موږه رارسېدلې دي. د دې پښتېو مېرمنو ډېره لړه شمېره تر لاسه شوې او د پښتو ادب په تاریخ کې یې خلنډ مقام خپل کړي دي. چې په ياد ېږي راوروسته نسل وياري.

پښتني مېرمنې د خپلو ورونو په خېر د ژوند په هر ډګر کې ډېرې بريالي دي. هغوي مخې ته د ژوند پرانه ټول کړاوونه په ډېر زغم او تدبیر ګالې. خپل اولادونه په ډېره مينه روزي او لوبيوي. د کور دننه او له کوره بهر کارونه سرته رسوي، د خپل څان، اولادونو او مېړه لپاره له خوبنۍ او خوشحالۍ نه ډک کورنې چاپېریال رامنځ ته کوي. لوست کوي او پوهه لاسته راوري. لوست ورکوي او نور پوهوي. د خپلوناروغو، خويندو او ورونو درملنه کوي. په پوځي او نظامي چارو کې برخه اخلي. سياسي مشرۍ ته څانونه چمتوکوي او ټولو هغو دندو ته لاس اچوي چې د هغوي ورونه یې سرته رسوي، خو له دې سره سره بیا هم د یو شمېر قومي او قبیلوي او سنتي دودونو په لومو کې بنکېلې دي. په یو شمېر بناړونو او زیاترو لپري پرتو سيمو، ګلو او بانډو کې له تعیض او تعصب سره مخامنځ دي. د زړو او نامنلو دودونو بنکار دي. کله کله د خاروېو په خېر چلنډ ورسره کېږي او پېر او پلور ته وړاندې کېږي. دا ټول هغه خه دي چې روان مهال یې د منلو زغم نه لري. باید د هغې په وړاندې غبرګون او مقاومت وښوډل شي. البته دا غبرګون او مقاومت یوازي د نجونو او مېرمنو مسؤوليت نه دي. ناريښه تر بنسخو د مخه دنده لري چې لومړي هغوي ته په ټولنه کې د څان په خېر په حق قايل شي؛ د یو بشري موجود په توګه یې ومني او وروسته په هغوي سيمو او ځایونو کې چې بنسخې د ناسم دود او دستور بنکار شوي او بنکار کېږي، مرسته وکړي او له دې رنځ او کړاو خخه یې وړغوري.

- ۱- لس تنه زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي او په افغانستان کې دې د بنځو په وړاندې پرتې ستونزې په گوته کړي. هڅه دې وکړي چې یو د بل خبرې تکرار نه کړي. پاتې زده کوونکي دې هغه ولیکي او توحید دې کړي.
- ۲- زده کوونکي دې په خپل ټولګي کې یوه غونډه تمیل کړي. پورته موندل شوې ستونزې دې وګوري او د هغې د حل د لارو چارو په اړه دې خبرې وکړي. په پای کې دې خپلې موندنې د یو وړاندیز په توګه ولیکي او له ځانوں سره دې یادداشت کړي.
- ۳- پنځه تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې په ټولنه کې د بنځو په دریخ او د هغوى په ارزښت خبرې وکړي. نور زده کوونکي دې په خبرو اتروکې برخه واخلي.
- ۴- زده کوونکي دې د پنځو دقېلو لپاره فکر وکړي چې څوانان او نجونې څنګه د هېواد د راټلونکې لپاره کارکولای شي. وروسته دې څو تنه په خپله خوبنې خپلې نظرې د نورو په وړاندې ووایي، خبرې اترې دې پرې وکړي او غوره وړاندیزونه دې راټول او ولیکي.
- ۵- زده کوونکي دې په پښتو ادبیاتو کې د مېرمنو د ونډې او د هغې د ارزښت په اړه خبرې وکړي.

په خپل بنار، کلې او چاپېریال کې د بنځواو نجونو په وړاندې د ناروا چلنډونو د عملی بېلګو په اړه یو مخ لیکنه وکړي.

یوازې د بنځو شتون دې ستونزمن ژوند ته قدر او منزلت ورکړي، که نه، نو ژوند به د زغم وړنه و.

((اناتول فرانس))

یوهان ولفگانگ فون گوئته (۱۷۴۹ - ۱۸۳۲)

په تېرو تولګيوي کې مو پر پوهانو، ملي مشرانو، لیکوالو او شاعرانو سرېبره يو شمېر نړيوالې ادبې خېري وېېژنلې. دله د گوئته په نامه يو الماني شاعر درېژننو. د دې شاعر او د هغه د ویناواو د بېلګوله لارې به لانور هم د نړيوالو ادبیاتو په اړه معلومات لاس ته راوړئ. يو لويدیخ پوه ويلي دي: "موندل کوم مهم شی نه دی، مهمه داده چې باید هر نوی پیدا شوي شي زموږ په ذهن کې يو خه شی زیات کړي." موبد باید له نوی موندل شوي شي سره اړیکې ټینګې کړو او له دې لارې خپله معنوی پانګه زیاته کړو. د بېلا بېلو لیکوالو لیکنې او د هغوي آثار لوستل د لوستونکي موجوده پوهه پراخه او بدایوی.

د نړيوالو لیکوالو او شاعرانو د آثارو لوستل خه ګته لري؟

یوهان ولفگانگ فون گویته "Yohann Wolfgang von Goethe" د جرمنی د فرانکفورت په بنار کې په یوې بدایې کورنی کې پر ۱۷۴۹ م کال زېړېدلی دی. پلار یې حقوقپوه او مدافع وکيل؛ مور یې هم د جرمني د سهيل د حقوقپوهانو له کورنی خخه ووه. گویته په یو متمدن او با فرهنگه چاپېریال کې لوی شو او تر منظمې بنوونې او روزنې لاندې ونیول شو. په پنځلس کلنی کې د حقوقو د زده کړې لپاره د جرمني یو بل بنار، لاپزیک ته لار. هلته د زده کړې تر خنګ پر یوې نجلی مین شو. له هغې سره د تودې مینې له امله یې په شعر ویلو پیل وکړ. وروسته په ۱۷۶۷ م کال کې د گویته د شعرونو لوړۍ دیوان چاپ شو. دا په عشقې او تغزلې شعرونو کې د گویته لوړنې تجربه ووه. په لاپزیک کې له دریو کلونو تېرولو وروسته بېرته فرانکفورت ته لار. په ۱۷۶۹ کال کې یې د "جرم د شریکانو" په نامه یوه منظومه کمیابی او د "لاپزیک د نغمو دېوان" کتابونه خپاره کړل چې د لاپزیک یادونه یې په کې غبرګه کړي ووه. بیا په ۱۷۷۰ م کال کې د حقوقو د زده کړې د دوام لپاره شتراسبورګ ته لار. په شتراسبورګ کې ژوند د گویته په فکر او هنر لویه اغېزه وکړه. هلته یې له یو شمېر شاعرانو او هنرمندانو سره پېژندګلوي پیدا شووه. په دې څای کې د ده پر ژوند بل اغېز د "فریدریکې بریون" په نامه له یوې نجلی سره د هغه آشنا کېدل و. دې آشنايی د گویته پر ژوند ډېرہ اغېزه وکړه. د هغې لپاره یې شعرونه ووبل چې وروسته یې د "شعر او حقیقت" په نامه یو دېوان کې چاپ کړ. ویل کېږي چې دا شعرونه د جرمنی د نوي عصر د ادبیاتو په تاریخ کې لوړنې شعرونه بلل کېږي. دا دېوان خلور برخې لري او شخصي ژوند پکې نغښتی دی. په شتراسبورګ کې د گویته تحصیلات په ۱۷۷۱ م. کال کې بشپړ شول او بې له دې چې له فریدریکې سره د وروستي خل لپاره دیدن وکړي، فرانکفورت ته ستون شو. هلته یې په نوي ژوند لاس پورې کړ. د مدافع وکيل له دندې سر بېره یې ارزښتمن آثار ولیکل چې د ده د لوې او نبوغ خلا یې لرله. گویته د روسو په خېر له طبیعت سره مینه درلووده. هغه به د الزاس دښتو ته تلو او هلته به یې تر شين آسمان لاندې ډېر وخت تېرولو. له طبیعت سره مینې او عاطفې د گویته په آثارو

کې غېرگون وموند. دا غېرگون په ۱۷۷۳م. کال کې خېرگند شو. د دې دورې په نندارو کې د "محمد نغمې" يادولی شو چې له ختیئح خخه د شاعر له پېژندګلوي وروسته ولیکل شوې. گویته د پاک قران له لوستلو وروسته د یوې ننداري د لیکلو په فکر کې شو چې په هغې کې له یوې خوا د حضرت پیغمبر ﷺ د عظمت عناصر او له بلې خوا د هغه تاریخي وضعه او رسالت خېرى.

گویته د شعرونو په پورته دیوانونو سربېره د "المان معماري"، "د برليسينگن خديايان"، "د خوان ورتير كړاوونه"، "پرومېتيوس"، "ایفيژبني"، "تارييوس"، "تورکواتو تاسو" او "اختياري وصلت" او زيات شمېر نور آثار لیکلې چې ناولونه، ډرامې، د شعر ټولکې او علمي آثار پکې شامل دي.

گویته په جرماني کې هماماغسي دریخ درلود، لکه دانتې چې په ایتالې او شکسپير په انگلستان کې درلود. گویته نژدي ۶۰ کاله پر هرځای خپل سیوري غورولای و. ډپرو لبرو کسانو به د گویته په خېر د نړۍ په ادبیاتو کې ستر اغیز درلودلای وي. د هغه ارزښت د هغه په نبوغ او د فکر په پراخواли کې و. گویته نه یوازې د خپلې زمانې د ادبیاتو او تمدن بشپړ نابغه و، بلکې هغه خپله یو دائرة المعارف و چې د یوې بشپړې دورې تمدن او فرهنگ پکې پروت و.

د متن لنډيز:

یوهان ولګانګ فون گویته په جرماني کې زېږيدلی دي. پلا رې حقوقپوه او مدافع وکيل و. گویته په یو متمدن او با فرهنګه چاپېږیال کې لوی شو او تر منظمې بنوونې او روزنې لاندې ونیول شو. په پنځلس کلنۍ کې یې په شعر ویلو پیل وکړ. په ۱۷۶۷م. کال کې یې د شعرونو لومړی دیوان چاپ شو. په ۱۷۶۹م. کال کې یې د "جرم د شريکانو" په نامه یوه منظومه کمېډي او د "لاپېزېک د نغمو دبوان" کتابونه خپاره کړل. په ۱۷۷۰م. کال کې شتراسبورګ ته لار. د دغه څای ژوند د گویته په فکر او هنر لويه اغېزه وکړه. هلته یې له یو شمېر شاعرانو او هنرمندانو

سره پېژندگلوي پيدا شوه. دلته يې د "شعر او حقیقت" په نامه يو دپوان کې چاپ کړ. ويل کېږي چې دا شعرونه د جرمني د نوي عصر د ادبیاتو په تاریخ کې لومړني شعرونه بلل کېږي. دا دپوان خلور برخې لري او شخصي ژوند پکې غښتني دی. ګويته د روسو په خېر له طبیعت سره مينه درلوده. هغه به د الزاس دښتو ته تلو او هله به يې تر شين اسمان لاندې ډېر وخت تېرولو. له طبیعت سره مينې او عاطفې د ګويته په اثارو کې غبرګون وموند. دا غبرګون په ۱۷۷۳م. کال کې خرګند شو. دې دورې په نندارو کې د "محمد نغمې" یادولی شو چې له ختيغ څخه د شاعر له پېژندگلو وروسته ولیکل شوې. ګويته د پاک قران له لوستلو وروسته يوه ننداره ولیکله چې پکې له يوې خوا د حضرت پیغمبر ﷺ د عظمت عناصر او له بلې خوا د هغه تاریخي وضعه او رسالت خیرې. ګويته د شعرونو په پورته دیوانونو سربېره د "المان معماري" ، "د برلیسینګن خدایان" ، "د ځوان ورتر کړاوونه" ، "پرومیتیوس" ، "ایفیژنې په تاوریس کې" ، "تورکواتو تارسو" او "اختیاري وصلت" او شاوخوا ۱۴۳ شمېر کتابونه، شعرونه، ننداري، ناولونه او علمي آثار لیکلې دی. ګويته نېټدي ۶۰ کاله د ادب په میدان کې نیلی څغلولی و.

د ګويته د آثارو د يوې بېلګې په توګه د هغه «د ځوان ورتر کړاوونه» يوه برخه دلته لولو:

د ځوان ورتر کړاوونه

((د ځوان ورتر کړاوونه – ۱۷۷۴م)) د ګويته يو رومان دی چې په هېږي کې يې د ژوند د خپلو کتنو، پېښو او د هغه وخت د ژوند له حالتونو څخه خبرې اترې کړي دي. ځوان ورتر ژور احساسات او لورې غوبنتې لري. روح يې د طبیعت او هنر د اغېز د منلو لپاره بنه چمتو دي، خو باطن يې د ژوند له حقیقتونو سره سمون نه لري. په ټولنه کې له خلکو سره په راشه درشه (معاشرت) کې له خنډونو او محدودیتونو سره مخامنځ کېږي. په پای کې

نهیلی او مینه بې ناکامیبری. دا کار هغه ځوروی او په پای کې بې ځان وژنې ته هخوی.
زمور دالیکنه د هغه درومان وروستی برخه ده چې د لیکونو خپرونکی بې نقلوي. په
دې برخې کې له خپلې معشوقې، ((لوته)) سره د هغه وروستی لیدنه بیان شوې ده. لوته
وروسته د البرت په نامه له یوبل شخص سره واده کړي. د ((ورتر)) په نامه د ګوښه دې اثر
له خپرپدا وروسته ډېر بریالیتوب تر لاسه کړ.

[هغه ورڅه چې ورتر دوست ته خپل وروستی لیک ولیکه، یکشنبه وه او عیسوی
اختر ته لا خو ورڅې پاتې وي. مابنام ورتر د ((لوته)) کور ته لار. لوته بې ولیده چې خپلوا
کوچنيو ورونو او خویندو ته د نوی کال په مناسبت اخیستل شوی سوغاتونه تنظیموي. ورتر
د هغه خوشحالی په اړه په فکر کې ډوب و چې کوچنیان به بې د دې سوغاتونو په لیدلو تر
لاسه کړي. هغه سوچ کاوه، کله چې دروازه بېرته شي او کوچنیان دا سوغاتونه وویني او یا
په خراғونو د سینګار شوې ونې ننداره وکړي، له خوشحالی نه به ټویونه ووهی. په داسې
حال کې چې لوټې خپله دننۍ اندېښه په یوې موسکا پټوله، وېږي ويل: ((که ته هم ومنی
چې بنه واوسې، نو سوغات به تر لاسه کړي. یوه بنکلې ډبوه او ورسه مل نور شیان.))
ورتر په لوړ غږ وویل: ((بنه توب یعنې شه؟ باید خنګه واوسم او خنګه کولای شم واوسم،
ګرانې لوټې؟))

لوته وویل: ((د پنجشنبې په مابنام عیسوی اختر (کریسمس) دی. کوچنیان راخی او
کېدای شي پلار مې هم راشی. هغوي ټول به سوغاتونه تر لاسه کړي. تاسو هم هغه ورڅه
راشی، خو دوخته مه راخې.))

ورتر ډډه ولګوله او لوټې دوام ورکړ: ((زه له تاخخه هیله کوم چې یوه پلا به داسې وي.
بیا هم له تاسو خخه د کراری هیله کوم. وضع به همداسې پاتې نشي.)) ورتر له هغې خخه
ستړګې واړولې، په داسې حال کې چې د کوتې له یو سر خخه بل سرته تله، تر ژې لاندې
غړو مېډه او ویل بې: ((وضع به همداسې پاتې نشي.))

کله چې لوټې دا حالت احساس کړ، د ګنه پوښتنو له لاري بې وغوبنتل د هغه فکر بلې

خواته واپوی، خوگتنه بې ونه کړه.

ورتر په لور غږ وویل: ((نه، لوټې، بیا به هېڅکله تاونه ګورم!)) لوټې وویل: ((ولې، ولې؟ باید ومه ګوري، ته مجبوري بیا مې هم ګوري! خود اعتدال له مخي. او، ته ولې داسې چال چلن کوي چې له هر شي کړيږي او هغه ځانته د غره په څېر غټوي؟)) لوټې د ورتر لاس په خپل لاس کې نینو او وې ویل: ((هیله کوم، ميانه رو واوسې او خپل تعادل وساتې. د خپل ذهن، پوهې، ذکاوت او هغۇ ټولو شیانو په اړه سوچ وکړه چې تا خوشحالوي. دا غم له ځانه لېږي کړه او یو نارینه واوسه!))

ورتر په داسې حال کې چې خپل غابنونه بې چیچل، لوټې ته خړ، خړ وکتل. لوټې په داسې حال کې چې د ورتر لاس بې په لاس کې ټنیګ نیولی، زیاته کړه: ((ورتره، مازې یوه شبې په ګراره فکر وکړه. ته نه پوهېږي چې په دې کار ځان له پښو غورخوی او ځان پخپله له خاورو سره خاورې کوي! ولې ما؟ ورتره، خوک چې د بل چاوی؟ ولې؟ دارېږم، دارېږم. دا ناشونې هیله چې زه دې د بل چا واوسم او تاسو زما خاوند شی؟ دا ناشونې ده! کېدای شي تا ته جالبه وي..))

ورتر په داسې حال کې چې هېټي ته بې په نهیلی خړې خړې کتل، د هېټي له لاس خخه بې خپل لاس کش کړ او چیغې بې کړي: ((عاقلانه، دېره عاقلانه. کېدای شي البرت دا خبرې کړي وي...))

لوټې ورزیاته کړه: ((دا هر خوک درک کولای شي. ایا په ټوله نړۍ کې به داسې یوه پېغله ونه موندل شي چې خپل د زړه ټولې هیلې بې پوره کړي وي؟ ته د ځان په اړه سوچ وکړه.... زما او ستا ترمنځ د محدودیت د پیدا کېدو له امله له اوږدې مودې راهیسې دارېږم. د دې کار لامل هم پخپله ته بې. ته یو خلې از مېښت وکړه. که چېرته لار شې، کېدای شي فکر دې ارام شي، هڅه وکړه، هرو مرود خپلې ارزښتمنې مینې موضوع موندلای شي. بیا بېرته راشه او پېړدې چې په ګله له یوې حقيقې دوستي خخه په ګله خوند واخلو!))

- ۱- دوه تنه زده کوونکي دې د پورته متن په مرسته د گويته په اړه ټولګيوالو ته معلومات وړاندې کړي.
- ۲- یو تن زده کوونکي دې ووايي چې د ختيغ اشنایي پر گويته خه اغېز وکړ او په پایله کې یې خه وشول؟
- ۳- د گويته د شعرونو لوړۍ د پوان چېرته، کله او په خه نامه چاپ شو؟ یو تن زده کوونکي دې نورو ته معلومات ورکړي.
- ۴- درې تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او ودې وايي چې پر نړيوالو ادبیاتو پوهېدل مور ته خه ګټه لري؟
- ۵- دوه تنه زده کوونکي دې نورو ته ووايي چې کومې نړيوالې ادبی خبرې پېژني. نومونه دې یې ووايي او د یو شمېر آثارو نومونه دې واخلي.

د گويته د ژوند، اشعارو او ليکنو په اړه یوه معلوماتي مقاله ولیکي.

د بشر بدمرغې په دې کې ده چې د روح او روان پر ځای پر تن او بدن ډېره پاملننه کېږي.

((گويته))

لاندې شعر ولولې او خوند ترې وانځلي:

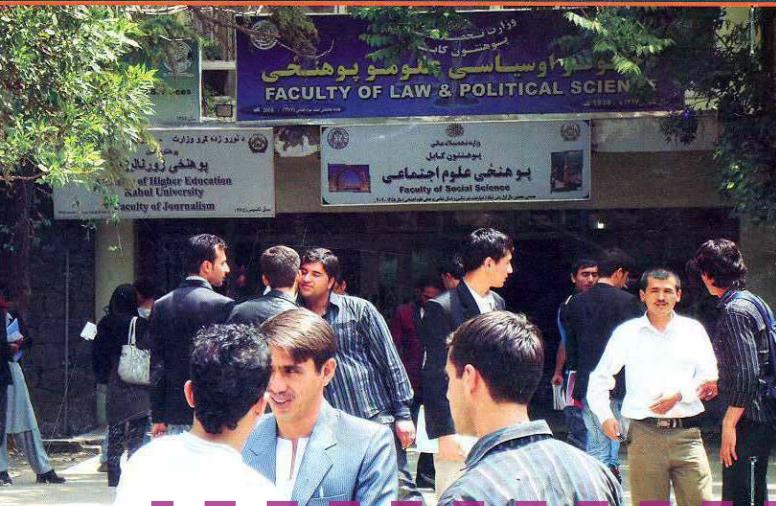
د وچکالۍ ګلان

دا سوی ستي وطن، پربړدي چې لږ وختندي
دغه غيرتي وطن، پربړدي چې لږ وختندي
داد مرګ او وينو سين، دا د زره چاودون محل
دا زخمی زخمی وطن، پربړدي چې لږ وختندي
مه وژني د شپوپه تېغ، رونډ مستقبل خراغ
ستري فريادي وطن، پربړدي چې لږ وختندي
اوښکې د پېغلوټو مې، چيغې د مظلوم یتيم
زوی د مورني وطن، پربړدي چې لږ وختندي
غاره کې پرته شمله، پري چې هسکه هسکه شي
دا زمود ننگي وطن، پربړدي چې لږ وختندي
داد وچکالۍ ګلان، نور نو اوبيدل غواپي
تبری د سپرلي وطن پربړدي چې لږ وختندي
اسْحُق ننگیال

ه پشري حقوقو تاریخچه

سال هشتم، شماره‌ای دوم، نور، ۱۳۸۹
دانشگاه علوم پزشکی اسلامی مشهد، مرکز اسناد و اسناد مطبوعاتی
دفتر پژوهش‌ها و اسناد، مرکز اسناد و اسناد مطبوعاتی

بشر يا انسان له خپل موجوديت سره سم يو لپ حقوقه لري. البته خينې دا حقوقنه د بشر له خلقت راهيسي په موجود وو او طبيعي حقوقنه بلل کېږي. خود ژوند په دوران کې بشر نور حقوقنه هم تر لاسه کړل. کله که هم په يو ډول نه يو ډول انسان له يو يا زياتو حقوقنو خخه بې برخې شي، نو د هغه بشري يا انساني دریئ ته زيان رسیبری. نن سبا ټولې پرمختللي ټولنې او هپوادونه زيار باسي چې انسان خپل حقوقنه ولري او په هېڅ ډول ورڅخه بې برخې نشي. کېډايم شي په خينو حالتونو، لکه د جګړې يا کورني تاوتریخوالي او يا د يو جرم د سرته رسولو په حالت کې، يو يا له يو خخه زيات حقوقنه وځندمول شي، خو په هېڅ توګه تري انسان د تل لپاره نشي بې برخې کېډايم.

بشری حقوقه یو بنست لري او هغه انسانیت دی. له دې امله په ټوله نړۍ کې یوشان دي. د بشری حقوقنواوسنی اصطلاح او مفهوم د لويدیحی نړۍ زیرنده او نسبتا اوبرده سیاسی او تاریخي مخینه لري.

د بشری حقوقو زړۍ او هسته د اسلام د سپېڅلې دين له راتګ سره سم وکرل شوه. هغه انسانی حقوقه چې په اسلام کې بشرته ورکړل شوي، په بل کوم سازمان او ټولنه کې خای نه لري. په دې توګه اسلام د بشری حقوقونو تر ټولو لوړنې سرچینه ده.

بشری حقوقه په اوسمی مفهوم په اووه لسمې ميلادي پېړۍ کې د اروپا د سیاسي نظریاتو بهيرته لاره وکړه. په دې لړ کې لوړنې موجود سند د جان لاك "د حکومت کولو دویم ترون" نومي اثر دی چې په ۱۶۸۸م. کال کې د برتانیې د لوی انقلاب په پیل کې چاپ شو. د جان لاك په نظر حکومت د حاکمانو او رعيت تر منځ د یو ټولنیز ترون پر بنسته ولار دی. رعيت تر هغې د اصولو او قوانینو په منلو مکلف دی چې حکومت د خلکو د بشری حقوقو ساتنه کوي. حکومت تر هغه قانوني ګمل کېږي چې په منظمه توګه د خلکو د بشری حقوقو ساتنه کوي.

په نړیوال ډګر کې د بشری حقوقو د تثبیت او ساتني په اړوند له جان لاك وروسته موجود مهم سند په اتلسمې پېړۍ کې د فرانسيې د انقلاب د بشری حقوقو اعلاميه ده. دا اعلاميه د ۱۷۹۸م. کال د ګست په ۲۶ نېټه تصویب شو. دا اعلاميه هغه مهال تصویب شو چې د فرانسيې د ملت استاري په یوې لوې ملي جرګې یا غونډله کې سره راټول شول. په غونډله کې هغوي دې اړتیا احساس کړه چې د بشر طبیعی او ټولنیز و حقوقونو ته نه پاملنې یا هغوي ته په درنه ستړګه نه کتل د ولس ژوند په ناوړه توګه اغېزمن او حکومتونه فاسدوي. د غونډله برخه والو و پښیله چې د یوې رسمي اعلاميې په ترڅ کې د بشر سپېڅلې او تلپاتې حقوقه وړاندې او د ټولنیز ژوند بنسته وګرخوي. دې لوړنې اعلاميې اووه لس مادې درلودې. په لوړۍ مادې کې د انسان د ازادۍ او برابري مسئله، په دویمي کې د سیاسي ټولنې موخه او د بشری تلپاتې حقوقو ساتنه وه. په درېمي مادې کې د حاکمیت مسئله وه چې په هر ملت کې شته او ملت د خپل سیاسي او ټولنیز حاکمیت تمثیل کوي. همدا راز دا موضوعګانې پکې شاملې وي:

ټولنې ته د زیانمن عمل مخنيوی، د قانون پېژندنه، بند او حبس، د جزا تاکل او پلي کول، د فرد اصلی حالت، د سیاسي عقبدي د ازادی تضمین، د بشری حقوقو تضمین، د مالياتو ورکړه، د حساب اخیستل، د بشری ملکیت حق.

د نوموري اعلامي په متن کې وخت په وخت تعديل راغلى او مواد او احکام يې د بشر په گټه زیات توضیح او خرګند شوي دي.

د فرانسي له انقلاب خخه وروسته پوهانو د بشری حقوقو د ربنتينې کېدو هڅه کوله او د هغود سره رسولو لپاره يې څانګري موسسي او ټولنې جورې کړي. د فرانسي بشريالو د بشری حقوقو د پلويانو یوه ډله جوره کړه. دوي په دې خبره سلا شول چې په خپله ډله کې یوازې هغه اشخاص ومني چې د فکر سطحه يې لوره او د نظر افق يې پراخه وي. د ۱۸۹۴م. کال د جون په خلورمه يې د موسسانو یو پلاوى جور کړ او هغوي بیا د ټولنې د کرنلاري اساسنامه تصویب کړه.

د بشری حقوقو دې ډلي ټولنې په سیاسي ژوند کې خپل نقش او اغیز لاپسي ژور کړ. په ۱۹۱۹م. کال کې د موسسانو ټولنې پراختیا وموندله او په ۱۹۳۳م. کال کې يې په ملي او نړيواله کچه زیات پلويان پیدا کړل. که کوم سیاسي ناتار به د بشر آزادی او حقوقه له خطر سره مخامنځ کړل، دې ټولنې به سر راپورته او پر سرغروونکي به يې د پري او ملامتی غږ وکړ. د بشر حقوقو د ثبیت او تضمین لپاره د نړيوالو هلو څلور زرين پړاو د دويمې نړيوالي جګړې له پاي ته رسيدو وروسته پيل کېږي. د ملګرو ملتونو تر جورپدا وروسته د بشری حقوقو په ډګر کې د کاري پیاوړتیا لپاره په ۱۹۴۶م. کال د بشر د حقوقو کمیسیون رامنځ ته شو. کمیسیون دې ته وګومارل شو، د بشری حقوقو یو داسې فهرست چمتو او جور کړي چې د نړۍ د ټولو هپادونو لپاره د منلو وړوي. دې کمیسیون په پيل کې ۴۳ تنه غړي درلودل، خو په ۱۹۹۴م کال کې يې د غړو شمېر ۵۳ تنو ته ورسېد.

په ۱۹۴۸م. کال کې د بشری حقوقو فهرست د یوې اعلامي په بنه جور او د همدغه کال د دسمبر په لسمه نېټه د بشری حقوقو د نړيوالي اعلامي په نامه تصویب شو. دا اعلامي

دېرش مادې لري چې د بشري حقوقنو بیلا بېل اړخونه پکې په ژوره توګه نغښتی او غږگ شوي دي. په ۱۹۵۰م. کال کې د ملګرو ملتونو عمومي غونډلې (اسامبلې) پرپکره وکړه، د دسمبر لسمه نېټه چې د بشري حقوقنو تصویب ورځ ده، د بشر د حقوقنو د نړیوالې ورځې په نامه ونومول شي او په ملي او نړیواله کچه ولمانڅل شي. له هغې راوروسته هرکال دا ورځ د غونډو او کفړانسونو په جوړولو په ملي او نړیواله کچه لمانڅل کېږي.

د ۱۹۵۹م. کال د نومبر په شلمه د ماشوم د حقوقنو نړیواله اعلامیه تصویب شوه. دا اعلامیه په نهو اصلونو کې د ماشوم په حقوقنو پورې اپوند مسایل تشخیص او تضمینوی.

په ۱۹۶۵م. کال د ملګرو ملتونو د عمومي ټولنې له خواه هر ډول تبعیض د له منځه وړلو نړیوال تړون تصویب شو. دا تړون په دریو برخو او ۲۵ مادو کې د هر ډول تبعیض او توپیر د له منځه وړلو تضمینونه او سپارښتنې لري.

د ۱۹۶۶م. کال د دسمبر په ۱۶ نېټه د سیاسي او مدنۍ حقوقنو نړیوال تړون تصویب شو. دا تړون شپږ برخې لري چې په ۳۵ مادو کې د نړۍ په هېوادونو کې د افرادو په سیاسي او مدنۍ حقوقنو پورې اپوند مسایل، ژمنې او تضمینونه رانګاري او د یو نړیوال تړون په توګه یې وړاندې کوي.

د ۱۹۶۷م. کال د نومبر په اوومه نېټه د بنځو په وړاندې د هر ډول تبعیض د له منځه وړلو اعلامیه تصویب شوه.

د ۱۹۶۸م. کال د اپریل له ۲۲ خخه د می تر ۱۳ نېټې پورې په تهران کې د بشر د حقوقنو د اعلامیې له تصویب خخه وروسته په تېرو شلوکلونو کې د بشري حقوقنو په ډګر کې د ترسه شوو پرمختګونو د ارزولو او څېړنې په منظور غونډلې وشوې او په ۱۹ مادو کې یو پرپکره لیک تصویب شو چې د بشري حقوقنو په ډګر کې د ترلاسه شوو برياليتيونو او د هغوي د ملي او نړیوالو تضمینونو په اړه یې ژمنې او سپارښتنې درلودې.

په ۱۹۷۹م. کال کې د ملګرو ملتونو عمومي غونډلې د بنځو کنوانيون تصویب کړ. د بنځو په وړاندې د تبعیض د له منځه وړلو اعلامیه یې په دېرشو مادو کې تصویب کړه. په

۱۹۹۴ م. کال د نړی ۱۲۵ هېوادونو د سعوکنواسيون تصویب کړ چې افغانستان هم په دې دله کې شامل دي.

۱۹۹۰ م. کال د آگست په اوومه (د ۱۳۶۹ هـ) ش کال د زمری (۱۵) نېټه په قاهره کې د اسلامي کنفرانس سازمان د غزو هېوادونو د بهرنیو چارو وزیرانو په غونډه کې د بشر د حقوقو اسلامي اعلاميه تصویب او اعلان شوه. په دې اعلاميه کې په ۲۵ مادو کې د اسلام د سپېڅلې دین له مخې د بشری حقوقو په اړوند مسائل بنودل شوي او وړاندې شوي دي.

د متن لنډيز:

د بشری حقوقو د تشخيص او تامين په اړه د نړیوالو هلو څلولې دېره خوره او اوږده ده. دا بهير په دېره چټکې پرمخ روان دي، د سياسي او ټولنيزو مسائلو په سر کې ځای لري او زيات پام ورته کېږي. بشری حقوقه د تل لپاره خوندي دي او هېڅکله یو انسان ترې نه بې برخې کېږي. کېدای شي یو شمېرې په ديو مهال لپاره وڅنایوں شي، لکه د جګرو، اړودور او کورني اخ و ډب پر مهال. د بشری حقوقو بنسته انسانيت دي او هر چېرته چې انسان دي، یو شان حقوقه لري. اسلام لو مرني دين دي چې بشری حقوقه یې تضمین کړي دي. وروسته بیا په لوپیدیخې نړۍ کې د بشری حقوقو اصطلاح وزېږیده. مخینه یې نسبتا اوږده ده. بشری حقوقو په اوسني مفهوم په اووه لسمې ميلادي پېړي کې د اروپيا د سياسي نظریاتو بهير ته لاره وکړه. تر هغې راوروسته په یو شمېر غونډو کې یو لړ پربکړي وشوي، بشری حقوقه یې تنظيم او د هغې درناوی او حمایت یې د هر چا، په تېره د دولتونو دننه، وګله. د یو لړ سياستو والو په اند حکومت د حاکمانو او رعيت تر منځ د یو ټولنيز تړون پر بنسټ ولاړ دي. رعيت تر هغې د اصولو او قوانينو په منلو مکلف دي چې حکومت د خلکو د بشری حقوقو ساتنه کوي. حکومت تر هغه قانوني ګنډ کېږي چې په منظمه توګه د خلکو د بشری حقوقو ساتنه کوي.

- ١ - خو تنه زده کوونکي دې د ټولگي مخې ته راشي او نورو ته دې ووايي چې د هغوي په اند بشري حقوقه خه شى دي. اسلام بشري حقوقو ته په کومه سترګه کتلي؟
- ٢ - د ټولگي زده کوونکي دې پر درپو ډلو ووبشل شي. هره ډله دې په ترتیب د بشري حقوقو، د بنخو د حقوقو او ماشومانو د حقوقو په اړه خپل معلومات ولیکي او په پاي کې دې يې نورو ته ووايي.
- ٣ - بشري حقوقو خه ډول پراختيا موندلې ده او تراوسه يې کوم پړاونه وهلي دي؟ خلور تنه زده کوونکي دې د متن پر بنسټ خپل معلومات نورو ته وړاندې کړي.
- ٤ - زده کوونکي دې فکر وکړي چې کوم بشري حقوقه په یوتاکالۍ حالت کې ځنډېږي. دوه تنه دې د نورو په وړاندې پرې رنا واچوي. ټول زده کوونکي کولاۍ شي په خپل وارپه دې اړه خپل نظر وړاندې کړي.
- ٥ - په خپل هېواد کې بشري حقوقو ته په کومه سترګه ګوري؟ هغه خنګه ارزوئ؟ آيا په دې هکله په خپل هېواد کې کومو حدودو ته څای ورکوي؟ پنځه تنه زده کوونکي دې په دې اړه خبرې وکړي.
- ٦ - زده کوونکي دې خو اصطلاح ګانې پيدا او له ترکييونو سره دې يې پرتله کړي.

د بشري حقوقو د اړتیا او ارزښت په اړه یوه مقاله ولیکي.

څومره چې هڅول اغېزمن واقع کېږي، تنبیه هغومره نه کېږي.

(آګا تاکريستي)

ادبی معاصر نثر

نظم او نثر دواړه د مفکورو او مفاهیمو د لپېډولو وسیلې دی. نثر د نظم په پرتله دېر کارول کېږي. لامل یې دادی چې نثر اسان دی، هر لیکونکی یې لیکلای شي او هر ډول موضوع پکې بیانولای شي.

نظم بیا د نثر په مقابل کې ستونزمن دی، خکه وزن او قافیه پکې اړینه ده. نثر د معنا، لفظ او مهال له مخې دېر ډولونه لري چې یو یې ادبی معاصر نثر دی. په دې لوست کې یې تاسې ته در پېژنو:

— که ورځنۍ خبرې په لیکنې بنه وي، په خه نامه یادېږي؟

نشر عربی کلمه ده، د شیندلو او پاشلو معنا لري. په اصطلاحي معنا سره نثر هغه کلام دی چې وزن او قافيه و نه لري. ادب خيرونکي د ادبیاتو د اوستني تعییر له مخې د یوې ژې ټول لیکلې (تحریري) او نالیکلې (شفاهي) منظوم او منثور اثار چې هنري ارزښت ولري، ادبیات گنې. دغه ادبی هنري اثر باید په داسې ژبه بيان شوي وي چې هم د ټولنیز ژوند هپنداره وي او هم په لوستونکي او اوريدونکي کې یو عاطفي احساس پیداکړي. په هنري او ادبی لیکنوکې د لیکوال ذوق، احساس او تمایلات د واقعیت او مطلب د افادې لپاره بنستیز حیثیت لري.

لیکوال هغه خه چې لیدلي، اوريدلي، احساس کري او یا ې په ذهن او خیال کې تېږې، بیانوي، خود تحقیقي او علمي لیکنو په خېر دليل راولپولو ته هېڅ اپتیا نه لري. هنرتی يا هنري ارزښت هغه خانګرنه ده چې ادبی او غیر ادبی لیکنې سره بېلوی. په ادبی لیکنوکې د لیکوال په استعداد او فني مهارت پوري اړه لري چې انساني رواني حالات، د خلکو هيلې او غوبشتې، جذبات او احساسات او عواطف په الفاظوکې خنګه انځور او راونغارې؛ مقابل لوري (لوستونکي يا اوريدونکي) ته ې په لېږدوی او د هغه په عواطفوکې خوهښت راولي.

پښتو ژبه ډبر هنري ادبی اثار لري چې بېلګې ې په نا لیکلې او لیکلې دول په نظم او نثر کې موجودې دي. په منثوروکې له مسجع نثر نه نیوې دن ورځې تر روانو، ساده او د هنر او بشکلا په ګانه سمبال نشونه هم شامل دي.

پښتو ادبی نثر له (۱۹۵۰) عيسوي کال نه وروسته وده او پراختیا موندلې ده. ادبی توهه، لنډه کيسه، ناول، داستان، رومان، ډرامه، طنز دننې ادبی او هنري نثر بېلګې دي چې په لاندې دول ې په در پېژنو:

۱- ادبی توهه

د هنري ادبیاتو یو خانګرۍ ډول ده چې د شکل په لحاظ له لنډو کيسو خخه وره وي او مضمون په لحاظ هر ډول مطالب پکې راتلای شي.
په ادبی توهه کې شاعرانه تخیل کم وي، واقعي پیښې پکې خپل کېږي او لویغارې ې په هم واقعي خلک وي.

د معاصر هنري نثر دغه ډول، ئینو ادبپوهانو د (منثور شعر) په نوم هم يادکړي دي. ځکه اصلانه نثر ده، خوشوري کيفيت لري. ديو حقیقت او واقعیت په اړه په حکایوی بهه په زړه پوري تشریح او توضیح کوي. دا توضیح او تشریح په داسې رنګينو الفاظوکې نغښتې وي چې په بشري احساس او عواطفو ژور اغېز کوي.

د ادبی پوچی غوره بېلگى د پېنستۇرې د معاصر لىکوال او نثر لىكونكى گل پاچا الفت پە غوره نشونو كې موندلای شو. لەكە: دوه جنازى، دوه دەقانان او نور.

۲_ لنده كىسە

پە لويدىخ ادب كې (Short Story) بىلل كېرىي. لنده كىسە د نثرى كىسو يو ڈول دى، لنده او لە داسې عناصر و خەخە جورە وي چې يولە بىلە سرە تېلى او يو دبل تر اغبز لاندى وي. مۇضۇع د خېلۇ حەدوو پە چوڭاتپە كې رانغارىي، بې ضرورتە خېرىپە كې خاي نە لرى، د تاثر او اغبز يووالى پېرى يوازىنى شرط دى. بېلگە يې د امين افغانپور (موسکا) ده.

۳_ ناول

ناول (Novel) د لاتينىي ژې كلمە ده. لغوي معنا يې نوى، تازە او عجىبە خېز دى. پە ادبى اصطلاح كې هەۋىي ادبى نثرى كىسې يا داستان تە وايىي چې لە لندي كىسې خەخە لوى او لە رومان خەخە لنديو. پە لىكىني چوڭاتكى يې طرح، اصلىي او فرعىي كركترونە، مكالمى او د كىسىپى يېل، منخ او پاي لرى.

لە لندي كىسې سرە يې توپىر پە دې كې دى چې ھم پېكى پېنىپە پە تفصىيل سرە بىيانىرى او ھم يې كركترونە زىيات وي. د پېنستۇ ناول بېلگە د برهان الدین كشكىي ((بېتە مىنە)) ده.

۴_ رومان

رومأن فرانسوی كلمە ده، پە خىنۇ فەرنەنگونو كې يې معنا خىالىي داستانونه او پە خىنۇ كې د مىنې او محبت كىسې راغلى دى.

پە ادبى اصطلاح كې هەۋىي كىسې تە وېل كېرىي چې لە ناول خەخە او بىدە وي. د ژوند چىرى او بېلا بېلى خواۋىپە كې منعڪس شوپە وي او د بېلا بېلۇ پېنىپە انخور پە ادبى قالب كې خايىو.

د جورپىشت پە لحاظ لە ناول سرە دومرە توپىر نە لرى، يوازى د مۇضۇع پە انتخاب او د واقعىتىونو پە خېرلۇ كې توپىر لرى. ھە دا چې پە ناول كې ھەميشە واقعىتىونە د علمىي اصولو لە معنې خېرلۇ كېرىي، خو پە رومان كې پە خىالىي ڈول. يعنې كوشىپەن كېرىي چې خىالىي واقعات لۇستۇنكى تە پە رىبىتىنىپە بىنه ورپاندى كېرىي.

۵_ داستان

داستان د حىماسىي ادب يو ھانتە فورم دى. د جورپىشت پە لحاظ تر ورپە كىسې لوى او لە ناول خەخە ورپوكى وي.

خرنگه چې داستان حکایتی بنه لري، نو د ناول په تناسب یې تخيلي جنبه زياته وي.
په داستان کې د هنري قهرمان پر ژوند پوره رنا اچول کېږي او د ګډون کوونکو شمېر یې هم
دوري کيسې د ګډون کوونکو په پرتله زييات وي.

٦_ ډرامه

له یوناني کلمې (ډراو) نه مشتق شوي چې د عمل او کړنو معنا لري. (تفصيل ته یې اړتیا نشته،
د مخه لوستل شوي (د ۵۰)).

٧_ طنز

طنز عربي کلمه ده. فرهنگونو د طنز لغوي معنا ناز او کرشمه، پېغور او مسخره کول راوري.
په ادبی اصطلاح کې د هنري ادبیاتو یو ډول دی چې په ليکنه کې یې د ليکوال اصلی مقصد
نيوکه (انتقاد) وي، خو انتقاد یې د شوخۍ په بنه او یا په بله وينا د تمسخر په جامه کې نغښتي وي.
د وينا لمن او اندازه یې په زړه پوري او د ټوکو ټکالو په شکل وي. زياتره وخت پکي مسایل سرچه
(معکوس) مطرح کېږي.

طنز په واقعيت کې هغه ترڅه خندا ده چې د ټولنې د خلکو پر ناوره اعمالو، عاداتو، اخلاقو
او افکارو باندې کېږي. بېلګه یې د عبدالمنان ملګري ((شريک بالاپوش)) ده.

٨_ ادبی راپورتاز

د هنري ادبیاتو یو ځانګړي ژائز دی. له عادي راپورتاز سره یې اصلی توپيردادي چې په ادبی
راپورتاز کې د پېښې تعبير، تفسير او تحليل په ادبی او هنري ژبه شوي وي. د دې ډول راپورتاز
ليکونکى پېښو ته په دقیق نظر ګوري او له هغو خڅه خپل برداشت د تخييل په ملتیا په خوره هنري
ژبه وړاندې کوي. بېلګه یې د محمد نواز طائر (ناليدلې سوات) ده.

٩_ سفرنامه

په سفرنامه کې سفر کوونکي خپلې خاطري د قلم په ژبه او د ادب په ادا خوندي کوي او
راتلونکو نسلونو ته یې د یداګکار په شکل پرېږدي.

په نړيوال ادب کې سفرنامي او بدده مخينه لري. په سفرنامه کې د علمي تحقیقاتو لپاره په زړه
پوري مواد پیدا کېږي. د پوهاند ربشن (د هند سفر) بېلګه ده.

١٠_ ادبی ليکونه

دا هغه ليکونه دي چې په ځانګړې ادبی او هنري بنه ليکل کېږي.

په ادبی لیکونو کې یول پر مهم انتقادی، سیاسی، فلسفی او ادبی مسائل لیکل او د ادبیاتو تر منځ تبادله کېږي. د لیکنې ژبه یې هنري او د تخیل رنگ پرې غالب وي. له استعارو، کنایو، تشبيهاتو او نوو ادبی صنعتونو خخه پکې کار اخیستل شوي وي.

ژبه یې خوبه او د لیکنې طرز یې دومره په زړه پورې وي چې لوستونکي یې په لوستنه نه مرپېږي. بلګه یې د پېنوا ((د زړه خوال)) ده.

د متن لنډیز:

د اوسنی تعبیر په اساس د یوې ژې توپې لیکنې او ګړنې، منظوم او منثور آثار چې هنري ارزښت ولري، ادبیات ګنل کېږي.

په هنري نثر کې لیکوال تول مفاهيم د الفاظو په قالب کې په تخيلي څواك سره ځایوی.

دغه تخيلي څواك په بشري احساس او عواطفو ژور اغېز کوي او را پاروي یې.

هنريت یا هنري ارزښت هغه بنسټیزه څانګړنه د چې ادبی لیکنې له نورو غیر ادبی لیکنو خخه بپلوی.

معاصرې ادبی هنري لیکنې د ښې له مخې لاندې ډولونه لري:
ادبی ټوټه، لنډه کيسه، ناول، رومان، ډرامه، طنز، ادبی لیکونه، ادبی راپورتاز ...

فعاليتونه

۱_ زده کوونکي دې متن په پته خوله ولولي او مفهوم ته دې خير شي.
۲_ درې تنه زده کوونکي دې په وار سره د ټولګي مخې ته راشي، د متن اصلی مفهوم دې ووايې.

۳_ څلورتنه زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي او د ادبی معاصر نثر په اړه دې یوه یوه دقیقه خبرې وکړي.

۴_ د زده کوونکو د شمېر په پام کې نیولو سره دې ټولګي په دوو ډلو ووپشل شي. یوه ډله دې په خپل وار سره د حرکتونو له لاري ترازيدي او دويمه ډله دې یوه کميدي ننداره تمثيل کړي.
۵_ زده کوونکي دې په څلورو ډلو ووپشل شي، هره ډله دې د خپل شعر په اړوند یو راپور

تریب کری. د ډلې استازی دې د څلې ډلې په استازیتوب د څلې ډلې تریب شوی راپورتاژ نورو ته ووایي.

۶_ زده کوونکی دې لاندې پښتو ته ځوابونه ووایي:

- ادبی هنري نثر له نورو نشري لیکنو سره خه توپیر لري؟

- یوه لنډه کيسه له کومو توکو څخه جوړه وي؟

- د ناول او لنډې کيسې توپیر په خه کې دی؟

- ادبی راپورتاژ او ژورنالیستکی راپورتاژ خه توپیر لري؟

- طنز له ډرامې سره خه توپیر لري؟

- خو ډوله ډرامې پېژنۍ؟

- ډرامه خپل پیغام خنګه لیدونکو ته وړاندې کوي؟

۷_ دوه تنه زده کوونکی دې د ټولکۍ په وړاندې د هر ادبی هنري نثر په اړه په لنډیز درې دې
دقیقې خبرې وکړي.

زده کوونکی دې په کورکې د پښتو نشر د ودې په اړه یو مطلب ولیکی چې تر لس کربنوكم
نه وي او د بله ورځې د پښتو مضمون په ساعت کې دې ووایي.

د پښتو معاصر نثر لاندې بېلګه ولوی او خوند ترې واخلي.

شعر او ادب

"شعر او ادب" د استاد ګل پاچا الفت د غوره نشرونويه بېلګه ده. ګل پاچا الفت د پښتو ادبیاتو یوه وتې خبره ده. نوموري ډېر خوندوز شعرونه او نشرونه لیکلې دی. د هغه په هر شعر او نشري توپوکې ټولنیزې ناخوالې په ډېر سم او بنه شان انځور شوي. د وخت د ټولنې پر اوږدوې له سپرو کسانو څخه شکایتونه کړي دی. الفت د څلوا شعرونه او نشرونوله لارې ټولنې ته لارښوونې کړي او د ژوند د اصلې تګلارې په لورې روan کړي دی.

دلته د هغه د نشري څواك د لا روښانیا په موخيه مو دا لاندې بېلګه د هغه له غوره نشرونو څخه

تاکلې د هيله د چې تنده به مو پرې ماته شي. باید يادونه وکرو دغه نشر سره له دې چې د شعر په اړه تحليلي رنګ هم لري، خو ادبی رنګ یې د هغه د خواړه نثر ډپره بنه خرگندونه کولای شي.

"د انسان په وجود کې دوه شيان ډېر عزيز معلومېږي چې یوه ته زړه او بل ته دماغ وايي.

له دماغ نه علم او فلسفة پیدا شوه، له زړه نه شعر او ادب.

اروپيان زړه د عواطفو او نفسی احوالو څای ګني، مسلمانان د ايمان او عقیدې څای ته زړه وايي.

صبر، رحم، کرم، شجاعت د زړه کار دی. عشق او مينه په زړه کې وي. شعر له زړه نه الهام اخلي او له زړه سره کار لري. داروین وايي: (Heghe لوی کمال چې د تحول او تکامل په لاره کې یوازې د انسان په برخه رسپدلی او نور ژوي تربنې محروم دي، د انسان قلبې عواطف دي چې په رحم، مروت، کرم، شجاعت نوعه پرستي تربنې تعبير کېږي. که انسان غواړي چې له حيوانيت نه لري وي باید دغه عواطف بنه وروزې).

د عواطفو روزل د شعر کار دی او شعر ته د عواطفو او احساساتو د ظهور او تجلیاتو کوه طور ويلى شو. خنګه چې د لمړ وړانګې او پلوشې لومړی خل د لورو غروبه خوکو بربوزي او وروستي وداع هم د غرو له خوکو سره کوي، دغسې د عواطفو او احساساتو پرتو هم د شاعر پر زړه له نورو نه زيات لوپري او ځینې زړونه، لکه: د غرو سمخې او غارونه دغه رنډا یا بیخې نه وینې یا پې ډپره لړه وینې، همدغه عواطف او احساسات چې د شاعر له زړه نه الفاظو ته رانقل شي، شعر ترې جور شي او په زړونو اثر کوي.

هو! د شعر موضوع بنکلې خیالات، عالي احساسات، د زړه تاثرات، د غم او خوشحالی خوبونه، د روحي او جسمی بنکلا اغېزې او عشق و محبت دی. که دغه شيان په یوه بنکلې تعبير او بنو الفاظو کې بيان شي چې د فصاحت او بلاعث مراعات پکې په بنه شان شوي وي، شعر تربنې جور شي او ډېر بنه شعر همامنه دی چې په دغه معیار برابر وي.

خومره چې د یوه شاعر فکر او خیال آزاد وي او د محدوديت له قيودو راوتلي وي، هغومره یې شعر لور او عالي وي. که یوه شاعر د نورو په شان هر چاته او هر شي ته سرتیټوي او په فکر کې یې د بغاوت جذبه نه وي موجوده، له هغه نه د بنه شعر هيله نه شي کبلې. شاعر باید د فکري انقلاب علمبردار او بت شکن وي. شاعر ته نه بنائي چې د زاره منطق درس د عقل له زاره بودا نه واحلي او په زړه لاره په زاره فکر پسي لارې شي. د شاعر خیال باید ډېر لور پرواز وکړي او له ډېر هسک

خایه دغه جهان ته و گوري. د شاعر نظر بايد نورو غوندي نه وي او هر خه په بل شان وويني، د شعر او ادب ژوند د فكر په ابتکار کې دی او تقلید يا ابتدال د شاعر مرگ دی. د شعر او ادب دنيا په دلداري او دلبری ولاړه ده. شاعر بايد په هر خه او په هر وخت کې زرهه ته رجوع وکري او ډبر حساس زرهه ولري. هجه چې په زړونو کې هيجان، تاثر او حساسيت نه شي پيداکولی او زړونه نه خوخوي، شاعر ورته نه شو ويلی.

که دا خبره ربنتيا وي چې انسان په هر وخت او په هر حال کې د زرهه په خوبني پسپي روان دی او زرهه په دماغ باندي حکومت لري؛ يعني د عقل ادرآک د قلبي تمایلاتو له تاثير لاندي وي، نو ولي شو چې د یوه ملت عقلي او ذهني سير او حرکت هم د شعر او ادب تابع وي او شاعران په نفسياتو او روحياتو کې بدلون او تحول راوستلي شي. همدغه شعر دي چې په زړونو کې زلزلې او توپانونه پيداکوي او کله پکې داسې صبر او سکون بدې چې غرونه ېې ثبات او استقامت ته حیران وي. که دا ربنتيا وي چې د چرګانو په نارو ویده خلک له خوبه پاڅېري، نو دا بايد ومنو چې د شاعرانو په نغمو د یوه ملت مړه احساسات او جذبات راوښېږي او په دي اسرافيلي شپلي کې بل راز تاثيرات موجود دي.

کوم فيلسوف چې هر خه بد گنې او زنده گې توره په نظر ورغلې ده، هجه هم شعر ته بنه گوري او شعر د انسان لپاره یوه بنه پنګاه بولي.

شونهاور وايي: تولې بد بختي د انسان له نفس خخه نشات کوي او له ژوند سره ډېر مصيitonه او غمونه ملګري دي. که خوک یوه داسې چاره لموي چې له بد بختيونه لې، غوندي په امن کې شي، بايد په صنعت او هنر کې مستغرق شي او د بنکلا په مظاهره وکې خان ورک کړي. په دغه حال کې سړي په ظاهره له خلکو سره وي، مګر په معنا کې يوازې وي او دنيا ورته لکه یو سراب معلومېږي چې د د لمنه نه شي لمدولي. په همدغسي پېخودي کې انسان د دنيا له شر او شوره اسوده کېږي او دې نيازې مقام ته نړدي کېږي چې غير له حقايقو بل شي ته متوجه نه وي، دغه صنعت او هنر چې د شونهاور په نظر کې د بنکلا مظهر دی او دی ورته بنه پنګاه وايي، شعر دي.

که چېږي په دغه غم لړلي جهان کې د سعادت او نېټکېختي پلوشو کله کوم کور رنګرۍ وي، هجه به د شعر کور (بيت) وي. د شاعر خيالي دنيا تر ډېره حده له غمونو او مصيitonو نه پته د او هلته داسې بې درد سره بخودي شته چې له سړي نه هر خه هېروي. تاسې شعر و ادب ته په عادي او معمولي نظر مه گوري، د شعر تومنه او قدسيت په نظر کې ونيسي.

هجه خه چې په زړونو کې پيداکېږي او په زړونو اثر کوي، هجه عادي او معمولي خيز نه وي.

داد غم او خوشحالی ترانه د انسان په زوندانه کې ډپره زیاته اغپه لري او انسان ترینه هېڅکله نه شي بې نیازه کېلدي. د یوه ملت ژبه، ګلتور، اخلاق په شعر او ادب سائل کېري. د یوه ولس د ذوق او شعور، د فکر او خیال د احساساتو او عواطفو هنداره شعر او ادب دي. هر خومره چې د یوه ملت شعر او ادب عالي وي، هغومره بې اخلاق، نظر او روحيات لور وي او له لورو ملکاتو او انساني فضایلو سره بې ارتباط او تعلق زیات وي.

شعر او ادب د بشر علايق له دين او مذهب سره ټینگکوي او په هوښيارى کې بینائي او همدردي پیداکوي. کله چې زړونه ګلکېري يا تورېږي، نو شعر پکې رقت او صفاتي پیداکولاي شي. هغه چې انسان د ماديت له غلامي او بت پرستي نه ساتي، شعر دي.

عارفانه ذوق انساني عاطفه، حکيمانه شعور د شعر په نعمو وده کوي او د حسن نظر علايق همدunge شى ساتي. کوم ملت چې شاعر نه لري، زړه نه لري، سترګې نه لري، عواطف نه لري او د ذوق له خوندې محروم دي.

شاعران داکولاي شي چې د انسان فرعوني غرور په تواضع بدل کړي او د دوهی ملنګ ته د شاه جهان خوي او مرې سترګې ورکړي. غم او سرور د شاعر هديه ده چې له زړونو خخه بې اخلي او زړونو ته بې ورکړي، نو کوم قدر او قيمت چې د انسان په بدن کې زړه لري، په یوه جامعه کې بې شعر او شاعر لري.

د کتاب او تعلیمي کال د پاڼه په بهانه یو خوشخبرې

ګرانو زده کوونکو!

تاسود سربني تعلیمي کال د پيل ورځې په ياد کړئ. وګوري، هغه مهال مو د پوهې کچه خومره وه او اوس خومره؟ ستاسو په سلوک او چلن کې خه او خومره بدلون راغلي. آيا نړۍ درته هماغسي بنکاري، لکه د کال په پيل کې چې مو ليده؟ فکر او ذهن مو خومره بدل شوي دي؟ پوهه مو خومره زیاته شوي؟ په لیکلوكې مو خومره وړتیا تر لاسه کړي؟ د موضوع ګانو د تحلیل او ارزونې خواک مو خومره غښتلی شوي؟

که د ډې ټولو په توپير ويوهېلدي، نو خرګنده ده چې زده کړه مو کړي ده او یو خه مو تر لاسه کړي دي. دلته هرڅه، یعنې لوستونه، په ناخاپي او اتفاقې توګه نه دي راغلي او نه دي لیکل شوي. د هري یو لوست د تاکلولو په اړه ډېر سوچ شوي. د هرمنن د لیکلولو په اړه ډېر فکر شوي، کوم مطالب

په کومه ژیه له کوم پیغام سره ولیکل شي او تاسو هغه خنگه زده کړئ. د کتاب لیکوالو هڅه کړي، د پښتو ژې او ادبیاتو په اړه تاسې ته دا سې رنګارنګ پوهه او معلومات چمتو کړي چې ستاسو په فکر، چلنډ او وړتیا کې د بدلون احساس رامنځ ته شي.

هیله ده دا هرڅه ستاسې پوهه، ستاسو ذهنیت او ستاسو ورتیا او د لید لوری لا پسې پراخه کړي او د خپل مسؤولیت پر درک او پېژندلو، د اسلامي ټولنې د یوه سالم او رغنده غږي په توګه خان، کورنۍ او هېواد ته د خدمت جوګه شئ. و من الله توفيق

فعالیت

زده کونکی دې د تعلیمي کال د پای په ورڅو کې یوه ورڅ د خپل ټولکې دنه یوه منظمه غونډله جوړه کړي. د غونډله جوړښت دې د مخکنیو غونډلو په خپر تنظیم کړي. بیا دې هر زده کونکی د تېر تعلیمي کال په اوږدو کې د خپل پوهې په اړه مفصلې خبرې وکړي. که نیوکې لري، په ګوته دې یې کړي. که د نیمګړ تیاوو په اړه سپارښتنې یا وړاندیزونه لري، له ډاره پرته دې په خرګنډه ووایي. له بنوونځی، بنوونکی، درسي کتابونو او د دې کتابونو له لیکوالو خڅه دې خپل غونښتنې مطرح کړي. د غونډله مشر دې غونډله رهبری کړي. مرستیال دې مرسته ورسه وکړي. منشي دې د وينا والو نومونه د وار لپاره په لست کې ولیکي. د غونډله وياند دې له لازمو تبصره سره یوڅای وینا والو ته نوبت ورکړي. په پای کې دې د غونډله مشر غونډله واروزي او د پای وينا دې واوروی. غونډله دې د یو پرېکړه لیک په خپرولو پای ته ورسوي.

و من الله توفيق

يو الماني متل دې، وايې:

((که د کار پای بنه و، هرڅه بنه دې.))

ناخرگنده خبره

استمرار: پرله پسی والی

اسرار: پت شیان

اعتراف: منل، خوله خوخلو

اغبز: تائیر

افراط: دپروالی

افق: د آسمان غاره، هغه لیکه چې سړي

انگيري آسمان له ځمکې سره لګبدلي دی،

ساحه، د لید ساحه، د لید افق

الحان: خواړه اوazonه چې انسان يا څینې

التونکي او یا موسيقي یې توليدوي

الله اکبر: خدای تر تولو لوی دی

الهام: هغه فکر چې ناخاپه په ذهن کې پیدا

کېږي، د خدای جلاله له لوري دیو چا په زړه کې

ديو امر رامنځ ته کېدل

امت: دیو پیغمبر او یو دین د پیروانو مجموعه

امين: هغه شخص چې امانت نه خیانتوی، د

ډاډ وړ، ربنتینې

اند: فکر

اندام: غږي

انقلاب: په اقتصادي، سیاسي، تولنيز یا

فرهنگي نظام کې شدید او ناخاپي بدلون،

ناکراري، هیجان، اخ و ډب ...

انټرنیټ: نریوال جال

انځورګرۍ: رسامي، نقاشي

انګيرل: په پام کې نیول

((الف))

ابتدا: بې ارزښتي، دپر تکراری

ابهام: پېچلتيا، ناخرگندتيا (بته ګوته)

اتل: قهرمان

اتلولي: قهرمانی

اجل: د ژوند پای، د مرپنې مهال، مرگ، د هر

شي مهلت او وخت

احاطه: دیو شي شاوخوا، پريو شي لاسبرى

احسان: نیکې کول، چاته یوشى بېبل، دیو چا

دبدي په وراندي نیکې کول

اخلاص: ربنتینولي، د نيت خاصوالى

اخلاق: د تولو خلکو له خوا د اصولو او

ارزښتونو تولګه (مجموعه) چې د یوې ټولنې

د یوه فرد د چلنډ سموالى یا ناسموالى او بنه

والى یا بدوالى ټاکي. چلن، خوى، منل شوي

خوبونه

ادب: د اخلاقې منل شوو اصولو په چوکات

کې منل شوی چلنډ، د ژوند د سمو لارو

چارو، دود او فرهنگ پېژندنه

ارادت: له درناوي سره یوځای مینه او علاقه،

غوبښته، قصد

ارزوں: ارزیابې کول، تلل

اژدره: اژدها، بنامار

استعاره: د تشبيه له مخې یو مجازي بيان، پته او

بریا: بری، لاسته راوزنه	اوچ: لوړه پوری
برید: پوله، سرحد	اوره: اوربنت
بریمن: بربالی	اویریخیو: وریئې
بصر: ستراګه	اوزان: وزنونه: عروضي وزنونه
بغض: کینه، دبمني	اوکوب: برم، جلال
بقا: پایښت	اوڅار: روښانه، خرگند
بلاغت: له وینا سره سم د وړ کلمو او جملو کارونه چې پوهې ته ډپر نژدې وي.	اوډون: اوډنه: ترتیب، اوډل ایاز: خوڅنده سره هوا، نسیم،
بلوسی: تپری، تجاوز	ایدیالوژی: خانګرۍ لید او پوهه چې انسان یې
بلیغ: ویناوال، د ویناکولو وړتیالرونکی	د خان، ټولنیز دریغ، ملي وضعې په نسبت لري
بنا: ودانی	او توجیه کوي یې
بهیر: جریان	ایکولوژی: د ژوند د چاپږیال پېژندنه
بوره: زوی مرې	اړ: محتاج
بودا: زور، سپین بیری	اړین: ضروري
بیعت: د یو چا د امر او اطاعت د منلو ژمنه چې معمولاً په لا س ورکولو سرته رسیبری، د یو چا مشترقب او رهبری منل	((ب))
بلوای: شتمن	باتلی: بوتللی، وږی
بلوې: رشوت	بامی: د یو ګل نوم دی
بنه: شکل، صورت	باندله: کلی، ګونبه او یوځای پراته خوکورونه
بېلګه: مثال، نمونه	بخره: برخه
((پ))	بدیع: نوی، تازه، بشکلی، ادبی پوهه چې په کې
پالل: روزل	د شعر او نشر د بنکلا په اړه بحث کېږي.
پانګه: سرمایه	برائت: له جرم، نیمګړیا، تور او داسې نورو
پاڼ: د شونډو د سره کولو پاڼه اکنده	څخه خلاصوالي، بیزاری، تنفر، ...
پت: ناموس	برښه: لوح
	برم: دبدبه
	برهم: ویجار، خراب

فکر کول	پته: آدرس
ترار: پرسشان	پدیده (بسکارنده): یو شی، یو توکی
تراثیکه یا تراژیدی: غم او خچگان	پرتله: مقایسه
تریگی: دبمنی	پرتم: دبدبه
تروبرمی: تپه تیاره	پرتمین: شکوهمند
تصوف: په مسلمانانو کې د معرفت، خدای پېژندنې او روزنې لاره چې زیاتره د دنیوي اړیکو له شلولو سره یوڅای وي.	پرته: بېله
تصویب: له یوې طرحې، وړاندیز، قانون، مقرري سره د چاروکو او واکمنانو موافق	پرتو: شعاع، وړانګه
تعامل: یو پر بل اغېز، پېرو پلور	پربنته: ملایکه
تعجب: په انسان کې د یو غیر منظره شي له لیدلو، اورېدلو او یا چلنډ خخه راولار پ شوی	پرگنه: ولس، خلک
حالت	پلازوونه؛ پلاز: پایتحت
تعديل: اړول، بدلوں	پلاوی: هیات
تعمیم: عامول	پلور: پلورل، خرڅول
تفسیر: خرګند ییان	پلی: پیاده
تقلید: پېښې	پنځبل: زېږيدل
تقوی: ډار، له ګناه ځان سائل	پوله او برید: حد، اندازه
تکنالوژی: د صنعت په عملی کارونو کې له علم او پوهنې خخه ګته اخیسته؛ د ټول لارو چارو او فنونو مجموعه چې د دې کارونې لپاره پکاربری.	پورکې: قشر
توجیه: د یو کار یا یوې خبرې د سموالي لامل بیانول	پوبنک: جامه، لباس
تدبیر: د یوې ستونزې یا یوې مسئلي د هواري	پیلامه: پیل، لومړۍ برخه
توري: یووالى، وحدانيت	پړه: ملامتي
تور نمری: تور + نمری، تورې چارې په اړه	پېړ: پلا، وار
لپاره د یوې لارې سنجول، د یوې چارې په اړه	((ت))
	تاراک: بېید
	تبیع: خېړنه
	تجویز: د یو کار جایز شمېرل

جونگی: د اوښې بچۍ	جامې	
جوهر: د یو چا او یا یوشی ذاتي خصوصیت او خانګړتیا چې هغه تر نورو بلوي. حقیقت، د	توكۍ: ماده، عنصر	
شي اصلې ماده او عنصر	تولا: تکل کول	
جیفه: د غونبې ټوټه (باسي)	تون: خای	
جېل: زندان	توینه: تویوی، تویول	
((ج))		
چاپېریال: محیط	تیره غونی: تیاره، لړه تیاره	
چار: کار	تیری: تجاوز	
چم ګاونډ: ګاونډی، همسایه	ترپاو: رابطه	
چوپر: خدمت	ترپون: موافقنامه، قرارداد	
چیک: له بانک خخه د پیسو د اخیستلو چاپي پانه	((ت))	
((خ))		
خاروان: د ځافلي خارونکي	ټپار: ټپر، قوم	
څرک: رابنکاره کېدنه (لكه د لمړ سترګه)، لارښونکي، نښه، درک، لټه، پته	ټکه: تندر	
خرنګوالي: کیفیت	ټوکېدل: زرغونبدل	
څوار: دا کلمه اوس دود نه ده، کېدای شي د صبر او استقامت معنا و لري	ټیکنه: عدالت	
څومره والي: کمیت	((ث))	
((ح))		
خان تپېدنه: سرېښنده، ایشار	ثنا: د خدای (ج) ستاینه	
څښېنځک: استثمار	څواب: د نېک عمل په وړاندې ورکړه او پاداش	
((ج))		
جاندم: دوزخ	چې: په اختر کې ورکول کېږي، احسان، نېکي	
کاروان: جوړه	چوت: خرګند	
چوخت: پیوسته، نښتی	چوخت: پیوسته، نښتی	

معلوماتو کتاب چې معمولاً د الفې په سیستم پیلېرېي، انسایکلوپدیا	خغلا: خغاستل خور: ازارول
در: مرغله	حاجت: اړتیا
دریخ: مقام	حې: مینه
دعوت: بلنه	حجب: پرده، چادرې
دمه: استراحت	حديث: وينا (د حضرت محمد (ص) وينا)
دود: رواج	حلم: نرمې
دوډیز: رواجي	حیثیت: درنښت، دریخ
دیت: خونبها	حالی: پرده
(۵))	
ډال: سپر	خرافاتي: پوچ، بې معنا
ډالي: سوغات، بخشش، تحفه	خس: لرگې، خاشاک
((۶))	خفې: پت
ذقن: زنه	خلعت: هره جامه چې د ناوې کورنې بې زوم يا
د هغه کورنې ته ورکوي، د لویانو له خواکشرانو	د هغه کورنې ته ورکوي، د لویانو له خواکشرانو
ذهنيت: د تفکر، لید یا قضاؤت یو چوں،	ته هر ورکړ شوی سوغات
((۷))	خول: تاج
رجوع: ورگرځبدل	خوله خوڅول: اعتراف کول، وعده کول
رحمت: زړه سوی او مهرباني	خیر: هغه شي یا کار چې د نېمکړۍ یا
رسالت: د خداي له لوري د پیغام راول، د چا	ږړړه: ستونزه
پر اوپوو د یوې دنلي یا مسؤوليت اچول	بریالیتوب لامل وي
او هغوي ته ورته د نورو شیانو په اړه د بشپړو	((۸))
رضوان: جنت	دایرة المعارف: د علم، ادب، هنر، ورزش

رقت: زړه سوی	اثرونو خانګړې بهه
رعيت: د یوې خاورې ټول وګري چې د یو	ژست: د غړو د خوڅولو ډول چې یوڅوک یې
حکومت تابع وي	څلوا غړو او خبرې ته ورکوي
رغنده: سم، روغ	ژمنه: وعده
رموز: د رمز جمع، پټ، راز،	ژوبله: جګړه او تېي کول
روحاني: هغه خوک چې په مذهبی چارو	ژوبلور: جنګيالي
بوخت وي، مذهبی شخصيت	ژورنالیزم: د ورځانې لیکنې علمې او فني لار
روغى: روغتیا	ژوي: ساکنیان
رومان: نشري داستان چې پېښو یې د انسان له	((س))
ژوند خخه سرچينه اخیستې وي او معمولًا په کې زیات شمېر شخصیتونه او پېښې موجودې وي.	ساوتګاه: ستپې ستومانه
رونق: د کسب او کار غوبنتل شوی او فعال بهير	سایل: سوالګر
روھي: په روھ پوري اړوند، روھ د پښتو سيمه	سار: ساري، بېلګه
روپردي: معتاد، اموخته	سپار: د کرنې وسیله، سپاره
ريا: د ظاهر او باطن نه یووالې، په خانګړې توګه	سترتوب: ریاست
خان پاک لمنی او نیک عمله معرفی کول	ستي: سوی، ډېر سوی
رياضت: د روح د تزکيې لپاره د زیات عبادت او غږيزو د پېښو دلو له لاري د ستونزو او سختيو ګالل	سته: بېخ
ربېردلو: ربېر، دېدلو ((ز))	سجع: په وزن او قافيې کې هماهنګي
زایل: له منځه تلونکي	سجين: دوزخ، د اور کنده
زرغا: زرغون، شین والي ((ژ))	سخ: مرغ، بخت
ژانر: (فرانسوی کلمه ده) د ادبی او هنري	سخا: ورکړه
سراب: د شيانو خيالي انځورونه چې په تودې	سراب:
هواکې په دېنتو یا واتونو کې د نور د ورانګو د	هواکې
انعکاس خخه رامنځته کېږي او د اویو په خېږي.	انعکاس
سرغړونکي: متجاوز	ښکاري.
سرور: خوشالي	سرغړونکي

او درناوی لامل کېږي.	سعد: نیکی
شریعت: طریقه، لاره	سکنی: سکنیل، سکبنتل، پرې کول
شفاهی: په خوله کې، وینایی	سلاکار: سلا ورکوونکی، مشاور
شناړ: شوم، نامبارک، ننګ او عار ...	سلوک: لاره، چلن، د روحي پراوونو وهل
شهامت: زپورتیا	چې یو سالک د هغې له لارې نفس تزکیه
شهزی: د پاچا لور	کوي. (پاکوی)
((ص))	سما: سم، اصلاح
صحه: تایید، لاسلیک	ستی: له پخوا خڅه دود شوی، پخوانی ریښه
صلاح: وړ او مناسب، ګټور	ولري.
((ط))	سه، ساه: اروا، نفس
طريقت: لاره، د نفس د تزکیې له لارې د	سهیل یا سویل: جنوب
حقیقت د ترلاسه کولو سلوک، مسلک	سوګوار: غمجن
طنز: په شعر یا نثر د ادبی بیان لار چې پکې	سپلانی: سیل کوونکی، گرځندوی
فردي او ټولنیز عیيونه او نیمګړیاوې په	((بن))
خندوونکي ډول برسبړه کېږي. موخه یې د	ښکارندوی: خرګند
بشری چلن سمول وي.	ښکپلاک: استعمار
((ظ))	ښګیه: فایله، نېکي
ظلمت: تیاره	ښکې: ښکته، کوز، لر
((ع))	
عار: شرم	
عارف: هغه خوک چې د ریاست، د نفس د	(ش))
تزکیې او تفکر له لارې خدای پېژني	شئونات: اړخونه، جنبې
عصامي: ګنهکار	شار: بنار
عقبريت: پياورتیا، له هرې لارې بشپړیا	شخصیت: د ثابتو او پرله پسې صفتونو او
	خانګړیاواو منسجمه او واحده ټولګه چې یو
	فرد له بل خڅه توپیروی؛ د یو شخص غوره
	صفتونه چې د نورو په وړاندې د یو چا د اعتبار

عوفان: د خدای د معرفت لاسته راورل د ریاضت، د نفس د تزکیې او تامل له لار پلتني.	چارو سره يې سمول وي.
عسس: خوکیدار، (په خانگرې توګه د شې له خوا)	فقیر: بپوزلی، سالک
عطف: تړونۍ	فلاخ: خلاصي، بېغمي
غبرګ: ورتاول	فلک: اسمان، د اووه گونو اسمانونو هره پورې، په پخوانۍ نجوم کې يې د سپورډي (قمر)، عطارد، زهرې، لمر، مریخ، مشتری او زحل موقعیت له لوړۍ خڅه تر اووم اسمانه پورې تصوروول.
غبرګون: عکس العمل	فن: هغه کار چې وړتیا، پوهې او تجربې ته اړتیا ولري.
غچ: بدله، انتقام	((ق))
غرج: غرجستان	قدسيت: پاکي، سېپېختلنيا
غورور: لوبي	قصور: لتهي، نيمګړتيا، عيب، د هند په پنځاب کې د یو خای نوم دي.
غندې: غندل، بد ويل	((ف))
فرهنګ: د دود او دستور، فکر، هنر او د ژوند د لاري پېچلې ټولګه (مجموعه) چې د ولسونو په تاریخي بهير کې تجربه شوې او نورو سلنوونه د لېردېلنې وړوي.	کامل: هغه خوک يا شې چې تولې لازمي خانګړتیاوې ولري او لږوالي، نيمګړتیا ونه لري.
فصاحت: د وينا روانې او خرګندتیا	کالي، کوندي: د کور لوښي (فرش و ظرف)
فصيح: خرګند	کاهل: لټه، تنبيل
فضل: په پوهې، اخلاقو او هنر کې غوره والي، لطف، پام	کراړ: سخت
فطرت: ذاتي خانګړتیاوې، پېداينست	کرم: لطف، احسان، څوانې
فقه: اسلامي پوهه چې موضوع يې د شرعې	کرونولوجي: هغه پوهه چې د پېښو زمانې پورکې او مخینه ارزوي او خېږي.
احکامو د خانګو پېژندنه او د ژوند له ورڅنۍ	کلانکار: متکبر

گوابن: تهدید	کنایه: پته خبره چې د تاکلې او خاصي معنا
لپاره کارول کېږي.	گوزن: فلچ
کهریا: کلک شوي پتکري، معمولاً ثېر گړنګ: کنده	رنګ لري. شفافه او يا نيمه شفافه وي. ساکنه برښنا لري، نوځکه بوس او وابنه راکاري. د سینګار (تزيين) لپاره کارول کېږي. په درملو کې استعمال لري.
(((L)))	لامل: عامل
لا یمس: لاس پري مه وھ لاسوندي: سند، ثبوت	کوثر: د جنت یوه چينه
لاهوا: د اویو پرسر	کوکار: ناري سورې
لابنونو: لابن	کوليان: کولي؛ مسلی، هغه خلک چې په کال
لرغونی: دېر پخوانی	کې خوڅلې له یوځای یا یو بنار خڅه بل خاي او بنار ته کوچېږي او د سنډرو ویلو، فال کتلوا او نورو دنده لري.
لويه ورڅ: قیامت	کومیکه: خندنۍ
((M))	کټهار: د زړکې ناري
مبعوث: گومارل شوي، لېړل شوي	کډوالۍ: مهاجرت، بل هېواد ته کوچېدل
مترادفع: د یوشان معنا لرل	کړاو: ستونزه، زحمت
مجاز: (د ميم په پېښ) روا، جايز	کړم: ټبې، زخمې
مجاز: (د ميم په زور) له خپل معنا پرته یوه	کړمن: له کړاوه ډک
کلمه پر بلې معنا کارول، غیرواقعي	کړونګۍ: خړوښې، آ بشار
مسا: موسکا	کيارې: کوراپې، د سبو او ترکاري یو پنځۍ
مستدلې: په دليل او برهان ثابته شوې، منطقې	((G))
مراندي: د کېږدي پري، (د زړه مراندي)	گاهنه: پسول، زېور
ملکه، ملکات: خانګرنه	ګایل: ټبې
((N))	ګداز، ویلي کېدل
ناتار: بد حالت	گردښت: ګرڅېدل
ناخوال: ناخواله: ناخوالې: ناغوبنتل شوي شى	
يا کار	

هغې لە لارې د چال چىلند بىنە والى لە بدوالى	نامنلى: خراب، د نە منلو
خخە بېلوي او تر قضاوت لاندىپى يې نىسى.	نبوغ: زىياتە پوهە او ورتىا
د حق او ناحق بە وړاندې د یو چا د غېرگون	نتلى: خېلى، خوار
ورتىا	نشار: قربان
ورارە: ورور مړې	نجوم: د ستورو پېژندل
ورتې: د اوینسکو توبىدل	نحس: بد
وركىرە: سخا	ندرت: كله ناكله
وسوس: اندېبىنە	نشات: راولار شوى
وقار: حىشيت، درنىشت	نص: آيت
ولولىنه: پېيمنئىخى	نصوص: آيتونە
وابارمنە: سرلورې	لغاري: تاواوي، (لغېنىتل)
ويرژلىي: غەمجن	لغېنىتى: پېچلى
ويرمن: غەمجن	نمەنئى چار: متقىي، پرهىزگار
ويرنە: غەم، مرثىيە	نەھىقتى: غورخىنگ
(ئى))	
يانە: يۇن، خۇڭىشتى، حرکت، تگ	نەھىلى: ناھىلى، نامىيد، مايوس
يرغل: بىرىد، حملە	نولىدل: غەمگىنىدل
يسىر: اسان	نوبىل: عىسىوي اختر
يقيين: ۋاد	نيسان: د پىرسلىي فصل
(ە))	
ھىيت: لە درناوي سره گەل دار چې خۇك يې بە	ھەيە
چاكىپى پىداکوي. دار، پېرىم	
(و))	
وجدان: د هەرچا پە باطن كې پېت خواك يَا	
حس چې د ھەنگە/ھەنگە د پوهە لامىل شوى او د	

اخْحَلِيكُونَه:

- ۱- ادبی فنون، محمد اقا شپزاد، د بنوونې او رزني پوهنځي، ۱۳۸۴ کال
- ۲- انتنیت، د تاند وېب پانه، د انټرنېټ نورې بېلاپلې پانې (سایتونه)
- ۳- په افغانستان کې د ډله يیزو اړیکو د وسایلو لند تاریخ، پوهاند محمد کاظم اهنګ ، د سید محی الدین هاشمي ژیاپه، د اړیک د ګرځنده کتابونو اداره، پېښور، ۱۳۸۰ لمریز کال
- ۴- پته خزانه، محمد بن داود هوتك، دويم چاپ، ۱۳۳۹ کال
- ۵- پښتنه شعراء، خلورم ټوک، عبدالله بختاني، ۱۳۵۷ کال
- ۶- پښتو ادب کې د مېرمنو برخه، شاجهان، پښتو اکیديمي پېښور یونیورستي، ۱۹۹۳م.
- ۷- تفسير يسیر، مرادعلي رح، لومړي ټوک، چاپ ... کال
- ۸- خيرالبيان د بايزيد روښان، د ادبیتو او بشري علومو پوهنځي، د پښتو ټولني په سپارښته، ۱۳۵۳ کال.
- ۹- خيرالبيان، تصنیف بايزيد انصاري، ترتیب، تدوین او حواشی حافظ محمد عبدالقدوس قاسمي، پېژندګلو مولانا عبدالقادر، پښتو اکیديمي، پېښور یونیورستي، جون ۱۹۶۷
- ۱۰- د ارزاني خویشكې کليات، پروفيسور ڈاکټر سلمما شاهين، ڈاکټر پروېز مهجور خویشكۍ، دايرکټر پښتو اکیديمي پېښور یونیورستي، ۲۰۰۵
- ۱۱- د پښتو ادبیاتو تاریخ (لغونې او منځنۍ دوره)، زلمی هېوادمل، لومړي ټوک، ۱۳۷۹ کال
- ۱۲- د پښتو ادبیاتو تاریخ، پوهاند ڈاکټر زیورالدين زیور، د ساپې پښتو خپرونو مرکز، ۱۳۸۶ کال
- ۱۳- د خپلواکۍ مجلة، دويمه دوره، لومړي کال، درېمه ګنه، د بشري حقوقو لپاره د د نړیوالو هڅو لند تاریخي بهير، د افغانستان د مطالعاتو مرکز، ۱۳۸۳ کال
- ۱۴- د زړه خواله، عبدالروف پښوا، ۱۳۴۵ کال
- ۱۵- روښان یاد، د بايزيد روښان د نړیوال سیمینار د مقالو مجموعه، د حبیب الله رفیع په زیار او اهتمام، پښتو ټولنه، ۱۳۵۰
- ۱۶- سيرة النبي، الرحيق المختوم، مولانا صفی الرحمن مبارکپوري، ژیاپن: عبدالله خاموش هروي، د سیلاپ خپروني، ۱۳۸۲ کال
- ۱۷- عرفان مجله، سروده های دری مفسر و دانشمند علوم دیني، مرادعلي صاحبزاده، زلمی هېواد مل عرفان مجله، دويمه ګنه، ۱۳۷۰ کال
- ۱۸- غوره نشورنه، ګل پاچا الفت، د ۱۳۷۳ کال چاپ
- ۱۹- فرهنگ ادبیات جهان، زهرای خانلری، شرکت سهامی انتشارات خوارزمی، چاپ اول، ۱۳۷۵ کال
- ۲۰- کابل مجله، مرادعلي صاحبزاده، عبدالله بختاني، پښتو ټولنه، لومړي ګنه، ۱۳۵۰ کال
- ۲۱- کليله و دمنه، تکانک خپرنيز مرکز، ۱۳۸۶ کال
- ۲۲- ويښ زلmine، عبدالروف پښوا، پښتو ټولنه، کابل، ۱۳۶۶ لمریز کال.